

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

نقدنامه علوم اجتماعی

(نظریه‌های جامعه‌شناسی)

به کوشش

دکتر مسعود گلچین

عضو هیئت علمی دانشگاه خوارزمی

فرشته سیدی

کارشناس ارشد دانشگاه خوارزمی

مهری سادات موسوی

عضو هیئت علمی جهاد دانشگاهی واحد علامه طباطبائی

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

تهران، ۱۳۹۲

سرشناسه : گلچین، مسعود، ۱۳۴۰ -
عنوان و نام پدیدآور : نقدنامه علوم اجتماعی (نظریه های جامعه شناسی) // به کوشش مسعود گلچین،
فرشته سیدی، مهری سادات موسوی.
مشخصات نشر : تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۱۳۹۱.
مشخصات ظاهری : ۳۲۸ص.
شابک : 978-964-426-602-7
وضعیت فهرست نویسی : فیپا
موضوع : جامعه شناسی -- کتاب های نقد شده
شناسه افزوده : موسوی، مهری سادات، ۱۳۵۱ -
شناسه افزوده : سیدی، فرشته، ۱۳۴۷ -
شناسه افزوده : پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رده بندی کنگره : ۱۳۹۱ ۲۸۳/۶ HM
رده بندی دیویی : ۳۰۱
شماره کتابشناسی ملی : ۲۷۹۱۱۶۹

نقدنامه علوم اجتماعی (نظریه های جامعه شناسی)

به کوشش: دکتر مسعود گلچین، فرشته سیدی و مهری سادات موسوی
ویراستار: مهرانوش اکبر خانزاده
ناشر: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
مدیر نشر: ناصر زعفرانیچی
ناظر چاپ: مجید اسماعیلی زارع
آماده سازی: عرفان بهار دوست
حروف نگار و صفحه آرا: آنتینا کمالی ها
طراح روی جلد: مجید اکبر کلی
اجرای جلد: عطا... کاویانی
چاپ اول: ۱۳۹۲
تیراژ: ۵۰۰ نسخه
چاپ و صحافی: انتشارات شولا
ردیف انتشار: ۹۱-۳۳

حق چاپ برای پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی محفوظ است.

ISBN 978-964-426-602-7

شابک ۹۷۸-۹۶۴-۴۲۶۶۰۲-۷

نشانی: تهران، صندوق پستی: ۱۴۱۵۵-۴۱۹، تلفن: ۸۸۰۴۶۸۹۱-۳، فاکس: ۸۸۰۳۶۳۱۷

فهرست

۱.....	مقدمه.....
۹.....	تفکر نظری در جامعه‌شناسی.....
۱۳.....	پیدایش نظریه جامعه‌شناختی.....
۱۹.....	سیزده جستار در تاریخ جامعه‌شناسی.....
۲۵.....	پیدایش جامعه‌شناسی.....
۳۱.....	بنیان‌های جامعه‌شناختی، خاستگاه‌های ایده‌های اساسی در جامعه‌شناسی.....
۳۷.....	آراء و نظریات در علوم انسانی.....
۴۳.....	بنیادهای نظریه اجتماعی.....
۴۹.....	نظریه‌های بنیادی جامعه‌شناختی.....
۵۷.....	زندگی و اندیشه بزرگان جامعه‌شناسی.....
۶۳.....	بحران جامعه‌شناسی غرب.....
۷۱.....	بینش جامعه‌شناختی - نقدی بر جامعه‌شناسی آمریکایی.....
۷۷.....	ساخت نظریه جامعه‌شناختی.....
۸۳.....	نظریه‌های جامعه‌شناسی.....
۹۵.....	مراحل اساسی سیر اندیشه در جامعه‌شناسی.....
۱۰۵.....	نظریه‌های جامعه‌شناسی.....
۱۱۱.....	متفکران بزرگ جامعه‌شناسی.....
۱۱۷.....	درآمدی بر مکاتب و نظریه‌های جامعه‌شناسی.....
۱۲۵.....	درآمدی بر نظریه‌های جامعه‌شناسی.....
۱۳۳.....	نظریه‌های جامعه‌شناسی.....
۱۴۳.....	نظریه‌های جامعه‌شناسی در دوران معاصر.....
۱۴۹.....	نظریه‌های جامعه‌شناسی در دوران معاصر.....
۱۵۷.....	آینده بنیان‌گذاران جامعه‌شناسی.....

نظریه‌های جامعه‌شناسی کلاسیک.....	۱۶۳
اندیشه‌های بنیادی در جامعه‌شناسی.....	۱۶۹
نظریه‌های جامعه‌شناسی محض و کاربردی.....	۱۷۷
بینش‌ها و گرایش‌های عمده در جامعه‌شناسی معاصر.....	۱۸۱
جامعه‌شناسی مدرن، از پارسونز تا هابرماس.....	۱۸۷
اخلاق پروتستان و روح سرمایه‌داری.....	۱۹۳
اخلاق پروتستان و روح سرمایه‌داری.....	۱۹۷
دانشمند و سیاستمدار.....	۲۰۱
عقلانیت و آزادی.....	۲۰۵
مفاهیم اساسی جامعه‌شناسی.....	۲۰۹
جامعه‌شناسی ماکس وبر.....	۲۱۵
ماکس وبر و اسلام.....	۲۲۱
خودکشی.....	۲۳۱
تقسیم کار.....	۲۳۷
تقسیم کار.....	۲۴۵
صور بنیانی حیات دینی.....	۲۵۱
فلسفه و جامعه‌شناسی.....	۲۵۹
قواعد روش جامعه‌شناسی.....	۲۶۷
تاریخچهٔ مکتب فرانکفورت.....	۲۸۱
مکتب فرانکفورت.....	۲۸۹
جامعه‌شناسی معاصر آلمان.....	۲۹۷
یورگن هابرماس، نقد در حوزهٔ عمومی.....	۳۰۳
میشل فوکو فراسوی ساخت‌گرایی و هرمنیوتیک.....	۳۰۹
جامعه‌شناسی تالکوت پارسنز.....	۳۱۵

مقدمه

دستیابی به تفکری نظری در حوزه علوم اجتماعی، بالاخص جامعه‌شناسی، بدون درک عمیق و شناختی وسیع از نمونه‌های فکری و نظری این علم حاصل نخواهد شد. به اعتقاد بسیاری از صاحب‌نظران این حوزه، جامعه‌شناسی علمی است که حتی در تجربی‌ترین شکل خود نیز با نظریه سروکار دارد. اگرچه، تقریباً همه جامعه‌شناسان در این باره اتفاق نظر دارند؛ هر یک از مکاتب جامعه‌شناسی درباره معنای نظریه، رابطه آن با واقعیت و چگونگی کاربرد و آزمون آن تعریفی خاص ارائه می‌دهند.

امروزه نقش نظریه‌های جامعه‌شناسی با توسعه این علم اهمیت بیشتری یافته و در تبیین مشکلات و مسائل اجتماعی به صورت‌های مختلف مطرح شده و بعضاً در هر حوزه‌ای از آن برداشت‌های خاصی ارائه می‌شود. نظریه‌های جامعه‌شناختی در بسیاری از مواقع دریچه نگاه جامعه‌شناسانه افراد به پدیده‌های اجتماعی است، از این رو، اهمیت شناخت آنها بر هیچ‌یک از اهالی این حوزه از علوم انسانی پوشیده نیست.

در دهه‌های اخیر، شاهد ورود کتاب‌های مختلفی در حوزه اندیشه‌ها و نظریه‌های جامعه‌شناسی به عرصه دانشگاهی بوده و هستیم. به خصوص، در بخش کتب ترجمه‌ای این امر بیشتر ملموس بوده است و در این میان کتاب‌هایی معطوف به اندیشه بزرگان و متفکران جامعه‌شناسی و کتاب‌های تألیفی برخی چهره‌های شاخص این حوزه بیشتر خودنمایی می‌کند.

۲ نقدنامه علوم اجتماعی

با توجه به خاستگاه فلسفی برخی اندیشه‌های اجتماعی و گاهی نیز ثقل کلام صاحب‌نظری خاص، دشواری‌هایی در فهم کتب نگاشته‌شده پدید می‌آید که در برخی موارد ترجمه‌ای مغشوش و مبهم مزید بر علت شده و دریافت عمق نظریه و اندیشه مطرح شده را با دشواری مواجه می‌نماید. این همه ضرورت بررسی انتقادی کتب نظریه‌ها را از حیث شکلی و محتوایی به منظور ارتقای کیفی آنها و کمک به شکوفایی فضای نقد کتب تخصصی و دانشگاهی توجیه می‌سازد.

اعضای محترم گروه علوم اجتماعی شورای بررسی متون و کتب علوم انسانی طی پانزده سال گذشته با همکاری قریب به دویست‌وپنجاه نفر از استادان مجرب و متعهد دانشگاه‌های مختلف سراسر کشور در حوزه‌های گوناگون این رشته، در راه نقد و بررسی علمی کتاب‌های موجود علوم اجتماعی کوشش‌های بسیاری را مبذول داشته‌اند. بدیهی است این مهم صرفاً به منظور ارتقای سطح علمی کتاب‌های موجود در این حوزه صورت گرفته است.

تاکنون، حاصل تلاش‌های انجام شده به صورت‌های مختلف (اطلاع به ناشران، نویسندگان و مترجمان محترم آثار علمی و دانشگاهی، تدوین و چاپ مقالات مفصل انتقادی و علمی در مجلات گوناگون علمی و پژوهشی به ویژه مجله نامه علوم انسانی و نقدنامه... و تدوین و انتشار گزیده نقدهای انجام شده) در اختیار جامعه اهل علم، علاقمندان و دانشجویان رشته‌های علوم اجتماعی قرار گرفته است.

اثر حاضر، سومین مجموعه نقد کوتاه در خصوص کتاب‌های حوزه علوم اجتماعی و اولین مجموعه‌ای است که صرفاً به گزیده‌ای از نقدهای انجام شده پیرامون برخی از کتاب‌های نظریه‌های جامعه‌شناسی اختصاص یافته است.

خاستگاه اولیه این نقدنامه، در حقیقت، طرح پژوهشی بوده که طی قریب به دو سال توسط نگارنده با همکاری جمعی از استادان و صاحب‌نظران ارجمند برای نقد و ارزیابی حدود ۵۰ عنوان کتاب مهم (با توجه به زمان ارائه طرح) در حوزه نظریه‌های جامعه‌شناسی اعم از تألیف و ترجمه انجام گرفته است.

در طرح مزبور هر یک از آثار مورد بررسی توسط دو نفر که اغلب مدرسان دروس نظریه‌های جامعه‌شناسی در مقاطع مختلف تحصیلی بودند، داوری و به وسیله دو نفر دیگر از استادان و مدرسان، داوری‌های انجام شده بازبینی شده است که اینک در این مجموعه

مقدمه ۳

بنابر سیاست‌های مسئولان شورای بررسی متون و کتب علوم انسانی و پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی گزیده‌ای از نقدهای انجام شده پیرامون ۴۷ عنوان کتاب نظریه‌های جامعه‌شناسی تهیه و به صورت حاضر تقدیم خوانندگان ارجمند می‌گردد. شایان ذکر است، یک بار از داورهای انجام شده مربوط به این ۴۷ عنوان کتاب و یک دور بازبینی داورهای دیگر استادان ارجمند و نهایتاً تلخیص، تدوین و نگارش کنونی این اثر توسط مجری طرح (دکتر مسعود گلچین) با همکاری سرکار خانم فرشته سیدی و مهری‌سادات موسوی انجام گرفته است که در این جا ضمن تقدیر و تشکر از همکاری صمیمانه این عزیزان، سپاسگزار همکاران و استادان گرانقدری هستیم که ما را در انجام طرح پژوهشی نقد و ارزیابی کتب نظریه‌های جامعه‌شناسی یاری کردند. اسامی این سروران و همکاران ارجمند در زیر به منظور سپاسگزاری و رعایت حق ایشان ذکر شده است:

دکتر محمد حسین پناهی؛ دکتر فرهنگ ارشاد؛ دکتر علی ربانی خوراسگانی؛ دکتر سیدضیاء هاشمی؛ حجت‌الاسلام محمود رجبی؛ دکتر عباس کاظمی وریج؛ دکتر محمد امین قانع‌ی‌راد؛ دکتر سید سعید زاهد زاهدانی؛ دکتر اکبر فریار؛ دکتر سعید معیدفر؛ دکتر حسین کچوئیان؛ دکتر فاطمه جواهری؛ دکتر غلامرضا جمشیدیها؛ دکتر فریدون وحید؛ دکتر مسعود کوثری؛ دکتر بهروز مرادی؛ حجت‌الاسلام محمد علی بختیاری؛ دکتر حامد حاجی‌حیدری و دکتر فرهاد نصرتی‌نژاد

مسعود گلچین

عضو هیئت علمی دانشگاه خوارزمی (تربیت معلم سابق)

فهرست کتاب‌های مورد بررسی

- ✓ اسکیمور، ویلیام / تفکر نظری در جامعه‌شناسی / علی محمد حاضری و همکاران / سفیر / ۱۳۷۲
- ✓ ترنر، اچ / پیدایش نظریه جامعه‌شناختی / عبدالعلی لهسایی‌زاده / شیراز / فرهنگ / ۱۳۷۰ (جلد اول و دوم)
- ✓ تنهایی، ابوالحسن / سیزده جستار در تاریخ جامعه‌شناسی / به کوشش جواد نکهت / اراک / ۱۳۷۳
- ✓ جمشیدیه، غلامرضا / پیدایش نظریه‌های جامعه‌شناسی / دانشگاه تهران / ۱۳۸۳
- ✓ ریتزر، جورج / بنیان‌های جامعه‌شناختی، خاستگاه‌های ایده‌های اساسی در جامعه‌شناسی / تقی آزادارمکی / تهران / سیمرغ / ۱۳۷۴
- ✓ فروند ژولین / آراء و نظریات در علوم انسانی / علی محمد کاردان / مرکز نشر دانشگاهی / ۱۳۶۲
- ✓ کلمن جیمز / بنیادهای نظریه اجتماعی / منوچهر صبوری / نشر نی / ۱۳۷۷
- ✓ کوزر لوئیس و روزنبرگ برنارد / نظریه‌های بنیادی جامعه‌شناختی / فرهنگ ارشاد / نشر نی / ۱۳۷۸
- ✓ کوزر، لوئیس / زندگی و اندیشه بزرگان جامعه‌شناسی / محسن ثلاثی / انتشارات علمی / ۱۳۷۳ چاپ

پنجم

- ✓ گلندر، آلون / بحران جامعه‌شناسی غرب / فریده ممتاز / شرکت انتشار / ۱۳۶۸
- ✓ میلز، سی‌رایت / بینش جامعه‌شناختی / عبدالمعبود انصاری / شرکت سه‌لای انتشار / ۱۳۷۵
- ✓ ترنر، جان‌اتان اچ / ساخت نظریه جامعه‌شناختی / عبدالعلی لهسایی‌زاده / نوید / ۱۳۸۲ / چاپ دوم
- ✓ ادیبی، حسین و عبدالمعبود انصاری / نظریه‌های جامعه‌شناسی / جامعه / تهران / ۱۳۵۸ و دانه /

۱۳۸۳

۶ نقدنامه علوم اجتماعی

- ✓ آرون، ریمون / مراحل اساسی اندیشه در جامعه‌شناسی / باقر پرهام / انتشارات و آموزش انقلاب اسلامی / ۱۳۷۰
- ✓ آزادارمکی، تقی / نظریه‌های جامعه‌شناسی / تهران / سروش / ۱۳۷۶
- ✓ استونز راب / متفکران بزرگ جامعه‌شناسی / مهرداد میردامادی / نشر مرکز / ۱۳۷۹
- ✓ تنهایی، ح، ا / درآمدی بر مکاتب و نظریه‌های جامعه‌شناسی / نشر مرنديز / ۱۳۷۱
- ✓ تنهایی، ح، ا / درآمدی بر نظریه‌های جامعه‌شناسی / خردمند / تهران / ۱۳۷۲
- ✓ توسلی، غلامعباس / نظریه‌های جامعه‌شناسی / سمت / ۱۳۶۹
- ✓ ریتزر، جورج / نظریه جامعه‌شناسی در دوران معاصر / محسن ثلاثی / انتشارات علمی / چاپ پنجم / ۱۳۸۰
- ✓ ریتزر، جورج / نظریه‌های جامعه‌شناسی / احمد رضا غروی زاد / ماجد / ۱۳۷۳
- ✓ زیلین، ایروینگ ام و همکاران / آینده بنیان‌گذاران جامعه‌شناسی / غلامعباس توسلی / قومس / ۱۳۷۳
- ✓ کرایب، یان / نظریه اجتماعی کلاسیک / شهناز مسمی پرست / آگاه / ۱۳۸۲
- ✓ کیویستو، پیتر / اندیشه‌های بنیادی در جامعه‌شناسی / منوچهر صیوری / نی / ۱۳۸۰
- ✓ لارسن کالوین جی / نظریه‌های جامعه‌شناسی محض و کاربردی / غلام عباس توسلی / سمت / ۱۳۷۷
- ✓ لازارسفلد، پل / بینش‌ها و گرایش‌های عمده در جامعه‌شناسی معاصر / غلام عباس توسلی / امیرکبیر / ۱۳۷۰
- ✓ کرایب، یان / جامعه‌شناسی مدرن / عباس مخبر / آگاه / ۱۳۸۱
- ✓ وبر، ماکس / اخلاق پروتستان و روح سرمایه‌داری / عبدالکریم رشیدیان و پریسا منوچهری / انتشارات علمی و فرهنگی / ۱۳۷۳
- ✓ وبر، ماکس / اخلاق پروتستانی و روح سرمایه‌داری / عبدالمعبود انصاری / سمت / ۱۳۷۱
- ✓ وبر، ماکس / دانشمند و سیاستمدار / احمد نقیب‌زاده / دانشگاه تهران / ۱۳۷۰
- ✓ وبر، ماکس / عقلانیت و آزادی / یدالله موقن و احمد تدین / هرمس / ۱۳۷۹
- ✓ وبر، ماکس / مفهیم اساسی در جامعه‌شناسی / احمد صدارتی / نشر مرکز / ۱۳۶۷
- ✓ فروند، ژولین / جامعه‌شناسی ماکس وبر / عباس‌حسین نیک‌گهر / نشر نیکان / ۱۳۶۲

مقدمه ۷

- ✓ ترنر برایان / ماکس وبر و اسلام / سعید وصالی / نشر مرکز / ۱۳۷۹
- ✓ ترنر، برایان / وبر و اسلام / حسین بستان و ... / پژوهشکده حوزه و دانشگاه / ۱۳۸۰
- ✓ دورکیه، امیل / خودکشی / نادر سالارزاده / دانشگاه علامه طباطبائی / ۱۳۷۸
- ✓ دورکیه، امیل / تقسیم کار اجتماعی / باقر پرهام مرکز / ۱۳۸۴ / چاپ دوم
- ✓ دورکیه، امیل / تقسیم کار اجتماعی / حسن حبیبی / قلم / ۱۳۵۹
- ✓ دورکیه، امیل / صور بنیانی حیات دینی / باقر پرهام / مرکز / ۱۳۸۳
- ✓ دورکیه، امیل / فلسفه و جامعه‌شناسی / فرحناز خمسه‌ای / مرکز ایرانی مطالعه فرهنگ ها / ۱۳۶۰
- ✓ دورکیه، امیل / قواعدروش جامعه‌شناسی / علی محمد کاردان / انتشارات دانشگاه تهران / ۱۳۶۸
- ✓ جی، مارتین / تاریخچه مکتب فرانکفورت / چنگیز پهلوان / کویر / ۱۳۷۳
- ✓ آرون، ریمون / جامعه‌شناسی معاصر آلمان / مرتضی ثاقب فر / تبیان / ۱۳۷۶
- ✓ باتومور، تی، بی / مکتب فرانکفورت / محمود کتابی / پرسش / ۱۳۷۳
- ✓ هولاب، رابرت / یورگن هابرماس نقد در حوزه عمومی / حسین بشیریه / نشر نی /
- ✓ دریفوس هیوبرت / میشل فوکو فراسوی ساختگرایی و هرمنیوتیک / حسین بشیریه / نشر نی / ۱۳۷۶
- ✓ روشه گی / جامعه‌شناسی تالکوت پارسونز / عبدالحسین نیک گهر / تبیان / ۱۳۷۶

عنوان اثر: تفکر نظری در جامعه‌شناسی
مؤلف / مترجم: ویلیام اسکیدمور / علی محمدحاضری و همکاران
ناشر / سال نشر: سفیر / ۱۳۷۲

معرفی، نقد و بررسی

از آنجایی که ویلیام اسکیدمور معتقد است بسیاری از آنچه که در عرف معمول دانشگاهی، نظریه شناخته می‌شود، دقیقاً نظریه نیست؛ عنوان کتاب را *Theoretical Thinking in Sociology* انتخاب کرده است که در فارسی به تفکر نظری در جامعه‌شناسی ترجمه شده است.

تمام فصول کتاب با دقت نظر زیادی تنظیم شده است. کتاب متشکل از هفت فصل است: سه فصل ابتدایی این اثر به ماهیت و اهمیت نظریه جامعه‌شناختی، چالش‌ها و مسایل آن اختصاص یافته است. در این سه فصل، ابعاد و جنبه‌های متفاوت منطق و سازمان یک اثر نظری در علوم اجتماعی بحث و نظریه‌ها بر اساس سازمان مفهومی آنها طبقه‌بندی می‌شوند. چهار فصل بعدی کتاب به ترتیب در مورد نظریه‌های مبادله، فونکسیونالیسم، تعامل‌گرایی نمادی و اتنومتدولوژی است.

نویسنده کتاب معتقد است برای مطالعه یک پدیده دو راه وجود دارد: اول آنکه پدیده مورد نظر را به عناصر و اجزایی تقسیم نماییم و سپس از طریق تک تک این عناصر به تحلیل پدیده برسیم. راه دوم این است که کل پدیده را به مثابه یک نظام تام و تمام و در حال حیات که بین اجزاء و عناصر زنده آن ارتباط متقابل وجود دارد، بررسی و مطالعه نماییم. نظریه‌هایی که در فصل چهارم و پنجم مطرح شده‌اند، نمونه‌هایی از این دو روش هستند.

۱۰ نقدنامه علوم اجتماعی

فصول ششم و هفتم از آن رو به تعامل نمادی و اتنومتدولوژی اختصاص یافته است که نویسنده معتقد است تعامل نمادی به رغم ادعای صاحب‌نظران آن، یک دیدگاه است، نه نظریه و اتنومتدولوژی نیز به علت بینش هستی‌شناسانه خاصی که به نظم اجتماعی دارد، در چارچوب جامعه‌شناسی قرار نمی‌گیرد.

این اثر را در سال ۱۳۷۲، علی محمد حاضری، سعید سبزیان، احمد رجب‌زاده، محمد مقدس و علی هاشمی گیلانی ترجمه و انتشارات سفیر آن را در ۲۰۰۰ نسخه در قطعی وزیری منتشر نموده است.

از جمله آثار مشابه با این اثر می‌توان به موارد ذیل اشاره نمود:

نظریه‌های جامعه‌شناسی	غلامعباس توسلی
نظریه‌های جامعه‌شناسی	حسین ادیبی و عبدالمعبود انصاری
نظریه‌های جامعه‌شناسی	تقی آزاد ارمکی

بررسی شکلی

متن اصلی کتاب، روان و رسا است. اما متن ترجمه شده در برخی از فصول به اندازه متن اصلی روان و رسا نیست.

در متن اصلی، قواعد ویرایشی و نگارشی کاملاً رعایت شده است. اما در متن ترجمه شده برخی اشکالات حروف‌نگاری و اشتباهات نگارشی دیده می‌شود. رایج‌ترین اشتباه نگارشی، استفاده همزمان از علامت «» و حرف عطف «و» است.

حروف‌نگاری در حد معمول است. تناسب بین فونت‌های استفاده شده در تیتورها، متن و زیرنویس رعایت شده است. صفحه‌آرایی خوب است. حاشیه‌های چپ و راست مناسب می‌باشد اما حاشیه در نظر گرفته شده برای پایین صفحه کم است. در سرصفحه نام کتاب و عنوان فصل آمده است. صحافی کتاب مطلوب، اما کاغذ آن نامناسب است. برای جلد، طرحی که نشان دهنده موضوع کتاب باشد در نظر گرفته نشده است.

کتاب دارای بیان ضمنی هدف، مقدمه کلی و فصول، فهرست تفصیلی مطالب، تصویر و نمودار می‌باشد، اما فاقد پیشگفتار، خلاصه فصول و کلی، فهرست اعلام و موضوعی و فهرست منابع به صورت مجزا و واژه‌نامه است.

بررسی محتوایی

در متن اصلی اصطلاحات تخصصی به خوبی به کار گرفته شده‌اند و مترجمین محترم، برای اغلب اصطلاحات تخصصی از معادل‌های رایج استفاده کرده‌اند. در عین حال، برخی معادل‌گذاری‌ها نامناسب است.

نویسنده کتاب برای تفهیم موضوع از ابزارهای علمی به قدر کافی استفاده کرده است. هر فصل با مقدمه شروع می‌شود و با مفاهیم کلیدی، عناوین بحث، عناوین مقاله‌نویسی و منابعی برای مطالعه بیشتر به پایان می‌رسد. در داخل متن، هر جا که لازم بوده، از نمودار و تصاویر استفاده شده است. همچنین نویسنده در انتهای فصول سوم، چهارم، پنجم و ششم، نتیجه‌گیری ارائه کرده است. اما این اثر فاقد تمرین و آزمون می‌باشد.

سه فصل ابتدایی کتاب که به موضوع نظریه و اهمیت تفکر نظری پرداخته است، به لحاظ محتوایی و موضوع جامع است، اما از آنجایی که در چهار فصل بعدی تنها به چهار نظریه اجتماعی پرداخته شده، جامعیت محتوایی و موضوعی ندارد.

محتوای اثر با عنوان کتاب انطباق دارد. اما با فهرست آن به طور کامل منطبق نیست.

مطالب کتاب کل سرفصل شورای عالی برنامه‌ریزی مربوط به درس نظریه‌های جامعه‌شناسی را پوشش نمی‌دهد و به عنوان یک منبع فرعی در سطح کارشناسی و کارشناسی‌ارشد قابل استفاده دانشجویان می‌باشد.

پرداختن به تفکر نظری، بیان آن به عنوان یک موضوع مهم و نحوه طرح آن به گونه‌ای روشمند از نوآوری‌های کتاب محسوب می‌شود.

نظم منطقی و انسجام مطالب در هر فصل و کل اثر خوب است. تمام فصول کتاب با دقت نظر زیادی تنظیم شده است.

برای تبیین موضوعات مورد بحث از منابع موجود به قدر کفایت استفاده شده است و نویسنده به دقت به مشخصات منبع مورد استفاده در بخش یادداشت‌های فصل اشاره کرده است.

ترجمه این اثر کامل است، اما از آنجایی که این اثر را پنج نفر ترجمه کرده‌اند متن ترجمه یکدست نیست. برخی از فصول روان ترجمه شده و برخی از فصول از این حیث، در رتبه پایین‌تری قرار دارند.

پیشنهادهای

به گفته مترجمین کتاب، این اثر نه تنها منبع سودمندی برای درس نظریه‌های جامعه‌شناسی، بلکه برای مباحث روش تحقیق نظری نیز مفید است. برای استفاده بهتر و بیشتر از کتاب، لازم است در چاپ مجدد آن به نکات زیر توجه شود:

اصلاح معادل‌گذاری‌ها و استفاده از معادل‌های رایج اصطلاحات تخصصی

تصحیح اغلاط چاپی و نگارشی

ویرایش تخصصی کتاب به منظور روان‌تر و یکدست شدن متن

افزودن فهرست منابع، فهرست اعلام و واژه‌نامه به انتهای کتاب

عنوان اثر: پیدایش نظریه جامعه‌شناختی
مؤلف / مترجم: ترنر، جاناتان و ال بیگلی / عبدالعلی لهسایی‌زاده
ناشر / سال نشر: فرهنگ / ۱۳۷۰

معرفی، نقد و بررسی

در سال ۱۳۷۱، عبدالعلی لهسایی‌زاده این کتاب را، که دو تن از صاحب‌نظران برجسته نظریه‌های جامعه‌شناسی نگاشته‌اند، ترجمه کرده و انتشارات فرهنگ آن را در ۳۰۰۰ نسخه با قطعی وزیری به چاپ رسانده است.

این اثر ساختاری منطقی، منسجم و هدفدار دارد. کتاب با مبحثی نظری پیرامون اندیشه اجتماعی و نحوه ساختن نظریه جامعه‌شناختی علمی، که جنبه کلی، اساسی و انتزاعی دارد، آغاز شده، سپس زمینه‌ها و چگونگی شکل‌گیری نظریه جامعه‌شناختی مورد بحث قرار گرفته است. در ادامه، طی سه بخش و بیست و پنج فصل، شکل‌گیری و تکامل سنت فکری جامعه‌شناسی در اروپا و تداوم و تکامل آن در آمریکا بیان شده است و در نهایت، میراث بر جای مانده و چالش‌های پیش روی آن بررسی و ارزیابی شده است.

در هر فصل نیز زمینه‌های فکری و ریشه‌های اندیشمندی و در وهله بعد، آثار و در نهایت مدل‌ها و اصول نظری هر متفکر در یک خط زمانی پیش‌رونده از اوایل قرن نوزدهم تا دهه‌های اولیه قرن بیستم، در یک دوره تقریباً یک‌قرنی بحث که در راستای هدف اصلی کتاب، ساختار مرتبط و منسجمی را به نمایش می‌گذارد.

از جمله سایر آثار مشابه با این کتاب می‌توان به موارد ذیل اشاره نمود:

- متفکران بزرگ جامعه‌شناسی / راب استونر / مهرداد میردامادی
- زندگی و اندیشه بزرگان جامعه‌شناسی / لوئیس کورز / محسن ثلاثی

- مراحل اساسی سیر اندیشه در جامعه‌شناسی ریمون آرون / باقر پرهام
- نظریه اجتماعی کلاسیک یان کرایب / شهناز مسمی پرست

بررسی شکلی

- متن ترجمه از نظر روانی و رسایی بسیار ضعیف و ترجمه در سطحی ابتدایی و با سهل‌انگاری انجام شده است. به طوری که اغلب عبارات کتاب نامفهوم بوده و در مجموع به سختی می‌توان چند صفحه یا حتی چند پاراگراف را به درستی درک کرد. برای نمونه، می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:
- صفحه ۴۷۸، سطر آخر: «پارتو تصور می‌کرد در مدت این دور کلی، درجه نابرابری منابع به دو قله خواهد رسید»
 - صفحه ۴۹۵: «وی نابرابری و تحرک را به عنوان نیروهایی که پاسخی به، و نتیجه‌ای از، دیالکتیک قدرت، بارآوری، و جهت‌گیری‌های فرهنگی است، می‌دید.»
 - صفحه ۵۵۹، پاراگراف دوم، سطر اول: «این مرحله از عمل به‌سادگی بر تکمیل یک عمل از طریق رفع بی‌تعادلی بین یک ارگانیسم و محیط‌اش، دلالت می‌کند.»
 - صفحه ۲۴۸، پاراگراف اول، سطر اول به بعد: «نمونه آرمانی تاریخی به اهمیت یک مفهوم محدود شونده خالصاً آرمانی است که با کنش و موقعیت واقع به‌منظور تفسیر قطعی اجزای مهم آن، مقایسه و پیمایش می‌شود.»
- قواعد ویرایشی و نگارشی در این اثر، در اغلب موارد، رعایت نشده است و کتاب به ویراستاری ادبی و تخصصی و بلکه به ترجمه مجدد نیاز دارد.
- کیفیت اثر از لحاظ حروف‌نگاری، صفحه‌آرایی، صحافی و طرح جلد ضعیف است. به برای مثال، در صفحه آرایی هیچ عنوانی نباید در پایین صفحه آورده شود مگر آنکه چند سطر زیر آن بیاید، در حالی که به کرات چنین اشکالی در متن مشاهده می‌شود (ر.ک: به ۵۵، ۲۰۲، ۲۳۳، ۲۲۱، ۲۳۷، ۲۲۸، ۵۷۲ و ۵۷۸)
- چنانچه این کتاب، به خوبی ترجمه می‌شد، استادان و دانشجویان مقاطع کارشناسی و کارشناسی‌ارشد می‌توانستند از آن برای منبع اصلی درس «نظریه‌های جامعه‌شناسی (۱)» استفاده نمایند.

بررسی محتوایی

اصطلاحات و مفاهیم تخصصی مشترک و خاص هر متفکر به‌درستی و به طرزى که الگوی کار دیگران می‌تواند باشد، به کار رفته است.

کیفیت معادل‌سازی در این متن بسیار ابتدایی و به‌دلیل نداشتن واژه‌نامه یا برابرنامه انگلیسی آنها، قابل ارزیابی نیست. مترجم محترم در صفحه ۱۳۰، کلمه «واقعی» را در دو معنی کاملاً متضاد به کار برده است و روشن است که در متن اصلی از دو اصطلاح جداگانه استفاده شده است. مثلاً، در یک جمله آمده است: «جوهر ایده‌آلیسم عبارت است از انکار چیزهایی که در دنیای محدود و متناهی هستند... که در نهایت، واقعی هستند.» در عبارات هگل ایده‌آلیسم آن چیز است که محدود نباشد و وجود واقعی هم نداشته باشد. دو سطر پایین‌تر می‌نویسد: «طبق این دیدگاه چیزهایی که به وسیله حواس درک شوند واقعی نیستند...» آنچه که از ظاهر عبارت به نظر می‌رسد، در جمله نخست واقعی به معنای «عینی» و در جمله دوم به معنای «حقیقی» به کار رفته است.

یکی از واژه‌هایی که معمولاً اشتباه به کار برده می‌شود، واژه «عقلایی» است که به اشتباه به جای «عقلانی» (معادل rationality) استفاده می‌شود. در این اثر نیز مکرراً از «عقلایی» به جای عقلانی استفاده شده است (به ویژه، در بحث ماکس وبر مراجعه شود به پاراگراف آخر صفحه ۲۳۰).

نمونه‌هایی از معادل‌گذاری‌ها: تکامل سوپر اورگانیسم (ص ۸۵)؛ تشبیه انداموارگی (۹۶)؛ ویژگی‌های تجزیه ساختی (۱۱۵)؛ تصور مافوق نظری (۵۹۴)؛ اصول یگانگی بیمارگونه نظام (۶۱۱).

نویسندگان به اقتضای موضوع و محتوای نظری این کتاب، برای تفهیم ایده‌ها و پیام‌های خود از طرح بحث مقدماتی در ابتدای اثر به نام «تفکر اجتماعی و نظریه جامعه‌شناختی» و نوعی جمع‌بندی مقایسه‌ای و نتیجه‌گیری با ارزش در انتهای آن در قالب دو فصل با عناوین «میراث واقعی و رهیافتی» و «پیدایش دیدگاه‌های نظری نوین» بهره گرفته‌اند. تقریباً چنین روالی در بررسی اندیشه‌ها، آثار و مدل‌ها و اصول نظری هر یک از جامعه‌شناسان مورد مطالعه رعایت شده است. اگر چه، به صراحت از عنوان مقدمه یا جمع‌بندی و نتیجه‌گیری یا تعبیری نظیر آنها استفاده نشده است.

این کتاب، نسبت به اهداف درس «نظریه‌های جامعه‌شناسی (۱)» مقطع کارشناسی بیش از ۹۰٪ و در کارشناسی ارشد ۶۰ تا ۷۰٪ جامعیت دارد. موضوع و محتوای کتاب با عنوان و فهرست اثر کاملاً منطبق است. مطالب اثر مورد بررسی با بخشی از سرفصل درس «نظریه‌های جامعه‌شناسی (۱)» مطابقت می‌کند.

اصل این اثر برای تدریس در درس «نظریه‌های جامعه‌شناسی» یا «بررسی آثار صاحب‌نظران» و دروس مشابه، بعضاً به عنوان منبع اصلی و گاه به عنوان منبع فرعی به دلیل محتوای باارزشش مناسب است. جنبه نوآورانه اصلی این کتاب، علاوه بر استخراج و بیان ریشه‌های اندیشه جامعه‌شناسان بزرگ و تحلیل آثار آنها، کشف، استخراج و تدوین مدل‌ها و اصول نظری آنان است.

کتاب ساختاری منطقی، منسجم و هدفدار دارد. در این اثر، بیشتر نوعی جهت‌گیری علمی و آکادمیک برای بررسی تولد، تکامل و تداوم سنت نظریه‌پردازی جامعه‌شناختی و ارزیابی آن دیده می‌شود که بیشتر خصلت بی‌طرفانه، محققانه و نقادانه دارد.

این کتاب اساساً جنبه نظری دارد و به طور مستقیم با سیاست‌های اجرایی یا جهت‌گیری‌های عقیدتی مثبت یا منفی کاری ندارد. به نظر می‌رسد این گونه آثار بیشتر می‌توانند از طریق عمق و گسترش بخشیدن به تفکر ما پیرامون واقعیت اجتماعی مفید و سازنده باشند.

کتاب به خوبی ترجمه نشده، فقط مقدمه‌ای یک صفحه‌ای از سوی مترجم درباره اهمیت کتاب دارد. فاقد معادل‌گذاری دقیق و واژه‌نامه، ذکر معادل‌های انگلیسی، ویرایش ادبی و تخصصی است.

پیشنهادهای

متأسفانه این کتاب، که اثری بسیار ارزنده و عمیق در روشن ساختن بن‌مایه‌های تفکر جامعه‌شناسان بزرگ کلاسیک و مدل‌ها و اصول نظری نهفته در آثار آنهاست، به شیوه‌ای نامناسب و خارج از قواعد متون درسی دانشگاهی ترجمه و چاپ شده است که ضرورت دارد این نقیصه با ترجمه مجدد، به ویژه بر اساس آخرین چاپ‌های کتاب مورد بحث، به طرز شایسته مرتفع شود.

عنوان اثر: سیزده جستار در تاریخ جامعه‌شناسی

مؤلف: ابوالحسن تنهایی

ناشر / سال نشر: اراک / ۱۳۷۳

معرفی، نقد و بررسی

به گفته نویسنده، این اثر که به مناسبت روز سیزدهم رجب (روز ولادت حضرت علی علیه‌السلام)، سیزده جستار نام گرفته است، مجموعه‌ای از فرازاها، نظام‌ها و مفاهیم بنیادین در مطالعه تاریخ جامعه‌شناسی است که از میان کارهای چاپ‌شده نایاب یا چاپ نشده وی - به منظور حل مشکل دانشجویان در دروس نظریه‌های جامعه‌شناسی - به کوشش جواد نکهت جمع‌آوری شده است.

هر یک از فصول، مقاله‌هایی هستند که قبلاً در نشریات دیگر به چاپ رسیده (به جز فصل سیزدهم) و به کمک جواد نکهت در ۱۳ فصل (به قول نویسنده ۱۳ جستار) به شکل کتاب تنظیم شده است. هر چند، می‌توان نوعی خط اتصالی و ارتباطی تاریخی را در اندیشه‌های مطرح شده در این اثر مشاهده کرد، اما جدایی و گاه پراکندگی موضوعی و محتوایی جستارهای کتاب قابل توجه است. عناوین فصول به ترتیب عبارت‌اند از: «مقدمات نظری»، «انگلستان در رخدادی دیگر»، «کارکردگرایی ایستانگر»، «جامعه‌شناسی دینی هرینگتن»، «کارکردگرایی پویانگرا نه انسجامی»، «جامعه‌شناسی وحدت وجودگرایی»، «فرانسه»، «مردم‌گرایان»، «کندرسه»، «پیش‌پردازی محافظه‌کار»، «اندامواره‌گرایی پویانگر»، «روش‌شناسی جامعه‌شناختی» و «فرهنگ و توسعه در میزان تاریخ».

آثار مشابه با این اثر:

- تاریخ اندیشه اجتماعی

بارنز و بیکر / ترجمه یوسفیان

بررسی شکلی

ظاهر متن اثر روان، رسا و قابل فهم برای دانشجویان مقطع کارشناسی است. اما در برخی از قسمت‌ها، متن از حالت آکادمیک خارج شده و بیشتر شکلی عامیانه به خود گرفته است و در بخش‌هایی روان و رسا نیست. برای نمونه، می‌توان به موارد ذیل اشاره نمود:

- صفحه ۲۷، پاراگراف اول: «بنابراین مردم با توافقی همگانی، خود را به رهبری تسلیم می‌کنند و متعهد میشوند که او را اطاعت، و در برابر، حمایت و پشتیبانی او را دارا شوند».

- صفحه ۲۹، پاراگراف آخر: «قدرت و حکومت مطلقه مورد نظر هابس حتی دین را نیز به زیر سلطه بایست بکشد. هابس منطقی می‌داند که دین و کلیسا قدرتی زیر نفوذ شاه باشند».

- صفحه ۸۶، پاراگراف اول: «اگر هر آنچه رخ می‌دهد، بنا به قانون ذاتی طبیعت باشد و اگر هر آنچه رخ می‌دهد از روی پیش‌آمد نباشد، پس هر آنچه رخ می‌دهد بایستی به ناگزیر رخ بدهد، زیرا هر پدیده‌ای که وجود، دلیل ضروری بودن آن است، قانونی که تا اوج تکامل نظریه ساخت‌گرا- کارکردگرای انسجامی پیش می‌رود».

علی رغم اینکه کتاب ویراستار دارد، در زمینه قواعد ویرایش و نگارش اشکالاتی از قبیل: استفاده همزمان از علامت «،» یا «.» و حرف عطف «و»؛ عدم استفاده از علامت «،» در مواقع لازم؛ غلط حروف‌نگاری؛ استفاده از فعل مشابه در یک جمله با فاصله‌ای اندک و عدم رعایت فاصله مناسب بین کلمات دیده می‌شود. برای مثال، می‌توان به استفاده همزمان از علامت «،» یا «.» و حرف عطف «و» اشاره نمود. (ر.ک: ۲۷ پاراگراف اول؛ ص ۶۴ سطر آخر؛ ص ۱۴۴ پاراگراف آخر و...)

صفحه‌آرایی کتاب خوب و مناسب است. اصول مربوط به سرصفحه و اندازه حاشیه‌ها و تفاوت فونت کلمات در تیتورها، متن اصلی، پاورقی و ... رعایت شده است. اما اندازه و نوع فونت‌های مورد استفاده در حد معمول نیست. اسامی و

سیزده جستار در تاریخ جامعه‌شناسی ۲۱

معادل‌های کلمات لاتین در پانویست صفحات ذکر شده است. استفاده از رسم‌الخط استفاده قدیمی، صحافی کتاب معمولی و نوع کاغذ کاهی و نامرغوب است. طرح روی جلد، نامناسب و با موضوع و عنوان کتاب همخوانی ندارد. چنانچه این کتاب را برای دو درس ۲ واحدی «نظریه‌های جامعه‌شناسی (۱)» «تاریخ تفکر اجتماعی در اسلام» در دوره کارشناسی فرض کنیم – که امروزه با وجود منابع مناسب‌تر و متنوع‌تر چنین نیست و چه بسا با وجود کتاب‌های دیگر مؤلف، خود وی این اثر را به عنوان منبع اصلی پیشنهاد نمی‌کند – می‌توان حجم اثر را (۱۹۰ صفحه) نسبتاً مناسب دانست.

بررسی محتوایی

علی‌رغم اینکه نویسنده محترم، خود از استادان رشته جامعه‌شناسی است، اما اصطلاحات تخصصی را به‌درست به‌کار نبرده است. به عبارت دیگر، اصطلاحات تخصصی در قالب نثری ظاهراً ادبی در چارچوب تفسیری شخصی و خاص شیوه فکری ایشان به‌کار رفته است. مثلاً، مطالب صفحه‌های ۱۴۸: «بحث وجدان جمعی در اندیشه دورکیم»: نویسنده وجدان جمعی را به صورت یک فاعل صاحب اراده و توان عملی، فرض کرده‌اند؛ در خصوص مفهوم قرارداد اجتماعی یا به گفته نویسنده، «پیمان اجتماعی» نیز باید گفت، قرارداد اجتماعی از نظر روسو مقدم بر جامعه نیست بلکه با جامعه، در جامعه و هنگام شکل گرفتن جامعه این قرارداد وضع می‌شود. صفحه ۱۶۴، تیتیر نمونه سوگیری ...: مفهوم سوگیری در اینجا به‌درستی به‌کار نرفته است. چرا که در برداشت اول، ممکن است از این مفهوم، معنی جانبداری استنباط شود.

نویسنده محترم برای اصطلاحات تخصصی، معادل‌هایی را به کار برده که در رشته جامعه‌شناسی رایج نیست. به عبارت دیگر، ایشان، معادل‌ها را بر اساس سلیقه خود انتخاب و برای برخی از اصطلاحات معادلی در نظر نگرفته و از تلفظ لاتین آن استفاده نموده‌اند. برای مثال، صفحه ۸، پاراگراف دوم، سطر سوم: «چشم‌انداز ساخت‌گرا کارکردگرایی انسجامی»؛ صفحه ۹، سطر آخر: «دیدگاه‌های پویانگرا به دو شکل واگرا و خلاق»؛ صفحه ۲۷، سطر اول: «پیمان اجتماعی روسو»؛ صفحه ۱۵۰، پاراگراف سوم، سطر دوم: «رشد کاهشی» (Reductionist Approach)؛ صفحه ۱۷۸: «ساینس»

(Science)؛ پایگاه به‌دست آورده (Achieved Status)؛ پایگاه به‌دست آمده (Ascribed Status)، «عوامل‌گرایی و پوزیتیویسم»؛ «اخلاق بورژوازیک».

به جز مقدمه آقای نکهت، به‌نام «سرگذشت‌نگاری» که در مورد زندگی نویسنده و مطلب دیگر که خود نویسنده (بدون عنوان) نوشته است، کتاب فاقد مقدمه، جمع‌بندی نهایی، تمرین و آزمون، نمودار و جدول می‌باشد. البته، در مواردی از ابزارهای علمی مانند: مثال، مقایسه و مقدمه استفاده شده است. این اثر با وجود داشتن مطالب مفید و با ارزش، به صورت یک کتاب درسی و به منظور پوشش اهداف دروس «تاریخ تفکر اجتماعی» و «نظریه‌های جامعه‌شناسی (۱)» تهیه نشده است.

محتوا و موضوع این اثر با توجه به اهداف درس بدون تردید کمتر از ۵۰٪ جامعیت دارد، زیرا در خصوص درس «تاریخ تفکر اجتماعی در میان مسلمانان» به هیچ‌وجه شامل مرور اندیشه‌های اجتماعی متفکران مسلمان کلاسیک و مدرن (گذشته و معاصر) نیست و بیشتر اندیشه اجتماعی را در قرون جدید و پس از رنسانس و قبل از ظهور جامعه‌شناسی مدرن مورد بحث قرار داده و در خصوص درس «نظریه‌های جامعه‌شناسی (۱)»، اندیشه‌ها و کارهای جامعه‌شناسان بنیان‌گذار و کلاسیک قرن نوزده را به‌طور کامل پوشش نمی‌دهد. هرچند، به برخی مکاتب قرن بیستم مانند پدیدارشناسی نیز پرداخته شده است. در کتاب دو بخش ابتدایی وجود دارد (سرگذشت‌نامه و مقدمه نویسنده که بدون عنوان است) که در فهرست کتاب به آنها اشاره نشده است. به جز این دو مورد، مطالب کتاب با عنوان کلی آن (سیزده جستار در تاریخ جامعه‌شناسی) تناسب نسبی و با عناوین مندرج در فهرست کتاب بسیار تناسب دارد.

با توجه به نثر خاص، ابهامات و سوءبرداشت‌ها در طرح مفاهیم و مطالب تخصصی در حوزه اندیشه‌های اجتماعی و جامعه‌شناسی، داشتن نگرش بسیار خاص و سوگیرانه، عدم انسجام کافی در مطالب و فصول کتاب و به‌خصوص عدم جامعیت نسبت به اهداف و سرفصل دروس مورد بحث از یک سو و وجود منابع متنوع، فراوان و مناسب‌تر دیگر، به نظر می‌رسد این کتاب برای تدریس دروس «تاریخ تفکر اجتماعی» و «نظریه‌های جامعه‌شناسی (۱)» مناسب نیست و فقط می‌تواند منبعی جانبی یا فرعی به صورت انتقادی استفاده شود.

سیزده جستار در تاریخ جامعه‌شناسی ۲۳

شاید نوآوری کتاب، در پرداختن بیشتر به برخی جزئیات اندیشه‌ها، کارها و اوضاع و احوال تاریخی - اجتماعی متفکران قبل از جامعه‌شناسی مدرن باشد، آن هم در قالب رویکرد خاص مؤلف که تفسیرگرایی جدلی (به گفته خود او) است. البته این مطلب به معنای مناسب و درست بودن رویکرد مولف و تمامی گفتارها و نوشتارهای ایشان نیست.

کتاب در ظاهر منابع فراوانی دارد (۲۶ منبع فارسی و ۳۰ منبع انگلیسی) اما اولاً، نیمی از منابع فارسی آثار، و به ویژه مقاله‌های چاپ شده در کتاب فعلی، قبلاً در نشریات و مجلات دیگری چاپ شده‌اند؛ ثانیاً، نحوه استفاده و ارجاع مؤلف بیشتر حالت آزاد و اقتباس دارد و بیشتر حرف و دیدگاه خود را مطرح و پیگیری نموده است تا اینکه به ذکر دقیق مطالب برگرفته از منابع دیگر و تفسیر دقیق و بی‌طرفانه آنها اهتمام ورزد.

نویسنده دارای جهت‌گیری تفسیرگرایی جدلی (به گفته وی) با تبعیت از آرا و اندیشه‌های هربرت بلومر، همراه با ابراز ارادت و شیفتگی فراوان به ایشان، در حوزه مکتب کنش متقابل نمادی است. همچنین سوگیری و نزدیکی شدید، نسبت به آرا و اندیشه‌های اریک فروم و در عین حال، مخالفت با مثبت‌گرایی و مکاتبی که صرفاً یا عمدتاً تبیینی و علت‌گرا هستند، در گفتار و نوشته‌های ایشان مشاهده می‌شود.

در ظاهر نویسنده خود و افکارش را بسیار همسو با فرهنگ و ارزش‌های اسلامی ابراز می‌کند. اما اگر با دیدی انتقادی به محتوای بیان و اندیشه و شیوه تحقیق و تفسیر ایشان از آرای دیگران و طرح دیدگاه‌های اسلامی بنگریم، نتایج متفاوتی بدست خواهیم آورد.

اگر رویکرد ابراز شده نسبت به نقد آرای دیگران و همسویی و همگرایی با فرهنگ و ارزش‌های دینی صادقانه و خالی از ابهامات، نواقص و تناقض‌های اساسی باشد، کتاب به عنوان اثری نظری که جنبه روشنگرانه در حوزه افکار دارد، می‌تواند مفید تلقی شود.

سوگیری مکتبی و ارزشی نویسنده نسبت به آنچه خود درست می‌داند و رد گاه متعصبانه و جانبدارانه آرای دیگران، مانند: مثبت‌گرایان و کارکردگرایان و ... به کتاب

خصلتی کمتر علمی و بیشتر ایدئولوژیک و مبهم می‌دهد که در سودمندی فوری و نداشتن اثر تخریبی کوتاه مدت یا درازمدت آن تردید ایجاد می‌کند.

پیشنهادهای

به گفته نویسنده، کتاب مورد بررسی، مجموعه‌ای از فرازها، نظام‌ها و مفاهیم بنیادین در مطالعه تاریخ جامعه‌شناسی است که از میان کارهای چاپ‌شده نایاب یا چاپ نشده وی - به منظور حل مشکل دانشجویان در دروس نظریه‌های جامعه‌شناسی - به کوشش جواد نکهت جمع‌آوری شده است. اما، بر اساس ارزیابی به عمل آمده، به نظر می‌رسد این کتاب برای تدریس و دروس «تاریخ تفکر اجتماعی» و «نظریه‌های جامعه‌شناسی»^(۱) مناسب نیست و فقط می‌تواند منبعی جانبی یا فرعی به صورت انتقادی از آن استفاده شود و در صورت تجدید چاپ، بهتر است به نکات زیر توجه شود:

- ویراستاری ادبی و تخصصی
- بازنگری در معادل‌گذاری اصطلاحات تخصصی
- تکمیل استنادات و ارجاعات
- اضافه نمودن فهرست اعلام و موضوعی

عنوان اثر: پیدایش جامعه‌شناسی

مؤلف / مترجم: غلامرضا جمشیدیها

ناشر / سال نشر: دانشگاه تهران / ۱۳۸۳

معرفی، نقد و بررسی

این اثر حاصل تجربه چندین ساله نویسنده در تدریس، مطالعه و تحقیق در درس نظریه‌های جامعه‌شناسی است. دکتر جمشیدیها، برای اینکه تفکر اجتماعی را با رویکردی نو بررسی نماید، سعی کرده است آن را در یک پیوستار مشاهده کند تا موضوعی مشترک میان همه متفکران بزرگ به‌دست آید و سپس پاسخ هر یک با تکیه بر واژگان اصلی‌ای که در هر دوره به کار می‌رفته است، تجزیه و تحلیل شود.

کتاب در هفت فصل تنظیم شده است. در فصل اول کتاب، طی بحثی نظری، سه دیدگاه در حد فاصل تفکر اجتماعی و تفکر جامعه‌شناختی مطرح و در انتها، دیدگاه چهارمی که از آن نویسنده می‌باشد، آورده شده است. فصول (دوم تا چهارم و فصل هفتم) به چهار نقطه عطفی اختصاص می‌یابد که در سیر تفکر اجتماعی و جامعه‌شناختی بازشناخته شده است. این چهار نقطه عطف عبارت‌اند از: عصر کلاسیک (فصل دوم)؛ عصر مسیحیت (فصل سوم)؛ عصر اسلام (فصل چهارم) و عصر مدرن (فصل هفتم). فصل پنجم به رنسانس اختصاص یافته است تا چگونگی تحول اجتماعی و تفکر در قالب فلسفه اجتماعی آرمان‌گرا و واقع‌گرا نشان داده شود و از آنجایی که قرن نوزدهم در تحولات اروپا اهمیت داشته است، به عنوان فصلی مجزا (فصل ششم) بررسی شده است.

سایر آثار مشابه:

تاریخ مختصر تحولات جامعه‌شناسی گاستون بوتول / ترجمه اوکیلی

تاریخچه جامعه‌شناسی
نظریه‌های جامعه‌شناسی (۱)
رحمت‌الله صدیق سروستانی و همکاران
غلامعباس توسلی

بررسی شکلی

نثر کتاب ویژگی پختگی متون دانشگاهی و آکادمیک را ندارد. شیوه نگارش کتاب در بسیاری از بخش‌ها، صورت نوشتاری درس‌های تقریر شده یا جزوه درسی مرتب شده را دارد. هر چند، در ظاهر برای خواننده مبتدی، یا در نگاه اول، روان و رسا می‌نماید، اما روانی و سادگی نوشته، با قصد ساده‌نویسی برای یک متن تخصصی و پیچیده نبوده است بلکه به نظر می‌رسد، این امر خودبخود و به‌خاطر قدری شتابزدگی یا سرعت در کار پدید آمده است. نمونه‌ای از عبارتهای مبهم:

- صفحه ۱۰، پاراگراف دوم، سطر هفتم به بعد: «به طور خلاصه اگر چه مندراس آشکارا اظهار نمی‌کند که بر اساس کدام مدل فکری به این نوع تقسیم‌بندی رسیده است، ولی سخنان او نشان می‌دهد که در این سنت تحلیلی قرار می‌گیرد»

- صفحه ۱۲، پاراگراف اول، سطر پنجم تا هفتم: «به این معنا می‌توان گفت جامعه‌شناسی در هر گروه مردمی که زندگی مشترک دارند نهادی و ممکن است. البته و به طور قطع آنچنان که ما فهم می‌کنیم وجود نداشته باشد بلکه در خفا موجود است و آن را می‌توان جامعه‌شناسی نهادی نامید»

- صفحه ۹۰، پاراگراف آخر، سطر چهارم تا هفتم: «پوپر در این مورد می‌گوید به عقیده من فلسفه افلاطون و هراکلیتوس هر دو از تجربیات سیاسی آنها، به ویژه از تجربیان آنها درباره جنگ طبقاتی و احساس خفتی که نسبت به تلاش جامعه داشته‌اند منبعث گردیده است»

در کتاب، مواردی از غلط حروف نگاری و نقص در زمینه رعایت قواعد ویرایشی و نگارشی دیده می‌شود. مانند به‌کار بردن علامت «.» یا «،» در جای نامناسب؛ استفاده همزمان از علامت «،» و حرف عطف «و»؛ استفاده از برخی کلمات در جای نامناسب؛ ناتمام ماندن برخی مطالب و عبارات.

مثال: غلط حروف نگاری

- صفحه ۹۱، سطر دهم، اندیشط = اندیشه
 - صفحه ۹۱، پاراگراف آخر، سطر سیزدهم، جیشان = جبین‌شان
 - صفحه ۹۷، پاراگراف آخر، سطر اول، نگان = نگاه و...
- عبارات یا مطالب ناقص
- مطالب بخش آرمانشهر توماس مور در نهایت ناقص مانده است. (نگاه کنید به صفحه ۹۷)
 - صفحه ۹۳، پاراگراف آخر، سطر دوم: «در این سفر با عده‌ای از ادب دوستان این سرزمین از جمله پترژیل که بنا به گفته مور مردی است با عاطفه و فروتن که فاضلانه برخورد می‌کند و نسبت به دیدار او اظهار خوشوقتی می‌نماید».
- صفحه‌آرایی و حروف‌نگاری خوب است. تناسب بین فونت‌های استفاده شده در تیترها، متن و زیرنویس رعایت شده است. حاشیه‌ها متناسب می‌باشد. در سرصفحه نام کتاب و شماره صفحه و عنوان فصل درج شده است. صحافی کتاب مطلوب است. در طراحی جلد، تصویر دو جامعه‌شناس (کنت و ابن‌خلدون) به کار رفته است که با محتوای کتاب همخوانی دارد.
- حجم فعلی کتاب به خودی خود (صرف‌نظر از نقایص محتوایی) برای آن نقطه ضعفی به حساب نمی‌آید. اگر تعداد صفحات کتاب از ۱۷۲ به ۲۰۰ صفحه می‌رسید، حجم اثر بیشتر متناسب با ۲ واحد درس «نظریه‌های جامعه‌شناسی»

نکات محتوایی

نویسنده محترم، نسبت به حدود معنا و نحوه کاربرد اصطلاحات تخصصی، به ویژه در محدوده مباحث این کتاب، تسلط کافی داشته‌اند و توانسته‌اند مفاهیم موجود در آراء هر یک از اندیشمندان اجتماعی و جامعه‌شناسان را به خوبی به کار برند.

نمونه‌ای از مفاهیم و اصطلاحات تخصصی:

- صفحه ۱۶، طرح الهی = Divine Plan
- صفحه ۱۹، نظریه انسان‌های ناهمانند و ناهمسان = Different People Theory

- صفحه ۲۰، نظریه انسان‌های همانند و همسان = The uniformity of Man Theory
- صفحه ۴۲، کتاب شهر خدا = The City of God
- صفحه ۹۰، آرمانگرا = Utopianism

به جز در مواردی اندک، از معادل‌های متداول و قابل قبولی استفاده شده است. در کتاب برای تفهیم بهتر موضوع از ابزارهایی مانند: مقدمه کلی، مقدمه فصول، نتیجه‌گیری و جدول استفاده شده است.

این اثر به عنوان منبع مهم و قابل فهمی برای دانشجویان دوره کارشناسی در درس «تاریخ تفکر اجتماعی» (در وهله نخست) و «نظریه‌های جامعه‌شناسی» (۱) (در مرتبه دوم) همراه کتاب‌های اصلی قابل استفاده و تدریس است. همچنین در کارشناسی ارشد درس «اندیشه‌های اجتماعی متفکران اسلامی» و «نظریه‌های جامعه‌شناسی» (۱)، را می‌توان به آن ارجاع داد. اما در هیچ‌کدام از دروس نمی‌توان از آن به عنوان تنها منبع یا اصلی‌ترین کتاب استفاده کرد.

عنوان Bibliography که نویسنده برای فهرست منابع لاتین انتخاب کرده و تیتیر نمایه در فهرست کتاب ذکر نشده است. اما سایر مطالب کتاب با فهرست اجمالی آن مطابقت دارد. همچنین عنوان کتاب با قدری مسامحه در حد متوسط، با محتوای کتاب سنخیت دارد، نویسنده می‌توانست عنوان بهتری را برای آنچه در نظر داشته است، انتخاب کند؛ زیرا، نام کتاب «نظریه‌ها» به صورت جمع به کار برده شده که طبعاً این تعبیر جمع، معنای بسیار گسترده‌ای را افاده می‌کند و به نظر می‌رسد باید ظهور همه نظریه‌های جامعه‌شناختی را مورد بحث قرار داد (یعنی کاری که عملاً در کتاب انجام نشده است).

مطالب اثر، فهرست هیچ کدام از سرفصل‌های تاریخ تفکر اجتماعی و نظریه‌های جامعه‌شناسی (۱) را بیش از ۵۰٪ پوشش نمی‌دهد. روزآمدی داده‌ها و اطلاعات اثر در حد مناسب است.

طبقه‌بندی، تحلیل و جمع‌بندی آراء برخی صاحب‌نظران درباره اندیشه اجتماعی و جامعه‌شناسی جدید و نیز ارائه نظریه‌ای برای چرایی شکل‌گیری نظریه جامعه‌شناختی در مقاطعی خاص به‌دست دو صاحب‌نظر بزرگ، ابن‌خلدون و کنت

پیدایش جامعه‌شناسی ۲۹

و نرسیدن دیگران به این حد از نظریه‌پردازی، از نوآوری‌های کتاب محسوب می‌شود.

نظم منطقی و انسجام مطالب در هر فصل و کل اثر خوب است.

در حد قابل قبول و متناسب با حجم و محتوای کتاب از منابع مناسب و مرتبط استفاده شده است و در همه موارد، بر حسب نوع استفاده، ارجاعات مستقیم و غیرمستقیم ذکر شده است.

جهت‌گیری نویسنده، محققانه و متعهدانه (نسبت به بیان سهم میراث فکری اندیشمندان اجتماعی پیش از دوره مدرن و به‌خصوص اندیشمندان مسلمان) بوده است.

رویکرد اثر نسبت به فرهنگ و ارزش‌های اسلامی مثبت و همدلانه است. بی‌آنکه از تحلیل علمی و بی‌طرفانه دوری جسته باشد. با مسایل مربوط به نظام جمهوری اسلامی ایران ارتباط مستقیمی ندارد اما به طور غیرمستقیم همسویی و توافق نظر دیده می‌شود.

کتاب فاقد موارد مخرب بوده و بیشتر به دلیل نوع تحلیل واقع‌بینانه، منصفانه و عینی خود از جریان پیوسته تفکر اجتماعی در تاریخ و تناسب آن با وضعیت هر یک از جوامع و تمدن‌های بشری مورد بحث و ذکر اهمیت زمینه‌های روشنگری، آزاداندیشی، خودآگاهی و خودباوری محققان برای درک پدیده تحول و تغییر تمدنی – تاریخی و آینده نظم اجتماعی، می‌تواند سازنده و مفید واقع شود.

پیشنهادهای

تدریس این کتاب به عنوان منبع فرعی و مکمل یا استفاده از آن در قالب کنفرانس و تحقیقات دانشجویی، به‌خصوص در درس «تاریخ تفکر اجتماعی» توصیه می‌شود. برای استفاده بیشتر اساتید و دانشجویان از این اثر، بهتر است در چاپ مجدد، موارد زیر رعایت شود:

ویراستاری ادبی و تخصصی؛ تصحیح برخی معادل‌گذاری‌ها؛ اضافه کردن واژه‌نامه به کتاب؛ تکمیل برخی از مطالب، به ویژه فصل پنجم.

عنوان اثر: بنیان‌های جامعه‌شناختی، خاستگاه‌های ایده‌های

اساسی در جامعه‌شناسی

مؤلف / مترجم: جرج ریتزر / تقی آزاد ارمکی

ناشر / سال نشر: سیمرغ / ۱۳۷۴

معرفی، نقد و بررسی

کتاب بنیان‌های جامعه‌شناختی اثر جرج ریتزر می‌باشد که تقی آزاد ارمکی در سال ۱۳۷۴ ترجمه نموده و انتشارات سیمرغ در ۳۳۰۰ نسخه آن را به چاپ رساند.

نویسنده در این اثر، ابتدا دیدگاه کلی خود را نسبت به بحثی که می‌خواهد طرح کند، بیان می‌کند و برای این منظور، برخی از استعاره‌ها را مانند: زمین‌شناسی اجتماعی و باستان‌شناسی اجتماعی و ... به خدمت می‌گیرد. در ادامه براساس یک توالی تاریخی و سیر از کلی به جزئی یا از سطوح بنیادین به سوی لایه‌های رویی، فصول و مطالب کتاب را مطرح می‌کند.

به این ترتیب، نویسنده در فصل اول نشان می‌دهد چرا تلاشش را بر سرمنشأهایی که دربرگیرنده سلسله عقاید جامعه‌شناختی است، متمرکز کرده است. فصل دوم به پیدایش جامعه‌شناسی در فرانسه اختصاص دارد؛ از فصل سوم تا ششم به ارتباط چهار مکتب مورد علاقه‌اش می‌پردازد و در فصل هفتم و هشتم به علت پرداختن به دو نظریه متعلق به نویسنده (یعنی مک‌دونالدی کردن و نظریه فراعقل‌گرایی) بحث‌ها بیشتر جنبه شخصی پیدا می‌کند. به عبارت دیگر، هدف کتاب این است که به این سؤال پاسخ دهد که چرا و چگونه باید نظریه‌های جامعه‌شناسی را مطالعه کرد؟ و نوعی برنامه هدفدار و کاربردی را برای فهم و استفاده از مفاهیم بنیادی جامعه‌شناختی ارائه می‌دهد.

۳۲ نقدنامه علوم اجتماعی

از نظر ریتزر، همچنان که وبر هم مطرح کرده است، جوامع بشری و از جمله از دوره مدرن تاکنون، سازماندهی عقلانی جوامع دستخوش تغییراتی شده‌اند که علی‌رغم تلاش برای صورتبندی جوامع بر اساس یک نظام عقلانی و جوهی از نبود عقلانیت یا آثار ناشی از افراط در سازماندهی عقلانی جوامع پدید آمده که باید از منظر جامعه‌شناختی مطالعه شوند. به عبارت دیگر این کتاب، به ویژه در بخش‌های پایانی، در صدد است نشان دهد چگونه در عین حرکت به سوی عقلانیت هر چه بیشتر، جلوه‌ها و آثاری از نبود عقلانیت به وجود می‌آید و چگونه این پدیده در مواردی، ضدخودش را ایجاد می‌کند یا صورت‌های ناقص و رشدنیافته آن در جوامع غیرغربی پدید می‌آید. البته آثار منفی این تصمیم‌گیری‌ها و سازماندهی‌های اجتماعی بشری در جوامع غربی هم ظاهر شده‌اند؛ مثل آثار منفی ناشی از مک‌دونالدی شدن.

اثر مشابه:

نظریه‌های جامعه‌شناسی در دوران معاصر تألیف جرج ریتزر/ ترجمه محسن ثلاثی

بررسی شکلی

متن کتاب عموماً روان و نسبتاً رسا است. در عین حال، در مواردی، عبارت‌های مبهم و ترجمه ضعیف مشاهده می‌شود. نمونه‌های ذیل شاهد مثال ادعای فوق هستند:

- صفحه ۲۴۱، سطر شانزدهم: «در هر صورت با وجود مزایای شکست رو به رو کند»
- صفحه ۲۴۲، سطر اول: «مخصوصاً غیرعقلانیت انکار می‌کنند»
- صفحه ۲۱۶، پاراگراف آخر

رعایت قواعد ویرایش و نگارش نسبت به حجم کتاب در حد خوب است. اما پاره‌ای اشکالات وجود دارد.

نمونه‌ای از اشکالات:

- صفحه ۲۳۹، سطر سیزدهم: «خواهیم داد. و من»
- صفحه ۲۵۲، سطر سوم و چهارم، به ترتیب: «کرد، و»، «هوایی، و»

بنیان‌های جامعه‌شناختی، خاستگاه‌های ایده‌های اساسی در جامعه‌شناسی ۳۳

- صفحه ۱۰، شماره ۵ زیرنویس در متن به اشتباه بر روی کلمه «نظریه‌های توجیهی‌ام» قرار گرفته است.
 - صفحه ۲۶، پاراگراف دوم، سطر سوم: سال ۱۸۸۲ اشتباه است.
 - صفحه ۱۴۴، پاراگراف اول، سطر سوم: «آنها انجام» به جای «آنها انجام»
 - صفحه ۲۴۰، سطر چهارم: «یاقی» به جای «یا حتی»
- عدم رعایت فاصله مناسب بین کلمات فراوان در متن مشاهده می‌شود:
- صفحه ۱۱، سطر دوم، سوم، ششم، دهم، شانزدهم، هیجدهم، نوزدهم، بیستم و سطر ماقبل آخر به ترتیب: «موردکنش»، «متأثر از»، «آسانترو»، «بحث‌های بیشتر»، «منجربه»، «جامعه‌شناختی، بیانگر»، «در حقیقت این کار»، «اخیر به» و «بوده است».
 - کتاب از نظر حروف‌نگاری و صفحه‌آرایی (با توجه به زمان انتشار آن) وضعیت خوب و نسبتاً قابل قبولی دارد. ضوابط مربوط به صفحه‌آرایی (سرفصل، اندازه حاشیه‌ها، متناسب بودن نوع و اندازه قلم استفاده شده برای متن، تیترو زیرنویس) رعایت شده است. نوع کاغذ نامرغوب و از نظر صحافی ضعیف است. طرح روی جلد با ایده کتاب و موضوع اصلی نویسنده تناسب دارد و با معنا است.
 - کتاب حجم معمولی در حد متوسطی دارد و می‌توان از بخش‌های آن در کنار دروس داده شده تحقیق دانشجویان یا کنفرانس‌ها استفاده کرد.

بررسی محتوایی

- با توجه به دانش وسیع و تسلط نویسنده کتاب بر ادبیات نظری جامعه‌شناسی، اصطلاحات و مفاهیم تخصصی این رشته، اعم از آنهایی که توسط جامعه‌شناسان کلاسیک یا مدرن مطرح شده یا آنچه ابداع نظری و مفهومی خود نویسنده است، خوب به کار رفته است.
- معادل‌سازی اصطلاحات تخصصی در سطح مطلوبی قرار ندارد. برای این کار تلاش‌هایی صورت گرفته است که برخی از معادل‌ها قابل قبول هستند و در مواردی از معادل‌های ضعیف استفاده شده است. همچنین برای بعضی از اصطلاحات، معادل لاتین داده نشده است.

- صفحه ۲۰۸، فراعقل‌گرایی (Hyper rationality) که عقلانیت مضاعف رساتر است؛

- برای اصطلاحات «زمین‌شناسی اجتماعی» (صفحه ۱۳)؛ «باستان‌شناسی اجتماعی» (صفحه ۱۷)؛ «نبودِ عقلانیت عقلایی‌گرایی» (صفحه ۲۴۲)؛ «عقلانی‌گرایی مرفقی» صفحه ۲۴۳؛ معادل لاتین ارائه نشده است.

برای تفهیم موضوع از ابزارهایی مانند: طرح بحث مقدماتی، پیش‌گفتار، مقدمه، نتیجه‌گیری، مقایسه، ذکر مثال و در مواردی ارائه آمار استفاده مناسب شده است. نگاه کنید به صفحات: ۲۱۶، ۲۴۴، ۲۷۶، ۳۰۰.

نام کتاب بنیان‌های جامعه‌شناختی: خاستگاه‌های ایده‌های اساسی در جامعه‌شناسی است که ترجمه *Sociological Beginnings: On the Origins Of Key Ideas in Sociology* می‌باشد. سعی شده عنوان کتاب، منطبق بر نام لاتین ترجمه شود. اگر چه، ممکن است برای بخش اول عنوان (Sociological Beginnings) پیشنهادهای دیگری ارائه داد. با توجه به پرداختن به بخشی از آراء جامعه‌شناسان کلاسیک، جریان‌هایی که به شکل‌گیری و تحول جامعه‌شناسی در اروپا و امریکا کمک کرده‌اند و طرح بخشی از ایده‌های جدید، حدود ۳۰ تا ۴۰٪ سرفصل درس «نظریه‌های جامعه‌شناسی (۱)» در دوره کارشناسی را پوشش می‌دهد.

این اثر ریتزر در سال ۱۹۹۴ منتشر شده و همزمان در یک طرح به هم‌پیوسته معنی‌دار برای شناخت مفاهیم بنیادین جامعه‌شناختی از آغاز تاکنون کاوش صورت گرفته و مفاهیم بنیانی جامعه‌شناسی کلاسیک و مدرن، به خصوص در محدوده تفکر نویسنده، طرح شده است. لذا داده‌های نظری کتاب، همچنان نو و قابل طرح هستند.

طرح کتاب برای بیرون کشیدن بنیان‌ها و مفاهیم کلیدی نظری جامعه‌شناختی، همچنین مباحث فصول انتهایی کتاب، که در مورد مک‌دونالدی شدن، کارت اعتباری کردن و مفهوم فراعقلانیت با الهام از اندیشه ماکس وبر مطرح شدند، نوآورانه بوده و نشانه توجه یک جامعه‌شناس نظری به مصداق‌های زندگی

بنیان‌های جامعه‌شناختی، خاستگاه‌های ایده‌های اساسی در جامعه‌شناسی ۳۵

روزمره و تلاش برای مفهومی کردن آنها است که می‌توان مانند یک تمرین خوب از آن بهره برد.

- دقت در استنادات و ارجاعات اثر کاملاً خوب است. هر جا که از مأخذی مستقیم یا غیرمستقیم استفاده شده به مشخصات منبع مزبور ارجاع داده شده است.
- جهت‌گیری کلی نویسنده کتاب، علاوه بر جهت‌گیری آکادمیک و محققانه، رعایت بی‌طرفی در کار تحقیق و نگارش کتاب، تأثیرپذیری از رویکرد ماکس وبر در نگاه به تحولات تاریخی – اجتماعی جوامع بشری به عنوان تحول در میزان و نوع عقلانیت بشر است.
- در کل نسبت به فرهنگ و ارزش‌های اسلامی و مسائل مربوط به نظام جمهوری اسلامی ایران بی‌طرف است. اما، از آنجایی که به نوعی به عوارض منفی تجدد مدرنیته، و تنهایی بشر در تصمیم‌گیری‌های این دنیایی‌اش و شاید نوعی یکسویه‌نگری که انسان دارد، اشاره می‌کند و عوارض مثبت و منفی ناشی از صورت‌بندی‌های مختلف نظام‌های اجتماعی عقلانی را در جوامع مدرن ذکر می‌کند، از منظر انتقادی، ممکن است با رویکردهای انتقادی جامعه ما به جوامع مدرن یا پدیده تجدد مدرنیته، همسویی‌هایی را در بر داشته باشد.
- ابعاد مخرب سیاسی، اجتماعی و فرهنگی ندارد، بلکه از طریق روشنگری‌ها، توضیحات و تبیین‌های مفهومی، نظری و تخصصی و همچنین نقد و ارزیابی مصداقی پدیده‌هایی که در جوامع غربی به عنوان آثار پیشرفت تکنولوژی، صنعت و به طور کل عقلانیت ظهور و بروز پیدا کرده، می‌تواند آثار مثبت و راه‌گشایی را در بر داشته باشد.
- ترجمه کامل و ، روان و نسبتاً رسا به نظر می‌رسد.
- به طور کامل به اصول ترجمه توجه نشده است. توضیحاتی از طرف مترجم در پاورقی و توضیحاتی به عنوان «مقدمه مترجم» و همچنین افزوده‌هایی در انتهای کتاب (فهرست اعلام) آمده است. همچنین کوشش شده تا معادل‌یابی صورت بگیرد، اما در مواردی، برای اصطلاحات معادل ذکر نشده یا معادل‌های خوبی انتخاب نشده است و از این حیث کتاب نیاز به بازنگری و ویراستاری تخصصی و ادبی دارد.

پیشنهادهای

به طور کلی کتاب با برنامه و بر اساس یک چارچوب فکری سعی دارد، نشان دهد که چگونه از لایه‌های رویی آغاز و تلاش کنیم تا به ژرفنای اندیشه‌ها و مفاهیم جامعه‌شناسی دست یابیم و دوباره این حرکت را در روزگار خودمان از ژرفا به سمت سطح ادامه بدهیم. لذا برای استفاده بهتر از کتاب، لازم است در تجدید چاپ آن به موارد زیر توجه شود:

- ویرایش ادبی تخصصی
- تهیه واژه‌نامه
- بازنگری در معادل‌یابی اصطلاحات
- بهبود بخشیدن به کاغذ و صحافی کتاب
- ارائه توضیح در خصوص برخی از اصطلاحات و مفاهیم مانند مک‌دونالد
- بازنگری بخش‌های ضعیف ترجمه شده.

عنوان اثر: آراء و نظریات در علوم انسانی
مؤلف / مترجم: ژولین فروند / علی محمد کاردان
ناشر / سال نشر: مرکز نشر دانشگاهی / ۱۳۶۲

معرفی، نقد و بررسی

کتاب *آراء و نظریه‌ها در علوم انسانی* اثری موجز و پرمحتوا بر اساس طرحی مبتکرانه است که به طور دقیق و نقادانه، نظریه‌هایی را که در طول چند قرن اخیر، به ویژه از قرن هفدهم به بعد، دربارهٔ موضوع، قلمرو، روش و اعتبار علوم انسانی در قیاس با اصل علم و علوم طبیعی طرح شده‌اند، به اختصار بیان، تحلیل و ارزیابی می‌نماید. این کتاب طی چند مقدمه، هشت فصل و یک نتیجه‌گیری سیر مباحثات فلسفی و روش‌شناختی مرتبط با علوم انسانی را، به ویژه نزد اندیشمندان آلمانی در قرن هیجدهم و به‌خصوص قرن نوزدهم و اوایل قرن بیستم، به بحث می‌گذارد. در این میان دیدگاه‌های تاریخ‌گرا، مثبت‌گرا، تأویلی، تفسیری و تفهیمی تبیینی و علت‌گرا و نظریه‌هایی که قائل به یکسانی، شباهت، تفاوت یا افتراق کامل علوم انسانی و علوم طبیعی هستند با ذکر استدلال‌های آنها و ارزیابی این استدلال‌ها مطرح شده‌اند.

این اثر، کار ژولین فروند نویسندهٔ چیره‌دست فرانسوی و آشنا به فرهنگ علمی و اجتماعی آلمان است که مرحوم دکتر علی محمد کاردان به خوبی و در حد مطلوبی ترجمه و به بازار عرضه شده است.

کتاب *آراء و نظریه‌ها در علوم انسانی* در دوره‌های تحصیلات تکمیلی رشته‌های مختلف علوم اجتماعی و برخی از رشته‌های علوم انسانی، به‌خصوص فلسفهٔ علم و فلسفهٔ عمومی و معرفت‌شناسی را دانشجویان و استادان می‌توانند استفاده کنند و به خصوص در درس

«روش تحقیق (۱)» که مباحث نظری و فلسفی روش تحقیق را در دوره کارشناسی ارشد و دکتری مطرح می‌کند، از جمله منابع اصلی به شمار می‌آید. سیر آثار مشابه با این اثر:

هرچند در طول سال‌های اخیر کتب زیادی پیرامون فلسفه علم به طور عام و فلسفه علوم انسانی و علوم اجتماعی به طور خاص ترجمه و تألیف شده است، اما نمی‌توان کتابی را به طور کامل مشابه این اثر سراغ گرفت که صرفاً و دقیقاً مجادلات مرتبط با مفهوم علوم انسانی و آراء و نظریه‌های مطرح در این حوزه را با این دقت، جامعیت و البته ایجاز بررسی کرده باشد. می‌توان در حوزه‌های یاد شده از کتبی مانند: چپستی علم، تبیین در علوم اجتماعی، جامعه باز و دشمنانی، درآمدی بر فلسفه علم، درس‌هایی در فلسفه علم الاجتماع، فلسفه علوم اجتماعی، تفرج صنع و برخی کتب دیگر که به بعضی از آنها در ادامه اشاره خواهد شد، نام برد. به ویژه باید از کتب جدیدی مانند: فلسفه امروزین اجتماعی برایان فی، ترجمه خشایار دیهیمی که مباحث و مجادلات سنتی و نسبتاً جدید در حوزه فلسفه علوم اجتماعی را به طور خاص و بعضاً مواردی از فلسفه علم و فلسفه علوم انسانی را به بحث می‌گذارد، یاد کرد. اما، هیچ یک از این آثار، ساختار و محتوای کاملاً مشابه با کتاب ژولین فروند ندارند. هرچند، بعضاً برخی مطالب و مضامین مشابه در آنها یافت می‌شود. مثلاً، نگاه کنید به کتاب‌هایی همچون، تفرج صنع، تبیین در علوم اجتماعی و تا حدودی کتاب فلسفه امروزین علوم اجتماعی.

بررسی شکلی

این اثر، برای خواننده متخصص و مخاطب خاص، کتابی است عمیق با نوشتاری تا حد ممکن روان و رسا که البته، به هیچ‌وجه، با یکبار خواندن، به دلیل ماهیت مباحث و ایجاز به کار رفته در آن، فهم کامل مطالب حتی برای دانشجویان تحصیلات تکمیلی میسر نیست. در متن ترجمه، قواعد ویرایش و نگارش در حد مطلوب رعایت شده است. عبارت‌پردازی، در اغلب قریب به اتفاق موارد، با فهم درست و بیان استوار و مطابق اسلوب زبان فارسی و در سطح تخصصی کتاب نگارش شده است. از حیث ضوابط حروف‌نگاری و صفحه‌آرایی، علی‌رغم قدیمی بودن، در زمان خود، نکاتی را که لازم بوده دربردارد. مثلاً، تناسب حروف متن و زیرنویس‌ها،

آراء و نظریات در علوم انسانی ۳۹

رعایت حاشیه‌گذاری‌ها و تنظیم سرصفحه. اما نسبت به وضعیت کنونی حروف‌نگاری و صفحه‌آرایی آن، قدیمی و طرح روی جلد رسمی و فاقد معنی خاصی است.

این اثر، ابتدا در سال ۱۳۶۲، با عنوان *آراء و نظریه‌ها در علوم انسانی* و سپس ده سال بعد، در سال ۱۳۷۲ با عنوانی جدید *نظریه‌های مربوط به علوم انسانی* تجدید چاپ و منتشر شد و تنها تفاوت ایجاد شده در چاپ جدید، تغییر رنگ جلد کتاب از خاکستری به آبی است.

بررسی محتوایی

ژولین فروند، با دقت و وسواس تحسین‌برانگیز و نیز دانش و تسلط عمیق خود بر مباحث مطروحه، مفاهیم تخصصی را به‌درست به کار برده و از حیث منطقی و به طور مستدل تجزیه و تحلیل کرده است.

با توجه به عمق مطالب و کثرت و تنوع بسیار مفاهیم به کار رفته در کتاب، کار معادل‌سازی از سوی مترجم دانشمند، توانمند و متواضع به خوبی انجام شده است.

با توجه به ماهیت نظری مباحث کتاب، از ابزارهای علمی مانند: جدول، نمودار، آمار و نقشه، استفاده نشده است. اما برای کمک به تفهیم موضوع، از طرح بحث مقدماتی، زمینه‌چینی، مقایسه، تحلیل و نتیجه‌گیری به خوبی بهره گرفته شده است. کتاب در ابتدا و انتها، توضیحات مقدماتی و زمینه‌ای و نتیجه‌گیری دارد.

عنوان اصلی اثر به زبان فرانسه *Les Theories des Sciences Humaines* در ترجمه‌ای وفادارانه و لفظ به لفظ، عبارت است از: «نظریه در باب علوم انسانی» که بر مفهوم مباحثات نظری (و مجادلات مربوط به آن پیرامون مفهوم علوم انسانی و حدود علمی بودن و استقلال آن از علوم طبیعی یا مشابهت و همگون بودن آنها با یکدیگر و روش‌های مورد استفاده در هر دو زمینه) دلالت دارد؛ یعنی، آنچه در حقیقت محتوای فصول کتاب را در یک سیر تاریخی از محدوده قرن هفدهم تا پایان قرن نوزدهم و احياناً برخی دنباله‌های آن در قرن بیستم را شامل می‌شود.

ترتیب فصول و محتوای هر یک از آنها بر اساس مفهوم‌شناسی نویسنده در «یادداشت‌هایی به عنوان سرآغاز» با عنوان اصلی کتاب مطابقت دارد. این کتاب، به گونه‌ای متفاوت با اهداف و سرفصل‌های دروسی که محتوای آنها به فلسفه علوم انسانی و فلسفه علوم اجتماعی به طور مستقیم و غیرمستقیم مربوط است، انطباق دارد. در روش تحقیق نظری دوره کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی و احياناً مقاطع بالاتر ۴۰ تا ۵۰٪ نیازها و در دروس «نظریه‌های جامعه‌شناسی (۱)»، بخش‌هایی از کتاب در حد ۲۰ تا ۳۰٪ و چنانچه درسی مستقیماً با عنوان فلسفه علوم انسانی و اجتماعی باشد، بیشتر می‌تواند منطبق و مؤثر باشد.

ایده اصلی و کلیت ساختار کتاب که یکجا، مباحثات مرتبط با جایگاه و خصوصیت موضوعی و روش‌شناسانه علوم انسانی را به بحث می‌گذارد، نوآورانه و جالب توجه است. دقت نظری و تحلیلی نویسنده در کاربرد مفاهیم و آراء در هر مبحث و به‌خصوص بخش‌های مقدماتی و نتیجه‌گیری نهایی کتاب و از دید این‌جانب، در مباحث مرتبط با تأویل، تبیین و تفهم و نشان‌دادن سهم هر یک در بینش تحلیل علوم انسانی و علوم اجتماعی، به‌خصوص جامعه‌شناسی بسیار جالب و نوآورانه است.

نظم منطقی و انسجام مطالب در هر فصل و کل اثر بسیار خوب است. نویسنده، ابتدا ایده و هدف اصلی خود را از تدوین و نشر کتاب در پیشگفتار کتاب و یادداشت‌هایی به عنوان سرآغاز بیان کرده است. سپس، کار خود را با رعایت سیر زمانی و اهمیت آراء ابراز شده در خصوص مقام و موضع علوم انسانی در چارچوب مفهوم‌شناسی و تذکرات سه‌گانه اولیه خود پیش می‌برد. در هیچ موردی خطوط اصلی کار و سیر زمانی آن نقض نشده است.

جهت‌گیری نویسنده، علمی و آکادمیک است و موضع‌گیری‌های وی به استناد نقد و نظر ارائه شده در فصول کتاب و به‌خصوص نتیجه‌گیری پایانی، متعادل و فراتر از جهت‌گیری‌های جناحی، فلسفی و ایدئولوژیک یا دیدگاه‌های خاص است.

این کتاب به طور کامل ترجمه شده است.

آراء و نظریات در علوم انسانی ۴۱

کیفیت ترجمه بسیار خوب و در حد سطح کتاب و عمق تحلیلی، به خصوص
ایجاز به کار رفته در آن، ترجمه روان و قابل فهم (البته در سطح مخاطب
متخصص و با خواندن دقیق) و امانت‌دارانه است.
اصول ترجمه و نگارش مطلب به زبان فارسی روان و رسا و در قالب عباراتی
پخته و متناسب با سطح کتاب رعایت شده است.

پیشنهادهای

همان‌طور که گفته شد، کتاب *آراء و نظریه‌ها در علوم انسانی*، کار ژولین فروند نویسنده
چیره‌دست فرانسوی و آشنا با فرهنگ علمی و اجتماعی آلمان است که دکتر علی محمد
کاردان به خوبی و در حد مطلوبی ترجمه و به بازار عرضه شده است. از این نویسنده کتاب
جامع و مفید دیگری با عنوان *جامعه‌شناسی ماکس وبر* با ترجمه بسیار خوب دکتر
عبدالحسین نیک‌گهر را نیز در دست داریم که در سال‌های اخیر با تجدیدنظری دوباره
به چاپ رسیده است. هر دوی این کتاب‌ها، دانش وسیع و عمیق نویسنده و بینش علمی
وی را در حوزه فلسفه علوم انسانی و اجتماعی، مباحثات روش‌شناختی و آراء مرتبط با
دیدگاه تفهیمی – تفسیری و جامعه‌شناسی ماکس وبر و پیشینیان وی، که اثر مهمی بر او
داشته‌اند، مانند شلایرماخر، دیلتای، یاسپرس و دیگران و احیاناً همسویی بیشتر مؤلف را با
این زمینه‌ها یا بهتر است بگوییم بینش معرفت‌شناسانه او را در باب علم و علوم انسانی که
با دیدگاه ماکس وبر نزدیکی و انطباق بیشتری دارند، نشان می‌دهند.

با توجه به نیاز کنونی اصحاب علوم اجتماعی و علوم انسانی به این کتاب، به‌خصوص در
دوره‌ها و درس‌های یاد شده که به علت فراوانی این رشته‌ها و دوره‌ها و کمیابی کتاب
مزبور به دلیل چاپ و شمارگان کم، لازم است، این اثر به‌خصوص با تجدیدنظر شکلی و
محتوایی و رفع پاره‌ای نواقص، تجدید چاپ شود، بهتر است در تجدید چاپ کتاب،
نمایه‌های موضوعی و اعلام آن کامل شده، کتابشناسی به انتهای آن اضافه شود.

با توجه به نبود مترجم محترم، در صورت امکان توضیحات بیشتری در حاشیه یا مقدمه
کتاب به قلم یک متخصص افزوده شود یا دست کم برخی از توضیحات مترجم محترم
اصلاح، تکمیل و کلاً مستند شوند و برای آن واژه‌نامه‌ای حتی‌الامکان به فرانسه و
انگلیسی تهیه شود.

۴۲ نقدنامه علوم اجتماعی

شایسته است عنوان کتاب، همانگونه که در چاپ دوم اندکی تغییر یافته است، به صورت دقیق‌تری ترجمه شود. مثلاً، «نظریه‌هایی در باب علوم انسانی» یا «مباحث و مجادلات نظری پیرامون علوم انسانی» یا نظایر آن

عنوان اثر: بنیادهای نظریه اجتماعی

مؤلف / مترجم: جیمز کلن / منوچهر صبوری

ناشر / سال نشر: نشر نی / ۱۳۷۷

معرفی، نقد و بررسی

جیمز ساموئل کلن، نظریه‌پرداز، پژوهشگر، استاد جامعه‌شناسی دانشگاه‌های امریکا و جامعه‌شناس برجسته نسل خود بود. او در زمینه‌های گوناگونی مانند: رفتار جمعی، ستیزه اجتماعی، سازمان اجتماعی مدرسه، نظریه مبادله اجتماعی، نظریه شبکه اجتماعی، ساختار اجتماعی و نظریه انتخاب عقلانی به مطالعه و پژوهش پرداخته است و کتاب‌ها و مقالات بسیاری در جامعه‌شناسی آموزش و پرورش، مسائل جوانان، جامعه‌شناسی پزشکی، جامعه‌شناسی سیاسی، نظریه و روش‌های علوم اجتماعی و کاربرد مدل‌های ریاضی در جامعه‌شناسی نوشته است.

کار بزرگ او، کتاب بنیادهای نظریه اجتماعی حاصل سال‌ها کوشش و تلاش فکری اوست. وی در این کتاب، به ویژه به روابط متقابل میان کنترل کنشگران بر رویدادها و منافعی که آنها در آن رویدادها دارند و مفاهیم ارزش و قدرت ناشی از آن توجه زیادی نشان داده است. همچنین یکی از مسائل اساسی که در این کتاب مطرح می‌شود، نظریه انتخاب عقلانی است که در تبیین رفتارهای اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و رفتارهای دیگر به کار گرفته می‌شود.

این کتاب را نخستین بار در سال ۱۹۹۰ دانشگاه هاروارد منتشر کرد و هم اکنون از آثار کلاسیک در علوم اجتماعی است. در این کتاب، نظریه‌پردازی اندیشمندانه را با مثال‌های معمول و متعارف رفتار اجتماعی در هم آمیخته است و نظریه خود را هم به شیوه توصیفی و هم به زبان ریاضی مطرح کرده است تا بسیاری از خوانندگان علاقه‌مند نیز که آشنایی کافی با ریاضیات ندارند، از آن بهره گیرند و کسانی را نیز که بیان صوری و دقیق‌تر را ترجیح می‌دهند، جلب کند. این کتاب، بخش‌های اول و دوم کتاب اصلی است که چاپ دوم کتاب در سال ۱۹۹۴ را منوچهر صبوری در سال ۱۳۷۷ به فارسی ترجمه کرده و انتشارات «نی» آن را به چاپ رسانده است.

سایر آثار مشابه:

تبیین علوم/اجتماعی
منطق اجتماعی

دانیل لیتل / عبدالکریم سروش
ریمون بودن / عبدالحسین نیک‌گهر

بررسی شکلی

به علت در دسترس نبودن متن اصلی، نمی‌توان روانی و رسایی آن را ارزیابی کرد. اما، به نظر می‌رسد، شیوه نگارش نویسنده، علی‌رغم پیچیدگی تحلیل‌ها و عمق بالای مطالب، روان و رسا باشد. متن ترجمه نیز شیوا و تا حد زیادی یکدست می‌باشد. البته اشکالات جزئی در ترجمه کتاب دیده می‌شود. مانند: صفحه ۲۱۳، سطر هفتم که جمله ناقص است، جمله آخر صفحه ۲۱۹ و سطر نهم در صفحه ۲۲۱، نارسا است.

قواعد ویرایش و نگارش، در آن خوب رعایت شده است. پاره‌ای از موارد، مانند: کاربرد علامت «،» و «.» و حرف عطف «و»؛ اشتباه حروف نگاری؛ عدم استفاده از علامت «،» در مواقع لازم، در کتاب دیده می‌شوند که می‌تواند در چاپ‌های بعدی اصلاح شوند. مانند: صفحه ۱۳، سطر چهارم و پنجم؛ صفحه ۱۸۷، سطر یازدهم، دوازدهم و سطر آخر از علامت «،» و حرف عطف «و» همزمان استفاده شده است (این مورد در بیشتر صفحات کتاب دیده می‌شود)؛ صفحه ۱۴، سطر دهم و سیزدهم بعد از کلمات: «تبیین» و «آنها» نیاز به کاما دارد؛ صفحه ۱۸۷، در زیرنویس، exchange به درستی تایپ نشده است.

از لحاظ حروف‌نگاری و صفحه‌آرایی در حد عالی است. تناسب قلم به - کار رفته در متن، تیتراها و زیرنویس رعایت شده است. فاصله بین خطوط، اندازه در نظر گرفته شده برای حاشیه پایین صفحه و فونت قلم به کار رفته در متن، و صحافی کتاب مناسب است. اما کاغذ استفاده شده نامرغوب (گاهی) می‌باشد و طرح جلد، متناسب با محتوای کتاب انتخاب شده است.

بررسی محتوایی

از آنجایی که جیمز کلنن در سطح بسیار بالایی از نظریه‌پردازی و تحلیل نظریه قرار دارد و در حوزه‌هایی همچون اقتصاد، تخصص و تحقیقات فراوانی دارد، نه تنها از واژه‌های جامعه‌شناختی، بلکه از اصطلاحات سایر رشته‌ها، به ویژه اقتصاد، درست، به‌جا و خوب استفاده کرده است. به عبارت دیگر، کاربرد

بنیادهای نظریه اجتماعی ۴۵

اصطلاحات تخصصی و مفاهیم در سطح بسیار بالا است و می‌تواند برای نویسندگان و اصحاب این رشته الگو و نمونه تلقی شود.

کار معادل‌سازی به خوبی و با دقت انجام شده است. علی‌رغم این که مترجم محترم متخصص اقتصاد نیستند اما برای اصطلاحات بسیار متنوع و کم و بیش نامأنوس با ادبیات معمول جامعه‌شناسی از معادل‌هایی رایج، قابل فهم و رسا استفاده کرده است. اگر چه، در برخی موارد، پاره‌ای اشکالات دیده می‌شود، مانند: «فرانزیه» در صفحه ۱۳؛ «انطباق مضاعف نیازها» در صفحه ۱۸۷؛ «مبادله کوشش» و «مبادله توجه» در صفحه ۲۱۳ که معادل لاتین ندارند.

از آنجایی که این اثر منبع درسی نیست، از ابزارهایی چون: تمرین، آزمون، نقشه و ... استفاده نشده است. اما با توجه به تسلط و تخصص نویسنده محترم بر ادبیات نظری اقتصاد و حوزه تحلیل اجتماعی و پژوهش جامعه‌شناختی، برای تفهیم مطالب از ابزارهایی همچون موارد زیر استفاده کرده است: جدول، نمودار، ارائه آمار و استناد به تحقیقات دیگر، طرح سوال، تمهید بحث مقدماتی و زمینه‌چینی و بسط موضوع به خوبی و کوشش برای نتیجه‌گیری در پاراگراف‌های پایانی فصول

کتاب در نوع خود، اثری بی‌نظیر می‌باشد که بنیادهای تحلیل نظریه اجتماعی را بیان می‌کند و علی‌رغم اینکه کل کتاب ترجمه نشده، مشخص است که این اثر در محدوده هدفی که دنبال می‌کند، بسیار جامع است.

آن بخش از کتاب اصلی که ترجمه شده است (پیشگفتار، بخش مقدماتی و فصل اول و دوم) موضوع‌های مطرح شده با فهرست مطالب و عنوان کتاب تناسب کامل دارد. البته، اگر عنوان کتاب «بنیادهای تحلیل نظریه اجتماعی» یا «بنیادهای تحلیلی نظریه اجتماعی» ترجمه شود، تناسب محتوا با عنوان کامل‌تر خواهد بود.

این کتاب را نمی‌توان به طور مستقیم به عنوان منبع اصلی درس خاصی پیشنهاد کرد، به ویژه با توجه به اینکه کامل ترجمه نشده است. اما در دروس «نظریه‌ها و بینش‌های جامعه‌شناسی» و «روش تحقیق (۱)» در مقطع تحصیلات تکمیلی برای یک منبع مرجع کاربرد دارد. همچنین بخش‌هایی از آن

برای تدریس برخی مباحث مانند: بحث سرمایه اجتماعی، اعتماد اجتماعی و کار پژوهشی دانشجویان بسیار مناسب است.

کتاب حاصل سال‌ها زحمت و تلاش جیمز کلنن است. پیشگفتار نویسنده و تشکر و قدردانی وی از همکاران و دوستانش نشان می‌دهد، این کار بر پایه سرمایه اجتماعی قابل توجه، همکاری‌ها، مشاوره گرفتن‌ها و نظارت‌های کارشناسانه در طول بیست سال زحمت استوار است. این اثر که متعلق به دهه ۹۰ می‌باشد، آمار، اطلاعات و تحلیل‌های بسیار نو و ارزنده دارد و از نظر روزآمدی در سطح بسیار مطلوب و بالایی قرار دارد.

ایده اصلی کتاب نوآورانه است و در تمام قسمت‌های کتاب، نوآوری‌های زیادی موج می‌زند. از جمله موارد زیر:

- توضیح بنیان‌های شکل‌گیری و تحلیل نظریه اجتماعی
- بیان مشکلات تحلیل ساختارها و نظام‌های کنشی با توجه به شیوه‌های پژوهشی ما که عمدتاً فردگرا و فرد محور است. به بیان بهتر، روش‌شناسی ما در سطح کمی و کیفی، مثبت‌گرایانه، مردم‌شناختی، حتی با روش مشاهده مشارکتی و امثال آن در نهایت داده‌هایی را درباره افراد یا از درون افراد به ما می‌دهد؛ در حالی که تحلیل‌های جامعه‌شناختی و نظریه اجتماعی در پی تحلیل نظام‌های کنش و ساختارها و نظم‌های بزرگتری است که افراد در درون آنها کار می‌کنند و به آنها شکل داده‌اند. حال این عدم تناسب را چگونه باید حل کرد.

- فرم‌بندی و ساختار کتاب
- به خدمت گرفتن زبان ریاضی یا زبان برگرفته از ادبیات نظری اقتصاد و مفاهیم مربوط به این حوزه برای توضیح دادن روابط اجتماعی و نظام‌های کنش اجتماعی. پیوند برقرار کردن میان نظام مبادلاتی بازار و نظام مبادلاتی کلاس

- طرح بحث اعتماد اجتماعی و صور گوناگون سرمایه اجتماعی و انسانی
- نظم منطقی و انسجام مطالب در هر فصل و کل اثر در سطح عالی است. کتاب پس از پیشگفتار مترجم و نویسنده با بخش مقدماتی، که مبنای کار

بنیادهای نظریه اجتماعی ۴۷

است، آغاز می‌شود. بخش اول کتاب، در مطالعه کنش، داده‌ها و عناصر نظری اولیه را فراهم می‌کند و بخش دوم به تحلیل نظام‌های کنش اختصاص می‌یابد. به علاوه، هر فصل از یک طرح مسئله و موضوع شروع می‌شود و با ذکر مثال‌ها و نمونه‌هایی از تحقیقات و پژوهش‌ها بسط پیدا می‌کند و سرانجام به یک نتیجه‌گیری ختم می‌شود که سنگ بنایی برای فصل بعدی است. در آخرین فصل، (بخش دوم کتاب) که جان کلام کلمن است، بحث سرمایه اجتماعی، انواع آن و تحدیدهای که برای آن وجود دارد، طرح می‌شود.

علی‌رغم اینکه کتاب فاقد فهرست منابع است، اما ارجاعات داخل متن نشان می‌دهد که نویسنده از سایر منابع استفاده کرده است.

دقت در استنادات و ارجاعات اثر بسیار عالی است. در متن کتاب، هر جا که از مأخذی مستقیم یا غیرمستقیم استفاده شده، به مشخصات منبع مزبور ارجاع داده شده است.

جهت‌گیری نویسنده آکادمیک، محققانه و کاملاً دقیق است. نوعی جهت‌گیری تحلیل اقتصادی، نظریه مبادله و انتخاب عقلانی که با نظریه مبادله، بینش‌ها، توضیحات و پژوهش‌های اقتصادی سازگار است در کتاب دیده می‌شود. در ظاهر امر، این کتاب با ماهیت نظری و بحثی که راجع به بنیادهای نظریه اجتماعی دارد، هیچ نسبتی با فرهنگ و ارزش‌های اسلامی و مسایل مربوط به نظام جمهوری اسلامی ایران پیدا نمی‌کند. اما، در واقع، ارتباطات بسیار عمیق و تنگاتنگی دارد: از یک جهت تمهید و گسترش شناخت ما درباره جامعه، عمل انسان و نظام‌های کنش که این شناخت می‌تواند هم در مقام فهم و هم در مقام عمل در راستای تأکید ارزش‌های اسلامی بر شناخت و عمل بهتر قرار گیرد و در خدمت ارزش حقیقت‌یابی و کار درست باشد از جهات دیگر، در قسمت‌هایی که درباره سرمایه اجتماعی، اعتماد اجتماعی، تولید و نقش هنجارها و ضرورت حفظ روابط سالم بحث می‌کند، کاملاً با ارزش‌هایی که فرهنگ اسلامی تبلیغ می‌کند در بحث: صله رحم، مشارکت‌ها، همبستگی‌ها و کمک‌های اجتماعی، از بین بردن ظن و گمان، شک و تردید، تجسس در کار یکدیگر و زمینه‌سازی روابط سالم و مبتنی بر اعتماد اجتماعی می‌تواند همسویی‌های خوبی داشته باشد.

نه تنها ابعاد مخرب سیاسی، اجتماعی و فرهنگی ندارد، بلکه می‌تواند در جهت شناخت و عمل بهتر بسیار ارزشمند باشد. همچنین با روشن کردن نظام‌های مبادلاتی و نشان دادن اینکه روابط اجتماعی مثل: نظام‌های مبادله‌ای پولی یا بازار مبتنی بر اعتماد، شکل دادن به هنجارها، تعهدات متقابل و انتظارات و تقویت سرمایه اجتماعی است، جنبه‌هایی از بنیادهای روابط اجتماعی را توضیح می‌دهد که به عنوان ارزش‌های مطلوب در فرهنگ اسلامی بر آنها تکیه شده است و از این جهت می‌تواند بسیار سازنده و مفید باشد.

ترجمه صورت گرفته بسیار روان، رسا و اغلب متن یکدست است. اگرچه، در پاره‌ای موارد، عباراتی مبهم، اصطلاحاتی که معادل‌گذاری نشده یا از معادل مناسبی استفاده نشده در کتاب دیده می‌شود که نسبت به این حجم از اثر، بعید نیست. اما از آنجایی که کل اثر ترجمه نشده و برای این کار از سوی مترجم، دلیلی ذکر نشده، همچنین درباره سایر بخش‌های کتاب اصلی توضیح، شرح مختصر یا چکیده‌ای در اختیار خواننده قرار داده نشده است، امانت‌داری کامل رعایت نشده است.

با توجه به پیشگفتار، معادل‌گذاری‌های مناسب و ترجمه خوب و روان مترجم، می‌توان گفت تا حدودی به اصول ترجمه توجه شده است. اما به دلیل اینکه کتاب اصلی کامل ترجمه نشده است، این اثر فاقد واژه‌نامه، فهرست منابع، اعلام و موضوعی است.

پیشنهادهای

با توجه به اهمیت این اثر، توصیه می‌شود: کل کتاب ترجمه شود یا در چاپ‌های بعدی توضیح، شرح مختصر، چکیده یا فهرستی از سایر فصول کتاب اصلی در اختیار خوانندگان فارسی زبان قرار بگیرد. همچنین، علاوه بر ویراستاری ادبی و تخصصی، برای کتاب واژه‌نامه، کتاب‌نامه و فهرست اعلام و موضوعی تهیه شود.

عنوان اثر: نظریه‌های بنیادی جامعه‌شناسی
مؤلف / مترجم: لوئیس کوزر و برنارد روزنبرگ / فرهنگ ارشاد
ناشر / سال نشر: نشر نی / ۱۳۸۷

معرفی، نقد و بررسی

پرفسور کوزر و پرفسور روزنبرگ^۱ از صاحب‌نظران جامعه‌شناسی هستند. کوزر که در آمریکا پرورش یافته و سال‌ها استاد جامعه‌شناسی در دانشگاه ایالتی نیویورک بوده، اکنون استاد ممتاز برجسته در دانشگاه بوستون است. وی آلمانی الاصل است و آثار برخی صاحب‌نظران آلمانی را از جمله زیمل به انگلیسی ترجمه نموده است. وی تا زمان انتشار کتاب مورد بررسی (۱۳۷۸) ۲۱ جلد کتاب را به‌طور تنها یا با همکاری نویسنده‌ای دیگر منتشر کرده است. کتاب نظریه‌های بنیادی جامعه‌شناسی، دومین کتابی است که وی در زندگی دانشگاهی خود تدوین کرده است.

گردآورندگان این اثر کوشیده‌اند تا مجموعه‌ای از نتایج تحقیقی را که در وادی جامعه‌شناسی رشد کرده‌اند، معرفی نمایند و می‌خواهند بدانند بعضی مفاهیم و نظریه‌هایی که نسلی از گذشتگان برای نخستین‌بار مطرح کرده‌اند، در دوره‌های بعد چگونه توسعه یافته است.

این کتاب را در سال ۱۳۷۸، فرهنگ ارشاد ترجمه و انتشارات «نی» آن را در ۳۳۰۰ نسخه در قطعی وزیری به چاپ رسانده است.

۱. پرفسور روزنبرگ حدود ۱۵ سال پیش فوت کرده است.

۵۰ نقدنامه علوم اجتماعی

در کل اثر، کار با مقدمه‌های مترجم و گردآوردندگان آغاز شده، فصلی با عنوان «زمینه کار» که چگونگی نظریه جامعه‌شناختی و تحول آن را به اختصار بیان می‌کند، در مقدمه آورده شده و سپس از کلی‌ترین مفاهیم که جنبه پایه‌ای و زمینه‌ای دارند، مانند: فرهنگ، کنش متقابل و کنترل اجتماعی، بحث شده است، پس از آن، برخی از مصادیق مفاهیم و مباحثی که واقعیت‌های اجتماعی جامعه را در چارچوب نظم اجتماعی در بر می‌گیرد، سخن رفته است، مانند: قدرت، ساختار و در پایان به دگرگونی اجتماعی و تحول نظم جامعه پرداخته شده است، مانند: بی‌سازمانی اجتماعی و انقلاب.

در هر فصل نیز معیار چپ‌نیش مقالات عمدتاً معیار زمان از گذشته به مدرن و بنیادی بودن مفهوم و مطلب و برجسته بودن جایگاه متفکر بوده است.

سایر آثار مشابه:

امروزه در حوزه نظریه‌های جامعه‌شناسی، کتاب‌های بسیاری ترجمه و گاه تألیف شده است که اغلب آنها بر محور مکاتب مختلف یا اندیشه، آثار و زندگی متفکران بزرگ جامعه‌شناسی تدوین شده‌اند، مانند: کتاب نظریه‌های جامعه‌شناسی نوشته غلامعباس توسلی؛ نظریه جامعه‌شناسی در دوران معاصر نوشته جورج ریتزر (بر حسب مکاتب) پیدایش نظریه جامعه‌شناختی نوشته جان‌اتان اچ ترنر و زندگی و اندیشه بزرگان جامعه‌شناسی نوشته لوئیس کوزر (در حوزه اشخاص) که از حیث محتوای مباحث، ممکن است شباهت‌هایی با کتاب مورد بررسی داشته باشند. اما، هیچ کدام از آنها بر اساس مهم‌ترین مفاهیم نظری جامعه‌شناسی و ذکر مقالات یا گزیده آثار جامعه‌شناسان بزرگ پیرامون آن مفاهیم سازمان نیافته‌اند. لذا، از این حیث، کتاب نظریه‌های بنیادی جامعه‌شناختی برجستگی و امتیاز خاصی دارد. آنچه گفته شد، مربوط به کتاب‌های منتشر شده به زبان فارسی در حوزه مباحث نظری جامعه‌شناسی می‌باشد و روشن است که به زبان اصلی، به ویژه انگلیسی، کتاب‌های مشابه در همین حوزه یا سایر زمینه‌های موضوعی علوم اجتماعی فراوان است.

شاید، تنها کتابی که از این حیث با اثر مورد بررسی قابل مقایسه است، کتاب مبانی و رشد جامعه‌شناسی نوشته جی اچ آبراهامز باشد که سال‌ها پیش (احتمالاً در دهه ۶۰) در دو جلد و با ترجمه‌ای نامناسب حسن پویان به فارسی منتشر شده بود. با این تفاوت که کتاب آبراهامز در سازماندهی مطالب بر محور گزیده‌ای از نوشته‌های جامعه‌شناسان و بزرگان

نظریه‌های بنیادی جامعه‌شناختی ۵۱

حوزه علوم اجتماعی در قالب یک سیر تحول تاریخی از گذشته تا دهه‌های میانی قرن بیستم و نه بر حسب سازماندهی مطالب حول محور مفاهیم اصلی نظری تدوین شده است.

بررسی شکلی

از آنجایی که اثر مورد بررسی ۸۷ مقاله مستقل از ۶۱ متفکر نامدار است و هر کدام از فصول کتاب، علاوه بر مطرح کردن اندیشه‌ای تحلیلی، نمونه‌ای از زبان و قلم ویژه نویسنده آن است، متن اصلی، شیوه بیان یکنواختی ندارد اما مترجم سعی کرده است ترجمه‌ای یکدست و روان ارائه دهد.

اگر چه، در برخی موارد، با جمله‌هایی که به اندازه کافی روانی و رسایی ندارند، مواجه می‌شویم. مانند موارد زیر:

- صفحه ۱۸، پاراگراف آخر، سطر اول و دوم: «در این چند دهه اخیر، موضوع رابطه بین نظریه و تحقیق در جامعه‌شناسی آمریکایی، به صورت علاقه‌ای پیگیر در آمده است»
- صفحه ۲۰، پاراگراف آخر، سطر چهارم: «این طرح را به این دلیل پیروی کردیم که فکر می‌کنیم...»
- صفحه ۴۰، پاراگراف آخر: «برای اینکه بتوان نیروی خود را بر چنان طرح جامعه مفهومی متمرکز کرد و از تمام نظریه‌های فرعی اقتباس شود...»
- صفحه ۴۶۵، سطر چهارم: «آسیب‌شناسی که متأثر از ارگانیزم است تمثیل پزشکی بی‌اعتباری به متخصص نظریه جامعه‌شناختی ارائه می‌دهند»
- صفحه ۴۶۶، پاراگراف دوم، سطر سوم: «... که طبق آن سرپیچی از قانون جزا ریشه وراثتی دارد و جبر قانونمندی موجب انجام آن می‌شود»
- صفحه ۴۷۷، سطر پنجم: «دیدگاه دیگر که کاملاً متفاوت است اما با آن پهلوی می‌زند»

از نظر میزان رعایت قواعد ویرایش و نگارش، به ویژه با توجه به حجم بالای کتاب (۶۵۵ صفحه)، مترجم و ناشر بسیار موفق عمل کرده‌اند. به طوری

که در این اثر، کمتر می‌توان اشتباه حروف نگاری یا عدم رعایت قواعد ویرایشی و نگارشی پیدا کرد.

- استفاده همزمان از علامت «،» و حرف عطف «و» به تبعیت از متن انگلیسی در برخی از جملات به چشم می‌خورد: صفحه ۱۳، سطر چهارم: «بگشاید، و نیز گزینش ...»؛ سطر پانزدهم: «بر نمی‌آید، و بعضی»؛ سطر هفدهم: «برخاستند، و سپس»

برخی اغلاط حروف نگاری در اثر به چشم می‌خورد، همچون: صفحه ۱۷، پاراگراف آخر، سطر دوم: **چدر** به جای **در** و یا در صفحه ۴۰، پاراگراف آخر، سطر اول: **جامعه** به جای **جامع** به اشتباه تایپ شده است.

از لحاظ حروف نگاری و صفحه‌آرایی در حد متوسط است. تناسب قلم به کار رفته در متن، تیترها و زیرنویس رعایت شده است. اما فاصله بین خطوط، اندازه در نظر گرفته شده برای حاشیه پایین صفحه و فونت قلم به کار رفته در متن کم است. البته این اندازه‌ها به خاطر حجم کتاب می‌باشد، اما باعث ایجاد خستگی در خواننده می‌شود.

این اثر را به عنوان منبعی فرعی یا مرجع در دروس «نظریه‌های جامعه‌شناسی» و «بینش‌های جامعه‌شناسی» و بسیاری از دروس تخصصی دیگر جامعه‌شناسی دانشجویان مقاطع کارشناسی و بالاتر استفاده کنند.

بررسی محتوایی

از آنجایی که این کتاب از مقالات یا نوشته‌های اصیل صاحب‌نظران برجسته کلاسیک و معاصر جامعه‌شناسی، مردم‌شناسی و روان‌شناسی اجتماعی می‌باشد که دو تن از بزرگترین استادان صاحب‌نظر در حوزه نظریه‌های جامعه‌شناسی معاصر (کوزر و روزنبرگ) جمع‌آوری کرده‌اند و اساساً موضوع اصلی آن طرح و تحلیل مهم‌ترین مفاهیم و اصطلاحات تخصصی نظری جامعه‌شناختی است، می‌توان گفت نه تنها مفاهیم و اصطلاحات تخصصی در این اثر درست به کار رفته‌اند، بلکه دیگران نیز باید نحوه کاربرد و تعریف مفاهیم مزبور به عنوان معیار توجه کنند.

نظریه‌های بنیادی جامعه‌شناختی ۵۳

با توجه به اینکه مترجم محترم خود از استادان با سابقه و مدرسان برجسته نظریه‌های جامعه‌شناسی است، با دقت و حوصله بسیار سعی کرده‌اند از معادل‌های مناسب و حتی‌الامکان رایج و شناخته شده استفاده کنند، کار معادل‌گذاری مفاهیم و اصطلاحات تخصصی به طرز نسبتاً مناسب و قابل قبولی انجام شده است.

نمونه‌هایی از معادل‌گذاری‌های ابتکاری و صحیح شامل موارد زیر است:

گمگشتگی و پردرگمی در برابر disorientation

آموزه در برابر doctorine

همنوع‌خواری در برابر Cannibalism

برخی از اسامی با تلفظ غیر رایج و گاه متفاوت نگاشته شده است. برای نمونه، می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:

صفحه ۲۱۸، سطر اول: ویلهلم دلتی به جای ویلهلم دیلتای

صفحه ۳۶۰، پاراگراف اول: روبرت مایکلز که نام روبرت میخلز معمول‌تر است

صفحه ۶۹، اسم کوچک زیمل، جرج ترجمه شده و در صفحه ۱۴۳ گئورگ

اثر مورد بررسی، برای یک کتاب درسی تدوین نشده و استفاده نکردن از ابزارهای علمی مانند: آزمون، نمودار، جدول، آمار، مقایسه، تصویر و نقشه جزو نقایص آن محسوب نمی‌شود.

اثر حاضر، در نوع و حد خود، و نه البته متناسب با اهداف یک درس معین، در برای دوره‌های آموزشی جامعه‌شناسی جامع است.

مطالب اثر با فهرست تفصیلی آن در حد چارچوب طراحی شده کتاب، کاملاً متناسب است. هر چند، هیچ‌گاه چنین کتابی را نمی‌توان با آوردن تعداد بسیار بیشتری از مقالات نسبت به آنچه در این اثر وجود دارد (۷۸ مقاله) کامل و نهایی دانست. مسلماً بسیاری از مفاهیم و نظریه‌های بنیادین، مشترک و عام موجود در ادبیات نظری جامعه‌شناختی در این کتاب از رهگذر نوشته‌هایی که از قلم بنیان‌گذاران و صاحب‌نظران این حوزه تراوش کرده است، توضیح داده شده است (یعنی آنچه در عنوان کتاب آمده است: نظریه‌های بنیادی جامعه‌شناختی). اما پیدا است که نظریه‌های بنیادی جامعه‌شناختی اعم از مفاهیم بنیادی هم به

لحاظ مفهومی و هم از حیث مصداقی و تعداد است. لذا عنوان در نظر گرفته شده، قدری فراتر از مطالب محتوای این کتاب است. نام اصلی کتاب به زبان انگلیسی *Sociological theory: a book of reading* است که بیشتر حاکی از اهداف گردآورندگان مطالب کتاب برای خوانندگان و دانشجویان رشته‌های مربوطه می‌تواند باشد.

موارد زیر نمونه‌ای از نوآوری در این اثر است:

- جمع‌آوری مقاله‌های اصیل صاحب‌نظرانی که مورد استناد تحلیل‌گران خارجی بوده است.
- تنظیم و تدوین فصول باعنوان مقوله‌های اساسی جامعه‌شناختی

○ گردآورندگان کتاب در آغاز هر فصل مقدمه‌ای کوتاه و رسا درباره موضوع آن فصل نوشته‌اند که از یک سو، خواننده را با مفهوم مطرح شده در آن فصل آشنا کرده و از سوی دیگر، با قلمی توانا، چکیده یا محور هر مقاله مندرج در آن فصل را در یکی دو جمله تلخیص کرده و کلید فهم آن را به خوانند می‌دهند.

دو صاحب‌نظر برجسته حوزه نظریه‌ای جامعه‌شناسی با تکیه بر منابع اصیل به‌جا مانده از مهم‌ترین متفکران بنیان‌گذار و بسط دهنده اندیشه اجتماعی و جامعه‌شناختی این اثر را فراهم آورده‌اند. بدیهی است در چنین اثری توجه به منابع موجود در هر یک از مقالات اصیل نقل شده برای دانشجویان این رشته جنبه الگو و آموزنده دارد.

هم کوزر و روزنبرگ و هم هر یک از نویسندگان، به ویژه در دوره‌های میانی رشد جامعه‌شناسی با دقت به منابع استفاده شده خود ارجاع داده‌اند.

این اثر، کتابی کاملاً تخصصی و تألیف شده از مقالات پرشمار پیرامون مفاهیم بنیادی جامعه‌شناختی است و مستقیماً با فرهنگ و ارزش‌های اسلامی و مسائل مربوط به نظام جمهوری اسلامی ایران ارتباطی ندارد؛ هر چند فهم و تحلیل مطالب این کتاب و آثار مشابه می‌تواند به فهم و حل مسائل فرهنگی و اجتماعی هر جامعه‌ای در زمینه نظم و تغییر اجتماعی، حفظ یا دگرگونی فرهنگ و ارزش‌های آن کمک کند تا دیدگاه و مشی خوانندگان آن چگونه باشد.

نظریه‌های بنیادی جامعه‌شناختی ۵۵

این اثر فاقد ابعاد مخرب سیاسی، اجتماعی و فرهنگی است و چنان که گفته شد، اغلب می‌تواند مفید و مؤثر افتد، مگر آنکه کسی بخواهد با استفاده از یک دانش نظری سودمند، اهداف ناصوابی را دنبال کند که در آن صورت، ایرادی بر این کتاب نیست و بر استفاده کننده است. به عبارت دیگر، نقش اصلی و بنیادی این گونه آثار، کمک به گسترش و تعمیق فهم جامعه‌شناختی اصحاب علوم اجتماعی است که در ابتدا به کار اصلاح امور اجتماعی می‌آید و در نتیجه بیشتر سازنده است تا عکس آن.

ترجمه کامل است. مترجم محترم با وسواس و دقت فراوانی و بهره‌گیری از کمک همسر محترمشان و یک ویراستار کوشیده‌اند این اثر را به طور کامل و تا حد ممکن درست و کم اشتباه ترجمه نمایند که البته در این کار موفق بوده‌اند. مترجم کوشش نموده، تا جایی که ممکن است، دقت علمی و امانت در ترجمه از دست نرود. در معادل‌یابی واژه‌های تخصصی جامعه‌شناسی سعی شده است در حد امکان از معادل‌های فارسی آشنا و مانوس استفاده شود و به گفته مترجم، (در بخش پیشگفتار مترجم) گاه ویرایشگر محترم به منظور روان‌تر شدن متن، گرایش فارسی‌نویسی مترجم را متعادل‌تر ساخته و گاهی معادل‌های فارسی را که باز هم نامأنوس یافته‌اند، به واژه‌های عربی رایج‌تر در زبان ما تبدیل نموده‌اند، البته گاهی هم عکس این جریان عمل کرده‌اند.

پیشنهادهای

این کتاب هم به لحاظ شکلی (به جز برخی اشکالات صوری) و هم محتوایی مشکل خاصی ندارد. این اثر می‌تواند به عنوان منبعی فرعی یا مرجع در دروس «نظریه‌های جامعه‌شناسی» و «بینش‌های جامعه‌شناسی» و بسیاری از دروس تخصصی دیگر جامعه‌شناسی مورد استفاده استادان و دانشجویان در مقاطع کارشناسی و بالاتر قرار گیرد. در نهایت، پیشنهاد می‌شود کتاب یکبار دیگر ویراستاری شود تا برخی اشکالات جزئی صوری و در مواردی عدم روانی جملات ترجمه شده، مرتفع شود.

عنوان اثر: زندگی و اندیشه بزرگان جامعه‌شناسی
مؤلف / مترجم: لوئیس کوزر / محسن ثلاثی
ناشر / سال نشر: انتشارات علمی / ۱۳۷۳ چاپ پنجم

معرفی، نقد و بررسی

لوئیس کوزر در سال ۱۹۱۳ در برلین زاده شد. او چند سالی (۳۸ - ۱۹۳۵) در سوربن پاریس به تحصیل جامعه‌شناسی پرداخت. کوزر در سال ۱۹۴۱ به آمریکا مهاجرت کرد و در ۱۹۴۸ تابعیت آن را پذیرفت. او در ۱۹۵۴ از دانشگاه کلمبیا دکترای جامعه‌شناسی گرفت و در دانشگاه‌های شیکاگو، برکلی و نیویورک استاد جامعه‌شناسی بوده است. نظریه اجتماعی، حزب کمونیست آمریکا، جامعه‌شناسی ادبیات و مردان افکار از جمله آثار وی محسوب می‌شوند.

کوزر کتاب زندگی و اندیشه بزرگان جامعه‌شناسی را در سال ۱۹۷۱ به چاپ رسانده است. این اثر برای اولین بار در سال ۱۳۶۳ به فارسی ترجمه و منتشر شد. و تاکنون چندین بار تجدید چاپ شده است.

مطالب این کتاب در دوازده فصل، یک پیشگفتار به قلم رابرت کی مرتون و یک پیش‌درآمد به قلم نویسنده تنظیم شده است. همان‌طور که کوزر در صفحات ۱۸ و ۱۹ کتاب آورده است، دوازده فصل این کتاب، ساختاری کم و بیش یکسان دارند. نخستین بخش هر فصل، شرح مفید و مختصری از کار هر جامعه‌شناس را به دست می‌دهد. پس از این بخش، شرح کوتاهی از زندگی جامعه‌شناس مورد بحث آورده شده تا تلاش‌ها و موفقیت‌های او برای خواننده روشن شود. تأثیرهای خانواده، همگان و بلندپایگانش و نیز درگیری یا عدم‌درگیری او در امور اجتماع‌اش، در این بخش به بحث گذاشته شده است.

بخش سوم هر فصل، جامعه‌شناس مورد بحث را در موقعیت زمانی ویژه‌اش در تاریخ عقلی قرار می‌دهد و به پرسش‌های زیر پاسخ می‌دهد؟
 روندهای فکری عمده در زمان ظاهر شدن هر جامعه‌شناس به صحنه اجتماع چگونه بودند؟ افکار هر جامعه‌شناس بر چه منابعی استوار بودند؟ جریان‌های مخالف عمده‌ای که او برضد آنها جهت گرفته بود، چه بودند؟
 بخش پایانی هر فصل فقط به مسائل جامعه‌شناختی اختصاص دارد. در این بخش تأثیر پایگاه اجتماعی بر سبک زندگی و جهت‌گیری پژوهشی هر جامعه‌شناس نیز بررسی می‌شود.
 اگر مشابهت موضوعی را در معنای محدود در نظر بگیریم از جمله آثار مشابه می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

مراحل اساسی اندیشه در جامعه‌شناسی	ریمون، آرون / باقر پرهام
پیدایش نظریه‌های جامعه‌شناختی	جانان ترنر / لهسای زاده

بررسی شکلی

نویسنده کوشیده است تا جنبه‌های دشوار و پیچیده آراء و نظریه‌های جامعه‌شناسان مورد بررسی را با ارجاع آنها به جریان‌های فکری، اجتماعی و جنبه‌های معینی از زندگی شخصی‌شان در قالب عباراتی جذاب، روشن و قابل فهم و به دور از برخی مغلق‌گویی‌های تصنعی رایج بیان نماید.
 از حیث رعایت قواعد زبان فارسی، کار ترجمه را باید در حد خوب ارزیابی کرد. این اثر، خصلت و ماهیت کاملاً نظری و مفهومی دارد، لذا استفاده از ابزارهایی مانند: جدول، نمودار و کلاً طرحواره‌های گوناگون در آن چندان ساده و میسر نیست. البته، نقاشی تصاویری از جامعه‌شناسان در آغاز مباحث مربوط به هر یک از آنها در کتاب آمده است. این کار به ملموس شدن و امکان تجسم چهره جامعه‌شناسان کمک می‌کند و جنبه واقعی‌تری به شرح و احوال آنها می‌بخشد. ضمناً اصطلاحات و واژه‌های مهم در متن انگلیسی به صورت ایتالیک و در متن فارسی با حروف درشت‌تر نوشته شده است که برای آموزش و جلب توجه خوانندگان و سهولت دستیابی به هر اصطلاح مفید است.

زندگی و اندیشه بزرگان جامعه‌شناسی ۵۹

از لحاظ صفحه‌آرایی خوب و نوع خط انتخاب شده برای کتاب مناسب است. اصل جداسازی مطالب مربوط به زیرنویس از متن اصلی رعایت شده است. همچنین نوع خط به کار رفته در زیرنویس متفاوت از خط متن کتاب می‌باشد. فاصله تیرها و درشتی آن نسبت به متن مناسب است. شیوه ارجاعات در زیرنویس سردرگمی‌هایی را برای خواننده پدید می‌آورد. در این کتاب بیان مستندات در زیرنویس صورت گرفته است. در هنگام نخستین مراجعه به یک سند آدرس کامل آن ذکر می‌شود و در موارد متعاقب، به اختصار به نام منبع اشاره و یا متن آدرس کامل به ارجاع نویسنده به صفحات قبلی احاله می‌شود. به عبارت دیگر، ممکن است ارجاع به منبعی که قبلاً آدرس کامل آن در زیرنویس صفحات پیشین آمده است تنها با بیان اسم کتاب و شماره صفحه به کار رود و خواننده برای یافتن آدرس کامل (به دلیل نبود کتابنامه) گاه چندین دقیقه وقت صرف کند.

بررسی محتوایی

اصطلاحات تخصصی به خوبی در متن به کار رفته است. علی‌رغم اینکه مترجم در مواردی از معادل‌های موجود و رایج به خوبی استفاده کرده است، اصطلاحات تخصصی و معادل‌های انگلیسی را به نحو رسا، جذاب و گاه نوآورانه به کار گرفته است. با این وجود در انتقال مطالب دیده می‌شود مثلاً:

برای wisdom به جای معادل جا افتاده و مأنوس «حکمت» معادل «خردمندی» در نظر گرفته شده است.

rhetoric معادل به جای معادل جا افتاده و مأنوس «فن بیان / ریتوریکا» (در برخی متون اخیر غربی که این کلمه به پیچش‌های فلسفه متقدم اطلاق می‌شود، شاید به کارگیری توأمان «ریتوریکا و زبان‌بازی» بهترین راه ترجمه این لفظ برای خوانندگان ایرانی باشد که با بار منفی این اصطلاح در جریانات فکری امروز غرب آشنایی ندارند). معادل «عبارت پردازی» در نظر گرفته شده است.

برای transcendental به جای معادل جا افتاده و مأنوس «استعلامی» معادل «فراگذارنده» در نظر گرفته شده است.

برای traditionalist معادل نادرست «سنت‌پرست»، به جای معادل صحیح «سنت‌گرا» در نظر گرفته شده است.

برای public opinion به جای معادل جا افتاده و مأنوس «افکار عمومی» معادل «عقیده همگانی» در نظر گرفته شده است.

برای pronography معادل نادرست «وقاحت نگاری» در نظر گرفته شده است.

Porno به معنای فاحشگی است و نه «قاحت»، وقاحت مفهومی وسیع‌تر است. بهتر به نظر می‌رسد که این اصطلاح به چیزی شبیه «تصویرنگاری شهوت انگیز» ترجمه شود و ...

هرچند بحث دربارهٔ اندیشه‌های هر جامعه‌شناس و نسبت میان آن اندیشه‌ها با زندگی، زمینهٔ اجتماعی و فکری وی می‌تواند همچنان ادامه پیدا کند، لیکن محتوا و عناوین مندرج در هر فصل را با توجه به اهداف و سطح کتاب، می‌توان جامع و قابل قبول دانست.

ترتیب و تسلسل منطقی مطالب هر فصل به این صورت است: شناخت آراء و آگاهی از شرح زندگی هر جامعه‌شناس و سپس، شناخت جریان‌های فکری موثر بر او و سرانجام آشنایی با کیفیت جامعه و جریان‌های اجتماعی که در زمان حیات هر جامعه‌شناس، وی را احاطه کرده است.

نظم مطالب در کل کتاب نیز منطقی و قابل قبول است. بدین معنا که با توجه به تقدم زمانی هر جامعه‌شناس، و سهم وی در شکل‌دهی به سنت فکری جامعه‌شناسی و نظریه‌پردازی در این حوزه، از جامعه‌شناسان مختلف بحث شده است و سرانجام پس از اتمام مباحث مربوط به جامعه‌شناسان کلاسیک، از گرایش‌ها و روندهای جدیدتر در نظریه‌پردازی جامعه‌شناختی، به خصوص در جامعهٔ آمریکایی، سخن به میان آمده است. متأسفانه مترجم، بدون ذکر دلیل موجه یا حتی بدون اطلاع به خوانندگان کتاب، سه جامعه‌شناس (سوروکین، توماس و زنانسکی) و بخش پایانی کتاب دربارهٔ روندهای جدیدتر در نظریه‌پردازی جامعه‌شناختی را ترجمه نکرده است.

مطالب کتاب، در مقایسه با سرفصل شورای عالی برنامه‌ریزی مربوط به درس نظریه‌ها و مکاتب جامعه‌شناسی به دلیل نپرداختن به مکاتب جامعه‌شناسی

زندگی و اندیشه بزرگان جامعه‌شناسی ۶۱

کلاسیک و برخی مکاتب متأخر و قرن بیستم به طور مستقل و جداگانه (مثبت‌گرایی، تفهیم، تطورگرایی، فرانکفورت، انتقادی، نئومارکسیست‌ها و ... ۹ تفاوت دارد.

این اثر، برای تدریس در دروس «نظریه‌های جامعه‌شناسی (۱) و (۲)» و «بررسی آثار صاحب‌نظران جامعه‌شناسی» کاملاً مفید و قابل استفاده است. نوآوری نویسنده، تحلیل عمیق و موشکافانه وی از اندیشه‌های جامعه‌شناسان بر اساس رویکردی جامعه‌شناختی به تولیدات فکری آن‌ها از چشم‌انداز جامعه‌شناسی معرفتی و با پیوند دادن افکار آنها به جنبه‌های خاصی از زندگی، زمینه اجتماعی و فکری آنان، فصاحت و بلاغت متن، روانی و شیوه ترجمه آن، نظم و انسجام کتاب و ... همگی از جمله مزایا و دلایل شایستگی متن حاضر برای کار آموزش و تدریس می‌باشد. فصول مربوط به آگوست کنت، کارل مارکس، هربرت اسپنر، امیل دورکیم، گئورگ زمل، ماکس وبر، ویلفرد، پارتو و جرج هربرت مید به عنوان فصول برگزیده برای منبع جانبی درس «نظریه‌های جامعه‌شناسی» (دوره کارشناسی) قابل استفاده خواهند بود. فصل تورشتاین و بلن نیز می‌تواند مفید واقع شود مشروط بر آنکه ارتباط آن با دیدگاه‌های شوپنیر و لی‌رایت میلنر، چنان‌که در کار پیتزکیوسیتو (اندیشه‌های بنیادی در جامعه‌شناسی ترجمه منوچهر صبوری) آورده است، روشی شود تا به عنوان یکی از آشخورهای اساسی جامعه‌شناسی معاصر آمریکا تلقی شود. در مورد درس «جامعه‌شناسی معرفت» نیز کتاب کوزر بسیار مفید است و بخش عمده‌ای از نظریه‌های کلاسیک جامعه‌شناسی معرفت را پوشش می‌دهد، اما به دلیل آنکه نظریه‌های مهم ماکس شلراز میان کلاسیک‌های جامعه‌شناسی معرفت را پوشش می‌دهد، اما رویکردهای نوین را نمی‌نمایاند، نمی‌تواند به عنوان منبع کامل تلقی شود.

متن حاضر نه بر اساس یک چشم‌انداز خاص از جامعه‌شناسی، بلکه مبتنی بر بینش اصلی جامعه‌شناسی، و به ویژه جامعه‌شناسی معرفتی که اندیشه‌ها را همچون هر پدیده اجتماعی دیگر در بستر طبیعی، اجتماعی و تاریخی آن تحلیل می‌کند، نگاشته شده است.

جنبه نوآورانه و تازگی کار کوزر به تحلیل عمیق وی در حوزه جامعه‌شناسی یا به نحو عام‌تر، جامعه‌شناسی معرفتی برمی‌گردد؛ یعنی، نگرستین از منظر

۶۲ نقدنامه علوم اجتماعی

جامعه‌شناسی با به‌کارگیری تئوری‌ها و ابزارهای جامعه‌شناختی برای تحلیل اندیشه‌های جامعه‌شناسان و نه فقط طرح و بررسی درونی آراء آنها، بلکه داشتن نگاهی بیرونی و در صورت لزوم درونی به کار جامعه‌شناسان مورد بررسی.

پیشنهادهای

تکمیل ترجمه با افزودن قسمت‌های ترجمه نشده در چاپ‌های بعدی کتاب بازنگری در بعضی از مفاهیم تخصیصی که معادل‌های مناسب‌تری برای آنها وجود دارد.

عنوان اثر: بحران جامعه‌شناسی غرب
مؤلف / مترجم: آلون گلدنر / فریده ممتاز
ناشر / سال نشر: شرکت انتشار / ۱۳۶۸

معرفی، نقد و بررسی

آلون گلدنر را می‌توان مانند متفکرانی چون سی‌رایت میلز و هربرت مارکوزه دانست که ناگهان در مقابل سنت جامعه‌شناسی کسانی چون تالکوت پارسونز دست به قیام زده‌اند. به‌خصوص که پس از بحران فرهنگی عمیق جامعهٔ امریکایی قیام برضد جامعه‌شناسی سنتی در میان جامعه‌شناسان جوان و روشنفکران معمول شد.

گلدنر در کتاب خود، علاوه بر اشاره به فضای بحرانی دهه‌های ۶۰ و ۷۰، ریشه‌های تاریخی، اجتماعی و طبقاتی جامعه‌شناسی از مثبت‌گرایی تا کارکردگرایی و بعضی از نظریه‌های جدیدتر را به شیوه‌ای انتقادی تحلیل و بررسی می‌کنند. آنچه که اثر گلدنر را جالب توجه می‌سازد، نگرش وی به جامعه‌شناسی از دیدگاه جامعه‌شناسی است. گلدنر نه تنها نظریه‌های جامعه‌شناسی را آزاد از ارزش نمی‌داند، بلکه تأکید جامعه‌شناسان بر روش‌های تجربی بی‌طرف را نیز مورد سؤال قرار می‌دهد.

شاید بتوان گفت که گلدنر بر بحران قریب‌الوقوع جامعه‌شناسی غرب زیاده از حد تأکید کرده است، چرا که پس از گذشت یک دهه، جامعه‌شناسی نه در امریکا و نه در شوروی دستخوش تحولات بنیادی نشده است، هر چند، احتمال پیدایش نگرش‌های نو همیشه وجود دارد. در هر حال، پیشنهاد گلدنر برای تدوین جامعه‌شناسی بازاندیشانه به عنوان پاسخی به بحران در جامعه‌شناسی جالب و در خور توجه است.

دیدگاه انتقادی وی نسبت به جامعه‌شناسی و جامعه‌شناس، کوششی برای کاوش در خصلت دوگانه جامعه‌شناسی است که هم دارای ابعاد آزادی‌بخش و هم سرکوبگر می‌باشد. هدف گلندر به عنوان یک جامعه‌شناس پیشرو، شکوفا ساختن بعد آزادی‌بخشی جامعه‌شناسی و دوری آگاهانه از اشتباهات گذشته است.

آثار مشابه:

این اثر، در بخش‌هایی با کتاب بینش جامعه‌شناختی، نقدی بر جامعه‌شناسی امریکایی نوشته سی رایت میلز و برخی کتبی که در پی نوشتن این کتاب و سنت پایه‌ریزی شده توسط میلز و گلندر به رشته تحریر در آمده است، مشابه می‌باشد. مانند محاکمه جامعه‌شناسی، دیدگاه‌های رادیکال در جامعه‌شناسی، تحقیق به عنوان نقد اجتماعی، جامعه‌شناسی جدید، قانون کی، نظام کی، جامعه‌شناسی رادیکال، دیالکتیک ایدئولوژی و تکنولوژی و نقد در جامعه‌شناسی امروز.

بررسی شکلی

با بررسی متن ترجمه، در می‌یابیم که شیوه نگارش متن در اکثر قریب به اتفاق موارد، در حد مطلوبی روان، رسا و نسبتاً یکدست می‌نماید و کمتر می‌توان در این اثر حجیم، فصل‌ها یا صفحاتی را پیدا کرد که متن ترجمه مبهم و نارسا باشد. با این وجود، برخی نارسایی‌ها در متن دیده می‌شود؛ مثل: جمله اول بند آخر صفحه ۱۵۷ ثقیل است؛ در جمله بند ۵ صفحه ۳۹ «است» زیاد به-کار رفته؛ در جمله اول صفحه ۹۰ فعل باید منفی باشد و ...

رعایت قواعد ویرایش و نگارش نسبت به زمان انتشار کتاب خوب است، اما با توجه به سبک نگارش در حال حاضر، می‌توان گفت در حد ضعیفی است و نواقص متعدد نگارشی و ویرایشی دارد، مانند: کاربرد علامت «،» و «.» و حرف عطف «و»؛ اشتباه حروف نگاری؛ عدم استفاده از علامت «،» در مواقع لازم؛ عدم رعایت فاصله مناسب بین کلمات و علائم. برای نمونه: صفحه ۳، سطر ششم: «فکر و سنت، و آداب و رسوم ...»؛ صفحه ۴۴، «می‌پردازند، و افرادی»؛ صفحه ۴۱۶، سطر دوم از آخر صفحه، بعد از کلمه «اجتماعی» علامت «،» لازم دارد. این گونه موارد را نیز در سایر صفحات کتاب می‌توان

بحران جامعه‌شناسی غرب ۶۵

دید، به ویژه عدم رعایت فاصله مناسب بین کلمات و علائم. در صفحه ۵۷ complex به اشتباه comple تایپ شده، معادل انگلیسی اختلاف نسل‌ها در صفحه ۵۸ اشتباه است.

کتاب از نظر حروف‌نگاری و صفحه‌آرایی در حد متوسط است. ضوابط مربوط به صفحه‌آرایی (سرصفحه، اندازه حاشیه‌ها، متناسب بودن نوع و اندازه قلم استفاده شده برای متن، تیترو زیرنویس) در حد مطلوبی نیست. نوع قلم به کار رفته قدیمی، اندازه آن و همچنین حاشیه در نظر گرفته شده برای صفحات کم است. نوع کاغذ نامرغوب (گاهی) و از نظر صحافی ضعیف است. طرح خاصی برای روی جلد که با ایده کتاب و موضوع اصلی نویسنده تناسب داشته باشد، در نظر گرفته نشده است.

با توجه به مرجع بودن این اثر، استفاده تحقیقاتی یا تأکید بر بخش‌هایی از آن، مشکل حجم زیاد اثر به‌خصوص در دوره‌های تحصیلات تکمیلی چندان مطرح نیست. ولی برای دوره‌های کارشناسی برای حجم اثر، به هر حال، مانعی برای استفاده به‌شمار می‌آید. البته سطح کتاب متناسب با دوره‌های کارشناسی‌ارشد و بالاتر است.

بررسی محتوایی

با توجه به آشنایی نویسنده در حوزه نظری و پژوهشی جامعه‌شناسی از میانه قرن بیستم به بعد، انتظار می‌رود مفاهیم را به درستی فهمیده و طرح کرده باشد و در اغلب موارد چنین بوده است. اما، در پاره‌ای موارد، در توضیح ادبیات نظریه جامعه‌شناسی و در تشریح نظریه کارکردگرایی ساختاری و مابعد او مانند: نظریه‌های کنش متقابل نمادین، پدیدارشناسی، روش‌شناسی‌مردمی و مبادله، به‌خاطر درک سوگیرانه خود، مفاهیم یا دیدگاه‌های جامعه‌شناسان این مکاتب را به گونه‌ای جهت‌دار طرح می‌کند که ممکن است از یک نگاه انتقادی ناقص هم به نظر آید. برای مثال، نگاه کنید به: صفحه ۴۱۱. برخی واژه‌ها، برای سؤال بعدی اصلاً ترجمه نشده، مثل: سمبلیزم (ص ۹۲)، پارادایم (ص ۱۴۴)، انتلکْتُوش (ص ۱۵۸)، اگزِیستانسیال (ص ۱۶۰)

مترجم محترم با مدد جستن از همکاران و صاحب‌نظران و تلاش فراوان کوشیده‌اند از معادل‌هایی روشن و رسا و به در موارد زیادی، رایج و مأنوس استفاده کنند. در مواردی، دست به ساختن معادل‌های جدید زده‌اند که ممکن است در خصوص برخی از آنها جای تأمل باشد یا پیشنهاد اصلاحی یا تکمیلی ارائه شود. باید توجه داشت که این اثر در دهه شصت و در روزگاری که هنوز بسیاری از کتاب‌های نظریه‌های جامعه‌شناسی عمده، تألیف یا ترجمه نشده بودند کاری مهم و بزرگ بوده است. در زیر نمونه‌هایی از موارد فوق‌الذکر خواهد آمد، مانند: «جامعه‌شناسی تأملی» (که جامعه‌شناسی بازاندیشانه صحیح‌تر است) فونکسیونالیسم، رادیکالیسم، روش‌شناسی مردمی، (معادل لاتین ذکر نشده است)؛ صفحه ۳۰، «انشعاب مضاعف»؛ صفحه ۴۷، «فرضیات مسلم»، «فرضیات کلی»؛ صفحه ۸۱، «نظریه اصالت سودمندی»؛ صفحه ۱۲۱، «ترمی‌دوری»؛ صفحه ۱۷۶، «پارانویک»، صفحه ۳۱۵، «فرهنگ‌های سایکدلیک» و ... در صفحه ۵۷ معادل بهتر «اختلاف نسل‌ها»، «اختلاف نسبی» است. elitist بهتر است نخبه‌گرا ترجمه شود.

با توجه به نظری و غیردرسی بودن کتاب، طبیعی است که این اثر فاقد آمار، تمرین، آزمون، نقشه و مانند آن باشد، اما از سایر ابزارها مانند: طرح بحث مقدماتی، پیش‌گفتار، مقدمه، ذکر مثال، مسائل تاریخی و شیوه‌های تحلیلی استفاده مناسب شده است.

این کتاب برای هدفی که دنبال کرده است؛ یعنی، نشان دادن وضعیت بحرانی فعلی یا در حال وقوع جامعه‌شناسی در دهه شصت و هفتاد میلادی، جامع است.

به طور کلی محتوای اثر با عنوان و فهرست آن انطباق نسبی دارد. زیرا متأسفانه مترجم محترم شناسنامه کتاب را به درستی و به طور کامل نیاورده‌اند. همچنین عنوان اثر را نسبت به عنوان لاتین آن متفاوت ترجمه کرده‌اند. *The coming Crisis of western sociology* که ترجمه آن، به تعبیر محسن ثلاثی، در ترجمه کتاب ریتزر نظریه‌های جامعه‌شناسی در دوران معاصر (بحران آتی جامعه‌شناسی غربی) آمده است یا می‌توان گفت (بحران در حال وقوع یا قریب‌الوقوع جامعه‌شناسی غربی). در نتیجه، محتوای

بحران جامعه‌شناسی غرب ۶۷

اصلی کتاب که تماماً در خدمت عنوان کتاب و هدف نویسنده است، (از مرور انتقادی مثبت‌گرایی اولیه تا کارکردگرایی آمریکایی پارسونزی و نظریه‌های نوظهور بعدی، جریان‌های مارکسیستی و کارکردگرایی‌های رایج در بلوک شرق) با عنوان فارسی آن کاملاً منطبق نیست. به خصوص که نویسنده در فصول انتهایی (مخصوصاً فصل سیزدهم) می‌کوشد، نوعی جامعه‌شناسی منتقد به خود و بازاندیشانه را تبلیغ نماید. اما مطالب کتاب با عناوین فصول و فهرست‌های جزئی تا حد زیادی، و نه کاملاً، منطبق است. زیرا بسیاری از تیتروهای فرعی کتاب در فهرست آن نیامده است. مانند تیترو «هویت‌های مخفی» در صفحه ۲۷۴، تیترو «آنومی و نهادهای مالکیت» در صفحه ۳۵۷.

دردرس «بررسی آثار صاحب‌نظران جامعه‌شناسی»، می‌توان بخش‌هایی از آن را در حد کلی و کنفرانس، معرفی کرد. در درس‌های «نظریه‌های جامعه‌شناسی» به عنوان یک منبع انتقادی، مناسب ارجاع و پژوهش است اما برای تدریس مناسب نیست. بیشتر در دوره تحصیلات تکمیلی قابل استفاده است.

ایده اصلی نویسنده و زمینه‌های فکری و اجتماعی مؤثر در پیدایش آن و همچنین بخش زیادی از مستندات نظری یا تجربی نویسنده به وضعیت جامعه‌شناسی در کشورهای غربی، اعم از سرمایه‌داری و مارکسیستی، به دهه‌های شصت تا هفتاد میلادی برمی‌گردد. لذا از یک نظر مطالب کتاب صرف‌نظر از خصلت نظری آنها، که کمتر کهنه شده است، نسبت به وضعیت امروز جامعه غرب کاملاً روزآمد نیست، اما از جهت دیگر، قرار گرفتن جامعه‌شناسی در خدمت نیازهای دولت‌ها، مجامع رسمی و صاحب قدرت اعم از دولت‌های رفاه یا غیرمتعهد و غیرانتقادی بودن جامعه‌شناسی و ضرورت پیدایش نوعی جریان مستمر خودانتقادی در جامعه‌شناسی معاصر، به خصوص، در جامعه، ما، مطلبی است که همچنان زنده، با اهمیت و قابل دفاع می‌باشد.

این اثر هر چند واجد نوعی افراط‌گرایی در درک و بیان جنبه‌های بحرانی یا محتمل برای بحران جامعه‌شناسی غربی بوده است، اما در روزگار خود، به ویژه با تأکید بر جامعه‌شناسی تأملی یا بازاندیشانه و طرح نوعی جامعه‌شناسی،

دارای جنبه‌های نوآورانه‌ای بوده است که البته اینک مانند گذشته نوآورانه جلوه نمی‌کند.

به علاوه، نقد و ارزیابی جامعه‌شناسی مارکسیستی در بلوک شرق و مطالب و نحوه تدوین فصل پایانی کتاب، که علاوه بر داشتن مطالب بنیادی و مروری کلی به جزئی، از شیوه جدیدی بهره می‌گیرد. به این گونه که کار خود را از نگاه ارزیابی می‌کند، گویی گولدرن دیگری کار گولدرن نویسنده اثر را مورد سوال و بررسی انتقادی قرار داده است؛ از دیگر نوآوری‌های کتاب محسوب می‌شود.

نظم منطقی و انسجام مطالب در هر فصل و کل اثر بسیار خوب است و سیر مطالب کتاب از حیث تاریخی و ترتب منطقی مباحث از مکاتب آغازین جامعه‌شناسی تا جامعه‌شناسی آمریکایی میانه قرن بیستم و دهه‌های شصت و هفتاد میلادی و جامعه‌شناسی ایدئولوژیک و جهت‌دار بلوک شرق و سپس تلاش برای جستجوی برون رفت از بحران، قابل قبول، مناسب و منسجم می‌نماید.

کتاب فاقد فهرست منابع است. اما یادداشت‌های پایانی آخر هر فصل، این امر را نشان می‌دهد که از منابع موجود برای تبیین موضوعات مورد بحث به قدر کفایت استفاده شده است.

استنادات و ارجاعات اثر کاملاً خوب است. هر جا که از مأخذی مستقیم یا غیرمستقیم استفاده شده، به مشخصات منبع مزبور ارجاع داده شده است.

جهت‌گیری گولدرن در این اثر، در چارچوب بینش انتقادی با تهرنگی از بینش مارکسیستی نو، ضد مثبت‌گرا، ضد کارکردگرا، مبتنی بر نوعی رادیکالیزم تاریخ‌گرایی و جامعه‌شناسی متعهد، یا به گفته وی، تأملی بازاندیشانه است که در پی رسالت آزادسازی و رهایی بخشی انسان‌ها از قید و بندهای خودساخته و جامعه‌ساخته می‌باشد.

با توجه به زمان و مکان انتشار این اثر و موضوعی که در پی بررسی آن است، (یعنی بحران نوظهور و فزاینده جامعه‌شناسی غربی در نیمه دوم قرن بیستم)، کار گولدرن مستقیماً به فرهنگ و ارزش‌های اسلامی ارتباطی پیدا نمی‌کند. اما از آن جهت که نوعی نقد در چارچوب‌های فکری، روشی و

بحران جامعه‌شناسی غرب ۶۹

ارزش‌شناختی جامعه‌شناسی غربی دارد و نوعی علم و نظریه اجتماعی متعهد و مبتنی بر انتقاد از خود و جنبه انعکاسی و بازاندیشانه که و نسبت به ارزش‌های متعالی انسانی در خصوص شناخت متعهد و رهایی‌بخش وفادار است. می‌تواند با ارزش‌های موجود در فرهنگ اسلامی مبتنی بر سوگیری کلی انسان در علم و عمل به سوی ارزش‌های متعالی تأمل و تفکر، مراقبت و انتقاد از خود و کمک به آزادی سعادت‌مندان انسانیت، همسویی‌هایی را بسته به نوع نگرش ما (ناظر و محقق) دربر داشته باشد.

اگر با بینش انتقادی، آن طور که نویسنده خود خواهان است، خوانده شود و نسبت به جنبه‌های ایدئولوژیک یا سوگیرانه نویسنده از تفسیر رویدادها، نظریه‌ها و پیش‌بینی آینده هوشیار باشیم، بیشتر اثری سازنده و روشنگر خواهد بود.

ترجمه کامل و روانی و رسایی در حد بسیار خوب است. امانت‌داری در حد خوب می‌باشد، زیرا نام و شناسنامه کتاب به طور کامل و صحیح ترجمه نشده است.

اصول ترجمه در حفظ یکدستی، روانی و رسایی متن ترجمه شده، مطلوب، از حیث امانت‌داری در حد نسبی و از حیث معادل‌گذاری قابل فهم و متناسب است که با توجه به موقعیت انتشار این ترجمه بسیار خوب رعایت شده است. همچنین مقدمه کوتاه، ولی مفید و معناداری از سوی مترجم در ابتدای اثر و ضمیمه اعلام در انتهای آن افزوده شده است که می‌تواند به ارزش کتاب بیفزاید. در پاورقی‌ها مطلبی توضیحی نیامده و گاه معادل لاتین برخی اصطلاحات یا اسامی ذکر نشده است.

پیشنهادهای

برای استفاده بهتر از کتاب در چاپ جدید، ویراستاری ادبی و تخصصی نیاز دارد. به منظور برطرف شدن ابهام برخی از جمله‌ها، تغییر فونت و رسم الخط، طراحی روی جلد، تصحیح و اضافه‌شدن معادل‌های اصطلاحات و اسامی و ... همچنین، در انتها واژه‌نامه، کتاب‌نامه و ضمیمه موضوعی نیز تهیه و افزوده شود.

عنوان اثر: بینش جامعه‌شناختی - نقدی بر جامعه‌شناسی آمریکایی

مؤلف/ مترجم: سی‌رایت میلز / عبدالمعبود انصاری

ناشر/ سال نشر: شرکت انتشار / ۱۳۶۰

معرفی، نقد و بررسی

سی‌رایت میلز در سال ۱۹۱۶ در شهر واکو واقع در ایالت تگزاس زاده شد و در خانواده‌ای از طبقه متوسط پرورش یافت. او در سال ۱۹۳۹ از دانشگاه ایالتی تگزاس با درجه فوق‌لیسانس در جامعه‌شناسی فارغ‌التحصیل شد و سپس در دانشگاه ویسکانسین زیر نظر جامعه‌شناسان معروفی از جمله هوارد بکر و هنس گرت ادامه تحصیل داد و در سال ۱۹۴۱ به دریافت درجه دکترا در جامعه‌شناسی نائل آمد. میلز کار تدریس را در دانشگاه مری‌لند شروع کرد و سپس به نیویورک آمده و به عنوان استادیار در دانشگاه کلمبیا استخدام شد. وی در سال ۱۹۶۲ به علت حمله قلبی در سن چهل و شش‌سالگی درگذشت. میلز علی‌رغم عمر نسبتاً کوتاهش، آثار ارزنده متعددی از خود به جای گذاشت. برخی از کتاب‌های عمده او عبارت‌اند از: بینش جامعه‌شناختی (۱۹۵۹)؛ برگزیدگان قدرتمند (۱۹۵۶)؛ یقه سفیدان (۱۹۵۱)؛ مارکسیست‌ها (۱۹۶۲)؛ یانکی گوش کن (۱۹۶۰) و

کتاب بینش جامعه‌شناختی از مهم‌ترین آثار سی‌رایت میلز در زمینه جامعه‌شناسی نظری است که در سال ۱۳۶۰ عبدالمعبود انصاری ترجمه و شرکت سهامی انتشار در ۵۰۰۰ نسخه چاپ کرد. این اثر شامل ۱۰ مقاله با عناوین: «نوید علوم اجتماعی»؛ «نظریه کلان»؛ «تجربه‌گرایی انتزاعی»؛ «انواع شیوه‌های عملی»؛ «اخلاق دیوان‌سالاری»؛ «فلسفه‌های علم»؛ «انواع جامعه‌های بشری»؛ «استفاده‌های تاریخ»؛ «در باب خرد و آزادی»؛ «در باب سیاست در علوم اجتماعی» و یک ضمیمه به نام درباره کسب و کار

۷۲ نقدنامه علوم اجتماعی

فکری می‌باشد. این مقالات، ضمن اینکه نمونه‌ای ارزنده در سنت تحقیقات علوم اجتماعی کلاسیک هستند، کیفرخواستی بر ضد جامعه‌شناسی غیرمتعهد آمریکایی محسوب می‌شوند. اساس مقاله اول، بر مفهوم «بینش جامعه‌شناختی» استوار است. وی معتقد است به کمک بینش جامعه‌شناختی می‌توانیم تأثیر رویدادهای عظیم و دامنه‌دار را در زندگی خصوصی و فعالیت‌های اجتماعی خود و دیگران درک کنیم. مهم‌ترین طبقه‌بندی میلز در این مقاله، طبقه‌بندی مشکلات و مسائل عام ساختی است. به عقیده وی، این طبقه‌بندی وسیله اساسی بینش جامعه‌شناختی و خصلت برجسته کلیه آثار کلاسیک در علوم اجتماعی است.

از جمله مقاله‌های مهم دیگر کتاب، مقاله مربوط به تئوری کلان و تجربه‌گرایی انتزاعی (مقاله‌های شماره ۲ و ۳) است. میلز در این دو مقاله جامعه‌شناسی را به تحلیل می‌کشد و از دو سنت حاکم بر جامعه‌شناسی آمریکایی را بی‌پروا انتقاد می‌کند. وی جامعه‌شناسی را اصالتاً تاریخی - تطبیقی می‌داند و به همین دلیل نسبت به جامعه‌شناسانی که جامعه‌شناسی را به صورتی مصنوعی و مبالغه‌آمیز تقسیم می‌کنند، بسیار خشمگین بود. وی در سایر مقالات نیز ضرورت تحقیقات تاریخی - تطبیقی را مد نظر قرار داده و جامعه‌شناسان را دعوت به پاسداری از رسالت علوم اجتماعی کلاسیک می‌کند.

بررسی شکلی

متن اصلی کتاب، تا حد زیادی نثر روان و رسا دارد. هر چند، در مواردی، فهم زبان انتقادی و تحلیلی نویسنده کمی دشوار و بیشتر نیازمند دانسته‌ها و معلومات قبلی و جانبی است. اما خواننده اغلب در فهم مقصود اصلی و نهایی نویسنده از عبارات کتاب دچار مشکل جدی نمی‌شود. قواعد نگارش در متن ترجمه نسبتاً رعایت شده است اما، در خصوص رعایت علائم نقطه‌گذاری، به ویژه کاما و فاصله مطلوب بین کلمات، مشکل بیشتر، وجود دارد.

نمونه‌هایی از اشتباهات حروف نگاری:

- صفحه ۱۱، پاراگراف اول، سطر اول: «اصالت» به جای «اصالتاً»

- صفحه ۱۷، پاراگراف دوم، سطر دوم: «رویداده» به جای «روی داده»

- صفحه ۴۴، سطر چهاردهم: «بزاری» به جای «ابرازی»

بینش جامعه‌شناختی - نقدی بر جامعه‌شناسی آمریکایی ۷۳

- صفحه ۱۷۸، پاراگراف آخر، سطر دوم: «ویژه گیهای» به جای «ویژگی‌های» و در زیرنویس: Behavior به جای Behavior.
- صفحه ۱۹۰، سطر ششم: «رونسانس» به جای «رنسانس»
- نمونه‌هایی از عدم رعایت فاصله بین کلمات:
- صفحه ۱۰، سطر اول: «تولیدی و سلطه» و سطر چهارم: «جامعه شناسی»
- صفحه ۳۲، سطر چهارم: «... توجه داشت که نمی توانست ...»
- صفحه ۴۴، سطر اول: «با اینوصف»
- صفحه ۶۹، پاراگراف دوم، سطر هفتم: «به خورد دستگاههای»
- صفحه ۱۱۸، پاراگراف دوم، سطر دوم: «متعدد قدرت، درک»

حروف‌نگاری نسبتاً قدیمی ولی صفحه‌آرایی نسبت به زمان چاپ اثر خوب و مناسب است. اصول مربوط به سرصفحه، تفاوت فونت کلمات در تیتراها، متن اصلی، پاورقی و ... رعایت شده است. مشخصات منابع به طور کامل در زیرنویس صفحات (یعنی روش قدیم)، همچنین اسامی و معادل‌های کلمات لاتین در پانویس صفحات ذکر شده است. صحافی کتاب و نوع کاغذ معمولی است. طرح روی جلد، در ارتباط با عنوان و موضوع کتاب دلالت روشنی را در بر ندارد.

بررسی محتوایی

سی‌رایت میلز در عین جوانی، فکری عمیق، انتقادی و نثری رسا را در تحلیل مسائل نظری و تحقیقاتی علوم اجتماعی از خود ارائه داده است. با توجه به دقت و دانش نسبتاً عمیق وی از مطالعه آثار گذشتگان و تأمل در وضعیت علوم اجتماعی به عنوان یک واقعیت اجتماعی و نیز توجه واقع‌گرایانه به اوضاع و احوال فردی و اجتماعی توانسته است مفاهیم و اصطلاحات را به طور دقیق و به‌جا در قالب یک دستگاه تحلیلی - انتقادی ارائه دهد.

هر چند معادل‌گذاری و نثر مترجم - به‌خصوص با توجه به سوگیری نویسنده و مترجم - در ترجمه فرازهایی از نظریات پارسونز دچار ضعف و مشکل جدی است، ولی کیفیت معادل‌سازی اصطلاحات تخصصی مناسب است.

نمونه‌ای از نارسایی‌ها: انگاره‌های تمایل ارزشی در برابر Patterns of value در صفحه ۴۲؛ نفس در مقابل ego در صفحه ۴۴؛ مصوبات در برابر Sanction و نابهنجاری در مقابل Anomic در صفحه ۴۵؛ همچنین نگاه کنید به ترجمه صفحات ۴۱، ۴۲ و ۴۳ و ...

با توجه به خصلت نظری و غیردرسی بودن این کتاب، از ابزارهایی همچون: تمرین و پرسش، نقشه، نمودار، جدول (به جز یک جدول در صفحه ۲۲۶) و آمار استفاده نشده، در عوض از تمهید مقدمات یا زمینه‌چینی مناسب برای بحث‌ها، ارتباط و اتصال درست و به‌جا میان آنها، ذکر مثال‌ها، ارجاع به متون مختلف سایر نظریه‌پردازان و نتیجه‌گیری‌های به‌جا و متعادل استفاده کرده است. معمولاً کوشش نویسنده بر آن بوده است تا فصول کتاب را با طرح سؤال یا وضعیت مسئله‌ای و بحرانی خاصی آغاز کند و در پایان به پاسخ و نتیجه‌گیری مناسبی برای آن مسائل دست یابد. برای نمونه، به مطالب صفحات ۱۹، ۳۹، ۴۱، ۴۲، ۹۴ و ... نگاه کنید

کتاب در طرح مسائل و اهداف مورد نظر نویسنده نسبتاً جامع است. محتوای اثر نسبتاً منطبق با با فهرست آن نسبتاً منطبق است. هر چند، برخی از اسامی فصول چندان که باید گویا و رسا نیستند (مانند ۷ - انواع جامعه‌های بشری و ضمیمه: درباره کسب و کار فکری)، اما عنوان کتاب، یعنی بینش جامعه‌شناختی - که در معادل‌گذاری آن مترجم ضمن به خرج دادن ذوق و سلیقه شخصی از حد معنای لغوی کلمه Imagination عبور کرده است - با روح و هدف کلی کتاب و دغدغه‌های نویسنده آن، که در زمره جامعه‌شناسان انتقادی و پیشرو این عرصه در جامعه‌شناسی آمریکایی است، سازگار می‌باشد. رسالت اهالی علوم اجتماعی مطالعه انسان‌ها و جوامع آنها به عنوان واقعیت‌های به هم پیوسته، تاریخی و دگرگون شونده است، نه در مسائل روزمره یا تسلیم سنت‌های از خودبیگانه شده و گمراه کننده آکادمیک یا نظریه‌پردازی کلان یا گرفتار شدن در تجربه‌گرایی افراطی و انتزاعی و دیوان‌سالاری کاسب‌کارانه پژوهشی معمول و ... گم شود؛ بلکه داشتن نوعی بینش، تخیل و انعطاف‌پذیری فکری، روشی و پژوهشی جامعه‌شناختی است که بتواند درک عمیق، واقعی و راه‌گشایی از مسائل امروز ما را پدید آورد. برای این امر، باید ضمن داشتن

بینش جامعه‌شناختی - نقدی بر جامعه‌شناسی آمریکایی ۷۵

رویکردی انتقادی، پدیده‌های اجتماعی سطح خرد و کلان را در تحول تاریخی و نهادی‌شان و در بستر حقیقی اجتماعی که به وقوع پیوسته‌اند، به صورت چند رشته‌ای و جامع مورد توجه قرار داد.

به عنوان یک منبع کمکی و مرجع در دروس «نظریه‌ها» و «بینش‌های جامعه‌شناسی»، «بررسی آثار صاحب‌نظران» در دوره کارشناسی و کارشناسی ارشد قابل استفاده است.

داده‌های این اثر، که البته بیشتر جنبه نظری دارد، متناسب با زمان نگارش و انتشار آن است. اما نوع مسئله‌شناسی و بینش تحلیلی و انتقادی نویسنده همچنان، به خصوص در جامعه ما زنده، و قابل طرح است.

ایده اصلی کتاب و اغلب مقالات و مطالب آن نوآورانه و بدیع است. به - خصوص، در زمان انتشار اثر.

با اینکه فصول کتاب به ظاهر به موضوعات و مسائل مختلف می‌پردازند، اما روح کلی و مسئله محوری کتاب، یعنی مسئله‌شناسی نظری، روشی و پژوهشی جامعه‌شناسی در وضعیت کنونی (به‌خصوص زمان انتشار اثر به تأکید نویسنده و حتی شاید تاکنون) واحد و منسجم است. کتاب می‌کوشد تا در زمینه تمام مسائل مطرح شده، تفکر تحلیلی - انتقادی یکسانی را دنبال کرده و به نوعی پاسخ واقع‌بینانه و متعادل دست‌یابد. بنابراین با توجه به مسئله‌محور بودن کل کتاب و فصول آن، انسجام لازم در اثر مورد بررسی وجود دارد.

میزان دقت در استنادات و ارجاعات، بسیار خوب است هر جایی که از منبعی استفاده شده به آن ارجاع داده شده است.

جهت‌گیری نویسنده از نوع جامعه‌شناسی انتقادی مبتنی بر نوعی بینش تاریخی و ترکیب یافته از اندیشه و روش جامعه‌شناسان کلاسیک، به‌خصوص مارکس و وبر است. سی رایت میلز به جریان اصلی جامعه‌شناسی و جامعه‌شناسان زمان خود به ندرت انتقاد می‌کند. به خصوص از نوع آمریکایی آن، که یا تسلیم محض سنت‌های از خودبیگانه‌کننده دانشگاهی شده‌اند و یا گم گشته در نظریه‌پردازی‌های کلان تحقیقات تجربی و تابع دیوان‌سالاری افرای و مطیع منافع قدرتمندان و از خود نوآوری و جسارت و بینش کلان جامعه‌شناختی بروز نمی‌دهند.

با توجه به رویکرد اثر، که خواهان نوعی جامعه‌شناسی متعهد، انتقادی، نوآورانه، ضدسرمایه‌داری، ضدآمریکایی و ضدغربی است، همسویی‌هایی با فرهنگ و ارزش‌های اسلامی و مسایل مربوط به نظام جمهوری اسلامی به چشم می‌خورد.

اگر بتوان ایده‌ها و افکار میلز را با بررسی انتقادی مجدد در راستای نوسازی و توسعه علوم اجتماعی و کاربردی کردن آنها در مسیری صحیح به کار برد، می‌تواند مفید باشد. البته به شرط آنکه این کار منظم، آکادمیک و به دور از جهت‌گیری‌های ایدئولوژیک و افراط یا تفریط صورت گیرد. در غیر این صورت به نوعی آنارشسیسم مهار نشدنی فکری و رفتاری منجر خواهد شد.

ترجمه ظاهراً کامل، روان، نه در همه موارد، امانت‌دارانه است. متأسفانه در فصل دوم کتاب در خصوص آرای پارسونز ترجمه بسیار ضعیف و ناقص است. بعید نیست که در این خصوص سوگیری خاص مترجم مؤثر بوده باشد. درست است که ترجمه عبارات پارسونز دشوار و شیوه نگارش وی پیچیده و احياناً توأم با لفاظی یا ور رفتن زیاد با مفاهیم است، اما آنچه در فصل دوم آمده، هم از سوی نویسنده و هم بیشتر از سوی مترجم قابل قبول نیست. مترجم برای کتاب مقدمه‌ای چند صفحه‌ای در خصوص معرفی نویسنده و آثار وی و همچنین بخش‌هایی از این کتاب را آورده است. همچنین، در برخی موارد، در پانوشتها توضیحات مکملی آورده است.

پیشنهادهای

- کتاب در کل نیاز به ویراستاری تخصصی و ادبی دارد.
- لازم است فهرست منابع، نمایه موضوعی و اعلام و واژه‌نامه به کتاب افزوده شود.
- آن بخش از متن که مربوط به نوشته‌های پارسونز است، مجدداً ترجمه شود.

عنوان اثر: ساخت نظریه جامعه‌شناختی
مؤلف / مترجم: جانانان اچ ترنر / عبدالعلی لهسایی‌زاده
ناشر / سال نشر: نوید / ۱۳۸۲ چاپ دوم

معرفی، نقد و بررسی

جانانان اچ ترنر استاد جامعه‌شناسی در دانشگاه کالیفرنیا است. وی لیسانس خود را در سال ۱۹۶۵ از دانشگاه کالیفرنیا و فوق‌لیسانس و دکترایش را از دانشگاه کرنل اخذ نمود. او غیر از نظریه‌های جامعه‌شناسی در حوزه‌هایی چون: عاطفه، جامعه‌شناسی قومی، قشربندی اجتماعی و بیوجامعه‌شناسی تخصص دارد.

ترنر کتاب‌های زیادی در زمینه نظریه‌های جامعه‌شناسی نوشته است. از جمله: پیدایش جامعه‌شناسی (۱۹۸۱ و ۱۹۸۸)، نظریه‌های جامعه‌شناسی کلاسیک (۱۹۹۳)، کارکردگرایی (۱۹۷۹)، راهنمای نظریه جامعه‌شناسی (۲۰۰۱)، هربرت اسپنسر (۱۹۸۵)، ساختار نظریه جامعه‌شناسی (۱۹۷۷، ۱۹۸۲، ۱۹۹۱، ۱۹۸۶، ۱۹۹۸ و ۲۰۰۲)، نظریه‌سازی در جامعه‌شناسی (۱۹۸۹) و نظریه کنش متقابل (۱۹۸۸).

ابتکار ترنر در تدوین دو جلد کتاب با عنوان پیدایش و ساخت نظریه جامعه‌شناختی ارزنده است. میداول پس از برخی مباحث نظری کلی و اشاره به عوامل و چگونگی ظهور نظریه‌پردازی جامعه‌شناختی، سنت پدید آمده فکری و ارائه نظریه‌های جامعه‌شناختی را با تکیه بر اندیشه جامعه‌شناسان اولیه بیان و دنبال می‌کند و کتاب دوم الگوهای ساخت‌یافته نظری یا مکاتب پدید آمده در قرن بیستم را همراه با چالش‌های باقیمانده به بحث می‌گذارد، و ارزنده است.

همچنین کتاب ساخت نظریه‌های جامعه‌شناختی، در زمان خود، در کار مقایسه کارکردگرایی با نظریه‌های ستیز و تلفیق آنها در آراء دارندورف و کوزر؛ طرح نظریه پیتربلاو در چارچوب مبادله سطح کلان؛ مقایسه کنش متقابل و کارکردگرایی؛ توجه به روش‌شناسی مردمی تازه پدید آمده و سرانجام ارزیابی و تحلیل میراث نظری بر جای مانده و چالش‌های پیش روی آن، نوآورانه و ابتکاری است. در کل، در هر دو کتاب، ترنر اصل موضوع نظریه‌پردازی را پیوسته و منسجم تا مهم‌ترین و آخرین میراث برجای مانده در زمان خود (البته نه به‌طور کامل) دنبال می‌کند و می‌خواهد نشان دهد این تلاش نزدیک به دوقرن، در دوره جدید چگونه شروع شده، تکامل یافته، الگوبندی و ساختاربندی شده است و چه وضعیت نهایی پیدا کرده است.

این اثر را عبدالعلی لهسایی زاده ترجمه و در سال ۱۳۸۲ انتشارت نوید در ۳۰۰۰ نسخه مجدداً چاپ کرده است.

سایر آثار مشابه:

نظریه‌های جامعه‌شناسی	حسین ادیبی و عبدالمعبود انصاری
نظریه جامعه‌شناسی در دوران معاصر	جورج ریتزر/ محسن ثلاثی
نظریه‌های جامعه‌شناسی	غلامعباس توسلی
تفکر نظری در جامعه‌شناسی	ویلیام اسکیدمور/ علی محمد حاضری
وهمکاران	
نظریه اجتماعی مدرن: از پارسونز تا هابرماس	یان کرایب/ عباس مخبر

بررسی شکلی

نثر کتاب در متن اصلی آن، روان و رسا است و، در عین حال، دقت بالای آکادمیک، تحلیلی و تحقیقی دارد. اما، متأسفانه، متن ترجمه شده، نارسا و پر ابهام و اشتباهات بسیار دارد که فهم مطالب عمیق و باارزش کتاب را بسیار دشوار و گاه ناممکن می‌سازد. به نمونه‌های زیر نگاه کنید:

صفحه ۷، پاراگراف اول: «در این جلد، من درصدد تحلیل ریشه‌های تاریخی و نیمرخ معاصر نمونه مسلط نظریه‌سازی جامعه‌شناسی: کارکردگرایی، نظریه تضاد، کنش متقابل‌گرایی و نظریه مبادله بوده‌ام».

ساخت نظریه جامعه‌شناختی ۷۹

صفحه ۲۸۳، پاراگراف دوم: «وقتی که این التقاط با تلاش‌های هر یک از نویسندگان معاصر، برای فراهم نمودن یک شق نظری – مبادله‌ای دیگری از نظریه کارکردی پارسونزی مرتبط شود، رشد بیش از دو دهه گذشته نظریه‌های مبادله‌ای جامعه‌شناختی، تصویری مبهم، از مفاهیم و اصول پایدار عاریه‌ای، منتخب از دیگر مطالعات و واکنش نسبت به نارسائی‌های منسوب به اشکال کارکردی نظریه را در این فصل، نشان می‌دهد».

صفحه ۲۸۸، پاراگراف آخر: «فرایندهای مبادله به منظور تفکیک گروه‌ها بر حسب دسترسی نسبی آنها به کالاهای ارزیابی شده، منتهی به تفاوت‌ها در قدرت، پرستیژ، و امتیاز، عمل می‌کنند».

صفحه ۲۸۹، پاراگراف اول، سطر پنجم: «در مطالعه نژادی مشهورش، از ساکنین جزایر تروبریانند – یک گروه از فرهنگ‌های جزیره دریای جنوب – مالینوفسکی یک نظام مبادله‌ای موسوم به حلقه کولا مشاهده نمود، یک حلقه بسته از روابط مبادله‌ای میان افراد در جوامعی که در حلقه وسیعی از جزایر سکونت داشتند».

صفحه ۲۹۱، پاراگراف آخر، سطر سوم: «مارسل موس به تفسیر مجدد تحلیل مالینوفسکی از کولا رهنمود شد».

صفحه ۲۹۲، سطر هفتم: «در نهایت، روابط مبادله‌ای، اخلاقی گروهی خلق، تقویت و به کار می‌اندازند که یک جوهره واحد است».

صفحه ۲۹۷، پاراگراف دوم: «نظریه‌های مبادله جدید مفهوم پاداش را از رفتارگرایان به عاریه گرفته و آن را به منظور توجیه اثریه مبادله سودگرا به کار می‌برند، ...»

صفحه ۳۰۰، پاراگراف آخر، سطر اول: «کار هومنز تا سال ۱۹۵۰ با چاپ گروه انسانی، مبادرت روشنی در مورد راهبرد استقرائی برای نظریه‌سازی جامعه‌شناختی نشان داد».

به طور کل متن احتیاج به ویرایش ادبی و تخصصی دارد.

اشتباهات حروف نگاری

- صفحه ۲۸۳، پاراگراف دوم، سطر سوم: بین به جای بیش
- صفحه ۲۸۳، پاراگراف دوم، سطر ششم: جامعه‌شناسان به جای جامعه‌شناسان

۸۰ نقدنامه علوم اجتماعی

- صفحه ۳۹۳، سطر اول: تومای هابس به جای توماس هابس
- صفحه ۴۴۱، کنتریل به جای کنترل و...
- کاربرد نادرست مفاهیم
- صفحه ۶، سطر چهارم: «... نمونه‌های مسلط...»
- صفحه ۷، پاراگراف آخر، سطر دوم، «... ولی معهذا...»
- صفحه ۷، پاراگراف آخر، سطر نهم، «... تصورکشی نظریه کارکردی...»
- صفحه ۱۰۷، پاراگراف دوم، سطر اول: «در فرض مداوم...»
- صفحه ۲۸۶، سطر آخر: «... ترجیح صریح...»
- کاربرد نادرست علامت «،»
- صفحه ۷، پاراگراف آخر، سطر سوم: «... به آن می‌ماند، را نشان می‌دهند.»
- صفحه ۵۱، پاراگراف دوم، سطر سوم: «... یعنی شخصیت را، که روابط...»
- صفحه ۲۸۳، پاراگراف دوم، سطر ششم: «... یک بررسی آزمایشی از، سنت‌هایی...»
- کاربرد علامت «،» و حرف عطف «و»
- صفحه ۶۵، دوم، سطر نهم: «... یگانه‌کننده جدید، و (د) بالا...»
- صفحه ۲۸۸، پاراگراف اول، سطر ماقبل آخر: «... پرستیژ، و امتیاز...»
- کاربرد علامت «،» و حرف عطف «و»
- صفحه ، پاراگراف دوم، سطر یازدهم: «... مجسم کرد. و اندکی بعد...»
- از لحاظ حروف‌نگاری و صفحه‌آرایی خوب است. تناسب بین فونت‌های استفاده شده در تیترها، متن و زیرنویس رعایت شده است. حاشیه‌ها متناسب می‌باشد. سرصفحه نام کتاب و شماره صفحه و عنوان فصل درج شده است. صحافی کتاب مطلوب است. طرح جلد کتاب قابل قبول و تا حدی دربرگیرنده فضای فکری متنوع و متشتت درون مکاتب جامعه‌شناسی در کتاب است.

ساخت نظریه جامعه‌شناختی ۸۱

این اثر را برای اولین بار در سال ۱۳۷۲ انتشارات نوید شیراز منتشر کرده است و پس از گذشت ۱۰ سال، همان انتشارات بدون تغییرات عمده برای دومین بار به چاپ رسانده است. تنها تغییراتی که در چاپ دوم صورت گرفته، بهبود کاغذ و طرح جلد کتاب است. در هر دو چاپ اول و دوم، از طرح جلدی یکسان با اندکی تفاوت در رنگ‌های به کار رفته، استفاده شده است.

بررسی محتوایی

از لحاظ کاربرد مفاهیم و اصطلاحات تخصصی، متن اصلی کتاب اصالت کافی و ویژگی مرجع و الگو بودن را دارد. مترجم محترم گاه از معادل‌های رایج استفاده کرده است و اغلب معادل‌های دلخواه خود را که در موارد متعدد چندان که باید درست یا رسا نیستند به کار برده است. برای مثال، نگاه کنید به: مراتب اطلاعاتی کنترل Informational hierarchy of Control، دیگران عمومی شده Generalized others، مؤسسه هماهنگ‌شده امری Imperatively، بدیهی Self evident، تصویر خود coordinated association، تفسیر خود self interpretation، خودرایان self image، گروه استنادی، گروه راهنمایی reference group، تغییرپذیری variation، معاشرت‌پذیری sociability، تحول اجتماعی social change، دلسوزی sympathy.

در این اثر از نمودار و جداول تلخیصی و مقایسه‌ای استفاده شده و در همه موارد، بحث با مقدمه‌چینی لازم و گسترش و جمع‌بندی مطلوب صورت گرفته است.

محتوای این اثر برای درس «نظریه‌های جامعه‌شناسی (۲)»، در مقطع کارشناسی و بالاتر کامل و جامع نیست.

محتوای اثر در متن فارسی با فهرست آن منطبق نیست. بعضی از مطالب مانند: پیشگفتار مترجم و مؤلف در فهرست نیامده است. همچنین انطباق

۸۲ نقدنامه علوم اجتماعی

محتوا با عنوان اثر کامل نبوده و قدری قدیمی و متناسب با زمان نگارش و چاپ اولیه آن است.

مطالب اثر حدود ۶۰ تا ۷۰٪ با سرفصل شورای عالی برنامه‌ریزی برای «درس نظریه‌های جامعه‌شناسی (۲)» مطابقت دارد و برخی از مطالب را شامل نمی‌شود.

ترتیب منطقی مطالب از بحث‌های کلی و نظری به بحث‌های مصداقی و نیز از قدیم به جدید، از اصلی، رایج و مسلط به فرعی، حاشیه‌ای و مکمل و از ابتدا تا نتیجه‌گیری نهایی و بیان زمینه‌های تحول احتمالی در آینده به خوبی سازماندهی شده است.

ترنر رویکردی انتقادی - مقایسه‌ای دارد و علاقه‌مند به نتیجه‌گیری کاربردی صریح و راهگشا برای آینده است.

پیشنهادهای

متأسفانه ترجمه این کتاب، روان و رسا نبوده و به هیچ وجه گویای دقت، عمق و گستره اندیشه، تحلیل و زحمت نویسنده آن نیست. لذا، توصیه می‌شود کتاب مورد بحث به طرز شایسته، به ویژه بر اساس آخرین چاپ‌های آن، مجدداً ترجمه شود.

عنوان اثر: نظریه‌های جامعه‌شناسی
مؤلف/ مترجم: حسین ادیبی و عبدالمعبود انصاری
ناشر/ سال نشر: جامعه / ۱۳۵۸
ناشر دوم/ سال نشر اثر تجدیدنظر شده: دانش / ۱۳۸۳

معرفی، نقد و بررسی

کتاب نظریه‌های جامعه‌شناسی نوشته دکتر ادیبی و دکتر انصاری با هدف معرفی و بررسی نظریه‌های عمده در جامعه‌شناسی معاصر در سال ۱۳۵۸ انتشارات جامعه در ۵۰۰۰ نسخه ۳۰۴ صفحه‌ای به عنوان نخستین کتاب نسبتاً کامل و مکتب‌محور در حوزه نظریه‌ها و مکاتب جامعه‌شناسی منتشر کرد. تا پیش از این تاریخ، به جز برخی جزوات نظریه‌ها از مدرسان این گونه دروس و کتاب‌های اندکی همچون، *مراحل اساسی اندیشه در جامعه‌شناسی* نوشته ریمون آرون، (جلد اول) و *قواعد روش جامعه‌شناسی* نوشته امیل دورکیم و طرح مسائل جامعه امروز نوشته گروویچ، کتاب نسبتاً جامع و مهمی در حوزه مورد بحث به بازار عرضه نشده بود. از این بابت، فضل سبقت برای این کتاب و نویسندگان محترم آن محفوظ است.^۱ این اثر با خصوصیات ظاهری حداکثر متوسط، و

۱. سال‌ها طول کشید تا کتاب‌های دیگری نزدیک به این اثر و احیاناً کامل‌تر از آن تألیف یا ترجمه شده و انتشار یابد. مانند *نظریه‌های جامعه‌شناسی* نوشته دکتر توسلی (حدود ۱۰ سال بعد)، *درآمدی بر مکاتب و نظریه‌های جامعه‌شناسی* نوشته تنهایی، *تفکر نظری در جامعه‌شناسی* نوشته ویلیام اسکیدمور، *زندگی و اندیشه بزرگان جامعه‌شناسی* نوشته لوییس کوزر، *نظریه‌های جامعه‌شناسی* نوشته جورج ریتزر و ...

۸۴ نقدنامه علوم اجتماعی

شاید قدری شتابزده، یک سال پس از پیروزی انقلاب اسلامی در فضایی که نسبت به نیاز این گونه مباحث (تئوری‌های جامعه‌شناسی، به ویژه رویکرد مارکسیستی - انتقادی حاکم بر کتاب) در میان اهالی رشته‌های علوم اجتماعی و محافل روشنفکری و دانشگاهی پاسخ مثبت می‌داد، به بازار عرضه شد.

این کتاب پس از ۲۳ سال، به استناد یادداشت دکتر حسین ادیبی (که گویا در تجدید چاپ این اثر نسبت به همکار خود نقش مهم‌تر و اصلی‌تری داشته)، با عنوان «سپاس» که در ذیل آن تاریخ ۱۳۸۱ قید شده، انتشار یافته است. هر چند، بر اساس تاریخ نشر کتاب (۱۳۸۳) که در شناسنامه کتاب آمده، پس از ۲۵ سال برای بار دوم تجدید چاپ شده است.

کتاب با مقدمه‌ای که رویکرد مؤلفان را در طبقه‌بندی و نحوه تحلیل دیدگاه جامعه‌شناسی روشن می‌کند، آغاز می‌شود. سپس، بحثی درباره چگونگی ساخت نظریه‌ها با ذکر نمونه‌هایی ادامه پیدا می‌کند. پس از آن، آرای برخی از پیشروان جامعه‌شناسی مطرح می‌شود. آنگاه دو مکتب پنهانگر و کلان کارکردگرایی و تضاد بحث می‌شود و نوبت به مکاتب سطح خرد می‌رسد. نوعی توالی زمانی و سیر از مقدمه و کلیات به سوی مطالب جزئی‌تر و مشخص‌تر در کل کتاب و فصول دیده می‌شود. در فصل‌ها از خاستگاه و پیشینه مکتب، برخی مفاهیم و سپس، آرای اندیشمندان آن مکتب و آثارشان یاد می‌شود و در نهایت، با مقایسه‌ای انتقادی، بحث هر فصل پایان می‌یابد. (با نوعی انتقاد کم و بیش مقایسه‌ای).

از نکات مثبت کتاب، غیر از اصل تدوین و انتشار و کلیت کار، می‌توان بیان صریح دیدگاه مؤلفان (در مقدمه کتاب)، توجه به موضوع نظریه‌سازی در ابتدای اثر، حرکت از مکاتب کلان به خرد و رعایت تقریبی توالی زمانی آنها، آوردن مطالبی درباره برخی از اندیشمندان مکاتب انتقادی و فرانکفورت و عرضه اطلاعاتی پیرامون نسل دوم مکاتب جامعه‌شناسی (جامعه‌شناسی پدیداری، روش‌شناسی مردمی، مبادله) و داشتن رویکرد چالشی و انتقادی را برشمرد. از حیث شکلی، فقط روانی نسبی متن و نگارش نسبتاً ساده آن را باید از نکات مثبت اثر مورد بررسی قلمداد کرد.

اما، از نکات منفی اثر منحصر دانستن هرگونه رویکرد و نظریه علمی یا فلسفه مفید و مترقی در نظریه‌های مارکسیستی و بخشی از مباحث جامعه‌شناسی، را به عوض کل آن یا جامعه‌شناسی علمی و پیشرو قلمداد کردن. ایجاد نوعی تفکیک نسبتاً تصنعی میان

نظریه‌ها و مکاتب جامعه‌شناسی و اصحاب آن‌ها؛ یعنی باید متعلق به گروه خاصی باشید تا علمی، پیشرو، آزادیخواه، عدالت‌جو، انقلابی، مترقی، غیرمحافظه‌کار، ضد وضعیت مستقر و ساز و کارهای نظام سرمایه‌داری شناخته شوید، و اثر نه محافظه‌کار و طرفدار منافع نیروهای حاکم یا مسلط جامعه‌شناسی هستید. به طوری که برخی از حقایق تاریخی و وجوه تمایز اشخاص مکاتب و نظریه‌ها، به نفع موفقیت دسته‌بندی تصنعی نادیده گرفته شده، مکتب تضاد و نظریه‌های وابسته به آن را از هر گونه انتقاد مصون دانستن (کما اینکه این فصل از کتاب بدون هرگونه انتقاد بر خلاف فصول دیگر پایان یافته است)، معیار ارزیابی مکاتب و نظریه‌ها، صرف‌نظر از ماهیت دیدگاه موضوع و روش مورد مطالعه آنها، بستر زمانی و مکانی و پرسش‌هایی که قصد پاسخگویی به آنها را داشتند، فقط در اصول مکتب تضاد خلاصه کردن، درک نادرستی از مفهوم و جایگاه نظریه و تحقیق و نحوه ساختن آن به عنوان یک پوشش اساساً ذهنی، پس از دریافت نشانه‌هایی از واقعیت بیرونی، که از طرح مسئله تا پایان تحقیق مبنای کار خواهد بود، سوء برداشت از بسیاری نظریه‌ها و مفاهیم جامعه‌شناختی، مانند: روش کار دورکیم، مفاهیم وبر، مفاهیم نظری پارسونز و مرتن و توان و جایگاه نوع نظریه‌پردازی آن‌ها، ارائه تعریف نادرستی از تقلیل‌گرایی پدیدارشناختی و صدور برخی احکام جانبدارانه و جزمی همگی از کاستی‌های محتوای این اثر می‌باشد.

از نکات ضعف این کتاب، ویراستاری ضعیف، عدم پوشش کافی به موضوع، اهداف و سرفصل درس، بی‌توجهی به برخی نظریه‌ها و مکاتب و رویکردهای جامعه‌شناسی کلاسیک و جدید تا سال ۱۹۸۰ (۱۳۵۸) به شمار می‌آید.

نکات مربوط به چاپ جدید کتاب نوشته حسین ادیبی و عبدالمعبود انصاری

از لحاظ تغییرات محتوایی در چاپ جدید کوشش شده است با افزودن مطالبی به عنوان پیشگفتار ویراست دوم، که حاوی تعریف و دسته‌بندی مجددی از رویکردهای نظری جامعه‌شناختی و اشاره به پاره‌ای از اصول و مفاهیم آنهاست، به ویژه توضیحات مفصل‌تری درباره مباحث فمینیست‌ها و توجه به تحولات شتابان در حوزه‌های اجتماعی مختلف (جهانی شدن، ظهور جنبش‌های اجتماعی گوناگون)، کتاب از وضعیت قدیمی ۲۵ سال پیش خود تا حدی خارج شود.

تغییرات شکلی در نسخه تجدید چاپ شده،

- تغییر طرح روی جلد و پشت آن، کاری نو و کم و بیش جذاب و تأمل برانگیز است و از این حیث با طرح پیشین، که بسیار خنثی، بی معنا و غیر جذاب بود، متفاوت است.
- تغییر نوع کاغذ جلد، قطع کتاب (قطع کتاب پیشین رقی و کتاب فعلی وزیری است) و نوع کاغذ استفاده شده برای صفحات.
- حروف نگاری و صفحه آرایبی جدیدتر و مناسب تر .
- ویراستاری ادبی کتاب در حوزه علائم نقطه گذاری که متأسفانه با اشتباهات فراوان و بی دقتی های چاپی یا حروف نگاری بسیار صدمه خورده و بی ارزش شده است.
- در تجدید چاپ، سعی شده تا کاستی کتاب پیشین در خصوص علائم نقطه گذاری، که از این حیث بسیار فقیر و ناقص بود، رفع شود. اما، همان گونه که گفته شد، بروز نواقص سؤال برانگیز، بی دقتی در چاپ کتاب، این اثر را علی رغم برخی تغییرات ظاهری به کاری ضعیف بدل کرده است.
- افزوده شدن ضمائم مفید به نام واژه نما، موضوع نما و نام نما در انتهای کتاب که از کاستی های چاپ پیشین کتاب به شمار می آمد. همچنین به روز شدن شناسنامه کتاب و چاپ مطلبی به نام سپاس و پیشگفتار ویراست دوم بدون امضای نویسنده در آغاز اثر، از جمله تغییراتی است که دیده می شود.
- در ادامه به برخی نکات شکلی و محتوایی اثر اشاره می شود:

بررسی شکلی

کتاب اغلب نثری روان و به دور از پیچیدگی های تصنعی در گزینش واژه ها و عبارت پردازی دارد، اما در مورد رسایی مطالب باید گفت، متأسفانه علاوه بر اشتباهات، ابهامات و برداشت های نادرست ناشی از سوگیری ایدئولوژیک مؤلفان، به دلیل وجود اغلاط فراوان حروف نگاری و چاپی وضعیت مطلوب نیست. بنابراین کتاب در کل از نظر روانی در وضعیتی بین خوب تا بسیار خوب و از حیث رسایی حداکثر در حد متوسط می باشد.

شیوه نگارش مطلب، معمولی، یعنی اغلب به دور از تصنع عمدی یا بیان فاخرانه و برجسته ادبی است. اصول نقطه گذاری و نکات ویرایشی صوری تا حد

امکان رعایت شده است. اغلاط چاپی در کتاب وجود دارد، از جمله اغلاط چاپی موجود در چاپ جدید، می‌توان به موارد ذیل اشاره نمود:

در صفحه ۳۱: «بلومر» به جای «بلومر»؛ در صفحه ۱۹: «لیرالی» به جای «لیبرالی» و...

برخی اشتباهات دستوری در ساختار کلمات یا جمله‌ها در کتاب مشاهده می‌شود که گاه به سلیقه نویسندگان و گاه به اشتباهات حروف نگاری و چاپی، مربوط است.

صفحه ۱۹، پاراگراف آخر سطر اول بعد از کلمه فمینیسم «،» لازم دارد. صفحه ۱۶، سطر پنجم: فعل جمله باید لازم باشد نه متعدی، یعنی به جای «می‌نمایند» باید گفته شود، «می‌نماید».

صفحه ۱۹۵، پاراگراف دوم، سطر ششم: «،» و حرف عطف «و» به تبعیت از الگوی انگلیسی با هم به کار رفته است.

تناسب بین فونت به کار رفته در متن، تیترا و زیرنویس‌ها رعایت شده است. اندازه حاشیه بالا و پایین نسبت به سایر کتاب‌ها کمتر است. نوع کاغذ و جلد مورد استفاده مناسب است. طرح روی جلد، از حیث انتخاب رنگ‌ها، جایگاه و فونت انتخاب شده و نحوه نوشتن تیترا، مشخصات روی جلد به فارسی و پشت جلد به زبان انگلیسی شاید تا حدی نشانگر اسلوب مورد پذیرش ناشر باشد. طرح اصلی روی جلد، قسمت بالای صورت شخص و عینک آن، که شاید نشان دهنده کره زمین در چارچوب قاب عینک و نمادی از جهان باشد، جذاب و تأمل برانگیز است. به جای موهایی شخص، تصویر زنان و مردان به صورت درهم، که نمادی از اعضای جامعه و شاید اقلیت‌های رنگین‌پوست و درآمیختگی مردان و زنان را نشان می‌دهد، قرار گرفته است.

در این طرح حاکی از ایده اصلی نویسندگان و چه بسا ناشر باشد که در پیشگفتار ویراست دوم (که متأسفانه بدون امضا خاتمه یافته)، منعکس شده است؛ یعنی، ایده تحول شتابان جوامع انسانی، ظهور جنبش‌های زنان، رنگین‌پوستان و سایر اقلیت‌های سنی، جنسی، قومی، مذهبی و ... در جامعه و نیز رشد تمایلات برابری‌خواهانه، آزادی‌خواهانه و عدالت‌جویانه در بستر پدیده پرشتاب و رو به گسترش جهانی‌شدن.

کتاب با ضمائم چندگانه خود و پیشگفتار ویراست دوم، در مجموع بالغ بر ۳۴۴ صفحه است که برای تدریس «نظریه‌های جامعه‌شناسی (۲)» به ارزش ۳ واحد برای دوره کارشناسی مناسب است.

بررسی محتوایی

در بسیاری از موارد، اصطلاحات تخصصی مورد بدفهمی قرار گرفته یا با ابهام و سهل‌انگاری توضیح داده شده‌اند که از یک کتاب نظریه‌ها و مکاتب جامعه‌شناسی انتظار نمی‌رود. هر چند بسیاری از مفاهیم نیز در جای خود صحیح و مناسب به کار رفته و تشریح شده‌اند.

در متن اصلی و واژه‌نما علی‌رغم تلاش برای انجام پاره‌ای اصلاحات، همچنان نواقص متعددی از حیث معادل‌گذاری یا استفاده از تعابیر قدیمی برای معادل‌های اصطلاحات انگلیسی مشاهده می‌شود. از تغییرات مثبت می‌توان به استفاده از عملگرایی به جای مصلحت‌گرایی، تئوری روش‌شناسی مردمی و ... اشاره نمود. از جمله نمونه‌های نادرست نیز می‌توان به اصطلاحات ذیل اشاره کرد:

استفاده از معادل «روانی - اجتماعی» برای Psycho - Dramatic به جای روانی - نمایشی؛ «واقع‌بینی» Realism به جای واقع‌گرایی؛ «روان‌شناسی درون‌نگری» Introspective Psychology به جای روان‌شناسی درون‌بینانه؛ «کنش اجتماعی» Social Function به جای «کارکرد اجتماعی»؛ «تصور اجتماعی» Sociological Imagination به جای تخیل یا نوعی بینش جامعه‌شناختی؛ «تلفیق» Suggestion به جای پیشنهاد و

در پیشگفتار ویراست دوم مفاهیم تخصصی و معادل‌های مرتبط با آنها مناسب به کار رفته است. اما در متن اصلی و واژه‌نما علی‌رغم تلاش برای انجام پاره‌ای اصلاحات، همچنان نواقص متعددی از حیث معادل‌گذاری یا استفاده از تعابیر قدیمی برای معادل‌های اصطلاحات انگلیسی مشاهده می‌شود.

از آنجایی که کتاب مورد بررسی ماهیتی نظری دارد، کمتر ضرورت استفاده از آمار، تصویر، جداول و نمودارها در آن احساس می‌شود از این حیث،

این کتاب بیش از دو نمودار و یک جدول در حال حاضر ندارد. تمرین و آزمون، جمع‌بندی در انتهای فصول یا پایان کتاب نیز دیده نمی‌شود. اما، در کل، دو مقدمه مفصل و آشکار کننده دیدگاه‌های جدید و قدیم نویسندگان، طرح بحث مقدماتی در اوایل فصول، توجه به مقایسه و نقادی نظریه‌ها و استفاده از ضمایم مفید و راهگشا به عنوان ابزارهای مثبت استفاده شده، قابل ذکر هستند.

محتوا و موضوع این اثر با توجه به اهداف درس «نظریه‌های جامعه‌شناسی»، کاملاً جامع نیست. زیرا همه نظریه‌ها و مکاتب یا اکثریت مهم آنها را به تناسب در بر نگرفتند است. در ضمن، در برخی موارد کتاب مطابق سرفصل مصوب باشد. از دیدگاه‌های تلفیقی، مباحث مرتبط با دیدگاه تفهیم - تفسیری، برخی نظریه‌های نئومارکسیستی، پساساختارگرایی و پست‌مدرن بحث نشده است.

عنوان کتاب نظریه‌های جامعه‌شناسی و محتوای آن بیشتر در خصوص بحث از مکاتب و دیدگاه‌های مختلف خرد و کلان جامعه‌شناختی است. در قالب بحث از نظریه‌های جامعه‌شناسی، آرای جامعه‌شناسان کلاسیک و بنیان‌گذارانی چون: دورکیم، وبر، زیمل و، تاحدودی مارکس و نیز جامعه‌شناسی دوره‌های میانی و جدیدتر در مکاتب مختلف بیان نشده‌اند.

در خصوص انطباق با فهرست، نارسایی‌های متعددی مشاهده می‌شود که ناشی از حذف برخی از تیتراها در فهرست و متن کتاب و عدم انطباق آنهاست. در برخی فصول نیز مانند فصل هفتم، جامعه‌شناسی پدیداری، آنچه انتظار می‌رفته در کتاب نیامده است. این فصل کلاً ۱۰ صفحه و بیشتر در حالت چالشی، انتقادی و در مقایسه با نظریه مارکسیستی و همراه با بدفهمی از اصطلاحات و نظریه‌های پدیدارشناختی تدوین شده است.

هر چند این کتاب با تجدید چاپ و پاره‌ای تغییرات شکلی و محتوایی به بازار عرضه شده است، اما همچنان مواردی از قبیل آنچه در زیر می‌آید را در مقایسه با سرفصل مصوب شامل نمی‌شود: انواع نظریه و اهداف آن، تفاوت نظریه‌های علوم اجتماعی با سایر علوم، مکتب اصالت ساخت، مکتب جغرافیایی، نقد مکاتب از دیدگاه اسلام. نقد کلی بر نظریه‌های مختلف جامعه‌شناسی.

کتاب برای استفاده‌های جنبی و کمکی یا برخی بررسی‌های پژوهشی دانشجویان و مدرسان، به‌خصوص برای مقایسه‌ای انتقادی از سوی استادان می‌تواند استفاده شود (در مقطع کارشناسی و کارشناسی ارشد) اما، به‌خصوص در دوره کارشناسی، به دلایلی به عنوان منبع اصلی چندان مناسب نیست. اگر چه به لحاظ حجم، روانی عبارات به طور نسبی و اشاره به مکاتب مهم و نیز داشتن برخی ضمائم، ممکن است تا حدی مناسب به نظر آید، لیکن به خاطر داشتن اغلاط حروف نگاری و چاپی بسیار زیاد، رویکرد جانبدارانه نویسندگان، عدم جامعیت، داشتن اشتباهات مهم در درک مفاهیم و تحلیل مباحث، به عنوان منبع اصلی برای تدریس مناسب نیست.

کوشش شده است، در تجدید چاپ کتاب با افزودن مطالبی با عنوان پیشگفتار ویراست دوم که حاوی تعریف و دسته‌بندی مجددی از رویکردهای نظری جامعه‌شناختی و اشاره به پاره‌ای از اصول و مفاهیم آنهاست، به ویژه توضیحات مفصل‌تری درباره مباحث فمینیست‌ها و توجه دادن به تحولات شتابان در حوزه‌های اجتماعی مختلف (جهانی شدن، ظهور جنبش‌های اجتماعی گوناگون)، کتاب از وضعیت قدیمی مرتبط با ۲۵ سال پیش خود تا حدی خارج شود. البته کتاب حاوی اطلاعات آماری یا توصیف پدیده‌های عینی در جوامع خاص و معینی نیست که دچار کهنگی شده باشد. مباحث نظری می‌تواند دیرپا و اغلب صرف‌نظر از گذر زمان قابل طرح باشد، اما در مقایسه با مطالب جدیدتر و منابع امروزی، کتاب هنوز هم کاملاً روزآمد نیست. اما بعضی مباحث، همچنان قابل استفاده است.

درباره چاپ نخستین کتاب در مقایسه با زمان انتشار اثر (۱۳۵۸) در میان متون فارسی این کار جنبه نوآورانه قابل توجهی داشته است، به‌خصوص با توجه به آوردن برخی از مکاتب نسبتاً جدیدتر، مثل: تعامل‌گرایی، مبادله و روش‌شناسی مردمی، پدیدارشناسی، کنش متقابل نمادی و برخی مباحث مکتب تضاد.

ظاهراً در کل اثر و هر یک از فصول نوعی نظم و انسجام منطقی وجود دارد. کتاب با دو مقدمه‌ای که رویکرد مؤلفان را در طبقه‌بندی و نحوه تحلیل دیدگاه جامعه‌شناسی روشن می‌کند، آغاز می‌شود. سپس بحثی درباره چگونگی ساخت نظریه‌ها با ذکر نمونه‌هایی ادامه می‌یابد. پس از آن، آرای برخی از

پیشروان جامعه‌شناسی مطرح می‌شود، سپس دربارهٔ دو مکتب پنهانگر و کلان کارکردگرایی و تضاد بحث می‌شود و بعد از آن، نوبت به مکاتب سطح خرد می‌رسد. نوعی توالی زمانی و سیر از مقدمه و کلیات به سوی مطالب جزئی‌تر و مشخص‌تر در کل کتاب و فصول دیده می‌شود.

در فصل‌ها از خاستگاه و پیشینهٔ مکتب، برخی مفاهیم و سپس آرای اندیشمندان آن مکتب و آثارشان یاد می‌شود و درنهایت، با مقایسه‌ای انتقادی بحث هر فصل پایان می‌یابد. (با نوعی انتقاد کم و بیش مقایسه‌ای). در عین حال، برخی کاستی‌ها و تناقض‌ها نیز در طراحی و بیان مطالب وجود دارد. برای کاستی نگاه کنید به فصل جامعه‌شناسی پدیداری و برای تناقض به مبحث نظریه‌سازی که بیشتر مطالب این قسمت، به جز بخش پایانی آن، بر اساس طرز کار مثبت‌گرایان و به اصطلاح مؤلفان جامعه‌شناسی رایج و رسمی است. در حالی که دیدگاه اصلی مؤلفان کتاب در باب نظریه، روش تحقیق و نظریه‌سازی و به طور کل جامعه‌شناسی به گونهٔ دیگری است و بین بخش اولیه و پایانی این قسمت تناقض و ناهمسانی وجود دارد.

منابع استفاده شده در برخی از مباحث و فصول کم و ناکافی است. برای مثال، در فصل دوم، برای بحث کنت از یک منبع استفاده شده است. برای مباحث مربوط به اسپنسر از منبعی استفاده نکرده و برای سایر مباحث همچون: دورکیم، پارسونز، مرتن و مارکس، به ترتیب از ۲، ۴، ۱ و ۵ منبع استفاده شده است.

از برخی منابع فارسی و بسیاری از منابع انگلیسی موجود در آن زمان استفاده نشده است. مثل کتاب قواعد روش جامعه‌شناسی نوشتهٔ دورکیم و مراحل اساسی اندیشه در جامعه‌شناسی نوشته ریمون آرون.

منابع فارسی کتاب فقط شش مورد است که اغلب آنها سوگیری ایدئولوژیک مؤلفان را نشان می‌دهد. از منابع انگلیسی متعددی استفاده شده است که تاریخ یک مورد از آنها به سه سال پیش از تدوین کتاب (۱۹۷۷) برمی‌گردد.

در تجدید چاپ کتاب به جز مطالب پیشگفتار ویراست دوم که از ۶ منبع مربوط به تاریخ‌های ۱۹۷۷، ۱۹۷۹، ۱۹۶۵، ۱۹۸۵، ۱۹۸۷ استفاده شده، در

متن اصلی و پیشین کتاب از این حیث پیشرفت و نوسازی خاصی صورت نگرفته است

دیده می‌شود که در موارد بسیاری از منابعی بدون ذکر مأخذ آنها استفاده شده است. این کار حتی در پیشگفتار هم صورت گرفته است. دقت در استنادات و ارجاعات اثر کافی و مناسب نیست. هر چند، در بسیاری از موارد، به‌خصوص، نقل قول مستقیم ارجاع به مأخذ دیده می‌شود اما مطالب فراوانی وجود دارد که دقت کافی برای ذکر منابع آنها صورت نگرفته است. درضمن روش ارجاع‌دهی سنتی و با ذکر کامل مشخصات در زیرنویس است.

جهت‌گیری اصلی مؤلفان، که در بسیاری از جاها آشکارا به آن اشاره کرده‌اند، مبتنی بر طرفداری از مکتب تضاد مارکسیسم و ماتریالیسم دیالکتیک و محکوم کردن نظریه‌ها و مکاتب غیر مارکسیستی است، به خصوص کارکردگرایان و مثبت‌گرایان. همچنین توجه به رویکردهای فمینیستی به عنوان نمونه‌ای از جنبش‌های برابری‌خواهانه و عدالت‌جویانه و آرمان‌گرایی پیش‌رونده بشر در مقدمه ویراست دوم، به خصوص بخش‌های پایانی، مشاهده می‌شود. هرچند اثر، رویکرد مستقیمی اتخاذ ننموده، لیکن طرفداری از نظریه‌های مارکسیستی و فمینیستی، بعضاً می‌تواند مسئله‌ساز و مورد تأمل باشد.

کتاب در اصل به مبحثی تخصصی در جامعه‌شناسی، یعنی تجزیه و تحلیل نظریه‌ها اختصاص دارد و در نتیجه به هدف پرسش مزبور مستقیماً مربوط نمی‌شود. اما از منظری که در پرسش قبل گفته شد و به‌خصوص از حیث ایجاد نوعی سوگیری غیرعلمی در مباحث تخصصی و بستن افق‌های ذهنی خوانندگان نسبت به دیدگاه‌های دیگر، در شناخت جامعه‌شناسی ممکن است جای تأمل داشته باشد. هر چند تأکید بر مسائل مرتبط با فقر، نابرابری و قدرت سیاسی نامتعادل، مثبت به نظر می‌رسد اما آنچه جهت‌گیری کتاب را ناپذیرفتنی می‌سازد، برخورد غیرمنصفانه و بسته با آرای دیگران است.

عمده‌ترین تغییر محتوایی افزوده شده مطالبی به عنوان پیشگفتار ویراست دوم بر کتاب پیشین و برخی ضمائیم در پایان کتاب (به اعتبار محتوای آنها) است که در پرسش‌های دیگر به آنها اشاره شده است.

پیشنهادهای

ناشر این اثر در شکل تجدید چاپ شده بیشتر از نظر صوری تغییرات مثبتی را ایجاد کرده است. اما این تغییرات در پرتو نواقص حروف نگاری، چاپی و ویراستاری ادبی، تخصصی، ضعیف و عدم نوسازی اصل مطالب کتاب و اصلاح نواقص مرتبط با استنادات و ارجاعات و مسائل مرتبط با رویکردهای یک‌جانبه و ایدئولوژیک، که حتی در مقدمه ویراست دوم در شکلی جدید تداوم یافته است، رنگ‌باخته و کم‌ارزش جلوه می‌کند. معلوم نیست چرا باید بی‌دقتی‌ها و شتابزدگی پیشین در چاپ نخستین کتاب، دوباره با گذشت حدود ۲۵ سال، به شکلی افزون‌تر و تأسف‌بارتر تکرار شود. لذا پیشنهاد می‌شود، این کتاب در درجهٔ اول با عذرخواهی از خوانندگان توسط ناشر، نویسنده یا هر دو به ویراستاری ادبی و تخصصی دقیق و مجدد سپرده شود تا هم کاستی‌های ظاهری و هم ابهامات نواقص محتوایی و سوگیری‌های ایدئولوژیک آن تعدیل و اصلاح شوند.

عنوان اثر: مراحل اساسی سیر اندیشه در جامعه‌شناسی
مؤلف / مترجم: ریمون آرون / باقر پرهام
ناشر / سال نشر: انتشارات علمی و فرهنگی / ۱۳۸۱ چاپ پنجم

معرفی، نقد و بررسی

کلود فردینان ریمون آرون، مؤلف کتاب *مراحل اساسی اندیشه در جامعه‌شناسی*، از چهره‌های پرآوازه قرن بیستم در فرانسه و دنیای غرب و در بسیاری از نقاط جهان بود. وی مانند اغلب بزرگان فرهنگ و ادب، فرانسه، از شاگردان دانشسرای عالی پاریس بود و تحصیلات خود را در این مؤسسه معروف آموزشی و دانشگاهی، همراه با ژان پل سارتر، پل نیزان و برخی دیگر از سرشناسان فرهنگ فرانسوی با گذراندن رساله دکترایش (درآمد به فلسفه تاریخ، گالیمار، پاریس، ۱۹۳۸) در سال ۱۹۳۰ به پایان رساند.

این اثر، نخست در دو جلد به زبان انگلیسی و سپس در یک جلد به زبان فرانسه منتشر شده است. این کتاب مجموعه درس‌هایی است که آرون در دانشگاه‌های انگلستان و فرانسه (سوربون) داده و در آنها از افکار و اندیشه‌های هفت جامعه‌شناس و متفکر نامدار تاریخ، مونتسکیو، اوگوست کنت، کارل مارکس، آلكسی دوتوکویل، امیل دورکیم، ویلفردو پارتو و ماکس وبر، بحث کرده است.

در هر فصل از کتاب، ابتدا از نگاهی کلی به جایگاه و افکار هر متفکر، آغاز شده، سپس به چند نکته اساسی از اندیشه او اشاره می‌شود. سرانجام نوعی نتیجه‌گیری مقایسه‌ای، اطلاعات درباره زندگی‌نامه و آثار هر متفکر، بخش حواشی و کتابشناسی قرار دارد. سیر مطالب کتاب از حیث زمانی، کلی به جزئی، توالی جریان‌های فکری و ترتیب و ترتب آنها نسبت به هم یا همگونی و ناهمگونی آنها منطقاً قابل قبول و جذاب است. در همه موارد،

نویسنده نسبت به آنچه در گذشته دربارهٔ متفکران پیشین گفته است، هشیار است و در نتیجه، اندیشه‌های آنها را در کنار یا در برابر هم در تطبیق با زمانهٔ آنها و زمانهٔ مورد بحث آرون قرار می‌دهد و برای بحران فکری و نظریه‌سازی روزگار خود و تعارض میان جامعه‌شناسی ایدئولوژیک بلوک شرق سابق و جامعه‌شناسی علم‌گرا یا علم‌نما و به نحو دیگری ایدئولوژیک جهان غرب، رندانه، راه‌هایی را جستجو یا پیشنهاد می‌کند. سایر آثار مشابه^۱:

نظریه‌های اجتماعی کلاسیک	یان کرایب/ شهناز مسمی‌پرست
زندگی و اندیشهٔ بزرگان جامعه‌شناسی	لویس کوزر/ محسن ثلاثی
نظریه‌های بنیادی در جامعه‌شناسی	لویس کوزر و برنارد روزنبرگ/ فرهنگ ارشاد
متفکران بزرگ جامعه‌شناسی	راب استونز/ مهرداد میردامادی
آگاهی و جامعه	استوارت هیوز/ عزت‌ا... فولادوند

بررسی شکلی

نثر به کار رفته، عموماً با توجه به سطح بالای اثر و مباحث مندرج در آن، تنها اغلب روان و رسا، بلکه کم و بیش جذاب و دارای جنبه‌های زیبایی‌شناختی و پرکشش است. به عبارت دیگر، در آن قسمت از متن که گفتار نویسنده است، متن روان و زیباست، اما در قسمتی که از اندیشمندان مختلف متن‌هایی را نقل می‌کند، بسته به نوع ادبیات آنها، درجهٔ سادگی و پیچیدگی متن تغییر می‌کند.

در نسخهٔ ترجمه شده مربوط به آخرین چاپ‌ها و ویراستهٔ دوم یا به تعبیری سوم، اثر مورد بررسی، کوشش‌های بسیاری صورت گرفته است تا اصلاحات، به‌خصوص ظاهری لازم در کتاب صورت گیرد. متأسفانه از جملهٔ این اصلاحات، رفع اشتباهات مربوط به

۱. اگر موضوع کتاب را بررسی آراء بنیان‌گذاران اصلی جامعه‌شناسی با رویکردی کم و بیش مقایسه‌ای بدانیم و سازمان‌دهی محتوایی اثر را فردم‌محور یا نمونه‌محور در نظر بگیریم، کتاب یان کرایب و در گام بعد، سایر کتاب‌هایی که در جدول آمده است را می‌توان مشابه اثر مورد بررسی دانست. البته از حیث وسعت و عمق بررسی آراء اندیشمندان و محدود ماندن به جامعه‌شناسان کلاسیک، منابع مذکور با کتاب مراحل اساسی سیر اندیشه در جامعه‌شناسی تفاوت‌های چندی دارند.

رعایت قواعد ویرایش (مراعات علائم نقطه‌گذاری) نبوده است و از این حیث، همچنان موارد نقص و کاستی فراوانی دیده می‌شود که در ادامه به آنها اشاره خواهد شد:

در اغلب صفحه‌های کتاب، استفاده از علامت «،» و حرف عطف «و» به طور همزمان وجود دارد: سطر ۶ صفحه ۳، بعد از کلمه «معرفی می‌کنند»؛ سطر ۷ بعد از کلمه «آزمایش»؛ سطر ۱۷، بعد از کلمه «کهن گردید»؛ سطر آخر، بعد از کلمه «وجود بندگی»؛ سطر ۸ صفحه ۱۹، بعد از کلمه «فلسفه آلمان»؛ سطر ۱۲، بعد از کلمه «حق داشته» و....

استفاده از علامت «،» و علامت «.» به طور همزمان: سطر ۱ صفحه ۱۹، بعد از کلمه «می‌دانم»؛ پاراگراف آخر صفحه ۶۷۹، سطر اول، بعد از کلمه «می‌گروند».

عدم استفاده از علامت «،» در موارد لازم: پاراگراف دوم از صفحه ۹۲، سطر دوم، بعد از کلمات «است» و «می‌پردازد»؛ پاراگراف اول از صفحه ۹۳، سطر اول، بعد از کلمه «رخ داد» و....

از حیث سبک نگارش و رعایت قواعد، با توجه به روانی، شیوایی و تا حدی رسایی قلم باقر پرهام و تسلط ایشان بر امر ترجمه متون فرانسوی‌زبان به فارسی، شیوه نگارش کتاب، روان تا حدی جذاب و اغلب قابل فهم از کار درآمده است.

کیفیت جلد (گالینگور)، صحافی و کاغذ مورد استفاده بسیار خوب است. همچنین در نسخه جدید، حروف‌نگاری و صفحه‌آرایی جدید یا امروزی‌تری استفاده شده است که به جز تغییر در مورد «سرفصله»، مناسب به نظر می‌رسد. طرح روی جلد در ویراست جدید گالینگور ساده است و ظاهراً در این چاپ از کاور کاغذ روغنی جلد، که قبلاً حاوی طرحی کم و بیش معنادار و جالب بوده است، خبری نیست. در کل، وضعیت ظاهری کتاب بسیار خوب است.

نکات محتوایی

آرون با تسلط و ژرف‌بینی خاص خود، موفق شده است اصطلاحات مهم هر یک از بنیان‌گذاران جامعه‌شناسی را، که در این کتاب مورد بحث قرار داده، به خوبی تجزیه و تحلیل کند و آنها را به جا و درست، به کار برد و در بسیاری از موارد با دقت و استفاده از زبانی روان و رسا، انتقادی - مقایسه‌ای و در عین حال، با تذکر بینش و سلیقه شخصی خود برای حفظ بی‌طرفی و دور ماندن از سوگیری‌های خاص، کاری ماندگار را برای آیندگان فراهم آورده است.

برای مثال، می‌توان به بحث‌های دقیق وی درباره اصطلاحاتی همچون موارد زیر اشاره کرد: شیوه تولید آسیایی (صفحه ۱۷۵)، مفهوم زیربنا و روبنا (صفحه ۲۰۷ و ۲۰۸)، ارزش اضافی (صفحه ۱۸۱)، انقلاب (صفحات ۳۰۹ تا ۳۳۵)، دموکراسی و مختصات آن (صفحه ۳۱ تا ۳۳)، قانون (صفحه ۴۷ تا ۴۸)، روح القوانين مونتسکیو (صفحه ۲۰)، مراحل سه‌گانه اندیشه کنت (صفحه ۸۷)، خودکشی (صفحه ۳۷۳)، تعریف دین (صفحه ۳۹۳)، تقسیم کار اجتماعی و عوامل آن (صفحه ۳۶۱)، کنش‌های منطقی (صفحه ۴۶۲ تا ۴۶۴)، کنش پیوسته (صفحه ۶۲۷)، کنش سنتی (صفحه ۵۷۷)، بازمانده‌ها و مشتقات (صفحه ۴۸۷)، علیت تاریخی و علیت جامعه‌شناختی (صفحه ۵۸۰)، مسئولیت و اخلاق (صفحه ۵۹۵) و

همچنین در قسمت‌هایی از کتاب مفاهیم و دیدگاه‌های اساسی متفکران را با هم مقایسه کرده است، مانند: بحث انقلاب و نظریه‌ها (انتهای بخش اول، صفحه‌های ۳۰۹ تا ۳۳۵)، مقدمه بخش دوم کتاب (صفحه ۳۴۷) و نتیجه‌گیری نهایی (صفحه ۶۶۵ تا ۶۸۱)

کیفیت معادل‌سازی اصطلاحات تخصصی بسیار خوب است و در طول چاپ‌های متعدد کتاب از حیث روزآمدی و زبان فارسی بهبود یافته است.

برای مثال، خودکشی خودپرستانه (égoïste)، خودکشی دگر دوستانه (altruiste)، خودکشی ناشی از نابسامانی اجتماعی (nomique)، کنش عقلانی معطوف به هدف (Action rationnelle par rapport à un but)، کنش عقلانی معطوف به ارزش (Action rationnelle par rapport à une valeur)، کنش انفعالی یا عاطفی (Action Affective ou émotionnelle)، کنش منطقی (action logique)، بازمانده‌ها (résidus)، مشتقات (dérivations) و

با توجه به ماهیت نظری کتاب و نوع مباحث آن، نویسنده و تا حدی مترجم کوشیده‌اند تا از ابزارهای انتقال و تفهیم مطالب که با این گونه کتاب‌ها سنخیت دارد، به خوبی استفاده کنند. بنابراین، از طرح بحث مقدماتی، مقایسه، جمع‌بندی و نتیجه‌گیری، تجزیه و تحلیل و دسته‌بندی دیدگاه‌ها و نظریه‌ها به طور مکرر و در سطح تحسین‌برانگیزی استفاده شده است، هم در خلال تشریح و تبیین آراء

متفکران مورد بحث و هم در قسمت‌هایی مانند مقدمه مترجم و نویسنده، ابتدای هر یک از بخش‌های مرتبط با نویسندگان، زندگی‌نامه‌ها، انتهای بخش اول قسمت انقلاب ۱۸۴۸، مقدمه بخش دوم، نتیجه‌گیری پایانی و ضمائم.

با وجود آنکه کتاب از غنای فوق‌العاده‌ای در تبیین و تشریح آراء بزرگان اندیشه جامعه‌شناسی و تحولات رخ داده در حیطه افکار آنها طی دو نسل اول (۱۸۷۰ - ۱۸۳۰) و نسل دوم (۱۹۳۰ - ۱۹۲۰) برخوردار است و برای دروس «نظریه‌های جامعه‌شناسی(۱)» در دوره کارشناسی و «بینش‌های جامعه‌شناسی(۱)» در مقطع کارشناسی‌ارشد، حکم کتاب اصلی و منبع مهم را پیدا می‌کند و همچنین حجم و گستردگی بسیاری دارد، اما نمی‌توان گفت که محتوا و موضوعات کتاب نسبت به اهداف درس نظریه‌ها و دروسی مانند: «بررسی آثار صاحب‌نظران جامعه‌شناسی»، از هر جهت جامع است. نه به آن معنا که در کتاب، بر حسب طراحی اولیه آن نقیصه یا کاستی مهمی وجود داشته باشد، بلکه به دلیل وجود برخی از خصوصیات این اثر و سرفصل‌های دروس مزبور و وجود پاره‌ای منابع دیگر، جامعیت این کتاب را می‌توان در حد ۷۵ تا ۸۰٪ اعلام کرد.

شایان ذکر است، از برخی جهات این اثر نسبت به نیازهای درس «نظریه‌های جامعه‌شناسی(۱)» در دوره کارشناسی از حیث عمق و وسعت مطالب، بسیار فراتر می‌رود و برای دانشجویان تحصیلات تکمیلی همچنان کتابی ضروری، خواندنی و نیازمند تعمق و تدریس است.

مطالب کتاب تا حد زیادی با عنوان اصلی کتاب و، در سطحی نازل‌تر، با عنوان فارسی آن مطابقت دارد شاید دلیل این امر، اولاً، به محدود نشدن دوره زمانی بررسی اندیشه‌های جامعه‌شناختی و جریان‌ها، تحولات یا مراحل اساسی تغییرات آن در عنوان اثر برمی‌گردد که اگر عنوان را با یادداشت مترجم توأمان قرائت کنیم و در نظر گیریم، اشکال عدم تناسب نه تنها مرتفع می‌شود، بلکه از این حیث نیز کتاب وضعیت تحسین‌برانگیزی پیدا می‌کند. زیرا به خوبی توانسته است کلیدی‌ترین افکار و مهم‌ترین جریان‌ها را طی دو نسل اول بیان کند. البته اگر انتظار ما از تعبیر main Currents یا مراحل اساسی یا سیر اندیشه در جامعه‌شناسی تکیه بر جریان‌ها و مراحل و درون آنها افکار و اندیشه‌ها باشد، ممکن است، بتوان برخی خرده‌گیری‌ها را مطرح ساخت.

مطالب این اثر، حدود ۷۰٪ از سرفصل درس «نظریه‌های جامعه‌شناسی (۱)»؛ ۳۰٪ از سرفصل درس «بررسی آثار صاحب‌نظران جامعه‌شناسی» و ۵۰٪ از سرفصل درس «نظریه‌های جامعه‌شناسی (۲)» در مقطع کارشناسی را پوشش می‌دهد.

کتاب فاقد اطلاعات آماری و داده‌های قابل کهنه شدن در طول زمان است. مباحث کتاب شامل تحلیل‌های نظری است که همچنان با ارزش، ماندنی و روزآمد است.

از نوآوری‌ها و جذابیت‌های کتاب، مطرح ساختن مونتسکیو به عنوان کسی که در شکل‌دهی اندیشه جامعه‌شناختی و حتی ارائه نوعی رویکرد و نظریه جامعه‌شناختی در باب جوامع و منطق قانونمند آنها سهم داشته است؛ ارائه تحلیل‌های بکر و مقایسه‌های عمیق و زیبا در باب متفکران مورد بررسی، با توجه به زمان آنها و دوره زمانی مؤلف در کنار هم و در برابر قرار دادن و مقایسه پاسخ‌های آنها به عنوان پاسخ‌های متفاوت، با توجه به ریشه‌های افکارشان (زیست‌بوم اجتماعی و فرهنگی آنها) به پرسش‌ها و مسائلی واحد یا همگون؛ کوشش در ارائه بی‌طرفانه اندیشه‌ها تا حد امکان و دورماندن از افراط و تفریط‌های نظری و روشی سال‌های پس از جنگ دوم جهانی، به‌خصوص دهه ۶۰ و اوایل دهه ۷۰، می‌باشند.

هر یک از فصول و کل اثر از جنبه‌های گوناگون دربردارنده نوعی نظم و منطق خاص هستند. به طور کل، کتاب علاوه بر یادداشت‌های مترجم و نویسنده و مطالب مقدماتی، به دو بخش کلی تقسیم شده است. در بخش نخست، چهار متفکر حوزه اندیشه جامعه‌شناختی، مونتسکیو به عنوان یک پیش‌تاز، که اگر چه رسماً جامعه‌شناس خوانده نمی‌شود، اما بینش جامعه‌شناختی دارد، نخستین فردی است که بخش اول کتاب با بیان آرای وی آغاز می‌شود. سپس ترتیب زمانی و نسبت میان افراد از حیث نوع و گرایش تفکر اجتماعی آنها مطرح می‌شود. از فرانسوی‌ها، اگوست کنت دومین نفر، پس از وی، مارکس آلمانی و سرانجام الکسی دوتوکویل آخرین نفر در بخش اول کتاب است. به این ترتیب، از اندیشه سیاسی که نوعی از جان مایه جامعه‌شناختی را داراست، کار آغاز می‌شود و سپس از دو جامعه‌شناس فرانسوی و آلمانی، کنت و مارکس بحث می‌شود و دست آخر

۱۰۱ مراحل اساسی سیر اندیشه در جامعه‌شناسی

مجدداً بحث به سوی یک متفکر سیاسی - اجتماعی کشیده می‌شود. تا اینجا ترتیب زمانی نقش هر یک از متفکران مورد بحث لحاظ شده است. در انتهای بخش اول، پدیده انقلاب فرانسه در ۱۸۴۸ از دیدگاه سه اندیشمند کم و بیش معاصر و ناظران نزدیک به وقایع مزبور، تجزیه و تحلیل می‌شوند. به عبارت دیگر، نوعی کار تحلیل نظری - مقایسه‌ای در باب یک مصداق خاص صورت می‌گیرد. به این ترتیب، نوعی سیر از فاز صرفاً نظری به تحلیل کاربردی و مستقیم کشیده می‌شود.

بخش دوم کتاب به برجستگان نسل دوم جامعه‌شناسی، که بعضاً سهم مهمی در معرفی جامعه‌شناسی به عنوان یک رشته دانشگاهی دارند، اختصاص یافته است. این قسمت از کتاب با مقدمه و پیش‌درآمدی تحلیلی و مقایسه‌ای، که به نوبه خود، بسیار آموزنده، جذاب و عمیق است، آغاز می‌شود؛ سپس از افکار و آثار دورکیم جزء به جزء بحث می‌شود. متفکر دوم و سوم این جلد پارتو و وبر از ایتالیا و آلمان هستند. سرانجام کتاب با نتیجه‌گیری مقایسه‌ای - انتقادی درخشانی به پایان می‌رسد.

در انتهای کتاب چند ضمیمه از سخنرانی‌ها و مقالات آرون در باب متفکران مورد بحث کتاب آورده شده است. ضمایم مزبور از یک سو، جنبه نظری و تحلیلی تاریخ افکار دارند و از دیگر سو، به علت قدری فاصله با مباحث کتاب، برای استفاده علاقه‌مندان در بخش ضمیمه قرار گرفته است. به این ترتیب، از مهم‌ترین مفاهیم دیدگاه‌ها و اندیشه‌های جامعه‌شناختی دو نسل مهم از نخستین جامعه‌شناسان عصر جدید و تحول مراحل و جریان‌های فکری آنها بحث شده است.

آرون خود صاحب‌نظری است که می‌تواند مستقلاً نظرانش را بیان کند. اما چون به تعبیر پرهام «رندانه» و به عبارت بهتر، «صادقانه» از جهت‌گیری‌های عاطفی، فکری و دل‌مشغولی‌های خودآگاهانه سخن می‌گوید، می‌کوشد تا بیشتر از زبان خود متفکران، کدها و مطالبی را نقل کند؛ هر چند، می‌پذیرد گزینش داده‌هایی از این دست نیز همچون اطلاعات میدانی و آماری و هر گزینش دیگری، می‌تواند تابع یا زیر تاثیر جهت‌گیری‌های پنهانی ذهنی و عاطفی فرد باشد.

نویسنده اثر با اینکه در طول زندگی خود از حیث فکری و سیاسی در مقام شناخت مباحثات نظری و رفتار عملی - سیاسی گرایش‌های گاه متعارضی را نسبت به چپ و راست از خود نشان داده است، اما، همواره نوعی موضع میانه‌رو یا متعادل را در زندگی خود برگزیده است. در این کتاب نیز علی‌رغم برخی تأیید و تحسین‌ها، اظهار عدم‌علاقه به کارهای متفکران و بیان گرایش‌های متقابل جامعه‌شناسی روزگار خود، از حیث چپ و راست، کوشیده است تا ماهیت طبیعی و تغییریابنده و اجتماعی افکار را نشان داده دهد. به دور از تعصبات در تجزیه و تحلیل و تلفیق اندیشه‌ها و جستجوی راهی میانه برای پیشبرد علمی نظریه جامعه‌شناختی، راه‌هایی بگشاید.

اگر کتاب به درستی خوانده و استفاده شود، بینش جامعه‌شناختی و تاریخی آن می‌تواند در ارتباط با نظام جمهوری اسلامی و مقابله علمی با مسائل و بحران‌های پیش رو و در ارتباط با خدمت به ارزش‌ها و فرهنگ اسلامی مفید واقع شود، به شرط آنکه خصلت ابزاری و علمی تبیین‌های جامعه‌شناختی و تاریخی مبتنی بر آن و دوری از جهت‌گیری‌های ایدئولوژیک پیشین به رسمیت شناخته شود.

کتاب به طور کامل ترجمه شده است و البته بر آن یادداشت‌های اولیه، توضیحات تکمیلی و فهرست راهنمای نام‌ها، مکان‌ها و اصطلاحات و ... افزوده شده است که به نوبه خود بسیار مفید است

ترجمه اغلب بسیار روان و قابل قبول است؛ هر چند، مواردی از عدم‌روانی و رسایی را می‌توان سراغ گرفت.

از حیث رعایت امانت، به نظر می‌رسد پرهام متحمل زحمت بسیار شده و با وجود داشتن سوگیری‌های خاص (مارکسیستی) در اصل ترجمه تا حد زیادی امانت را رعایت کرده است. هرچند، نمی‌توان با اطمینان ۱۰۰٪ این ادعا را مطرح ساخت. اما موارد خاصی هم به راحتی از این حیث مشهود نیست و باز هم به نظر می‌رسد، پرهام جهت‌گیری‌های خود را در یادداشت ابتدایی کتاب و توضیحاتی که در پانویس‌ها و حواشی آورده است - علی‌رغم تغییر یا حذف برخی از آنها - نشان داده است. در موارد متعددی، بدفهمی، جهت‌گیری غیرعلمی و غیرمسئولانه و استفاده از تعابیر نامناسب در باب آرون و سوءتعبیرها

مراحل اساسی سیر اندیشه در جامعه‌شناسی ۱۰۳

و سوء تفاهم‌های مهمی از مترجم نسبت به کار آرون و اندیشه‌های متفکران مورد بحث، متأسفانه در کتاب دیده می‌شود. برای مثال، نگاه کنید به صفحه بیست و دو، پاراگراف دوم، سطر ۹ و ۱۰: «... یعنی که دوستدار وبرم و مظنون به دشمنی با دیگران»؛ صفحه بیست و سه، انتهای پاراگراف دوم؛ صفحه بیست و چهار، انتهای پاراگراف دوم و

توجه به اصول ترجمه (آشنایی به زبان مبدأ و مقصد و ماهیت مطالب) و برگردان صحیح و روان عبارات، ترجمه کامل متن، استفاده از معادل‌های مناسب در کار مترجم مشهود است. همین طور، یادداشت مفیدی در باب برخی جنبه‌های افکار و آثار آرون و بعضاً پاره‌ای توضیحات مفید در تشریح یا نقد مطالب و فهرست راهنمای جامع و بسیار مفیدی بر کتاب افزوده شده است که همگی قابل ستایش و تحسین هستند. اما، همان‌طور که قبلاً بیان شد، دریافت‌های اشتباه، بیان نامناسب و سوگیری‌های خاص مترجم در توضیحات تشریحی و انتقادی وی، اعم از یادداشت اولیه او در آغاز کتاب و آنچه در متن و حواشی مرتبط با متن کتاب آورده است، کار وی را تا حدی خدشه‌دار و سزاوار انتقاد کرده است.

پیشنهادهای

ابتدا این کتاب را پیش از انقلاب مؤسسه سابق انتشارات فرانکلین در سال ۱۳۵۲ ناقص به زبان فارسی ترجمه و به چاپ رساند و یکی دو سال بعد، به چاپ دوم رسید و نایاب شد. اما انتشار و ترجمه بخش دوم کتاب در ۱۳۶۳، از سوی سازمان انتشارات و آموزش انقلاب اسلامی، چاپ و منتشر شد که به علت نیاز رو به افزایش این گونه کتاب‌ها در میان استادان و دانشجویان و مزایای اصل کتاب و ترجمه نسبتاً مناسب آن، به خصوص در سال‌های بازگشایی دانشگاه‌ها، پس از انقلاب فرهنگی، باعث شد، مجدداً در سال ۱۳۶۴ به طور کامل در یک جلد به چاپ رسد. از این چاپ یا ویراست کتاب، که به تعبیر مترجم ویراست اول کامل کتاب به حساب می‌آید، چندین چاپ (احتمالاً سه مورد در سال‌های ۱۳۶۴، ۱۳۷۰ و ۱۳۷۲) به بازار عرضه شده است. در سال‌های بعد از ۱۳۷۷ کتاب با تغییری در نام و برخی تغییرات عمدتاً ظاهری با یادداشت جدیدی از مترجم آن توسط شرکت انتشارات علمی و فرهنگی به چاپ رسید که به دفعات در سال‌های ۸۱ - ۸۰ و پس از آن نسخه‌هایی تجدید چاپ و در اختیار علاقه‌مندان قرار گرفته است.

۱۰۴ نقدنامه علوم اجتماعی

به این ترتیب، با احتساب چاپ قبل از انقلاب و بدون احتساب آن به علت کامل نبودن دو ویراست و تا نسخه مورد بررسی پنج بار چاپ و منتشر شده است. احتمالاً پس از سال ۱۳۸۱ دو یا سه بار دیگر کتاب تجدید چاپ شده است.

مترجم محترم در نسخه تجدید چاپ شده، تغییراتی داده‌اند؛ مانند: تغییر پاره‌ای تعبیر و یکدست کردن آنها، اصلاح غلط‌های چاپی و تغییر پاره‌ای از زیرنویس‌ها. اما هنوز نقص‌هایی در کتاب وجود دارد که پیشنهاد می‌شود در چاپ‌های جدید اصلاح شود. از جمله: تغییر عنوان کتاب، تغییر سرصفحه، ویرایش تخصصی و جهت‌گیری‌های خاص مترجم که بهتر است تعدیل یا حذف شوند.

عنوان اثر: نظریه‌های جامعه‌شناسی

مؤلف / مترجم: تقی آزاد ارمکی

ناشر / سال نشر: انتشارات سروش / ۱۳۷۶

معرفی، نقد و بررسی

کتاب نظریه‌های جامعه‌شناسی دکتر تقی آزاد ارمکی در سال ۱۳۷۶ و به همت انتشارات سروش چاپ کرده است. در اثر حاضر، نویسنده ضمن طرح بعضی از نظریات مهم جامعه‌شناسی، به ریشه‌ها و زمینه‌های شکل‌گیری، اصول، مبانی و برداشت‌های متعدد موجود در نظریه‌ها پرداخته و ضمناً معرفی نظریه‌ها و دیدگاه‌های بعضی از برجستگان جامعه‌شناسی نیز مورد توجه بوده است.

کتاب در دوازده فصل تنظیم شده است. در فصل اول، کلیات، انواع نظریه، تعریف نظریه و ارتباط آن با مفاهیم دیگر، همچون: فرضیه، پارادایم، تحقیق، روش و ...، فوائد نظریه، چگونگی پیدایش نظریه بررسی شده است. در فصل دوم با عنوان مبانی نظریه‌های عمده جامعه‌شناسی، به سوالات اصلی دیدگاه‌ها و نظریه‌های اصلی جامعه‌شناسی پرداخته شده است. فصول سوم تا دوازدهم به بحث تفصیلی نظریه‌ها و مکاتب کارکردگرایی ساختی، نوکارکردگرایی، تقابل، انتقادی، ساختگرایی، مارکسیسم، کنش متقابل نمادی، مبادله و مابعدنوکارکردگرایی اختصاص یافته است به جز فصل نهم که نظریه دولت و انقلاب اجتماعی تدا اسکاچپل را معرفی و نقد می‌کند.

سایر آثار مشابه:

نظریه‌های جامعه‌شناسی

نظریه‌های جامعه‌شناسی

غلامعباس توسلی

حسین ادیبی و عبدالمعبود انصاری

نظریه‌های جامعه‌شناسی در دوران معاصر جرج ریتزر/ محسن ثلاثی
تفکر نظری در جامعه‌شناسی ویلیام اسکیدمور/ علمی محمد حاضری و دیگران

بررسی شکلی

علی‌رغم اینکه در اکثر موارد متن کتاب رسا و روان است، برخی از جملات به صورتی نامفهوم و نارسا بیان شده است. برای مثال، سطر پنجم صفحه ۱۴: «به عبارت دیگر، حاصل کار در تحلیل مفهومی، توصیفی محدود خواهد بود»؛ صفحه ۱۴، پاراگراف آخر: «زمانی که به تعدادی از واقعیات که دارای ماهیتی یکسانند ولی تفاوت‌هایی با یکدیگر دارند می‌نگریم ... آنچنان که نوعی تصور مفهومی با مدل عقلانی به دست آید و امکان تشخیص صفات مشخصه هر نوع، به طور نظری فراهم آید»؛ صفحه ۳۲، سطر آخر: «از مدل ارائه شده به توسط والس بهره گرفته شود»؛ صفحه ۱۶۴، سطر ششم: «لویی استروس در طرح نظریه ساختی‌اش در حوزه مردم‌شناسی از حوزه‌های مردم‌شناختی استفاده کرده است»؛ صفحه ۲۹۲، پاراگراف دوم: «او در مقابل، در ایجاد دیدگاه جدیدی در چارچوب مرجعی مبادله، باعنوان تحلیل شبکه‌ای بوده و سعی کرده است نظریه را در سطح کلان مطرح کند». صفحه ۲۹۳، پاراگراف دوم: «هر یک از جامعه‌شناسان نظریه مبادله، توجه خاصی به وجهی از آن نظریه مبادله داشته‌اند».

برخی از اشکالات چاپی در متن کتاب دیده می‌شود که مترجم یا ناشر لیستی از آنها را در صفحه‌ای تصحیح شده جداگانه در داخل کتاب به‌طور جداگانه گذاشته شده است. با وجود این، از لحاظ ویرایشی، نقایصی وجود دارد. مثال:

- استفاده نابجا از علامت «،»

صفحه ۲۷، پاراگراف دوم، سطر ششم: «شناخت و درگیری با آنهاست، که به پیدایش...»

- عدم استفاده از علامت «،» در مکان مناسب

صفحه ۱۴، پاراگراف آخر، سطر ششم: «با یکدیگر دارند مینگریم».

صفحه ۱۶۴، سطر نهم: «تعریف می‌شود متأثر بوده است»

نظریه‌های جامعه‌شناسی ۱۰۷

صفحه ۱۸۱، پاراگراف آخر، سطر چهارم: «توتمیسم است زیرا توتمیسم»

- استفاده همزمان از علامت «،» و حرف عطف «و»

صفحه ۲۶، پاراگراف دوم، سطر پنجم: «پدیدارشناسی، و انتقادی در ...»

صفحه ۲۷، پاراگراف دوم، سطر چهارم: «بحران‌های سیاسی و اجتماعی، و دیگر وقایع اجتماعی»

- عدم رعایت فاصله بین کلمات

صفحه ۱۷۶، پاراگراف دوم، سطر دوم

صفحه ۲۱۹، پاراگراف سوم

از لحاظ حروف‌نگاری در حد معمول است. تناسب بین فونت‌های استفاده شده در تیترها، متن و زیرنویس رعایت شده است. صفحه‌آرایی در حد متوسط است. حاشیه‌ها متناسب می‌باشند. در سرصفحه نام کتاب و شماره فصل آمده است که بهتر بود به جای نام کتاب، عنوان فصل ذکر می‌شد. صحافی کتاب مطلوب نیست. طرح جلد، بسیار معمولی است و از طرحی که نشان دهنده موضوع کتاب باشد، استفاده نشده است.

بررسی محتوایی

کیفیت کاربرد اصطلاحات تخصصی خوب است.

نویسنده کتاب، در اغلب موارد، اصطلاحات تخصصی را درست معادل‌گذاری کرده؛ اما، در برخی موارد، برای یک اصطلاح چند معادل به کار برده است. مانند: تیپ ایده‌آل، تیپ آرمانی، تیپ‌های نمونه (صفحه ۱۴، پاراگراف آخر) که احتمالاً معادل لاتین آن Ideal Type می‌باشد. در برخی از موارد، از معادل‌های رایج اصطلاحات لاتین استفاده نکرده است؛ مانند: هدف‌یابی و هدف‌داری (جدول صفحه ۷۹) به جای دستیابی به هدف در مقابل Goal Attainment، تطبیق به جای انطباق در برابر Adaptation صفحه ۷۸.

اثر مورد بررسی برای تفهیم موضوع از ابزارهای علمی به خوبی استفاده نکرده است. کتاب فاقد بحث مقدماتی، جمع‌بندی، تمرین و آزمون است. در برخی موارد، از جدول و نمودار استفاده شده است، مانند: نمودار صفحات: ۱۸،

۳۳، ۷۹، ۱۸۰، ۱۸۱ (البته این نمودار بدون توضیح آورده شده است) و جدول صفحات ۳۶ و ۵۲

از نظر موضوع تقریباً ۸۰٪ عناوین مربوط به درس «نظریه‌های جامعه‌شناسی» را پوشش می‌دهد. اما از نظر محتوا دچار اشکال جدی است. به طوری که نمی‌توان به عنوان یک منبع درسی آن را به دانشجویان معرفی کرد. مطالب بسیار به اختصار و گاه ناقص بیان شده است و بعضاً تیتیر با مطالب مندرج در ذیل آن متناسب نیست.

محتوای اثر با عنوان آن و فهرست مطالب انطباق دارد اما برخی از عناوین با محتوای مطالب ذیل آنها منطبق نیستند. به عبارت دیگر، تیتیر انتخاب شده برای متن ذیل آن مناسب نیست

تقریباً عناوین فصول با سرفصل شورای عالی برنامه‌ریزی برای درس نظریه‌های جامعه‌شناسی مطابقت دارد اما به لحاظ محتوایی، مطالب بسیار مختصر و نامنسجم بیان شده که استفاده از کتاب را، به‌خصوص برای دانشجویان مقطع کارشناسی، دشوار می‌کند.

مطالب کتاب چندان روزآمد نیست. بیشتر تکرار ناقص مطالب موجود در کتاب‌های دیگر است.

این اثر به سبک کتاب نظریه‌های جامعه‌شناسی در دوران معاصر نوشته جورج ریتزر، مکتب محور بوده و نسبت به سایر کتب نظریه‌های جامعه‌شناسی نوآوری خاصی ندارد.

بخشی از فصل نهم کتاب به نظریه تدا اسکاچ پل در مورد انقلاب اسلامی اختصاص دارد. در این قسمت اسکاچ پل، انقلاب اسلامی را به شیوه‌ای علمی به عنوان یکی از انقلاب‌های اجتماعی تحلیل نموده است و نویسنده خود رویکرد خاصی نسبت به فرهنگ و ارزش‌های اسلامی و مسایل مربوط به نظام جمهوری اسلامی ایران ندارد.

نظریه‌های جامعه‌شناسی ۱۰۹

کتاب نواقصی جدی دارد که استفاده از آن را برای دانشجویان، حتی در مقطع کارشناسی، به حداقل می‌رساند. بنابراین، بهتر است برای استفاده بهتر و بیشتر از این اثر، در تجدید چاپ کتاب نواقص زیر رفع شود:

- اشکالات ویرایشی
- تغییر سر صفحه کتاب
- افزودن مکاتبی همچون: پدیدارشناسی و روش‌شناسی مردمی که به گفته نویسنده به خاطر مفصل شدن کتاب از پرداختن به آنها اجتناب شده است
- بازنگری اساسی نسبت به نحوه تیربندی کتاب
- توضیح بیشتر و منسجم‌تر مطالب
- تغییر نحوه ارجاع‌دهی
- اضافه نمودن فهرست مطالب، فهرست اعلام و واژه‌نامه
- اضافه کردن منابع برای مطالعه بیشتر
- طرح مسئله و ارائه تمرین برای دانشجویان

عنوان اثر: متفکران بزرگ جامعه‌شناسی
مؤلف / مترجم: راب استونز / مهرداد میردامادی
ناشر / سال نشر: نشر مرکز / ۱۳۷۹

معرفی، نقد و بررسی

راب استونز دکترای خود را از دانشگاه اسکس (Essex) گرفته است. نظریه‌های جامعه‌شناسی یکی از حوزه‌های اصلی تدریس اوست. علائق پژوهشی وی به طور کلی، نظریه اجتماعی و به طور خاص، نظریه ساختاربندی است. تحلیل اسنادی فیلم‌های داستانی و ماهیت تجربه در تجدد مدرنیته متأخر، رابطه بین نظریه اجتماعی انتزاعی با مطالعات موردی از علاقه‌مندی‌های دیگر اوست. از کتاب‌های وی می‌توان نظریه ساختاربندی (۲۰۰۴)، برهان جامعه‌شناختی (۱۹۹۶) و مقالاتی چون «آنتونی گیدنز» در دایره‌المعارف علوم اجتماعی، ویراسته جورج ریتزر (۲۰۰۴) نام برد. او هم‌اکنون رئیس دپارتمان جامعه‌شناسی اسکس است.

کتاب *متفکران بزرگ جامعه‌شناسی* (۱۹۹۸) یکی از کتاب‌هایی است که راب استونز ویراستاری آن را به عهده داشته و در سال ۱۳۷۹ مهرداد میردامادی ترجمه و انتشارات «مرکز» آن را در ۲۰۰۰ نسخه با قطعی وزیری به چاپ رسانده است.

هدف نویسنده کتاب آن است که با فراهم آوردن نظری اجمالی، روشن، قابل فهم و معقول از تحولات عمده این حوزه که از مارکس به بعد صورت گرفته، خواننده را با این منابع تفکر جامعه‌شناختی آشنا کند و این مهم را به شکلی انجام دهد که عطش مطالعه و خواندن آثار بیشتری را در زمینه جامعه‌شناسی در وی برانگیزاند و او را قادر سازد بین درس‌های جامعه‌شناسی و زندگی روزمره ارتباط برقرار کند.

در این اثر، موجز بودن هر فصل (سه بخش و ۲۱ فصل) به شکلی طراحی شده تا فردی که به تازگی با این حوزه یا با متفکری خاص آشنا شده، بتواند فصل مربوطه را تا انتها ادامه دهد و در عین حال، تصویر روشنی از اهمیت خاص آن نظریه پرداز به دست آورد. نگارش اختصاصی هر فصل این کتاب به عهده نویسنده‌ای گذاشته شده که شناخت دقیق‌تری نسبت به موضوع دارد. ویژگی در خور توجه نویسندگان این کتاب را شاید بتوان این دانست که معمولاً خودشان در زمره نظریه‌پردازان خلاق جامعه‌شناسی به شمار می‌روند.

بیست و یک فصل مجزای این کتاب به سه بخش کلی تقسیم شده است تا بدین ترتیب برداشتی هر چند ساده از ترتیب زمانی متفکران بزرگ جامعه‌شناسی ارائه و نشانه‌هایی برای دادن نوعی حس جهت‌گیری به خواننده عرضه شود. نظم و ترتیب ارائه مطالب شکلی بسیار ساده دارد و هدف از آن ارائه حقایق ساده درباره زمان تحریر نظریه‌ها توسط نظریه‌پردازان و تأثیری که این نظریه‌ها به لحاظ زمانی بر تفکر جامعه‌شناختی داشته‌اند، بوده است.

سایر آثار مشابه:

لوئیس کوزر/ محسن ثلاثی

زندگی و اندیشه بزرگان جامعه‌شناسی

ریمون آرون/ باقر پرهام

مراحل اساسی سیر اندیشه در جامعه‌شناسی

بررسی شکلی

نگارش متن ترجمه شده، روان اما رسایی آن در حد متوسط است. برخی از جملات به شکلی طولانی بیان شده‌اند که فهم مطلب را دشوار می‌سازد. برای مثال:

صفحه ۱۳، پاراگراف دوم، سطر هفتم: «پس از این تعاملات، روال‌های اجتماعی ساختارمندی وجود دارد که نمی‌گذارد بازیگران عرصه اجتماع تأثیراتی را که می‌خواهند بر جامعه اعمال کنند، چرا که یا درک کاملی از این تأثیرگذاری ندارند و یا به این دلیل که در رویارویی با دشواری بار سنگین بنای جامعه که نسل‌های پیشین پی‌ریزی کرده‌اند، یعنی همان جرم سخت و سنگین ساختار اجتماعی که کریستالیزه شده و شکل یافته، خود را فاقد قدرت لازم برای تأثیرگذاری بر آن می‌بینند»؛

متفکران بزرگ جامعه‌شناسی ۱۱۳

صفحه ۳۱، پاراگراف آخر «روشن است که محدود کردن تعداد موضوعات به پنج مورد، کاملاً اختیاری است اما این مزیت را دارد که از مطرح شدن موضوعات، به شکلی فراگیر، جلوگیری کرده و تنها به موضوعات کانونی پرداخته می‌شود که بیش از آنکه باعث تشویق خواننده شود زمینه تفکر و برانگیختگی را در وی به وجود می‌آورد».

اشتباه حروف نگاری در این اثر بسیار کم است. اما از نظر علائم نگارشی اشتباهاتی دیده می‌شود. یکی از اشکالاتی که و در سراسر متن مشاهده می‌شود، استفاده همزمان از علامت «،» و حرف عطف «و» به تبعیت از متن انگلیسی کتاب است. به علاوه، در برخی از موارد از علامت «.» که نشان دهنده پایان جمله است و حرف عطف «و» که دو جمله را به هم متصل می‌کند، استفاده شده است. برای مثال:

صفحه ۱۳، سطر ششم: «نظریه، و لذا به متفکران، و به نظریه‌هایی؛» صفحه ۲۹۶، پاراگراف آخر، سطر دوم: «محقق نمی‌شود، و متونی که ..»؛ صفحه ۲۹۷، پاراگراف دوم، سطر دوم: «مارکس، و نیز ظهور ...»؛ سطر یازدهم از صفحه ۴۴۳: «تلفیق کرد. و نیز با استفاده از ...»؛

از لحاظ حروف‌نگاری معمولی است. تناسب بین فونت‌های استفاده شده در تیترها، متن و زیرنویس رعایت شده است. صفحه‌آرایی در حد خوب است. حاشیه‌ها متناسب می‌باشد. در سرصفحه نام کتاب و شماره صفحه و عنوان فصل درج شده است. صحافی کتاب مطلوب است. طرح جلد، بسیار معمولی می‌باشد و از طرحی که نشان دهنده موضوع کتاب باشد، استفاده نشده است و تنها نام جامعه‌شناسانی که در کتاب راجع به آنها مطلب نوشته شده است، در مستطیلی بنفش رنگ که بر روی دایره‌ای زرد قرار گرفته، آمده است.

بررسی محتوایی

کتاب چکیده‌ای از آراء بیست و یک تن از مهم‌ترین جامعه‌شناسانی است که در جامعه‌شناسی نقش مؤثر داشته‌اند و نویسندگان هر فصل، در بیان مطالب، به درستی اصطلاحات و مفاهیم خاص جامعه‌شناسان مورد نظر را به کار گرفته‌اند.

مترجم محترم، همه جا از معادل‌های رایج برای اصطلاحات تخصصی استفاده نکرده است. برای مثال:

کردار در برابر Action، زبان‌آوری در مقابل Articulation، ساختمان‌گرا معادل Constructivist، کاهش‌گرایی در برابر Reduction، همدلانه معادل Supportive و ...

از آنجایی که کتابها هدف منبع درسی نوشته نشده است، نمی‌توان انتظار استفاده از تمرین و آزمون داشت. نویسنده، تصویر هر جامعه‌شناس را در ابتدای فصل و منابعی برای اطلاع بیشتر در انتهای فصل مربوطه آورده است و برخی از مطالب را که با فونتی کوچکتر از قلم متن اصلی نوشته شده در کادر قرار داده است. اما از مقدمه فصول و نتیجه‌گیری، آمار و مقایسه استفاده نشده است.

این اثر یک منبع کمکی است و می‌تواند اطلاعاتی را در مورد جامعه‌شناسان مطرح شده در کتاب، هر چند مختصر، در اختیار خواننده قرار دهد.

عنوان و فهرست کتاب با محتوای آن کاملاً منطبق است. نام کتاب متفکران بزرگ جامعه‌شناسی است و محتوای اثر نیز مربوط به بیست و یک نفر از بزرگترین جامعه‌شناسان می‌باشد.

از آنجایی که در مورد هیچ یک از صاحب‌نظران مطرح شده در کتاب به تفصیل و به قدر کافی بحث نشده است، این اثر صرفاً کتابی مکمل برای منابع اصلی دروس نظریه‌ها و بینش‌های جامعه‌شناسی محسوب می‌شود.

اطلاعات اثر با توجه به زمان انتشار آن (۱۹۹۸) به روز است. در این اثر، بسیاری از صاحب‌نظران جدید، همچنین کمتر شناخته شده، بررسی شده‌اند. نحوه نگارش کتاب، نمونه‌ای از نوآوری در این اثر است. نگارش اختصاصی هر فصل این کتاب، به عهده نویسنده‌ای گذاشته شده است که علاوه بر شناخت دقیق‌تری نسبت به موضوع، به آن دانشمند علاقه هم داشته است. به علاوه، همان‌طور که راب استونز خود اذعان داشته است، فصل‌های مختلف این کتاب به مثابه کوششی است برای گسترش و تعمیق جهان‌بینی جامعه‌شناسی.

مطالب کتاب از نظم منطقی پیروی می‌کند. اما انسجام مطالب در همه فصول رعایت نشده است. هدف نویسنده کتاب آن است که با فراهم آوردن نظری اجمالی، روشن، قابل فهم و معقول از تحولات عمده جامعه‌شناسی که از مارکس به بعد صورت گرفته، خواننده را با این منابع تفکر جامعه‌شناختی آشنا کند و این مهم را به شکلی انجام دهد که عطش مطالعه و خواندن آثار بیشتری را در زمینه جامعه‌شناسی در وی برانگیزاند و او را قادر سازد بین درس‌های جامعه‌شناسی و زندگی روزمره ارتباط برقرار کند.

از نویسندگان فصل‌های کتاب خواسته شده تا چارچوب مشترکی را که راب استونز ارائه داده است، را تا حد امکان دنبال کنند و چنانچه این امکان فراهم نبوده به روح این چارچوب وفادار بمانند. نویسندگان این کتاب در برخی موارد این چارچوب را رعایت کرده‌اند.

از آنجایی که هر فصل را نویسنده‌ای نوشته که در آن زمینه تخصص بیشتری داشته است، قاعداً باید از منابع موجود به قدر کفایت استفاده شده باشد. یادداشت‌های انتهایی کتاب که به تفکیک هر فصل آمده و منابع پایانی هر فصل که برای مطالعه بیشتر خوانندگان معرفی شده است، گواه این مدعاست. استنادات و ارجاعات اثر بسیار دقیق است.

آن گونه که از مقدمه کتاب استنباط می‌شود، رویکرد علمی راب استونز، ارتباط بیشتر نظریه با زندگی روزمره و تلفیق نظریه‌ها در سطوح خرد، میانه و کلان است.

این اثر در مورد نظریه‌های بیست و یک تن از مهم‌ترین جامعه‌شناسان نوشته شده و در مورد فرهنگ و ارزش‌های اسلامی و مسایل مربوط به نظام جمهوری اسلامی ایران مطلبی بیان نشده است.

هر فصلی از این کتاب بر اساس این دیدگاه نوشته شده است که همه ما به طور حتم می‌توانیم مطالبی را از متفکران جامعه‌شناسی فرا بگیریم. متفکرانی که وقت صرف کرده و با نظم، صبوری، سرسختی و سعه‌صدر تلاش کرده‌اند تا درباره تمام ابعاد مهم جامعه به تفکری طولانی و سخت بنشینند. بدون آموختن و تحصیل جامعه‌شناسی از فردی متخصص، نگرش ما نسبت به مسائل اجتماعی نگرشی نوعاً بی‌مایه و اغلب بچه‌گانه خواهد بود.

کتاب کامل و کیفیت ترجمه خوب است.
نوشتن مقدمه یا توضیح اضافی در مورد اصطلاحات، به صورت پاورقی
از مترجم دیده نمی‌شود.

پیشنهادهای

توصیه می‌شود در چاپ جدید برای استفاده بیشتر خوانندگان از اثر مزبور، به نکات زیر
توجه شود:

اصلاح معادل‌گذاری‌ها و استفاده از معادل‌های رایج اصطلاحات

تخصصی

ویرایش تخصصی کتاب به منظور روان‌تر شدن متن
افزودن فهرست منابع و واژه‌نامه در انتهای کتاب

عنوان اثر: درآمدی بر مکاتب و نظریه‌های جامعه‌شناسی
مؤلف / مترجم: حسین ابوالحسن تنهایی
ناشر / سال نشر: نشر مرنديز / ۱۳۸۳ چاپ پنجم اثر (اول ناشر)

معرفی، نقد و بررسی

کتاب در سه بخش، نه پاره و بیست و پنج فصل تنظیم شده است. بخش نخست، به مفاهیم و مقدمات نظری، چگونگی ساخت نظریه و بررسی معیارهای دسته‌بندی مکاتب و نظریه‌ها اختصاص یافته که این طبقه‌بندی بر اساس نظریه هربرت بلومر انجام شده است. در بخش دوم، مکاتب عوامل‌گرا و در بخش سوم، مکاتب تفسیرگرا بررسی شده‌اند. نوعی خط واحد فکری از آغاز تا انجام کتاب دیده می‌شود که همه فصول، بخش‌ها و مطالب را نه تنها به هم پیوند داده، بلکه در خدمت اهدافی واحد قرار می‌دهد. همواره در بررسی اندیشه، به تئوری‌ها و مکاتب مورد بحث، وجوه هستی‌شناختی، معرفت‌شناختی، روش‌شناختی، انسان‌شناختی و دو بخش پویاشناسی و ایستاشناسی با تأکید بر عنصر تضاد، جدل یا دیالکتیک و ترجیح بینش تفهیمی – تفسیری و نوعی جامعه‌شناسی مثبت‌گرا، تبیینی و علت‌گرا توجه شده است.

سایر آثار مشابه:

جورج ریتزر/محسن ثلاثی
غلام‌عباس توسلی

نظریه‌های جامعه‌شناسی در دوران معاصر
نظریه‌های جامعه‌شناسی

بررسی شکلی

عموماً متن روان و نسبتاً رسا به نظر می‌آید، اما، در مواردی، شیوه خاص نگارش نویسنده که آمیزه‌ای از ادبیات جامعه‌شناسی و گرایش‌های عرفانی است، همچنین تلاش وی برای کاربرد واژه‌ها و تعبیر فارسی شده به شکلی ادبی و گاه نامتداول، تقریرات نویسنده در کلاس درس و استفاده از جمله‌های عربی، موجب ابهام و کاستن از رسایی و روانی متن می‌شود.

صفحه ۳۵، پاراگراف اول، سطر سوم: «در واقع کار جامعه‌شناس تازه از اینجا است که شروع می‌شود....»

صفحه ۳۵، پاراگراف دوم، سطر آخر: «آنگاه است که به یک نظام فکری رسیده است که همان نظریه جامعه‌شناسی است»

صفحه ۳۴۷، پاراگراف اول، سطر اول: «از مهم‌ترین نکات مورد تأکید هوسرل تفاوت میان فرایند فکر کردن و گام بازنگرانه کنش کردن است»

صفحه ۳۵۴، پاراگراف اول، سطر آخر: «این رابطه متقابل در هوسرل رابطه میان کنش نیت‌مند و هدف نیت‌شده تعریف شد».

صفحه ۳۵۵، پاراگراف آخر: مبهم است.

صفحه ۴۵۲، پاراگراف دوم، سطر اول: «از نظر بلومر، این جهان است که برای بشر موجود است و نه عکس آن»

صفحه ۳۴۷، سطر دوم: استفاده از کلمه عربی «ثالث»

صفحه ۵۵۱، پاراگراف اول: «اکمال متقابل اولین مطرح نمی‌شود». متن حالت گفتاری دارد که پیداست از تقریرات درس نویسنده است.

صفحه ۶۴۲، پاراگراف اول: نمونه‌ای از نثر خاص نویسنده است که جنبه ادبی دارد.

علیرغم اینکه اثر مورد بررسی چاپ پنجم می‌باشد و به گفته نویسنده برخی از اشکالات چاپی آن اصلاح شده است (در چاپ دوم)، اما هنوز اشکالات فراوانی در زمینه استفاده همزمان از علامت «،» یا «.» و حرف عطف «و»؛ عدم استفاده از علامت «،» در مواقع لازم؛ غلط حروف نگاری؛ استفاده از فعل مشابه در یک جمله با فاصله‌ای اندک؛ عدم رعایت فاصله مناسب بین کلمات؛ کاربرد

درآمدی بر مکاتب و نظریه‌های جامعه‌شناسی ۱۱۹

«را» بعد از فعل و کاربرد کلماتی که از نظر ساختاری (شکلی یا صرفی) محل اشکال هستند، دیده می‌شود.

نمونه‌ای از کاربرد علامت «،» و «.» و حرف عطف «و»:

پیشگفتار چاپ دوم؛ پاراگراف آخر، سطر دوم و سوم: «تضادی، و «؛ «پرداخته‌ایم، و»؛ «آورده، و «

صفحه ۳۴۵، سطر بیست و سوم: «به‌وجود آورده، و»

صفحه ۳۵۴، پاراگراف اول، سطر چهارم: «می‌باشد، و «؛ سطر پنجم:

«می‌نشانند، و»؛ پاراگراف دوم، سطر دوم و سوم: «مردم، و «

استفاده از فعل یا کلمه مشابه در یک جمله با فاصله‌ای اندک

صفحه ۳۵، پاراگراف اول، سطر هفتم: «برای بقا ناگزیر است از پاسخ به نیاز

اعضای خود است»

صفحه ۳۵۴، پاراگراف دوم، سطر اول، دوم و سوم: «.. بر مبنای روابط میان

ذهنی استوار می‌داند: یعنی چگونه روابط میان مردم، و یا کنش میان مردمی بر

اساس فهم و نیت مردم، و درکی که مردم از نیت و اهداف ... «

کاربرد «را» بعد از فعل

صفحه ۶۴۲، پاراگراف اول، سطر آخر: «... گسترش خواهیم داد را تحت عنوان

....»؛ پاراگراف دوم، سطر یکی مانده به آخر: «... از نوع تشیع عرفانی هست، را

مقدمتاً».

کاربرد کلماتی که از نظر ساختاری (شکلی یا صرفی) اشکال دارند

صفحه دوم پیشگفتار، پاراگراف آخر، سطر اول: «مباحث مهم اندیشگی هر

مکتب»

صفحه‌آرایی کتاب خوب و مناسب است. اصول مربوط به سرصفحه و

تفاوت فونت کلمات در تیترها، متن اصلی، پاورقی و ... رعایت شده است. اما

اندازه حاشیه‌ها و اندازه قلم در نظر گرفته شده برای متن کتاب کم است که

احتمالاً این کار به نویسنده و ناشر کمک کرده است تا کتاب دو جلدی را در یک

جلد به چاپ برسانند. برای پیشگفتار و ابتدا و انتهای اکثر فصول شماره صفحه

درج نشده است. اسامی و معادل‌های کلمات لاتین در پانویست صفحات ذکر

شده‌اند. صحافی کتاب با توجه به حجم آن خوب است و نوع کاغذ استفاده شده، مرغوب می‌باشد. اگر چه، پشت جلد، عکس سه تن از جامعه‌شناسان (مارکس، کنت و وبر) آمده است، اما به طور کلی طرح روی جلد، چندان مناسب نبوده و با عنوان کتاب همخوانی ندارد.

صرف‌نظر از محتوا، حجم کتاب برای یک درس ۲ واحدی یا ۳ واحدی «نظریه‌های جامعه‌شناسی» (۷۲۸ صفحه) خیلی زیاد است و در عین حال، برای یک دوره ۵ یا ۶ واحدی، به‌خصوص در مقطع کارشناسی، در عین زیاد بودن حجم، از حیث محتوایی ناقص و از حیث جهت‌گیری‌های نویسنده به دلیل سوگیری‌های نویسنده به عنوان منبع اصلی درس، نامناسب است.

اثر مورد بررسی چاپ پنجم است که برای اولین بار در یک جلد نشر بامشاد به چاپ رسانده است. به عبارت دیگر، کتاب در چاپ‌های قبلی (نشر مردیز) در دو جلد تنظیم شده بود که در چاپ دوم (بنا به گفته مترجم در پیشگفتار چاپ دوم) برخی اصلاحات حروف نگاری صورت گرفته است و احتمالاً در چاپ پنجم، تنها تغییر، تبدیل شدن از دو جلد به یک جلد بوده است.

بررسی محتوایی

در مورد هر مکتب و صاحبان نظریه، اصطلاحات تخصصی مورد استفاده آنها توضیح داده شده است، لیکن در چارچوب دیدگاه نظری و رویکرد خاص نویسنده به مباحث جامعه‌شناختی (از منظر بینش عرفانی و گرایش به طرز فکر وحدت وجودگرایی متصوفه).

معادل‌سازی اصطلاحات تخصصی اثر عموماً مناسب است. در مواردی از معادل‌های رایج و گاهی از معادل‌هایی کمتر مأنوس استفاده شده است. نمونه‌هایی از معادل‌سازی‌ها:

کنش نانمادی (non-symbolic action)، صفحه ۳۴؛ آزمایش عینی (Empirical testing)، صفحه ۳۵۵؛ «تمام» در مقابل «full» که در این جا معادل «تمامیت» رساتر است و اصطلاح «میان‌جدلی» که معادل داده نشده است، صفحه ۳۵۶؛ واقعیت‌گرایی و پرهیز (prohibition)، ساخت (Construct) که بر ساخت یا سازه معمول‌تر است؛ دست دوم (second

درآمدی بر مکاتب و نظریه‌های جامعه‌شناسی ۱۲۱

(order) که مرتبه دوم مناسب‌تر است، صفحه ۴۵۲؛ ماهیت اعیان (Nature of objects)؛ صفحه ۴۵۳؛ انسان: موجودی کنشگر (The human being as an acting Organism)، صفحه ۶۴۲؛ جامعه‌شناسی علوی (Alavi sociology)، نمونه‌ای از معادل‌گذاری هستند که جنبه تصنعی پیدا کرده است، صفحه ۴۹۹؛ واکنش‌های گردشگری (circular reaction)، صفحه ۵۴۳؛ تجربه‌گرایی تند (hyper empiricist)؛ صفحه ۵۵۰؛ دیالکتیک تکمیلی یا جدل اکیمال متقابل (complimentary Dialectic)، صفحه ۵۵۴؛ جدل تضمن متبادل یا هم‌فراخوانی (Mutual Implication)، صفحه ۵۵۵؛ آمبیوالانس (Ambivalence)، صفحه ۵۵۶؛ تقابل مناظر (Reciprocity of perspective).

برای تفهیم موضوع، از ابزارهایی مانند: طرح بحث مقدماتی، نتیجه‌گیری، مقایسه، ذکر مثال، چند مورد نمودار و جداول و آوردن ضمائم که بتواند به توضیح بیشتر مطالب بینجامد در کتاب دیده می‌شود. نگاه کنید به صفحات: ۶۵۷، ۶۲۵، ۴۲۸، ۳۶۸ و ۳۶۹.

از بیشتر نظریه‌پردازان و مکاتب مهم بحثی به میان آمده است. اما، اولاً، در چارچوب جهت‌گیری خاص نویسنده و ثانیاً، بدون توجه به قالب‌بندی‌های معمول کتاب‌های نظریه‌های جامعه‌شناسی و ثالثاً، بدون ذکر همه مفاهیم، مدل‌ها، نظریه‌ها و آثار مهمی که معمولاً باید آنها را در یک کتاب جامع نظریه‌های جامعه‌شناختی مطرح کرد.

میزان انطباق محتوای اثر با عنوان کتاب با توجه به کلمه «درآمدی» مناسب به نظر می‌رسد. در خصوص رابطه محتوا با فهرست این انطباق کامل‌تر است.

مطالب اثر از حیث عنوان و موضوع، و نه لزوماً محتوا و جهت‌گیری، منطبق با سرفصل‌های شورای عالی برنامه‌ریزی است.

برای دوره کارشناسی به عنوان منبع اصلی و اختصاصی، پرحجم تا حدی ناقص و جهت‌دار است. اما، به‌طور کل می‌توان در دوره کارشناسی و به ویژه کارشناسی‌ارشد به عنوان منبع تکمیلی و با رویکردی انتقادی استفاده کرد.

نویسنده کوشیده است تا با استفاده از اندیشه و تفکر خود و همچنین برخی منابع دیگر، روایتی سازگار با رویکرد خود از متفکرانی که در این کتاب آمده است، ارائه دهد. در کل، مطالب کتاب نه کهنه و نه نو هستند.

رویکرد خاص نویسنده که نوعی بینش انسان‌گرایی و منطبق با رویکردهای متصوفه درباره وحدت وجودگرایی را زیربنای کار خود قرار می‌دهد؛ بازیابی و تشریح مفاهیم و اصطلاحات متفکران گذشته که نزد جامعه‌شناسان مدرن دیده می‌شود و ساختن ظاهراً رویکردی تازه با عنوان جامعه‌شناسی علوی و پرداختن به اندیشه فروم و برخی توضیحات مربوط به بلومر جزء نوآوری‌های کتاب محسوب می‌شود.

به نظر می‌رسد، استفاده از منابع موجود برای تبیین موضوعات مورد بحث نسبتاً کافی است.

در موارد زیادی از منابعی بدون ذکر مأخذ آنها استفاده شده است. مثلاً، آیه‌ها و احادیثی که در صفحه‌های ۶۴۳، ۶۴۴، ۶۴۵، ۶۴۷ و ... آمده است و مطالب صفحه‌های ۳۵۵، ۳۵۷، ۵۵۰ - ۵۵۸، ۶۴۹، ۶۵۰.

دقت در استنادات و ارجاعات اثر در حد ضعیف است.

با اینکه نویسنده کتاب، همواره مدافع نوعی رویکرد طبیعت‌گرایی و تفسیرگرایی جدلی و تأکید بر تضاد و تناقض‌های اجتماعی است، اما مدعی و طرفدار بینش‌های عرفانی «وحدت وجودگرا» و «جهت‌گیری الهی یا مذهبی» است.

نویسنده کوشیده است نوعی رویکرد همسو با فرهنگ و ارزش‌های اسلامی را ارائه دهد. البته برداشت او در مورد انسان به عنوان موجودی شرور و یا به طور کل بینش نویسنده راجع به اسلام عمدتاً رنگ و بوی عرفانی و متأثر از بینش اهل تصوف را دارد که این امر را نویسنده پنهان نمی‌کند. ابعاد سازنده یا مخرب سیاسی، اجتماعی و فرهنگی ندارد.

پیشنهادهای

در تجدید چاپ کتاب باید به نکات زیر توجه شود:

- افزودن نمایه اعلام و موضوعی

درآمدی بر مکاتب و نظریه‌های جامعه‌شناسی ۱۲۳

- اضافه نمودن برخی از عناوین در سرفصل شورای عالی برنامه‌ریزی که در کتاب به آنها پرداخته نشده است و تکمیل مباحث مربوط به آثار متفکرانی که در کتاب آمده است
- تکمیل ارجاعات و استنادات
- ویرایش تخصصی و ادبی
- تنظیم مطالب در دو جلد
- در تطبیق ادبیات، ایده‌ها و متون عرفانی دقت نظری و روش‌شناسی بیشتری صورت گیرد
- نتیجه‌گیری‌ها و تحلیل‌ها مستدل و محکم باشد، نه به شکل فعلی که بیشتر جنبه شعاری و تبلیغی ضعیف دارد و در باطن آن نوعی غربگرایی و غرب‌ستایی یا دست کم برجسته‌سازی و تقدیس برخی از متفکران غربی دیده می‌شود، آن هم به شیوه‌ای بیش از حد معمول و نایده گرفتن تفاوت‌های متنی، تمدنی و ...

عنوان اثر: درآمدی بر نظریه‌های جامعه‌شناسی

(هفت مقاله درباره مبانی تاریخ اندیشه و نظریات جامعه‌شناختی)

مؤلف / مترجم: حسین ابوالحسن تنهایی

ناشر / سال نشر: خردمند / ۱۳۷۲ چاپ پنجم اثر (اول ناشر)

معرفی، نقد و بررسی

کتاب حاضر متشکل از هفت مقاله‌ای است که در این مجموعه در دسترس قرار دارد و شامل ده بخش از مباحثات نظری است که به‌استثنای یکی از آنها، همه به شکل‌های ابتدایی خود هر کدام در تیراژی بسیار محدود منتشر شده‌اند. مقاله مربوط به راس که در فصل پنجم آمده است، برای اولین بار چاپ و منتشر شده است. ولی صور اولیه مقدمات مربوط به کنت و اسپنسر (فصل‌های سوم و چهارم) و نقدی بر منتقدان و ترجمه نظریه لائر پیرامون دگرگونی‌ها و تغییرات اجتماعی (فصل هفتم) به شکل نشریه‌های ۲۰، ۳۱ و ۳۲ توسط بخش علوم اجتماعی دانشگاه شیراز هنگامی که نویسنده محترم در آنجا تدریس می‌نمودند، طی سال‌های ۴ - ۶۲ چاپ و منتشر شده است. مقاله‌های طبیعت انسانی از دیدگاه فرم و بلومر در فصل‌های ششم و هفتم نیز به عنوان جزوه درسی در دانشگاه شیراز و همچنین دانشگاه آزاد اسلامی کرمان چندین بار منتشر شده است. مقاله مربوط به فارابی و ابن‌خلدون و ضمیمه آنها، فصل‌های اول و دوم نیز در مجموع مقاله‌ای با عنوان جامعه‌شناسی فلسفی در سال ۱۳۶۷ جهاد دانشگاهی دانشگاه شهید باهنر کرمان چاپ و منتشر کرد.

سایر آثار مشابه:

شناخت انواع اجتماعات از دیدگاه فارابی و ابن‌خلدون غلامعلی خوشرو

پیدایش نظریه‌های جامعه‌شناسی
غلامرضا جمشیدپها
کتاب حاضر از حیث محتوایی با سایر آثار نویسنده، به ویژه کتاب سیزده جستار در تاریخ جامعه‌شناسی مشابهت دارد و با کتاب‌های نامبرده در جدول تنها در بخش‌هایی از نظر موضوعی مشابه است.

بررسی شکلی

نثر کتاب ظاهری ادبی و روان دارد. اما در بسیاری از موارد، چندان که باید رسا و قابل فهم نیست و بیشتر به لفاظی و تکرار مضامین مورد نظر نویسنده در باب رابطه ذهن‌گرایی و عین‌گرایی، جدل، تفسیرگرایی و مفاهیمی از این دست می‌انجامد. برای نمونه نگاه کنید به:

- صفحه اول پیشگفتار: سطر ششم تا سیزدهم (نمونه جمله‌ای طولانی)
- صفحه دوم پیشگفتار، پاراگراف دوم، سطر آخر: «یکی اندیشمند آلمانی مارکوزه است و دیگری جامعه‌شناس گوشه‌رانده بعد از راس، سی رایت میلز»
- صفحه سوم پیشگفتار، پاراگراف اول، سطر ششم: «به‌ویژه اینکه دست ایام نیز تازیانه جفا را بیشتر می‌پسندد»
- صفحه ۴۱، سطر اول: «... یکی از پیش‌قراولان دانش اجتماعی به تحقیق و مشاهده پرداخت و پیرامون پویش‌های اجتماعی، سیاسی و فرهنگی جوامع متفاوت فلسفید...»
- صفحه ۱۴۱، سطر اول، هربرت اسپنسر (۱۸۷۰ - ۱۹۰۳) از چاووش‌ها و پیشقراولان و بنیان‌گذاران جامعه‌شناسی در سده نوزدهم، و از پیش‌پردازان نظریه مردم‌نگاری...»
- صفحه ۱۵۸، سطر دوم: «لازم است مفهوم تضاد را از دیدگاه اسپنسر با توجه بیشتری در ذهن داشته باشیم»
- صفحه ۱۵۸، سطر سوم: «تضاد به لحاظی که در قسمت فلسفه طبیعی و مابعدطبیعی او مطرح بود، حاکی از تغایرات بدیهی و طبیعی گونه‌گونی بود که می‌بایستی میان پدیده‌ها وجود می‌یافت؛ چه حرکت از تفاوت کمترین به جذب بیشترین، خود مستلزم رشد تضاد به معنایی که در جدل تکمیلی مطرح است می‌بود»

درآمدی بر نظریه‌های جامعه‌شناسی ۱۲۷

- صفحه ۱۵۸، پاراگراف آخر: «بدین روال اسپنسر تنها در حیطه دنیای فلسفی در سایه مولوی وامی‌ماند ولی در دنیای جامعه‌شناختی سخت از سنت اخلاق عرفانی روبروتافته و جنگ نامتعادل و نابرابری میان عناصر را لازم و ابدی شمرده و عین حق تلقی می‌نماید»

- صفحه ۱۸۳، پاراگراف سوم، سطر دوم: «در این جریان به‌ویژه چگونگی پدیدآمدن فرآورده‌های اجتماعی، که خود درونی شده‌های عینی و یا کنش هستند، از کنش متقابل اجتماعی که راس مدعی آن بوده را به نقد کشیده، معتقد است که چگونگی آن تبیین نشده است»

در کتاب، اشکالات فراوانی در زمینه استفاده همزمان از علامت «.» یا «و» و حرف عطف «و»؛ عدم استفاده از علامت «.» در مواقع لازم؛ غلط حروف نگاری؛ استفاده از فعل مشابه در یک جمله با فاصله‌ای اندک و عدم رعایت فاصله مناسب بین کلمات وجود دارد.

نمونه‌ای از کاربرد علامت «.» و «و» و حرف عطف «و»

- صفحه ۵۷، پاراگراف آخر، سطر چهارم «خواهد شد. و بنابر این»
- صفحه ۱۴۱، سطر دوم: «در سده نوزدهم، و»
- صفحه ۱۵۹، سطر اول «ناویران شونده، و»
- صفحه ۱۸۳، سطر آخر: «به‌وجود می‌آورند، و»

نمونه‌ای از اشتباه حروف نگاری

- صفحه ۲۲، سطر سیزدهم «سیاست‌شان» به جای «سیاست‌شان»
- صفحه ۵۰، سطر سوم، «به‌خاص» به جای «به‌خاطر»
- صفحه ۵۱، پاراگراف آخر، سطر سوم: «روزمرده» به جای «روزمره» و سطر نهم: «تناقضی» به جای «تناقضی»
- صفحه ۵۷، پاراگراف دوم، سطر آخر: «بنابر این به‌لحاظ پویش تکاملی، دولت از نظر ابن‌خلدون سه مرحله جدا از پشت سر می‌گذارد» که کلمات «هم» و «را» بعد از کلمه «از» تایپ نشده است.

- صفحه ۲۳۴، پاراگراف سوم، سطر دوم: روش شناختی، به اشتباه روشن شناختی نوشته شده است.
- صفحه ۱۹۶، cooperation به جای cooperation
- عدم استفاده از علامت «،» در مواقع لازم
- صفحه ۱۵۸، سطر هفتم، بعد از کلمه «مطرح است»
- صفحه‌آرایی کتاب خوب و مناسب است. اصول مربوط به سرصفحه و اندازه حاشیه‌ها و تفاوت فونت کلمات در تیتورها، متن اصلی، پاورقی و ... رعایت شده است. اما اندازه قلم در نظر گرفته شده برای شماره پانوشتها کم است. اسامی و معادل‌های کلمات لاتین در پانوشت صفحه‌ها ذکر شده است. رسم‌الخط، قدیمی، صحافی کتاب معمولی و نوع کاغذ آن، گاهی و نامرغوب است. طرح روی جلد، نامناسب و با موضوع و عنوان کتاب همخوانی ندارد.
- حجم کتاب (۲۶۴ صفحه)، صرف‌نظر از محتوای آن، برای یک درس ۲ واحدی مناسب است.

بررسی محتوایی

- علی‌رغم سابقه و توان نسبی نویسنده در مباحث نظریه‌ها، در بسیاری از موارد، نتوانسته است به خوبی اصطلاحات و مفاهیم تخصصی را به کار ببرد. نگاه کنید به:
- صفحه ۲۲، پاراگراف اول، سطر هفتم: «پس از این خواهیم دید به- شمار آورد». نسبت دادن اندیشه‌ها و مکاتبی که اصولاً محصول مجادلات و مباحثات فکری و نتیجه پیشرفت‌ها یا مجموعه رخدادهای علمی، صنعتی و سیاسی - اجتماعی قرون اخیر هستند و اصولاً داعیه مطالعه عینی، تجربی و بی‌طرفانه انسان و جامعه انسانی را به عنوان یک موضوع مورد مطالعه دارند، به فارابی یا نظایر ایشان که هرگز از این منظر به انسان و جامعه انسانی نمی‌نگرند و رویکردی جهت‌دار، ارزشی و اعتقادی دارند و در اصل در پی بیان راه سعادت و ساختن آرمان‌شهر می‌باشند، چندان موجه به نظر نمی‌رسد.
- صفحه ۴۲: «اجتهاد علمی بر همان روش تفکر باطنی دل بسته‌اند» که در این جا خلط معنا صورت گرفته است.

درآمدی بر نظریه‌های جامعه‌شناسی ۱۲۹

- در مبحث ابن‌خلدون، استفاده از اصطلاحات ماده‌گرایی، طبیعت‌گرایی، تضادگرایی، کارکردگرایی ستیز، کارکردگرایی ساختی در کنار زیربنا دانستن اقتصاد و روبنا دانستن فرهنگ، با رویکردی قاطعانه و بدون موشکافی لازم و به‌خصوص در سطح کلی و بی‌توجه به مختصات این‌گونه مفاهیم نزد جامعه‌شناسان مدرن مشاهده می‌شود.

این درست است که به نحوی ابن‌خلدون بر شیوه معیشت یا نحوه‌ای از ستیز میان بادیه‌نشینان و شهرنشینان و عنصر عصبیت به عنوان عاملی انسجام‌بخش تأکید می‌کند، اما آیا مفاهیم پیش گفته را دقیقاً به معنایی که نزد جامعه‌شناسان مدرن بسط یافته است، استفاده می‌کند؟

در خصوص معادل‌سازی اصطلاحات تخصصی باید گفت، نویسنده محترم سعی داشته است تا حتی‌الامکان معادل‌های فارسی شده و از دید خود جالب یا بدیع را به کار برد. این کار در مواردی به ساختن یا استفاده از معادل‌های مناسب انجامیده است اما در همه موارد این‌گونه نیست و گاه معادل‌گذاری‌ها جنبه تصنعی به خود گرفته است. مانند: صفحه ۴۱، مقدمات روش‌شناختی (Methodological introduction)؛ صفحه ۲۲۳، کنش متقابل‌گرایی و طبیعت انسانی (Interactionism and human nature)؛ صفحه ۲۳۲، چشم‌انداز بلومری (perspective Blumerian)؛ صفحه ۴۱، پویش‌های اجتماعی در برابر Social process؛ صفحه ۵۷، پاراگراف دوم، سطر آخر، پویش تکاملی؛ صفحه ۱۴۱، هم‌سنجی گونه در مقابل «comparative» و «اندام‌واره‌بینی» در برابر organismic؛ صفحه ۱۸۱، سطر پنجم، اندیشه‌های کلان‌گرا؛ صفحه ۲۳۵، نقش گرفتن در برابر role taking و نقش بازی کردن در مقابل Role playing؛ صفحه ۲۳۸، کنش متقابل نانمادی (non-symbolic interactionism)؛ صفحه ۲۵۲، بی‌سامانی اجتماعی (Anomie)؛ صفحه ۲۵۲، نانفی‌گرایی (non-antagonistic).

برای تفهیم موضوع از ابزارهایی مانند: طرح بحث مقدماتی، نتیجه‌گیری، مقایسه، ذکر مثال، چند مورد نمودار و جداول و آوردن ضمائیم در کتاب دیده می‌شود. مانند صفحات ۱۲، ۳۲، ۳۴، ۷۵، ۱۱۶، ۱۶۰، ۳۳۹ تا ۳۶۱.

بر اساس مقدمه ناشر، «کتاب حاضر به عنوان منبع درسی برای دروس نظریه‌های جامعه‌شناسی، تغییرات اجتماعی و تاریخ تفکر اجتماعی مسلمین در دوره‌های کارشناسی و کارشناسی ارشد گرایش‌های مختلف علوم اجتماعی کاربرد دارد»؛ اما باید گفت، این کتاب به گونه‌ای نوشته شده است که به نظر می‌رسد بیشتر با دو درس «نظریه‌های جامعه‌شناسی (۱)» و «تاریخ تفکر اجتماعی» متناسب باشد. اما اهداف هیچ کدام از آنها را کاملاً پوشش نمی‌دهد.

چون در عنوان اثر، به کلمه «درآمدی» اشاره شده که حاکی از نوعی تمهید مقدمات و زمینه‌چینی است و در ادامه عنوان هم کلمه «مبانی» آمده است، می‌توان گفت، محتوای اثر با عنوان آن **(درآمدی)** بر نظریه‌های جامعه‌شناسی - هفت مقاله در باب **مبانی** تاریخ اندیشه و نظریات جامعه‌شناختی) انطباق نسبی دارد.

مطالب کتاب، با سرفصل هیچ کدام از دروس «تاریخ تفکر اجتماعی» و «نظریه‌های جامعه‌شناسی (۱)»، مطابقت کامل ندارد و در مواردی هم از سرفصل این دروس فراتر می‌رود.

به عنوان یک منبع کمکی (به شرط داشتن رویکرد انتقادی) در دو درس «تاریخ تفکر اجتماعی» و «نظریه‌های جامعه‌شناسی (۱)»، قابل استفاده است. همچنین برای آشنا شدن با افکار و اندیشه‌های مید، فروم و راس مفید است اما در کنار سایر منابعی که در این دو زمینه وجود دارد، نمی‌تواند منبع اصلی یا منحصر به فرد محسوب شود.

از آنجایی که کتاب ماهیت نظری دارد و حاوی داده‌های آماری پیرامون واقعیت‌های عینی نیست، در مورد میزان روزآمدی داده‌ها و اطلاعات اثر باید به گونه‌ای دیگر نظر داد.

رویکرد خاص نویسنده و بازیابی و تشریح مفاهیم و اصطلاحاتی که نزد جامعه‌شناسان مدرن دیده می‌شود، در اندیشه متفکران گذشته جزء نوآوری کتاب محسوب می‌شود.

کتاب در کل و به‌خصوص در درون هر فصل نظم نسبی دارد. به‌خصوص اگر بینش نویسنده را بپذیریم. در غیر این صورت، می‌توان نسبت به تناسب فصول و آوردن اندیشه‌های متفکران کلاسیک و مدرن در کنار هم و

درآمدی بر نظریه‌های جامعه‌شناسی ۱۳۱

حذف برخی از جامعه‌شناسان و اندیشمندان دیگر ایرادهایی را از حیث انسجام بر کتاب وارد کرد.

به طور کلی کتاب فاقد فهرست منابع است و ارجاعات در انتهای هر فصل به عنوان کتاب‌نامه نقل شده‌اند. اما به طور آشکار نویسنده مطالب را گزینشی آورده است و از بسیاری منابع استفاده نشده است.

دقت در استنادات و ارجاعات اثر در حد متوسط است. در مواردی دیده شده است که منبع مطالب روشن نیست. در مواردی هم مشخص نیست آنچه نویسنده می‌گوید، بیان خود اوست یا ترجمه آزاد و اقتباسی از منبعی که به نحو کلی به آن اشاره شده است.

با اینکه نویسنده کتاب، همواره مدافع نوعی رویکرد طبیعت‌گرایی و تفسیرگرایی جدلی و تأکید بر تضاد و تناقض‌های اجتماعی است، اما مدعی و طرفدار بینش‌های عرفانی «وحدت وجودگرا» و «جهت‌گیری الهی یا مذهبی» است.

نویسنده کوشیده است نوعی رویکرد همسو با فرهنگ و ارزش‌های اسلامی را ارائه دهد. البته برداشت او در مورد انسان به عنوان موجودی شرور و یا به طور کل بینش نویسنده راجع به اسلام عمدتاً رنگ و بوی عرفانی و تأثیر پذیرفته از بینش اهل تصوف دارد که این امر را نویسنده پنهان نمی‌کند. در ابتدای کتاب و در بخش‌هایی از متن ارجاعاتی وجود دارد که نشان دهنده این مسئله است. در مواردی هم که با مقایسه میان اندیشه‌های متفکرانی مثل: «ابن‌خلدون و مارکس» یا «فروم و مارکس» سعی می‌کند ارتباطاتی را برقرار کند، اینجا و آنجا بر این امر تأکید می‌کند که شباهت‌هایی که بین اندیشه‌های متفکران مسلمان و برخی از اندیشمندان غربی مثل مارکس قائل است، به معنای یکی بودن آنها نیست.

کتاب ماهیت نظری دارد و به شناخت دیدگاه‌های نظری چند تن از متفکران کمک می‌کند و به طور مستقیم ابعاد سازنده یا مخرب سیاسی، اجتماعی و فرهنگی ندارد. البته اگر دیدگاه او را در تلفیقی که بین اندیشه‌های متفکران مسلمان و غربی یا مقایسه آنها در مواردی با توجه به تأکیدات خاص

۱۳۲ نقدنامه علوم اجتماعی

نویسنده بپذیریم، می‌توان به نوعی جهت‌گیری تلفیقی از ارزش‌ها و دیدگاه‌های دینی و جامعه‌شناسانه دست یافت.

پیشنهادهای

به طور کلی، همان‌طور که قبلاً هم گفته شد، از این اثر می‌توان به عنوان یک منبع کمکی در دو درس «نظریه‌های جامعه‌شناسی (۱)» و «تاریخ تفکر اجتماعی در اسلام» (به شرط داشتن رویکرد انتقادی) استفاده کرد. همچنین برای آشنا شدن با افکار و اندیشه‌های مید، فروم و راس مفید است اما در کنار سایر منابعی که در این دو زمینه وجود دارد، نمی‌تواند منبع اصلی یا منحصر به فرد محسوب شود. لذا بهتر است در تجدید چاپ کتاب به موارد زیر توجه شود:

- الف - ویراستاری ادبی و تخصصی
- ب - افزودن فهرست منابع، اعلام و موضوعی
- ج - دقت در استنادات و ارجاع‌دهی
- د - استفاده از کاغذ مرغوب و صحافی مناسب

عنوان اثر: نظریه‌های جامعه‌شناسی
مؤلف / مترجم: غلام‌عباس توسلی
ناشر / سال نشر: سمت / ۱۳۸۲ / چاپ نهم

معرفی، نقد و بررسی

کتاب نظریه‌های جامعه‌شناسی نوشته دکتر توسلی، شاید مهم‌ترین و مشهورترین کتاب ایشان است که تاکنون بارها تجدید چاپ شده است و بدون شک مورد استفاده بسیاری از استادان و دانشجویان در دوره‌های کارشناسی و کارشناسی‌ارشد قرار گرفته است. همچنین این اثر سال‌ها به عنوان منبع اصلی سؤال نظریه‌های جامعه‌شناسی در آزمون کارشناسی‌ارشد بوده که این امر خود بر شهرت و میزان استفاده از کتاب افزوده است. این اثر با رویکردی آموزشی، تألیف و نگارش یافته است و سازمان سمت به عنوان مرجع اصلی درس «نظریه‌های جامعه‌شناسی» معرفی و منتشر کرده است، به طوری که ظاهراً تاکنون بدیل همتراز یا برتر از آن برای این کتاب از سوی سازمان مزبور به بازار عرضه نشده است.

کتاب از ۹ فصل تشکیل شده است: در سه فصل نخست، تعاریف، مفاهیم و نظریه‌های زیربنایی جامعه‌شناسی، مانند مثبت‌گرایی و تطورگرایی به تفصیل آمده است. از فصل چهارم به بعد، نظریه‌های شناخته‌شده‌ای همچون: کارکردگرایی و ساخت‌گرایی مورد بحث و بررسی شده و در چهار فصل دیگر، دیدگاه‌ها و گرایش‌های جدیدی مانند: کنش متقابل نمادی، پدیدارشناسی، مبادله و روش‌شناسی مردمی تشریح شده است.

هر فصل کتاب به چند بخش عمده تقسیم شده است: در بخش اول، مفاهیم، نظریه‌ها و اصول هر مکتب و در بخش‌های دیگر، معرفی آثار و آرای صاحب‌نظران بنام مکتب

۱۳۴ نقدنامه علوم اجتماعی

مطرح شده است. در پایان هر فصل، مفاهیم کلیدی، پرسش‌ها، یادداشت‌ها و فهرست منابع و مأخذ ارائه شده است.

سایر آثار مشابه:

نظریه‌های جامعه‌شناسی	حسین ادیبی و عبدالمعبود انصاری
نظریه جامعه‌شناسی - اصول و مبانی کلاسیک	دیوید اشلی و همکاران/سیدعلی اکبر میرمهدی حسینی
نظریه جامعه‌شناسی در دوران معاصر	جورج ریتزر/محسن ثلاثی
ساخت نظریه جامعه‌شناختی	جانانان اچ ترنر/عبدالعلی لهسایی زاده
نظریه‌های بنیادی جامعه‌شناختی	لوئیس کوزر و برنارد روزنبرگ/فرهنگ ارشاد

بررسی شکلی

ظاهر متن در وهله نخست، روان و تا حدی رسا است اما، در اصل، در بیشتر موارد، چنین نیست و خواننده ناچار است با قطعاتی از مطالب و عبارات گام به گام در چالش، سخت درگیر شود و اغلب در فهم مطالب و مقصود نویسنده ناموفق باشد. مانند مطالب صفحه ۲۲۵ پاراگراف دوم و سوم: طرح بحث ضرورت‌های کارکردی با مجادلات انتقادی مربوط به آن مخلوط شده است. بهتر بود ابتدا اصل بحث مطرح می شد، سپس نظریه‌ها و بررسی انتقادی و ترکیبی صورت می‌گرفت. در این جا مشخص نیست چه قسمت از متن، عبارات نویسنده و کدام قسمت، عبارات مالینفسکی است. از این نوع موارد در کتاب بسیار است.

تقریباً سعی شده است علائم ویرایشی رعایت شود، اما گاهی فاصله بین کلمات رعایت نشده است. در برخی موارد، علائم زیرنویس در متن به جای اینکه بالای کلمات قرار بگیرد، هم‌ردیف با کلمات است، مانند صفحه ۲۲۴ علامت * در پاراگراف دوم سطر هفتم. شماره‌هایی که مربوط به یادداشت‌های فصل هستند نیز اگر بالاتر از سطر باشد، به تشخیص آن کمک می‌کند.

۱۳۵ نظریه‌های جامعه‌شناسی

به لحاظ حروف‌نگاری از فونت و سایز معمولی استفاده شده است. تناسب میان تیترها، متن و زیرنویس رعایت شده است. به لحاظ صحافی، معمولی و طرح جلد، طرح ثابت سازمان سمت می‌باشد که بهتر بود طراحی انتخاب می‌شد که بیانگر موضوع کتاب باشد.

حجم اثر برای درس ۳ واحدی «نظریه‌های جامعه‌شناسی (۲)» در دوره کارشناسی زیاد است و استاد درس، به ندرت ممکن است بتواند همه فصول آن را تدریس کند. مگر آنکه تدریس مبتنی بر پیش مطالعه دانشجویان، فشرده‌سازی مطالب و احیاناً خلاصه‌ای مکتوب و رساتر از کتاب باشد که در آن صورت نیز این کتاب به طور کامل تدریس نشده است. بگذریم از اینکه باید مطالبی بیش از آنچه در این کتاب آمده به لحاظ موضوعی برای دانشجویان تدریس شود.

تفاوت کتاب در چاپ اول با چاپ نهم در واژه‌نامه است. به این معنی که لغات غیرانگلیسی از واژه‌نامه حذف شده و به همین دلیل تعداد صفحات از ۴۸۱ به ۴۷۶ تقلیل یافته است. به علاوه، برخی از اغلاط چاپی نیز در چاپ نهم اصلاح شده‌اند، مثلاً در فهرست چاپ اول کتاب عنوان فصل ششم کنش متقابل نهادی بوده که در چاپ نهم به کنش متقابل نمادی تغییر یافته است. برخی از اغلاط ویرایشی باقی مانده‌اند که از نظر ویراستار، سازمان سمت و نویسنده پوشیده مانده است. مانند صفحه ۲۲۱ سطر چهارم بعد از کلمه نظام اجتماعی؛ صفحه ۲۲۴ سطر اول بعد از تیترا «نیاز افراد و نیاز نظام» بعد از کلمه کارکردی «» لازم دارد. صفحه ۲۲۵ سطر چهارم به جای «» از «؟» استفاده شده است.

بررسی محتوایی

اصطلاحات و مفاهیم تخصصی نظریه‌ها و مکاتب جامعه‌شناختی مختلف در حد نسبتاً زیاد و بسیار خوب، درست و در جای صحیح به کار رفته‌اند. اگر چه در مواردی که انتظار می‌رفته است مثال یا توضیحات بیشتری وجود داشته باشد یا میان آراء و دیدگاه‌های نقل شده داوری و جمع‌بندی مؤلف به طور راهگشا و روشن ارائه شود، کاستی‌هایی را مشاهده می‌کنیم. مانند: بحث مفروضات مسلم و زمینه‌ای، تعریف نظریه، مفهوم ساخت (صفحات ۲۲ تا ۳۳) و

از نمونه‌های کاربرد روشنگرانه و بجا در مفاهیم می‌توان به موارد زیر اشاره کرد: پوزیتیو، کارکرد و انواع آن، تطور، تفاوت گذاشتن بین تطور و تحول از یک سو و تغییر و دگرگونی از سوی دیگر، در فصل سوم. مفهوم تعلیق و تقلیل پدیدارشناسانه در فصل هفتم و مفاهیم مرتبط با کارکرد در فصل پنجم.

در خصوص معادل اصطلاحات تخصصی چه در متن کتاب و چه در واژه‌نامه انتهای مطمئناً موارد معادل‌سازی صحیح، آشنا و مأنوس و به‌کارگیری معادل‌های متعارف و صحیح وجه غالب و اکثری دارد. در عین حال، مواردی از معادل‌ها به چشم می‌خورد که می‌توانند معادل‌های متعارف یا برخی اصطلاحات تکمیل شده و در مواردی به صورت بهتر جایگزین شوند. مانند conformity به معنای هم‌نوايي که انطباق یا سازگاری ترجمه شده؛ Functional prerequisites به معنای پیش‌نیازهای کارکردی که در لوازم کارکردی آمده؛ profane به معنای غیرمقدس که ناسوتی گفته شده است؛ sacred به معنای مقدس، نه لاهوتی و stigma معادل داغ ننگ که بدنامی ترجمه شده است و ...

این کتاب در اصل با رویکرد آموزشی و کتاب درسی نگاشته شده است و از کتاب‌های اولیه، مشهور و پرکاربرد سازمان سمت در رشته جامعه‌شناسی و علوم اجتماعی به شمار می‌آید. از برخی تمهیدات آموزشی برای تفهیم مطالب یا تکرار و تقویت آنها به شرح زیر استفاده شده است: تا حدودی از طرح بحث‌های مقدماتی، مقایسه نظریه و دیدگاه‌ها، در برخی فصول جمع‌بندی، خلاصه و بیان انتقادات در اکثر فصل‌ها به (جز فصل هشتم نظریه مبادله) از ذکر مفاهیم کلیدی و در تمام فصول از توضیحات تکمیلی به عنوان یادداشت‌ها، پرسش و تمرین استفاده شده، همچنین از نمودار و جدول ... در حد قابل قبولی برای یک کتاب نظری استفاده شده است.

با توجه به کمبود کتاب‌های مناسب در این زمینه در زمان نخستین چاپ کتاب جامعیت این اثر بسیار بیشتر از آنچه اینک به نظر می‌رسد جلوه‌گر می‌شد، در وضع فعلی مباحث بسیار زیادی در حوزه ادبیات نظریه‌ها و مکاتب جامعه‌شناسی مطرح است که در برخی کتب مشابه مانند: آثار ریتزر، یان کرایب، کوزر و دیگران دیده می‌شود که این اثر فاقد آنهاست. لیکن به طور کل در

۱۳۷ نظریه‌های جامعه‌شناسی

مقایسه با اهداف درس، در حدود ۶۰ تا ۷۰٪ پوشش ایجاد می‌کند، به‌خصوص در دوره‌های کارشناسی تا تحصیلات تکمیلی.

به لحاظ محتوایی برخی نظریه‌ها و مکاتب جامعه‌شناسی را پوشش نمی‌دهد، مانند: مباحث مرتبط با دیدگاه‌های تأویلی، تفهیمی، تفسیری، مارکسیستی و نئومارکسیستی، انتقادی، رادیکال، فمینیستی، دیدگاه تلفیقی و جامعه‌شناسی خلاق.

در حدود ۸۰ تا ۹۰٪ مطالب اثر با سرفصل درس «نظریه‌های جامعه‌شناسی (۲)» منطبق است. برخی موارد، مانند: بررسی مکتب جغرافیایی، ماده‌گرایی تاریخی، مکتب فرانکفورت و نقد این کاتب از دیدگاه اسلام و نقد کلی بر نظریه‌های مختلف جامعه‌شناسی در سرفصل آمده که کتاب به آنها نپرداخته است. همچنین مواردی در کتاب وجود دارد که در سرفصل نیست، مانند: کنش متقابل نمادی، پدیدارشناسی و روش‌شناسی مردمی.

در مجموع، علی‌رغم وجود برخی جنبه‌های مثبت آموزشی در تدوین کتاب برای تدریس روند آسان و سریعی ندارد و مدرس باید جزء به جزء و به دقت تشریح کرده و با منابع دیگر تکمیل و برای تفهیم مطالب و پوشش بیشتر به نظریه‌ها، از منابع دیگر استفاده شود.

در کتاب داده‌ها و اطلاعات آماری یا گزارش امور واقع که روزآمدی آنها قابل ارزیابی باشد، همچون: متن‌های پژوهشی و گزارش‌های آماری، توصیفی و تحلیلی وجود ندارد. اما در خصوص مباحث مطرح در حوزه نظریه‌های جامعه‌شناسی در مقایسه با متون غیرفارسی، هم در زمان انتشار اولیه و هم در حال حاضر، تأخیرهای عمده و مشهودی نسبت به مباحث و تحلیل‌های روز در آن دیده می‌شود. هر چند، در زمان خود، در مقایسه با منابع فارسی، ارزش قابل توجهی داشته است و در مواردی مانند: مکتب پدیدارشناسی، روش‌شناسی مردمی و مبادله کتاب تازه و روزآمد جلوه می‌کند.

نوآوری‌های کلی و چشم‌گیر چندانی مشاهده نمی‌شود. مگر در ترتیب مطالب فصول یا توجه به برخی مباحث، مانند: مفاهیم در فصل کلیات، تطورگرایی با چینش و مطالب خاص آن، برخی قسمت‌های فصل ساخت‌گرایی و

کارکردگرایی و توجه به چند مکتب کمتر مطرح در زمان نخستین انتشار در انتهای کتاب.

ساختار کلی کتاب تا حد زیادی منطقی و منظم است به جز اینکه فصل مربوط به مکتب مبادله بعد از مکتب پدیدارشناسی و قبل از روش‌شناسی مردمی آمده است. بهتر بود پس از تشریح مکتب پدیدارشناسی از مکتب روش‌شناسی مردمی که با آن ارتباط بسیار نزدیک دارد و به نحوی صورت ملموس‌تر و اجرایی‌تر پدیدارشناسی را به نمایش می‌گذارد، یاد می‌شد و سپس به مکتب مبادله که به تعبیر جورج ریتزر در نمونه رفتار اجتماعی جای می‌گیرد، تجزیه و تحلیل می‌شد.

به علاوه، کتاب ضمن داشتن مطالبی ارزنده دربارهٔ مباحث مهمی از نظریه‌های جامعه‌شناختی، فاقد فصول و بخش‌های با اهمیتی از نظریه‌ها و مکاتب قدیم و جدید جامعه‌شناختی است، مانند: مباحث مرتبط با مکتب فرانکفورت، انتقادی، پساساختارگرایی، فمینیسم، جامعه‌شناسی وجودی و خلاق، تضادگرایی کارکردی یا کارکردگرایی ستیز، مکتب تفهیمی و تفسیری و مباحث مرتبط با دیدگاه‌های تلفیقی در حوزهٔ نظریه‌پردازی جامعه‌شناختی.

سازمان مطالب هر فصل نیز کم و بیش از یک منطق کلی پیروی می‌کند. هر فصل به چند بخش عمده تقسیم می‌شود. در بخش اول، مفاهیم، نظریه‌ها و اصول هر مکتب و در بخش‌های دیگر، معرفی آثار و آرای صاحب‌نظران بنام آن مکتب مطرح شده است. در پایان هر فصل «مفاهیم کلیدی»، «پرسش‌ها»، «یادداشت‌ها» و «فهرست منابع برای مطالعهٔ بیشتر» ارائه شده است. در مواردی بخش‌هایی به‌عنوان نقد و نظر و نتیجه‌گیری در انتهای فصل دیده می‌شود که به ارزش مباحث فصول مزبور می‌افزاید. مانند فصول دوم، سوم، پنجم، ششم و هشتم و در پایان کتاب واژه‌نامهٔ انگلیسی به فارسی آمده است.

از منابع در دسترس محقق، به ظاهر به طور نسبتاً کامل و مناسبی استفاده شده است. هر چند، بدون شک، به‌خصوص در زبان‌های لاتین، منابع بسیار بیشتر از آنچه این کتاب بدانها ارجاع داده است، وجود دارد. چنین به نظر می‌رسد که در فصل‌های ششم (کنش متقابل نمادی)، هفتم (پدیدارشناسی) و هشتم (مبادله)، که در زمان خود جزو مباحث جدیدتری بودند، بیش از فصول اولیه از منابع اصلی استفاده شده است.

نظریه‌های جامعه‌شناسی ۱۳۹

مطالب سطر آخر صفحه ۳۸۳ تا قیل از تیتیر «هومنز و نظریه مبادله» در صفحه ۳۸۴؛ پاراگراف آخر صفحه ۲۷۸؛ مطالب زیر تیتیر مسئله جسم و روان در صفحه ۲۷۷، احتمالاً از کتاب اسکیدمور اخذ شده اما ارجاعی به آن داده نشده است.

کتاب از منابع در دسترس یک مؤلف ایرانی با انواع محدودیت‌های خاص آن، از حدود ۱۵ سال پیش فراهم شده است و از این حیث نه به لحاظ کمیت و کیفیت منابع و نه به لحاظ ارجاع‌دهی و استناد در سطح بسیار مطلوب قرار ندارد.

رویکرد محقق خصلت آکادمیک دارد. همواره بیان مطالب و دیدگاه‌های نظری مختلف با انتقادی مختصر نسبت به جنبه‌های مثبت و منفی آنها در کتاب مطرح است، بدون آنکه به طور مشهودی جهت‌گیری فلسفی، اخلاقی، اجتماعی خاصی در آن به نظر آید.

در کتاب مطلب خاص، آشکار یا پنهان مهمی در خصوص فرهنگ و ارزش‌های اسلامی و مسایل مربوط به نظام جمهوری اسلامی ایران دیده نمی‌شود و از این حیث خصلت بی‌طرفانه‌ای دارد. هر چند، خود مؤلف دیدگاه همراه و همسویی را، به‌خصوص در گذشته، از خود نشان داده است و در مواردی، از جمله در این کتاب، در مبحث تطورگرایی به پیشینه اندیشه‌ها و متفکران اجتماعی مسلمان مانند ابن‌خلدون پرداخته است. اما در خصوص فرهنگ و ارزش‌های اسلامی و مسایل مربوط به نظام جمهوری اسلامی ایران، همان‌طور که انتظار می‌رود مؤلف کتاب بی‌طرف و ساکت است. به عبارت دیگر، کتاب سوگیری منفی و معارض ندارد که ممکن بود همانند برخی کتب دیگر مانند کتاب نظریه‌های جامعه‌شناسی نوشته عبدالمعبود انصاری و حسین ادیبی با جهت‌گیری مارکسیستی و معارض توأم باشد.

این اثر در حوزه مکاتب و نظریه‌های جامعه‌شناسی نگاشته شده است که خصلت علمی دارد و به خودی خود ابعاد مخرب سیاسی، اجتماعی و فرهنگی ندارد. می‌توان در نحوه به کارگیری و استفاده از دانش نظری فراهم آمده در جامعه‌شناسی، از جمله از طریق این کتاب، بر حسب نظام ارزشی خود، رویه‌های

سازنده یا مربی را پیش گرفت که البته این امر فراتر از مباحث و جهت‌گیری این کتاب می‌باشد.

در مقایسه با دو چاپ نخست (۱۳۶۹) و نهم (۱۳۸۲) تغییرات محتوایی دیده نمی‌شود. فقط برخی اصلاحات و تغییرات شکلی (که البته ۱۰۰٪ نیست) در چاپ نهم دیده می‌شود

پیشنهادهای

هر چند کتاب از نثری نسبتاً روان برخوردار است، اما به اندازه کافی رسا، منسجم و حاوی اندیشه‌های تحلیلی، پیوندبخش و انتقادی مؤلف نیست و بیشتر ساختاری ترکیب شده از یادداشت‌های کنار هم قرار گرفته دارد که هنوز نیاز به توضیح و تحلیل بیشتر دارند.

کتاب به شکل فعلی حاوی بخشی از نظریه‌ها و مکاتب کلاسیک میانی و جدید جامعه‌شناسی نیست که بهتر است در تجدید چاپ‌های بعدی علاوه بر ویراستاری ادبی و تخصصی، فصل‌های جدیدی به آن افزوده شود یا به عنوان جلد دوم، از نظریه‌ها و مکاتب جامعه‌شناسی‌ای که به آنها نپرداخته است، بحث نماید.

نوسازی عبارت‌ها، معادل‌گذاری‌ها، ایجاد پیوند روشن‌تر و رساتر میان بخش‌های مختلف مطالب، تقویت منابع و مراجع کتاب، اصلاح اشتباهات حروف نگاری یا چاپی، هنوز هم در متن مشاهده می‌شود، در یک تجدیدنظر اساسی برای کتاب لازم و برای خوانندگان مطمئناً مفید خواهد بود. در غیر این صورت، این اثر، همچون سال‌های اخیر، در پرتو منابع جامع‌تر، روان‌تر و رساتر تألیف یا ترجمه شده در حوزه نظریه‌های جامعه‌شناسی به حاشیه رانده شده و اقبال عمومی را، حتی در زمینه کنکور کارشناسی ارشد، بیشتر از پیش از دست می‌دهد و رفته رفته به عنوان دومین کتب عرضه شده نظریه‌های جامعه‌شناسی، پس از اثر ادیبی و انصاری، ارزش تاریخی پیدا کرده و حداکثر به عنوان منبع فرعی یا مکمل استفاده می‌شود.

بی‌تردید، این کتاب در وضعیت کنونی از زمان و نیازها عقب‌تر است و این عقب‌ماندگی علی‌رغم ارزش پیشین آن، روز به روز بیشتر خواهد شد. به هر حال، تدوین و ارائه این کتاب پس از حدود ۱۱ سال از انتشار کتاب نظریه‌های جامعه‌شناسی دکتر ادیبی و انصاری، کار ارزشمند و قابل تحسینی از سوی استاد توسلی بوده است که در شکلی

نظریه‌های جامعه‌شناسی ۱۴۱

جامع‌تر و با رویکردی علمی‌تر و کمترجانبدارانه نسبت به کتاب اولیه به علاقه‌مندان عرضه شد و ماندگاری آن در وضع فعلی، گذشته از بحث کنکور، به نوسازی این کتاب بستگی خواهد داشت.

عنوان اثر: نظریه‌های جامعه‌شناسی در دوران معاصر
مؤلف/ مترجم: جورج ریتزر / ترجمه محسن ثلاثی
ناشر/ سال نشر: انتشارات علمی/ ۱۳۸۰ ، چاپ پنجم

معرفی، نقد و بررسی

این اثر، یکی از معروف‌ترین و پرفروش‌ترین کتاب‌های جورج ریتزر جامعه‌شناس و نظریه‌پرداز برجسته و استاد دانشگاه مریلند است. این کتاب یکی از دو اثر مهم و چندین بار تجدید چاپ شده‌ی وی در دهه‌ ۱۹۸۰ و ۱۹۹۰ میلادی بوده که به شکل نسبتاً مناسبی محسن ثلاثی ترجمه و انتشارات علمی منتشر نموده است. چارچوب کلی کار، یعنی دسته‌بندی نظریه‌ها و مکاتب جامعه‌شناسی ذیل مفهوم انگاره یا نمونه‌های چندگانه واقعیت اجتماعی، تعریف اجتماعی و رفتار اجتماعی مرور و دسته‌بندی ریشه‌های تاریخی نظریه جامعه‌شناختی، دنبال کردن تحولات آن به نحوی سازگار با چارچوب مفهومی کتاب، بررسی نظریه فمینیستی معاصر و توجه به رویکردهای تلفیقی جدیدتر و تلاش برای ارائه تحلیل‌های فرانظری از نظریه اجتماعی و جامعه‌شناختی، بیان دقیق توانمندی‌ها و کاستی‌های نظری مختلف و ترکیب‌های جدیدتر آنها همگی از نوآوری‌های برجسته و ملموس این کتاب است که باعث استقبال فراوان خوانندگان و علاقه‌مندان در سطح جهانی و در نتیجه تجدید چاپ مکرر آن و سایر کارهای ریتزر شده است.

آثار مشابه با این اثر:

نظریه‌های جامعه‌شناسی	جورج ریتزر / احمدرضا غروی‌زاد
نظریه‌های جامعه‌شناسی	غلامعباس توسلی

تفکر نظری در جامعه‌شناسی ویلیام اسکیدمور / جمعی از مترجمان
نظریه‌های جامعه‌شناسی مدرن پارسونز تاهابرماسی، یان کرایت / عباس مخبر

بررسی شکلی

این اثر در زبان اصلی برای کتاب درسی دانشگاهی نوشته شده و لذا کاملاً سنجیده، روان و رسا است. خوشبختانه کار ترجمه آقای محسن ثلاثی نیز نسبتاً رسا و اغلب روان از کار درآمده است.

نوشتار متن ترجمه شده نه تنها پختگی نسبی با ساختار زبان فارسی دارد و نه تقلید لفظ به لفظ یا نسخه برداری از ساختار گرامری عبارات انگلیسی نمی‌باشد، بلکه قواعد دستور زبان فارسی را، هم از حیث صرفی (واژه‌پردازی) و هم از لحاظ نحوی (قواعد جمله‌پردازی)، رعایت نموده است و در بیشتر جاها علائم نقطه‌گذاری در جای مناسب و درست به کار رفته است. در موارد جزئی نمونه‌هایی به چشم می‌خورد که قواعد ویرایشی و نگارشی در آن رعایت نشده است. مثال: صفحه ۴۹۱، پاراگراف دوم سطر آخر: «تحلیل اجتماعی و دگرگونی اجتماعی»، تبعیت از ساختار انگلیسی شده و اولین کلمه «اجتماعی» می‌توانست به قرینه حذف شود؛ در سطر اول پاراگراف آخر صفحه ۲۰۷: «تأکید مثبت عمده دوم نظریه انتقادی» توالی و تتابع اضافات است که خواندن را مشکل می‌سازد، بهتر است گفته شود: «دومین تأکید مثبت و مهم نظریه انتقادی»

وضعیت کتاب از حیث حروف‌نگاری، صفحه‌آرایی، صحافی و طرح جلد، قابل قبول و متناسب با یک کتاب درسی اصلی در حوزه نظریه‌های جامعه‌شناسی است.

این کتاب، به‌خصوص در چاپ جدید آن، که دارای دو فصل اضافی نسبت به چاپ قبلی است، با حجم ۸۲۹ صفحه بیش از حجم درس «نظریه‌های ۱ و ۲» دوره کارشناسی است. در حقیقت، مطالب این کتاب بیشتر مناسب با نظریه‌های (۲) در دوره کارشناسی و به‌خصوص «بینش‌های جامعه‌شناسی» و «نظریه‌های جامعه‌شناسی (۲)» در دوره کارشناسی ارشد و بالاتر از آن است. برای دوره کارشناسی فصول اول و دوم کتاب (یعنی بخش اول کتاب)، به ویژه فصل اول، برای منبع کمکی مناسب است. به نظر می‌رسد بیشتر فصل‌های بعدی آن، به -

نظریه‌های جامعه‌شناسی در دوران معاصر ۱۴۵

خصوص ۸ فصل اولیه، برای تدریس در دوره کارشناسی قابل استفاده است اما حجم کتاب و نوع مطالب آن، به‌خصوص در فصول نهم و دهم و دو فصل ضمیمه، با درس نظریه‌های دوره کارشناسی ارشد تناسب دارد. مطالب این کتاب، بیشتر تناسب با واحدهای درس «نظریه‌های جامعه‌شناسی (۲)» در دوره کارشناسی و به‌خصوص «بینش‌های جامعه‌شناسی» و «نظریه‌های جامعه‌شناسی (۲)» در دوره کارشناسی ارشد و بالاتر از آن، را دارد.

بررسی محتوایی

ریترز با اشراف و تبحر تحسین‌برانگیزی مفاهیم و اصطلاحات تخصصی نظریه‌ها و مکاتب جامعه‌شناسی را به‌جا و درست به‌کار برده است.

در کل، با توجه به حجم کتاب، تنوع مطالب (دیدگاه‌ها و مکاتب)، مباحث نظری، فراوانی قابل ملاحظه مفاهیم و اصطلاحات تخصصی در این اثر و نبودن معادل‌های مناسب برای تعداد زیادی از واژه‌های تخصصی قبل از ترجمه این کتاب، کار مترجم از حیث معادل‌گذاری اصطلاحات تخصصی قابل قبول و سزاوار تقدیر است. هر چند، بی‌توجهی به اصلاح برخی کاستی‌ها در چاپ‌های بعدی، از ضعف‌های کار مترجم به شمار می‌آید. نمونه‌هایی از معادل‌های خود ساخته اصطلاحات تخصصی:

انگیزه برای آنکه (because motive) ، کارگر جزیی کار (detail worker)، روش‌شناسی مردم‌نگارانه (ethnomethodology) ، پهن دامنه (large – scale)

نمونه‌ای از معادل‌گذاری نامناسب:

گرامریستی (bio grammer)، کارگر یقه تیره (blue collar worker)، آزمایش نقض کننده (breaching experiment)، دیوانی کردن (bureaucratization) نظریه کشمکش (conflict theory) ، هم‌گروهی آمرانه تنظیم شده (imperatively co ordirate) و

کتاب از یک طرح نظری منسجم بر اساس تقسیم نظریه‌ها و مکاتب جامعه‌شناسی در قالب چند انگاره یا سرمشق کلی تبعیت می‌کند. ابتدا، به عنوان

مقدمه‌ای بر کتاب، طی دو فصل، شکل‌گیری و تحولات ابتدایی و بعدی نظریه‌های جامعه‌شناسی بیان شده و سپس یک به یک نمونه‌ها و مکاتب جامعه‌شناسی مختلف مورد بحث قرار گرفته و با هم مقایسه می‌شوند.

این اثر را کتابی جامع، نسبتاً روشن و بسیار قابل استفاده در مجموعه دروس نظریه‌های جامعه‌شناسی در مقاطع کارشناسی و کارشناسی‌ارشد یا حتی بالاتر از آن دانست که تا مدت‌ها می‌تواند در مجموعه کتب نظریه‌های جامعه‌شناسی به زبان فارسی، به شکل مطلوبی بخش مهمی از اهداف دروس نظریه‌های جامعه‌شناسی را پوشش دهد.

محتوای کتاب با فهرست آن کاملاً انطباق داشته و مباحث بسیار مفید، مورد نیاز و تلاش درخشان ریتزر را به نمایش می‌گذارد. در بخش اول کتاب (مقدمه)، طی دو فصل به اختصار به آراء و اندیشه‌های جامعه‌شناسان کلاسیک می‌پردازد و در بخش دوم (نظریه‌های عمده) و بخش سوم (بخش الحاقی در انتهای کتاب) با دیدگاه‌ها و مکاتب مختلف جامعه‌شناسی ذیل انگاره‌های چندگانه نظری آن و نیز با تلاش‌هایی که در خصوص تلفیق نظریه‌ها و شکل دادن یک انگاره تلفیقی صورت گرفته است، آشنا می‌شویم.

مطالب کتاب حدود ۹۰٪ موضوعات سرفصل را پوشش می‌دهد. در این اثر، نظریه‌ها با رویکردی مقایسه‌ای، انتقادی و در سیری پیش‌رونده از لحاظ تاریخی با تأکید بر نظریه‌های معاصر در چارچوب انگاره‌ها، مکاتب و دیدگاه‌های جامعه‌شناختی مطرح شده‌اند. بیان نظریه‌ها و مکاتب، مقایسه و مرور انتقادی آن‌ها، جنبه‌های مثبت و منفی و کارایی هر یک از دیدگاه‌های نظری، که خواسته سرفصل بوده است، تأمین شده است.

با اینکه این کتاب چندبار تجدید چاپ شده است (چاپ اول ۱۹۸۳ و چاپ دوم ۱۹۸۸ همزمان با چاپ دوم کتاب *نظریه جامعه‌شناسی*) و پس از این دوره، از سال‌های ۲۰۰۰ به بعد، آثار جدیدتر و با ترکیب تازه‌تر و محتوای افزون‌تری از ریتزر در حوزه نظریه‌ها جایگزین کتاب‌های نظریه جامعه‌شناسی و نظریه جامعه‌شناسی در دوران معاصر شده است و متأسفانه ما کتاب‌های جدیدتر را به زبان فارسی در اختیار نداریم، اما هنوز هم این اثر در محدوده منابع فارسی بسیار تازه و نسبتاً روزآمد جلوه می‌کند.

نظریه‌های جامعه‌شناسی در دوران معاصر ۱۴۷

بر کل کتاب یک چارچوب مفهومی معین و نوعی نظم منطقی بر اساس حرکت از کلی به جزئی، گذشته به حال (پارادایم واقعیت اجتماعی، تعریف اجتماعی و رفتار اجتماعی سپس نظریه‌های ساختارگرا، پساساختارگرا و بعد از آن ترکیب‌های جدید و بحث فرانظریه) حاکم است.

تا زمان ارائه هر یک از چاپ‌های کتاب، همه منابع مهم و مرتبط را نویسنده و گاهی همکارانش دیده‌اند و به آنها ارجاع داده شده است. اما معادل انگلیسی منابع و مأخذ کتاب با مشخصات کامل آنها متأسفانه در متن ترجمه حذف شده‌اند.

در خصوص جهت‌گیری علمی، فلسفی، اخلاقی و اجتماعی نویسنده باید گفت، به جز جهت‌گیری مبتنی بر تعهدات علمی، اخلاقی و آکادمیک و حفظ بی‌طرفی در بیان و تحلیل مطالب و حتی، علاوه بر آن، داشتن رویکرد تلفیقی، ترکیبی و استنتاجی و تلاش برای فرانظریه‌سازی، جنبه دیگری؛ به ویژه با مضمون منفی، در کار ریتزر دیده نمی‌شود.

کتاب جنبه علمی و دانشگاهی محض داشته، سوگیری و جانبداری خاص، موافق یا برضد فرهنگ و ارزش‌های اسلامی و مسائل مربوط به نظام جمهوری اسلامی ایران در آن دیده نمی‌شود.

این اثر از نظر سیاسی، اجتماعی و فرهنگی ابعاد مخرب نداشته و مطمئناً با فهم و استفاده درست از مباحث آن، پیامدهای سودمند در درک تحولات و پدیده‌های اجتماعی و در نتیجه اصلاح عملکرد را در سطح خرد و کلان، عاملیت و ساختار می‌توان انتظار داشت.

ترجمه به صورت کامل و اغلب روان و امانتدارانه انجام شده است. در بیشتر صفحه‌ها، متن را می‌توان با توجه به سطح تحلیلی و دشواری بیان مفاهیم و دیدگاه‌های نظری با سهولت و آسانی قابل توجهی خوانده و به دور از پیچیدگی‌های اغلب متون ترجمه شده، فهمید. در عین حال، مواردی از نارسایی، جابه‌جایی در تعبیر، کاربرد نادرست یا نامناسب اصطلاحات و معادل‌ها را می‌توان یافت.

از سوی مترجم، کار مفید و افزوده‌ی ثمربخشی به نام پرسش‌ها و پاسخ‌ها در انتهای هر فصل آمده است که برای چکیده کردن مطالب و ارزشیابی کار

آموزش کتاب نقش مطلوبی دارد و کتاب را به یک متن درسی نزدیک‌تر می‌سازد. در آغاز کتاب، معرفی مختصری از نویسنده و مقدمه کوتاهی از مترجم ذکر شده است. همچنین به ضمایم مفید کتاب، که مترجم تهیه کرده، می‌توان اشاره کرد، اما توضیحات مستقل و تکمیل‌کننده یا منتقد در ذیل مطالب، ابتدا یا انتهای آنها از سوی مترجم دیده نمی‌شود.

از تغییرات محتوایی که در چاپ پنجم نسبت به چاپ نخست کتاب صورت گرفته است، می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- اضافه شدن دو فصل انتهایی کتاب با عنوان «تلفیق عاملیت و ساختار» و «نظریه‌های معاصر درباره نوگرایی و مابعدنوگرایی»
- حذف برخی از اصطلاحات از واژه‌نامه انگلیسی به فارسی
- تغییر در جهت ستون‌های واژه‌نامه انگلیسی به فارسی

پیشنهادهای

در تجدید چاپ احتمالی کتاب، لازم است برخی نکات که ذیل به آن‌ها اشاره می‌شود، رعایت شود. هر چند، با وجود نسخه‌های تجدید چاپ شده یا تغییر شکل‌یافته اثر در سال‌های ۲۰۰۰ به بعد، که از حد این کتاب فراتر می‌رود، اساساً ترجمه آثار جدید ریتزر مطلوب‌تر و مناسب‌تر به نظر می‌رسد.

- اصلاح برخی اغلاط چاپی
- تصحیح برخی معادل‌های اصطلاحات تخصصی
- افزایش حاشیه بالا و پایین صفحه و کاهش تعداد خطوط در هر صفحه. این امر ممکن است به حجم کتاب بیفزاید که در این صورت می‌توان کتاب را در دو جلد منتشر کرد.
- اضافه کردن فهرست منابع
- افزودن معادل اصطلاحات و اسامی در متن کتاب به صورت زیرنویس

عنوان اثر: نظریه‌های جامعه‌شناسی در دوران معاصر
مؤلف / مترجم: جورج ریتزر / ترجمه احمد رضا غروی‌زاد
ناشر / سال نشر: ماجد / ۱۳۷۳

معرفی، نقد و بررسی

ریتزر از صاحب‌نظران بنام و نظریه‌پردازان شناخته شده جامعه‌شناسی آمریکا است. او از کسانی است که بیش از آنکه به مکتب واحد و مشخصی گرایش داشته باشد، سعی در وحدت بخشیدن به نظریه‌ها و مکاتب گذشته و حال دارد و از این لحاظ خود را مستقل و به‌دور از جبهه‌گیری و قطب‌گرایی‌های جامعه‌شناسی نگه‌داشته است.

این کتاب برای اولین بار در سال ۱۹۸۳ به چاپ رسیده و به دو بخش نظریه‌ها و نظریه‌پردازان تقسیم شده بود که با تجدیدنظر کامل در سال ۱۹۸۸ برای دومین بار و در سال ۱۹۹۲ برای سومین بار (تا زمان ترجمه کتاب در سال ۱۳۷۳ که انتشارات ماجد در ۲۰۰۰ نسخه منتشر کرد) تجدید چاپ شده است.

کتاب شامل سه بخش است: بخش اول، نظریه‌های جامعه‌شناسی کلاسیک را با بحثی درباره ریشه‌های اجتماعی و فکری شکل‌گیری جامعه‌شنای و نظریه‌پردازی در این زمینه آغاز کرده، با بیان برخی از مهم‌ترین مفاهیم و جنبه‌های فکری و نظری چهار اندیشمند بزرگ کلاسیک و بنیان‌گذار (کارل مارکس، امیل دورکیم، ماکس وبر و جورج زیمل) دنبال می‌شود. اندیشمندانی که نظریه‌های آنها به تنهایی یا در ترکیب‌ها و تأثیرات متقابل در ساختن دیدگاه‌ها و مکاتب بعدی مؤثر بوده است.

در بخش دوم، طی هفت فصل (فصل ششم تا دوازدهم)، تحولات مرحله دوم نظریه‌پردازی و شکل‌گیری حوزه‌های فکری مختلف در جامعه‌شناسی با بیان مهم‌ترین

مکاتب ذیل پارادایم‌های واقعیت اجتماعی، تعریف اجتماعی و رفتار اجتماعی، یعنی مکاتب کلان و خرد به دقت و روشنی تحسین برانگیزی بحث می‌شوند.

سپس، در بخش سوم، تلاش‌هایی که برای ارائه ترکیب‌های نظری صورت گرفته، ابتدا در دو فصل سیزدهم و چهاردهم بیان می‌شود. ترکیب سطح کلان و خرد (عمدتاً در جامعه‌شناسی آمریکایی) و عاملیت و ساختار (عمدتاً در جامعه‌شناسی اروپایی) و بعد از آن، طی فصول پانزدهم و شانزدهم، به دنبال ترکیب‌های جامع‌تر و بازخوانی و نوخوانی برخی نظریه‌ها و دیدگاه‌های پیشین و اشاره به نظریه‌های مابعدنوگرایی و مابعد مارکسیسم می‌پردازد.

در انتها و در ضمیمه کتاب، ریتزر بخش مفید، تازه و مهمی را، که عمده‌تاً نتیجه خلاقیت‌های ذهنی خود اوست، در باب فرانظریه و محصولات ناشی از فرانظریه‌سازی و جنبه‌های مثبت و منفی این امر بحث می‌نماید تا نوعی درک تازه و جامع را در چارچوب تحلیل‌های درجه دوم از نظریه‌ها و با وام گرفتن از اصطلاحات توماس کوهن (پارادایم) ارائه دهد.

در چارچوب هر فصل نیز ساخت منطقی کار از تمهید مقدمات و حرکت از کلیات، بیان ریشه‌های تاریخی و زمینه‌های اجتماعی و فکری نظریه‌ها، سپس آراء اندیشمندان بزرگ هر مکتب و پس از آن، ذکر انتقادات و خلاصه فصل مشاهده می‌شود. در کل فصول و مطالب کتاب بجا و در نظامی چشم‌گیر به درستی در پی هم آمده‌اند و اثری منسجم را بر جای گذاشته‌اند.

بررسی شکلی

متن اصلی کتاب همچون سایر آثار جورج ریتزر در زمینه نظریه‌های جامعه‌شناختی معاصر از حداکثر روانی و رسایی برای فهم دانشجویان و دانش‌پژوهان این رشته برخوردار است. اما ترجمه این کتاب در همه جای اثر مناسب نیست. می‌توان گفت میزان روانی متن در اکثر جاها خوب و میزان رسایی متوسط است. برای مثال، در سطر سوم صفحه ۲۱۲: «فرااتئوری‌سازی در جامعه‌شناسی ... ترکیبی شده است» (جمله کامل نیست)؛ پاراگراف سوم صفحه ۲۱۱: «فرااتئوری‌سازی به عنوان یک مطالعه ... فکر می‌کنند» (جمله دارای ساختار ترجمه‌ای است) و ...

نظریه‌های جامعه‌شناسی در دوران معاصر ۱۵۱

متن اصلی کتاب از حیث رعایت قواعد ویرایش و نگارش در وضعیت بسیار مطلوب اما متن ترجمه پر از اشکال و در کل ضعیف است. به طوری که نیاز به ویراستاری مجدد دارد. نمونه‌هایی از عدم رعایت قواعد نقطه‌گذاری و پاره‌ای از کاستی‌های دستوری عبارت‌اند از: سطر ششم، یادداشت دکتر توسلی: نگذاشته ← نگه‌داشته؛ سطر ششم از پاراگراف چهارم مقدمه مترجم: جامعه‌شناسی ← جامعه و صفحه ۲۰۷ در پانوش Integerahon به اشتباه Ingerhon تایپ شده است و ...

کتاب طرح جلد با معنا و خاصی که مفهوم محتوای آن را دلالت کند، ندارد. بیشتر یک طرح جلد رسمی است. نوع کاغذ، جلد و صحافی آن با توجه به قطر کتاب نامناسب و کاغذ استفاده شده گاهی است. حروف‌نگاری و صفحه‌آرایی کتاب معمولی است و ویژگی برجسته‌ای ندارد.

این کتاب جزو منابع مستقیم و دست اول (یعنی منحصر به فرد) هیچ یک از دروس گفته شده، نیست. لذا، تمام یا بخش عمده‌ای از آن در یک درس تدریس نمی‌شود و بیشتر برای مکمل و راهنمای تدریس استاد و ارجاع کارهای تحقیقی از آن استفاده می‌شود تا دانشجو از آن مستقیماً بهره ببرد.

بررسی محتوایی

در متن اصلی کتاب ریتزر با اشراف و تبحر تحسین‌برانگیزی مفاهیم و اصطلاحات تخصصی نظریه‌ها و مکاتب جامعه‌شناختی را به‌جا و درست به‌کار برده است. اما در خصوص معادل‌های انتخاب شده برای اصطلاح تخصصی در متن ترجمه، علی‌رغم کوشش مترجم محترم، شاید به‌خاطر عدم تبحر و تسلط کامل بر این زمینه، جامعیت کتاب و پیش‌دستی مترجم در ترجمه این کار و لذا نبودن معادل‌های صحیح و جاافتاده برای برخی از اصطلاحات و البته قدری شتابزدگی و سهل‌انگاری، پاره‌ای اشکالات و نواقص وجود دارد. برای مثال، اصطلاح «dynamic Density» تراکم پویا ترجمه شده که اصطلاح رایج آن تراکم اخلاقی است. ترکیب عملکرد - ساختار (ص ۷۶) معادل Agency stradure Integration - آمده که ترکیب عامل یا کارگزار - ساختار

مناسب‌تر به نظر می‌رسد، فراتئوری سازی «Methatheoriziy» ذکر شده که فرانظریه‌سازی مناسب‌تر است، ...

معادل پیشنهادی	معادل مترجم	لغت
گفتمان	گفتار	Discoures
سراسر بین	تکسلویی	Panopticon
فرا روایت	فرا تشریحی	Metanarrative
مفاهیم حساس	مفاهیم احساسی	Sesitizing Concept
واقعیت اجتماعی	امور اجتماعی	Social fact
علم هنجاری	علوم معمولی	Normal Science
فرهنگ والا (در مقابل mass (caltare	با فرهنگ	High caltare
کنش ارتباطی	کنش گویا	Communication action

کتاب به دلیل ماهیت نظری خود به آمار و جدول‌های آماری نیاز نداشته است. اما هر جا که لازم بوده، از تصویر و نمودار استفاده شده است. به علاوه، برای تفهیم موضوع در آغاز فصول – همانند کل کتاب – از تمهید مقدمات و زمینه‌چینی به سوی بیان جزئیات و نتیجه‌گیری در ضمن بحث و در فصول انتهایی حرکت شده است، در انتهای هر فصل خلاصه و چکیده‌ای از مطالب آورده شده، تصویر و زندگی‌نامه اشخاص مهمی که افکار آنها مورد بحث قرار گرفته، در کادرهایی آورده شده اما از جداسازی، تعریف مفاهیم تخصصی، ذکر پزیش و تمرین بهره نگرفته است.

نظریه‌های جامعه‌شناسی در دوران معاصر ۱۵۳

کتاب از حیث بیان زمینه‌های شکل‌گیری نظریه جامعه‌شناختی و تحولات کلی آن، به خصوص در طول قرن بیستم، بسیار جامع و حتی فراتر از اهداف درس «نظریه‌های جامعه‌شناسی (۲)» در مقطع کارشناسی است. لیکن نسبت به نظریه‌های جامعه‌شناسان کلاسیک و آثار و اندیشه‌های آنان جامع نیست و بیشتر به مرور آنها و آوردن برخی نکات مهم اکتفا شده است.

محتوای کتاب با فهرست آن کاملاً انطباق داشته و مباحث بسیار مفید، مورد نیاز و تلاش درخشان ریتزر را به نمایش می‌گذارد. در مواردی برخی از تیترها به طور کامل ترجمه نشده‌اند. اما محتوای کتاب با عنوان آن به دلیل توجه ریتزر به پارادیم‌های چندگانه نظریه جامعه‌شناختی و مکاتب ذیل آنها ممکن است قدری متفاوت به نظر برسد.

بین مطالب این اثر با سرفصل‌های شورای عالی برنامه‌ریزی برای درس «نظریه‌های جامعه‌شناسی» حدود ۹۰٪ مطابقت دارد. در این کتاب، نظریه‌ها با رویکردی مقایسه‌ای، انتقادی و در سیری پیش‌رونده از لحاظ تاریخی با تأکید بر نظریه‌های معاصر در چارچوب انگاره‌ها، مکاتب و دیدگاه‌های جامعه‌شناختی شده است. بنابر این، بیان نظریه‌ها و مکاتب، مقایسه و مرور انتقادی آنها، جنبه‌های مثبت و منفی و کارایی هر یک از دیدگاه‌های نظری که خواسته سرفصل درس مربوطه بوده، تأمین شده است.

برای درس «نظریه‌های جامعه‌شناسی (۱)» و به «خصوص نظریه‌های جامعه‌شناسی (۲)» در دوره کارشناسی و دروس نظری و بینش‌های جامعه‌شناختی در گرایش‌های مختلف کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی به لحاظ محتوا و نه لزوماً از حیث جنبه‌های صوری اثر ترجمه شده، مناسب است. هر چند، بهتر است این اثر به صورت مکمل و به عنوان کتاب استاد یا مرجع کارهای تحقیقی و تکلیف‌های دانشجویی در نظر گرفته شود.

با اینکه این اثر، چندبار تجدید چاپ شده است (چاپ اول ۱۹۸۳، چاپ دوم با برخی افزوده‌ها و اصلاحات در دو بخش ۱۹۸۸، چاپ سوم باز هم با افزوده‌ها و اصلاحات در سه بخش ۱۹۹۲ که گویا اثر حاضر ترجمه همین چاپ می‌باشد) و پس از این دوره، از سال‌های ۲۰۰۰ به بعد، آثار جدیدتر و با ترکیب تازه‌تر و محتوای افزون‌تری از ریتزر در حوزه نظریه‌ها، جایگزین دو کتاب قبلی

او (*Sociological Theory* و *Contemporary Sociological Theory*) شده است و متأسفانه ما کتاب‌های جدیدتر را به زبان فارسی در اختیار نداریم، اما هنوز هم این اثر در محدوده منابع فارسی بسیار تازه و نسبتاً روزآمد جلوه می‌کند.

چارچوب کلی کار، یعنی دسته‌بندی نظریه‌ها و مکاتب جامعه‌شناختی ذیل مفهوم انگاره یا پارادایم‌های چندگانه واقعیت اجتماعی، تعریف اجتماعی و رفتار اجتماعی، مرور و دسته‌بندی ریشه‌های تاریخی شکل‌گیری نظریه جامعه‌شناختی و دنبال کردن تحولات آن به نحو سازگار با چارچوب مفهومی کلی کتاب، توجه به رویکردهای تلفیقی جدیدتر و تلاش برای ارائه تحلیل‌های فرانظری از نظریه اجتماعی و جامعه‌شناختی، بیان دقیق توانمندی‌ها و کاستی‌های دیدگاه‌های نظری مختلف و ترکیب‌های جدیدتر آنها همگی از نوآوری‌های برجسته و ملموس کتاب ریتزر است.

بر کل کتاب یک چارچوب مفهومی معین و نوعی نظم منطقی بر اساس حرکت از کلی به جزئی و گذشته به حال (پارادایم واقعیت اجتماعی، تعریف اجتماعی و رفتار اجتماعی سپس نظریه‌های ساختارگرا، پساساختارگرا و بعد از آن ترکیب‌های جدید و بحث فرانظریه) حاکم است.

تا زمان ارائه هر یک از چاپ‌های کتاب همه منابع مهم و مرتبط را نویسنده و احياناً همکارانش دیده و بدان‌ها ارجاع داده‌اند و از این حیث سهل‌انگاری، کوتاهی و بخلی در کار نبوده است بلکه نوعی وسواس و دقت‌نظر شگفت‌انگیز مشاهده می‌شود.

میزان دقت در استنادات و ارجاعات اثر در متن اصلی بسیار خوب است، اما در متن ترجمه، از این حیث کار بسیار لطمه خورده است و در حد ضعیف می‌باشد.

به جز جهت‌گیری مبتنی بر تعهدات اخلاقی، آکادمیک و حفظ بی‌طرفی و تحلیل مطالب و حتی علاوه بر آن، داشتن رویکرد تلفیقی، ترکیبی و استنتاجی و تلاش برای فرانظریه‌سازی، جنبه دیگری، به ویژه با مضمون منفی، در کار ریتزر دیده نمی‌شود.

نظریه‌های جامعه‌شناسی در دوران معاصر ۱۵۵

کتاب جنبه علمی و دانشگاهی محض داشته، سوگیری و جانبدارانه خاص، موافق یا ضد فرهنگ و ارزش‌های اسلامی و مسائل مربوط به نظام جمهوری اسلامی ایران در آن دیده نمی‌شود.

این اثر از جنبه سیاسی، اجتماعی و فرهنگی ابعاد مخربی ندارد و مطمئناً با فهم و استفاده درست از مباحث آن، پیامدهای سودمند در درک تحولات و پدیده‌های اجتماعی و در نتیجه اصلاح عملکرد را در سطح خرد و کلان، عاملیت و ساختار می‌توان انتظار داشت.

متأسفانه ترجمه ناقص، نسبتاً پراشکال است. قصد مترجم، ترجمه جزء به جزء و کامل اثر بوده اما در این کار قدری بی‌دقتی و بدسلیقگی یا سهل‌انگاری صورت گرفته است. قسمت‌هایی از مطلب، برخی تیترها ترجمه نشده اند یا مفاهیم و مطالبی به‌درستی برگردانده نشده و منابع موجود در متن حذف یا ناقص ذکر شده‌اند. ترجمه تا حدودی روان، اما امانت‌داری ضعیف است. به جز یادداشتی از دکتر توسلی و مقدمه مترجم که حاوی توضیحاتی درباره کتاب و نویسنده آن است، هیچ کدام از موارد فوق‌الذکر انجام نشده و بلکه برخی حذفیات نیز در کار مترجم دیده می‌شود.

پیشنهادهای

این کتاب متأسفانه به شکل نامناسبی ترجمه و به بازار عرضه شده است. هر چند باید زحمت مترجم محترم کتاب را ارج نهاد، اما می‌توان گفت ایشان در کار ترجمه آن چنان که باید موفق نبوده است.

این اثر به دلیل توجه به نظریه‌های کلاسیک جامعه‌شناسی و نظریه‌ها و مکاتب مدرن در هر دو درس نظریه‌های جامعه‌شناسی (۱) و (۲) در مقاطع کارشناسی و کارشناسی‌ارشد، به خصوص به عنوان کتاب استاد یا مکمل و مرجع برای دانشجویان (به دلیل کاستی‌هایی که دارد) قابل استفاده است و در تجدید چاپ احتمالی آن لازم است ویراستاری ادبی و تخصصی دقیق نسبت به کار ترجمه صورت گیرد و اشتباهات و موارد حذف شده اصلاح شود. همچون:

- پیشگفتار مؤلف که ترجمه نشده است

- شناسنامه اصلی کتاب

۱۵۶ نقدنامه علوم اجتماعی

- ارجاعات و منابعی که مؤلف درون متن داده است

- فهرست اعلام و اشخاص

- فهرست موضوعی

- افزودن واژه‌نامه

هر چند، با وجود نسخه‌های تجدید چاپ شده یا تغییر شکل‌یافته سال‌های ۲۰۰۰ به بعد، که از حد این کتاب و اثر دیگر نویسنده، که آقای ثلاثی ترجمه کرده است، فراتر می‌رود، اساساً ترجمه آثار جدید ریتزر مطلوب‌تر و مناسب‌تر به نظر می‌رسد اما چنان چه قرار باشد این کتاب به همین صورت دوباره چاپ شود، انجام اصلاحات و افزودن واژه‌نامه و فهرست‌های موضوعی و اعلام ضروری است.

عنوان اثر: آینده بنیان‌گذاران جامعه‌شناسی
مؤلف / مترجم: ایروینگ زیتلین و همکاران / ترجمه غلام‌عباس توسلی
ناشر / سال نشر: قومس / ۱۳۷۳

معرفی، نقد و بررسی

این اثر را دکتر غلام‌عباس توسلی برای اولین بار در سال ۱۳۷۳ ترجمه نموده و نشر قومس به چاپ رسانده‌اند. به گفته مترجم محترم (صفحه ۳)، آقایان ابادری، خانم شهلا کاظمی‌پور و آقای محمدامین قانع‌راد، به خصوص آقای شادرو، در تطبیق و ویراستاری کتاب مشارکت داشته‌اند.

کتاب متشکل از ۹ فصل یا مقاله درباره برخی از مهم‌ترین اندیشمندان اجتماعی و جامعه‌شناسان کلاسیک، مانند: «مارکس»، «هابز»، تونیس و ویکو به عنوان سرچشمه‌های جامعه‌شناسی، «ماکس وبر»، «زیمل»، «پارتو»، «دورکیم»، «جورج هربرت مید»، «کوزر» و «پارسونز» است که هر کدام را یکی از صاحب‌نظران علاقه‌مند و متخصص درباره اندیشه‌های آنها نوشته است. در این مقاله‌ها کوشش شده است تا از خلال طرح پرسش‌هایی، مهم‌ترین جهت‌گیری‌های فکری بنیان‌گذاران جامعه‌شناسی همراه با سهم و میراثی که بر جا گذاشته‌اند و احیاناً نقش و تأثیری که در آینده (نسبت به زمان خود و حتی نسبت به زمان ما) می‌توانستند ایفا کنند، بحث و ارزیابی شوند.

عنوان لاتین کتاب *The future of the Sociological Classics* است که در برابر واژه *Classics* از معادل بنیان‌گذاران استفاده شده است.

با اینکه این اثر به صورت مجموعه مقالات گردآوری و ویراستاری شده است، نوعی سیر زمانی از گذشته دورتر به گذشته نزدیک‌تر و از اندیشمندانی که نخستین بنیادهای

نظری و مفهومی را فراهم کرده‌اند، به جامعه‌شناسان و بنیان‌گذاران اصلی، مارکس، وبر و دورکیم دیده می‌شود. در اواخر راه نیز دو مقاله از کوزر و پارسونز که می‌تواند نوعی جمع‌بندی کلی محسوب شود، با عنوان «کاربردهای نظریه کلاسیک در جامعه‌شناسی» و «دیدار مجدد با کلاسیک‌ها در طی حرفه‌ای طولانی» آمده است. لیکن در متن ترجمه برخی جابه‌جایی‌ها از جمله مقدم داشتن مقاله ایروینگ ام. زیتلین در مورد مارکس دیده می‌شود.

سایر آثار مشابه:

متفکران بزرگ جامعه‌شناسی	راب استونز / مهرداد میردامادی
زندگی و اندیشه بزرگان جامعه‌شناسی	لوئیس کوزر / محسن ثلاثی
بنیان‌های جامعه‌شناختی	جرج ریترز/تقی آزاد ارمکی

بررسی شکلی

متن، اغلب روان و رسا و در مواردی نسبتاً شیوا و جذاب ترجمه شده است. قواعد ویرایش و نگارش در حد خوب و قابل قبولی رعایت شده است. اگر چه، برخی موارد کاستی و نقص در مقدمه و متن کتاب دیده می‌شود. از جمله کاربرد علامت «،»، «»، «و» و حرف عطف «و»، اشتباه حروف نگاری، عدم استفاده از علامت «،» در جای مناسب، عدم رعایت فاصله مناسب بین کلمات. نگاه کنید به صفحه‌های: ب، پ، ت، ۲۱، ۲۲، ۲۳، ۴۴، ۵۵ و

حروف‌نگاری و صفحه‌آرایی در حد مطلوبی نیست. اگر چه، اندازه حاشیه‌ها و تناسب فونت قلم متن اصلی، تیتراها و زیرنویس رعایت شده است. اما فونت و اندازه قلم، قدیمی بوده و در حد معمول نیست. همچنین نوع کاغذ (گاهی) نامرغوب و صحافی کتاب نامناسب است. به علاوه، طرح خاصی که بیانگر موضوع یا محتوای اثر باشد، برای جلد در نظر گرفته نشده است. این اثر به طور خاص و مستقیم جنبه درسی ندارد و به عنوان منبع کمکی یا مرجع با توجه به حجم کتاب (۲۶۸ صفحه) وضعیت مناسب و قابل قبولی دارد.

از آنجایی که در این کتاب، هر مقاله، یک صاحب‌نظر متخصص و آشنا به مطلب نوشته است، کاربرد اصطلاحات تخصصی و یا توضیح و تشریح آنها، برای روشنگری و آموزش به علاقه‌مندان در حد بسیار خوب است.

بررسی محتوایی

معادل‌سازی اصطلاحات تخصصی اثر در حد خوب و قابل قبولی است. از معادل‌های پذیرفته شده و رایج و در مواردی از واژه‌های نو و مناسب استفاده شده است. هر چند، در مواردی، شاید اصطلاحات به‌خاطر جاافتاده بودن یا فضای مفهومی کاملاً خاص به صورت لاتین و ترجمه نشده، به کار رفته‌اند یا در مواردی معادل‌ها، می‌توانست بهتر باشد.

نمونه:

- معادل اسامی جامعه‌شناسان ذکر نشده است (صفحه‌های: ۸، ۲۱، ۵۱ و)
 - معادل لاتین برخی از مفاهیم ذکر نشده است: صفحه‌های الف، (نام لاتین کتاب‌ها)؛ صفحه ۸، «سرکوب اضافی، صفحه پانزده، «متاب به‌هه‌موث»، صفحه ۲۵، «گمین شافت و گزل شافت»
 - استفاده از اصطلاحاتی که رایج نیست یا نادرست است (صفحه ۴، «نگر مارکس»؛ صفحه ۷۱، فرمان حتمی «categorical imperative»؛ صفحه ۷۱، راهیابی از طریق گفتگو «discursive redemption»)
- برای تفهیم مطالب، مقدمه‌چینی، طرح سوال و مسئله در هر مقاله و سپس تلاش برای بسط موضوع و پاسخگویی به سؤالات و چالش‌های مطرح شده، تقریباً در همه مقاله‌ها، کار درخشانی صورت گرفته است. ضمناً به عنوان یک متن نظری و غیردرسی قاعده‌تاً دارای تمرین، پرسش، آزمون، جدول و نمودار نیست؛ اما از امر مقایسه، دقت و ارزیابی در ظرایف نظری مطالب، مقایسه رویکردها، مفاهیم و اندیشه‌ها و ریشه‌یابی مفاهیم برای تفهیم مطالب به طور شایسته‌ای استفاده شده است.

در یک مقایسه کلی، تناسب با سرفصل درس «نظریه‌های جامعه‌شناسی(۱)» در مقطع کارشناسی، از حیث عنوان حدود ۷۰٪ ولی از لحاظ

محتوای واقعی، به خاطر عدم پوشش مباحث و آثار هر یک از جامعه‌شناسان حدود ۴۰٪ تناسب دارد.

کتاب ماهیت نظری دارد، لذا داده‌هایی که با گذشت زمان کهنه می‌شوند را ندارد. در عین حال، از جنبه طرح نوآورانه برخی مطالب بسیار مهم، تازگی قابل قبولی دارد.

این اثر به طور کل، بر اساس یک ایده نوآورانه نوشته شده است. همچنین در هر یک از فصول کتاب، صاحب‌نظر مربوطه بر اساس اسلوبی مشترک در چارچوب طرح پرسش‌ها و چالش‌های بنیادینی که می‌تواند مهم‌ترین جهت‌گیری‌های هر متفکر و نقاط مشترک یا متفاوت وی را با دیگران روشن نماید و سرانجام سهم او را به عنوان یک بنیان‌گذار در تحول تاریخی نظری جامعه‌شناختی و چشم‌انداز تحولی آینده ارزیابی کند، مطالب را ساخته و پرداخته است. برای نمونه، نگاه کنید به صفحه‌های: «ب» و «پ» در مقدمه مترجم و ۲۰، ۲۲، ۴۴.

در هر مبحث، نویسنده که تخصص و برجستگی علمی بالا و شایسته دارد، علاوه بر تسلط خود بر مطالب، از سایر منابع به قدر کفایت استفاده کرده است.

در متن کتاب، هر جا که از مأخذی مستقیم یا غیرمستقیم استفاده شده، به مشخصات منبع مزبور ارجاع داده شده است.

جهت‌گیری کتاب، آکادمیک و از سر احساس مسئولیت برای روشنگری و ابهام‌زدایی از برخی پرسش‌ها و سوءتفاهم‌های رایج در باب جامعه‌شناسان کلاسیک و میراث فکری آنها است.

اساساً رسالت حقیقت‌یابی کتاب و پرهیز از افراط و تفریط‌های ایدئولوژیک و توجه به مهم‌ترین خصوصیات جامعه بشری و موقعیت انسان در این میان، می‌تواند در راستای ارزش‌ها و فرهنگ اسلامی ارزیابی شود.

با توجه به محتوای روشنگر، متعادل و منصفانه، کتاب سهم مهمی در ایجاد نوعی بینش نظری متعادل، منسجم و پویا در حوزه تفکر اجتماعی و در نتیجه شناخت و برنامه‌ریزی‌های اجتماعی و راهگشا در بر دارد.

آینده بنیان گذاران جامعه‌شناسی ۱۶۱

ترجمه کامل است و در حد قابل قبولی روان و رسا و در موارد زیادی جذاب است و از نظر صحت، در حد نسبتاً قابل قبولی است. البته، مواردی از جمله‌های مبهم و نارسا در ترجمه وجود دارد. همچنین از آن جهت که نامی از ویراستار اصلی کتاب به زبان انگلیسی (Buford Rhea) نیامده و ترتیب مقالات کتاب جابه‌جا شده و از مقدمه‌ها یا ضمائیم احتمالی کتاب گفته نشده، به نظر می‌رسد امانت به طور کامل رعایت نشده است.

برای کتاب از سوی مترجم محترم مقدمه‌ای چند صفحه‌ای، مفید و راهگشا در فهم رسالت و اهمیت کتاب نگاشته شده است و در پایان آن ضمیمه‌ای اعلام و کتاب‌نامه آورده شده است. در پایان هر فصل، یادداشت‌هایی از سوی نویسندگان مقالات وجود دارد. به طور کل، در پاورقی صفحات مطلبی ذکر نشده است. اما معمولاً، و نه در همه موارد، معادل فارسی اصطلاحات لاتین در متن آمده ولی برای اسامی و برخی اصطلاحات معادلی ذکر نشده است.

پیشنهادهای

این کتاب به عنوان منبع کمکی یا مرجع قابل استفاده دانشجویان در دروس «نظریه‌های جامعه‌شناسی (۱)» و (۲) و «بررسی آثار صاحب‌نظران جامعه‌شناسی» در سطح کارشناسی و دروس «بینش‌ها» و «نظریه‌های جامعه‌شناسی (۱)»، «جامعه‌شناسی علم» و «معرفت» و «جامعه‌شناسی دین» در مقطع کارشناسی ارشد می‌باشد. بهتر است در تجدید چاپ کتاب به موارد زیر توجه شود:

- تهیه واژه‌نامه و فهرست موضوعی
- تکمیل و تصحیح معادل‌سازی‌های اصطلاحات تخصصی و اسامی
- ویراستاری ادبی و تخصصی
- اضافه نمودن اطلاعات بیشتری از شناسنامه کتاب اصلی
- تغییر نظم مقالات کتاب بر اساس متن اصلی

عنوان اثر: نظریه‌های جامعه‌شناسی کلاسیک
مؤلف / مترجم: یان کرایب / ترجمه شهناز مسمی‌پرست
ناشر / سال نشر: آگه / ۱۳۸۲

معرفی، نقد و بررسی

یان کرایب، درجه دکتراي خود را از دانشگاه منچستر در سال ۱۹۷۳ گرفت و هم‌اکنون در دانشگاه اسکس به تدریس مشغول است. کتاب، نظریه‌های جامعه‌شناسی کلاسیک، دومین اثر وی است که به فارسی ترجمه شده است.

کتاب بعد از فصول مقدماتی، به سه بخش اصلی تقسیم می‌شود: بخش اول، درباره روش‌شناسی به معنی اعم آن و بخش دوم، در خصوص مفاهیم ساختار اجتماعی و پاسخ به پرسش‌هایی است، از قبیل جامعه چیست؟ آیا جامعه فقط از افراد مردم که انواع متفاوتی از روابط را با هم دارند، تشکیل می‌شود؟ آیا جامعه چیزی فراتر از افراد است؟ روابط میان بخش‌های متفاوت جامعه کدام‌اند؟ و ... نویسنده در بخش سوم به تبیین ماهیت تغییر اجتماعی و تحول تاریخی می‌پردازد. هر بخش شامل فصلی مربوط به یک نظریه‌پرداز است. به این ترتیب، کتاب را می‌توان به دو طریق خواند: الف - شیوه طبیعی از ابتدا تا انتها؛ ب - اندیشه هر یک از متفکرین به‌طور جداگانه در هر فصل

ایده اصلی کتاب، طراحی کلی آن در سه بخش اصلی با عناوین: «جامعه چیست و چگونه آن را مطالعه کنیم»، «دریافتهایی از ساختار اجتماعی» و «تاریخ و تغییر اجتماعی»: مطالب مقدماتی و تحلیل‌های انجام شده در جای جای کتاب؛ نتیجه‌گیری‌های انجام شده در هر بخش و کل کتاب؛ توجه به چهار جامعه‌شناس اصلی کلاسیک؛ مقایسه مبحث به مبحث اندیشه‌های آنها و در عین حال، ایجاد امکان مطالعه مستقل هر یک از آنان؛ طرح پرسش‌ها و چالش‌های مهم و اساسی نظری در برابر اندیشه‌های جامعه‌شناسان کلاسیک و سعی برای استخراج پاسخ‌های مناسب و مقایسه‌ای از آراء آنان در مسیر فهم مسائل امروزی؛ توجه به اندیشمندان دیگری که برای فهم آرای این چهار تن دانستن مطالبی درباره آنها ضروری است؛ به همراه نکات بسیار دیگری، از نمونه‌های نوآورانه این اثر است.

سایر آثار مشابه:

مراحل اساسی اندیشه در جامعه‌شناسی	ریمون آرون/باقر پرهام
زندگی و اندیشه بزرگان جامعه‌شناسی	لوئیس کوزر/محسن ثلاثی
بنیان‌های جامعه‌شناختی	جرج ریتزر/تقی آزاد ارمکی

بررسی شکلی

نحوه نگارش نویسنده بیشتر در قالبی مباحثه‌ای، مقایسه‌ای، گاه خودمانی و رو به مخاطب، بیشتر تحلیلی است تا توصیفی. از ضرب‌المثل‌ها و تمثیل‌های گوناگون در جاهای مختلف استفاده می‌کند. بنابر این، در کل نثر او عموماً روان و رسا به نظر می‌آید. هر چند، فراز و فرودها یا عبارت‌های پیچیده و نسبتاً مبهم و دشوار در متن او دیده می‌شود. در متن ترجمه آنچه گفته شد، به خوبی منعکس شده است. اما در کل نثر ترجمه چندان که باید، یکدست، روان و رسا نیست. برای نمونه به صفحه‌های: ۲۷، ۲۸، ۲۹، ۳۱، ۳۲، ۳۴، ۳۹، ۴۰، ۱۹۵، ۲۶۲، ۲۶۳، ۲۸۱ و صفحه ۳۸، سطر یازدهم: «این جا من شرح حال مختصر بقیه مردان سفیدپوست مرده را ارائه خواهم کرد»؛ صفحه ۴۱، سطر ششم: «اگر شجاعت دارید، با کسی که از همه بیشتر از تعصبات عریزی شما دور است بی‌اغازید»؛ صفحه ۴۵، سطر یازدهم: «او زندگی خود را از طریق روزنامه‌نگاری می‌گذراند که از آن متنفر بود خزعبلات ژورنالیستی که او را از تحقیق واقعی دور نگاه می‌داشت»؛ صفحه ۲۱۱، سطر دهم: «در ابتدا طرح کلی که به هنگام مرگ روی آن کار می‌کرد و ترجمه آن ...» نگاه کنید.

رعایت قواعد ویرایش و نگارش نسبت به حجم کتاب در حد خوب است. اما پاره‌ای اشکالات مانند: کاربرد علامت «،» و «.» و حرف عطف «و»، اشتباه حروف نگاری، عدم استفاده از علامت «،» در جای مناسب، عدم رعایت فاصله مناسب بین کلمات در کتاب دیده می‌شود. برای نمونه به صفحات: ۶، ۲۵، ۲۶، ۲۷، ۲۸، ۳۱، ۳۲، ۴۱، ۱۵۹، ۱۷۹، ۱۹۵، ۲۶۲، ۲۸۱ نگاه کنید.

کتاب از نظر حروف‌نگاری و صفحه‌آرایی وضعیت خوب و نسبتاً قابل قبولی دارد. ضوابط مربوط به صفحه‌آرایی (سرفصله، اندازه حاشیه‌ها، متناسب بودن نوع و اندازه قلم استفاده شده برای متن، تیترو زیرنویس) رعایت شده

نظریه‌های جامعه‌شناسی کلاسیک ۱۶۵

است. نوع کاغذ نامرغوب و از نظر صحافی خوب است. برای جلد، طرح خاصی که با موضوع کتاب همخوانی داشته باشد، در نظر گرفته نشده است. حجم اثر برای کارشناسی نسبتاً زیاد و مناسب کارشناسی‌ارشد و بالاتر است. البته اگر از بخش مقدماتی کتاب (حدود ۶۰ صفحه) بگذریم و ضمایم کتاب را نیز از محاسبه حذف کنیم، در آن صورت، می‌توان کتاب را با تدریس استاد برای دوره کارشناسی مناسب دید.

بررسی محتوایی

نویسنده در سطحی عالی با دقت، تخصص و وسواس زیاد به بررسی مهم‌ترین ایده‌های چهار تن از جامعه‌شناسان کلاسیک که نقش اساسی در بنیان‌گذاری رشته جامعه‌شناسی داشته‌اند، پرداخته است. وی در چارچوب‌هایی نو توانسته است مهم‌ترین مفاهیم و اصطلاحات نظری این جامعه‌شناسان برجسته را استخراج و تحلیل نماید. از این رو، با توجه به تسلط نویسنده بر مباحث نظری و داشتن رویکردهای تحلیلی تازه، هم کاربرد اصطلاحات تخصصی پیشین به خوبی و درست در کتاب انجام شده و هم مفاهیم و اصطلاحات مفید و راهگشای جدیدی را نویسنده طرح و تحلیل کرده است. از دسته اول می‌توان به مفاهیم: «تقسیم کار اجتماعی»، «خودکشی»، «بت‌شدگی کالا»، «عقلانیت ابزرای»، «نظریه ارزش کار»، «فرهنگ عینی» و از دسته دوم به «تمایز میان یکپارچگی نظام و اجتماعی» اشاره کرد. مطالب و مفاهیمی را که عمدتاً در بخش مقدماتی و نتیجه‌گیری‌های کتاب می‌توان مشاهده کرد، به طور کل در سطح عالی است.

زحمت بسیاری برای معادل‌سازی مناسب از سوی مترجم صرف شده است. اما، در نهایت، نتیجه کار کاملاً رضایت‌بخش و بی‌نقص نیست. در موارد بسیاری، از معادل‌های رایج، قابل قبول و صحیح استفاده شده و در مواردی به ساخت معادل‌های جدید اقدام شده است که در این دسته معادل‌ها می‌توان موارد مناسب و مبهم و نارسا را شناسایی کرد که البته، دسته دوم هم کم نیستند. روابط جمعی در مقابل «communal relationship» که معادل روابط اشتراکی یا اجتماعی رایج‌تر است؛ جبهه‌های منزلتی دولت‌مدار (State-

administered status block) که بهتر بود «مجموعه‌های منزلتی - اجرایی دولتی» ترجمه می‌شد؛ صفحه ۲۱۳، روابط جمعی در برابر «communal» و «اجتماع» (association) و «جامعه» (community) صحیح نمی‌باشد؛ صفحه ۱۹۵، «معامله تلاش» در برابر (effort - bargaining) صفحه ۲۱۱، تحلیل جامعه‌شناختی جوهری (substantive sociological analysis) که تحلیل جامعه‌شناختی ذاتی رایج‌تر است.

این متن ماهیت نظری و اهداف آموزشی دارد. در نتیجه از ابزارهای گوناگون و متناسبی برای تفهیم مطالب استفاده شده است.

نسبت به اهداف درس «نظریه‌های جامعه‌شناسی (۱)» در دوره کارشناسی، تقریباً جامع و وافی به مقصود است. مثلاً، حدود ۸۰ تا ۹۰٪ و برای کارشناسی ارشد جزو یکی از دو یا سه کتاب اصلی «نظریه‌های جامعه‌شناسی (۱)» می‌توان معرفی و استفاده کرد.

محتوای اثر، هم با عنوان کتاب که به طرزی یکپارچه به نظریه جامعه‌شناختی در عصر شکل‌گیری و بنیان‌گذاری آن، یعنی دوره کلاسیک، می‌پردازد و آن را یک پدیده نوظهور، فرایندی و در حال تطور و تکامل می‌بیند و هم با دو فهرست اجمالی و تفصیلی آن (که برای چنین اثری داشتن هر دو فهرست ضروری و مفید است) کاملاً منطبق است.

این اثر نسبت به اهداف درس «نظریه‌های جامعه‌شناسی (۱)» نسبتاً جامع، اما نسبت به سرفصل قدیمی آن حدود ۷۰٪ پوشش ایجاد می‌کند و برای درس «بررسی آثار صاحب‌نظران جامعه‌شناسی» به صورت مرجع قابل استفاده است.

کتاب دارای مزایای بسیاری است که آن را برای تدریس باارزش می‌کند اما، اولاً، نقایص ترجمه در عبارت‌پردازی و معادل‌گذاری و ثانیاً، سطح بالای تحلیلی مطالب مقدماتی و نتیجه‌گیری‌های کتاب و چارچوب دوراندیشانه و عمیقی که برای طرح مطالب در نظر گرفته شده است، به‌خصوص نکته اول، کار استفاده از آن را با تردید مواجه می‌سازد.

نظریه‌های جامعه‌شناسی کلاسیک ۱۶۷

مطالب کتاب در اصل ماهیت نظری دارند و مربوط به اندیشه‌های جامعه‌شناسانی است که عمدتاً مربوط به قرن نوزدهم و اوایل قرن بیستم هستند، با این همه، تحلیل‌ها و چارچوب‌های نوین برای طرح مطالب کتاب و سعی نویسنده برای نشان دادن سودمندی نظریه‌های آنها در فهم مسائل امروز و جامعه نوین، کتاب را به اثری نوآورانه نوین و روزآمد تبدیل کرده است. نظم منطقی و انسجام مطالب در هر فصل و کل اثر در سطح عالی است.

محتوای اثر، هم با عنوان کتاب که به طرزی یکپارچه به نظریه جامعه‌شناختی در عصر شکل‌گیری و بنیان‌گذاری آن، یعنی دوره کلاسیک، می‌پردازد و آن را به عنوان یک پدیده نوظهور، فرایندی و در حال تطور و تکامل می‌بیند و هم با دو فهرست اجمالی و تفصیلی آن (که برای چنین اثری داشتن هر دو فهرست ضروری و مفید است) کاملاً منطبق است. البته در ترجمه اثر در ادامه عنوان عبارت «مقدمه‌ای بر اندیشه مارکس، وبر، دورکیم و زیمل» آمده که خواننده را بیشتر یا سریع‌تر به محتوای کتاب رهنمون می‌نماید. به قدر کفایت، بلکه با وسواس زیاد، هم از منابع اصلی و هم از شروح و منابعی که برای تکمیل مطالب لازم بوده، به خوبی استفاده شده که در کتاب‌نامه منعکس است.

هر جا که از مأخذی مستقیم یا غیرمستقیم استفاده شده، به مشخصات منبع مزبور ارجاع داده شده است.

جهت‌گیری نویسنده آکادمیک، دقیق و محققانه است. با اینکه او خود را در گذشته یک مارکسیست یا مارکسیست اگزیستانسیالیسم خوانده، اما در وضع فعلی یک تحلیل‌گر بی‌طرف، جامع‌نگر و دارای رویکرد کاربردی به نظریه‌های جامعه‌شناختی است. در ضمن با توجه به تخصص وی در حوزه روانکاری و روان‌شناسی، نوعی گرایش یا رگه‌های تحلیل روان‌کاوانه یا روان‌شناسانه در مباحث او پیداست. نوعی روان‌شناسی و روان‌کاوی دیدگاه‌های نظری جامعه‌شناسی در کنار برخورد جامعه‌شناسی در چارچوب جامعه‌شناسی معرفتی و علمی با اندیشه‌های اجتماعی، یعنی نه تنها نظریه‌ها را از حیث چارچوب منطقی و سازگاری صوری آنها و سپس انطباق‌شان با واقعیت‌ها

می‌کاود و همانند کوزر جامعه‌شناسانه در اندیشه‌های اجتماعی می‌نگرد، بلکه گاهی می‌توان نوعی روان‌شناسی اندیشه‌های اجتماعی را در کار او مشاهده کرد. برای نمونه به صفحه‌های: ۳۹ و ۴۰، تیتز چگونه درباره‌ی اندیشمندان تفکر کنیم؟ نگاه کنید.

کتاب بیشتر اختصاص به بیان اندیشه‌های جامعه‌شناسان کلاسیک دارد. اما چون به فهم بهتر و بیشتر نظریه‌های جامعه‌شناسی و نظم و تحول پدیده‌های اجتماعی کمک می‌کند، می‌تواند در راستای اهداف و ارزش‌های فرهنگ اسلامی که بر هر چه بیشتر شناختن واقعیت‌ها و کوشش در جهت اصلاح کاستی‌ها و استفاده از فرصت‌ها اصرار می‌ورزد، مفید و همسو تلقی شود. بی‌تردید این اثر فاقد ابعاد مخرب در زمینه‌های یاد شده است و با توجه به ارزش‌های شناختی، بینشی و راهبردی موجود در آن، می‌تواند ابعاد مفید سیاسی، اجتماعی و فرهنگی داشته باشد.

ترجمه‌ای کامل، نسبتاً روان و تا حد زیادی امانت‌دار و کاملاً به اصول ترجمه توجه شده و مترجم در کار معادل‌سازی، توضیحات مقدماتی، آوردن واژه‌نامه، کتاب‌نامه و ضمائم تلاش خود را کرده است.

پیشنهادهای

همانطور که گفته شد، کتاب مزایای بسیاری دارد که آن را برای تدریس باارزش می‌کند. بنابر این، برای استفاده‌ی بیشتر در تجدید چاپ آن بهتر است برای رفع نواقص ویرایش و نگارشی متن و ترجمه‌ی مجدد برخی جمله‌ها، برای روانی و یکدست‌شدن و تجدید نظر در معادل‌گذاری‌ها اقدامی صورت گیرد.

عنوان اثر: اندیشه‌های بنیادی در جامعه‌شناسی
مؤلف / مترجم: پیتر کیویستو / ترجمه منوچهر صبوری
ناشر / سال نشر: نی / ۱۳۸۰

معرفی، نقد و بررسی

کتاب *اندیشه‌های بنیادی در جامعه‌شناسی* نوشته پیتر کیویستو، استاد جامعه‌شناسی دانشگاه ایلینویز آمریکا است که نخستین بار در ۱۹۹۸ انتشار یافت. این کتاب هم برای دانشجویان جامعه‌شناسی و هم برای پژوهشگران و سایر علاقه‌مندان به علوم اجتماعی و جامعه‌شناسی سودمند خواهد بود. در این کتاب مهم‌ترین موضوعات و مسائل دوران کنونی و جامعه پست‌مدرن با اندیشه‌های نظریه‌پردازان برجسته‌ای که تفکر جامعه‌شناختی در اواخر قرن ۱۹، یعنی مهم‌ترین نظریه‌های کلاسیک جامعه‌شناسی را پدید آوردند، پیوند یافته است (کیویستو، ۱۳۸۰: ۱۱).

این اثر چهار مفهوم کلیدی مورد بحث جامعه‌شناسان کلاسیک، مدرن و در چند مورد پست‌مدرن را به عنوان مهم‌ترین موضوعات مطرح در جامعه جهانی، و بالاخص غربی، طی دو تا سه قرن اخیر از منظر صاحب‌نظران عمده جامعه‌شناسی نظری در شش فصل به بحث می‌گذارد. مفاهیم و موضوعات مزبور عبارت‌اند از: جامعه صنعتی، دموکراسی، فردگرایی و تجدد مدرنیته که در فصل‌های اول تا پنجم درباره آنها بحث شده است. چنان که پیداست پدیده‌های مزبور، کلیدی‌ترین و مهم‌ترین اندیشه‌های جامعه‌شناختی و پدیده‌های خرد و کلان اجتماعی را در بر می‌گیرند. در فصل ششم با نگرش به آینده جهان و تأکید بر ضرورت جهانی اندیشیدن پرسش‌هایی درباره مهم‌ترین روندهای کنونی، اقتصاد جهانی، جهانی‌شدن، دموکراسی و فرهنگ جهانی مطرح می‌شود.

طرح مفاهیم یاد شده بر اساس تقدم و تأخر وقوع هر یک از مصادیق آنها و تأثیرگذاری بر وقایع بعدی و مفاهیم مرتبط با آنها (نظم تاریخی وقوع پدیده‌ها و نظریه‌پردازی درباره آنها) و در نتیجه بر اساس نظم منطقی، سیر تاریخی و حرکت از کلی به جزئی و از مبتکران به توسعه‌دهندگان و نقادان می‌باشد.

۱۷۰ نقدنامه علوم اجتماعی

سایر آثار مشابه:

بنیان‌های جامعه‌شناختی، خاستگاه‌های ایده‌های	جرج ریترز/تقی آزاد ارمکی
اساسی در جامعه‌شناسی	
زندگی و اندیشه بزرگان جامعه‌شناسی	لوئیس کوزر/محسن ثلاثی
نظریه اجتماعی کلاسیک	یان کرایب/شهناز مسمی‌پرست
نظریه‌های بنیادی جامعه‌شناختی	لوئیس کوزر و برنارد روزنبرگ/فرهنگ

ارشاد

بررسی شکلی

متن ترجمه شده، روان و رسا به نظر می‌رسد. در عین حال، برخی جمله‌های ناقص و نامفهوم که یا نتیجه ترجمه شتابزده یا کاربرد مفاهیمی که به قدر کافی روشن و جاافتاده نیستند یا ناشی از نواقص چاپی است، در کتاب دیده می‌شود. مانند موارد زیر:

صفحه ۱۱، سطر پنجم از آخر صفحه: «برخی از این اندیشه‌های برجسته که به این ترتیب پدید آمده‌اند و خاستگاه و چگونگی پیدایش و توسعه آنها در این کتاب بررسی شده است». جمله ناتمام مانده است.

صفحه ۱۳، سطر هفتم از آخر صفحه: «آنها در اندیشیدن ماهیت متغیر روابط اجتماعی، حتی در خصوصی‌ترین و نزدیک‌ترین سطوح روابط عاشقانه، دوستانه و همسایگی، چیزهای بسیاری ارائه می‌کنند».

صفحه ۱۶، سطر هشتم: «این عنوان‌ها کنجکاوی‌تان را برمی‌انگیزد، به هیجان می‌آوردتان یا نگران‌تان می‌کند»

صفحه ۱۸، پاراگراف دوم، سطر چهارم: «دموکراسی، با دادن اقتدار نهایی به شهروندان، این وضعیت را تغییر داد و حکومت دوباره نهادی شده که هدفش فراهم کردن زمینه ای برای عملی‌شدن منافع شهروندان است». جمله ناقص است.

صفحه ۲۳، سطر پانزدهم: «از تناقض‌های منطقی با محالی‌ها احتراز کند».

اندیشه‌های بنیادی در جامعه‌شناسی ۱۷۱

رعایت قواعد ویرایش و نگارش در حد خوب، البته نه بسیار خوب که از مترجم و ناشر محترم برای چنین کتاب باارزشی انتظار می‌رفته، است. برخی از نواقص، که متأسفانه کم هم نیستند، از این قرارند:

اشتباه حروف نگاری

- صفحه ۱۲، پاراگراف دوم، سطر سوم: «دو فصل ششم» به جای «در فصل ششم»
 - صفحه ۲۳، سطر اول: «را» ی دوم اضافه است.
 - صفحه ۱۵، سطر یازدهم: «ناخوش آیند» به جای «ناخوشایند»
 - صفحه ۳۸، پاورقی «warking» به جای «working»
 - صفحه ۵۴، سطر آخر: «تن‌آسان» به جای «تن‌آسای»
- عدم استفاده از «،» در جای مناسب
- صفحه ۱۱، سطر سوم: بعد از کلمه «نویسنده»
 - صفحه ۱۳، سطر پنجم، هفتم و یازدهم به ترتیب بعد از کلمات «اندیشه‌ها»، «نشان دهند» و «نظریه‌ها»
 - صفحه ۱۴، سطر اول و پاراگراف آخر، سطر دوم و آخر بعد از کلمات «هستند» و «محصول نهایی»
 - صفحه ۱۶، سطر دوازدهم، چهاردهم، نوزدهم بعد از کلمات «سال پیش»، «تغییرات»، «مزبور»
 - صفحه ۱۸، پاراگراف دوم، سطر دوم بعد از کلمه «دموکراتیک»؛ پاراگراف آخر، سطر اول بعد از کلمات «گذشته» و «است» و...
- کاربرد علامت «،» و «.» و حرف عطف «و»
- صفحه ۵۴، سطر چهارم: «می‌شد، و اگر چه»
 - صفحه ۱۴، پاراگراف آخر، سطر چهارم: «اظهار نظر کرد، و بدین سان»

از لحاظ حروف‌نگاری و صفحه‌آرایی با توجه به قطع کتاب، بسیار خوب است. تناسب قلم به کار رفته در متن، تیترها و زیرنویس رعایت شده است. صحافی کتاب (با توجه به حجم و قطع آن) و همچنین کاغذ استفاده شده مناسب است. طرح روی جلد زیبا است اما با عنوان کتاب همخوانی ندارد.

بررسی محتوایی

نویسنده که خود متخصص در حوزه نظریه جامعه‌شناختی است و این کتاب را پس از مطالعه و تأمل و مشاوره بسیار نوشته است، اساس کار خود را بر کشف، دسته‌بندی، تشریح مفاهیم کلیدی در اندیشه‌های مهم‌ترین جامعه‌شناسان دو قرن اخیر قرار داده است. عمده‌ترین مفاهیم کلیدی مورد توجه نویسنده چهار مورد «جامعه صنعتی»، «دموکراسی»، «فردگرایی» و «مدرنیته» است که در قالبی مقایسه‌ای و در یک روند رو به جلوی تاریخی، حرکت تحولی و تکاملی آنها و ارتباطشان با سایر مفاهیم مهم یا بنیادی جامعه‌شناختی نزد بنیان‌گذاران (مبتکران این مفاهیم یا پیشگامان به تعبیر مترجم) دیدگاه‌های مفهومی و مهم برجسته‌ترین جامعه‌شناسان به خوبی تشریح شده است.

کلمات و مفاهیم تخصصی بسیاری بدون ذکر معادل لاتین آنها به کار رفته‌اند که ارزیابی را در حوزه معادل‌سازی دشوار می‌سازد. حتی برای چهار مفهوم اصلی کتاب (شاید به دلیل شناخته‌شده بودن که چندان هم مقبول نیست) معادل داده نشده است. اما از مترجم زبردست و پرکاری مانند آقای صبوری آوردن معادل‌های درست، انتظار می‌رود که قاعدتاً چنین بوده است. نمونه‌ای از کلماتی که معادل ندارند:

صفحه ۲۰: «پیشگانی اندیشه‌ها»؛ صفحه ۲۳، سطر دهم: «نظریه‌های هر روزه»؛ سطر پانزدهم: «تناقض‌های منطقی»؛ صفحه ۴۳: کتاب مبارزه طبقاتی در فرانسه؛

نمونه‌هایی از معادل‌های صحیح یا نوآورانه:

صفحه ۲۷: جبر ساعت (tyranny of the clock)؛ صفحه ۳۴: نظریه‌های ارزش اضافی (Theories of surplus value)؛ صفحه ۳۷: کار بیگانه شده (Alienated Labor).

برای تفهیم موضوع از ابزارهایی همچون: تصویر، نمودار، جدول، مقدمه، پیشگفتار؛ طرح بحث مقدماتی در همه فصول، به ویژه فصل اول کتاب و ذکر مطالبی که از سنخ نوعی جمع‌بندی و بحث و نظر برای بحث‌های بعدی می‌باشند در پایان فصول؛ آوردن مثال‌ها، مقایسه‌ها و استنادات فراوان برای تفهیم مطالب، استفاده شده است.

اندیشه‌های بنیادی در جامعه‌شناسی ۱۷۳

کتاب برای درس خاصی نوشته نشده است اما، در عین حال، محتوای کتاب نسبت به اهداف دروس «مبانی جامعه‌شناسی» و «نظریه‌های جامعه‌شناسی»، به طریقی متفاوت، ۴۰ تا ۵۰٪ پوشش می‌دهد.

در این کتاب مهم‌ترین موضوعات و مسائل دوران کنونی و جامعه پست‌مدرن با اندیشه‌های نظریه‌پردازان برجسته‌ای که تفکر جامعه‌شناختی در اواخر قرن ۱۹، یعنی مهم‌ترین نظریه‌های کلاسیک جامعه‌شناسی را پدید آوردند، پیوند یافته‌اند و مفاهیم جامعه صنعتی، دموکراسی، فردگرایی و تجدد (مدرنیته)، که کلیدی‌ترین و مهم‌ترین اندیشه‌های جامعه‌شناختی و پدیده‌های خرد و کلان اجتماعی را در بر می‌گیرند، بررسی شده‌اند. لذا محتوای کتاب با عنوان لاتین آن *Key Ideas in Sociology* مطابقت دارد.

علاوه بر دروس مبانی و نظریه‌های جامعه‌شناسی، مباحث کتاب را می‌توان در بخش‌های تحلیلی دروس «جامعه‌شناسی صنعتی»، «جامعه‌شناسی سیاسی»، «جامعه‌شناسی جهان‌سوم»، «جامعه‌شناسی توسعه» و «تغییرات اجتماعی» به عنوان منبع کمکی و مرجع مورد استفاده قرار داد. همچنین مطالب این اثر برای پژوهشگران و سایر علاقه‌مندان به علوم اجتماعی و جامعه‌شناسی سودمند است.

به عنوان یک متن نظری که در اواخر دهه ۹۰ نوشته شده است و در قالبی نو، مهمترین ایده‌های کلیدی جامعه‌شناختی را با ذکر استنادات و شواهد متنوع و تا حد ممکن نو عرضه می‌کند، اطلاعات اثر در حد قابل قبولی به روز است.

کل ایده کتاب، در کشف و پرداختن چهار مفهوم «جامعه صنعتی»، «دموکراسی»، «فردگرایی» و «مدرنیته» و تعقیب هر یک از این مفاهیم نزد مبتکران و توسعه‌دهندگان آن در طول دو قرن اخیر، همچنین تلاش برای نوعی جمع‌بندی و نگاه به وضعیت آینده جهان و نظریه‌پردازی در باب آن، نوآورانه است.

نظم منطقی و انسجام مطالب در هر فصل و کل اثر بسیار خوب است.

با توجه به ارجاعات داخل متن و فهرست منابع آخر کتاب، می‌توان گفت برای تبیین موضوعات مورد بحث به قدر کفایت از منابع استفاده شده است.

دقت در استنادات و ارجاعات اثر بسیار خوب است. هر جا که نویسنده از منبعی به طور مستقیم و غیرمستقیم استفاده نموده، مشخصات منبع (نام نویسنده، سال و صفحه) را ذکر کرده است. تنها اشکال یکدست نبودن ارجاع‌دهی است. بدین معنی که در برخی از ارجاعات نام انگلیسی نویسنده و در برخی موارد از معادل فارسی نام نویسنده استفاده شده است.

جهت‌گیری نویسنده محترم آکادمیک است. وی سعی کرده است وجود نوعی تشابه و تداوم در موضوعات و مفاهیم در نظریه جامعه‌شناسانی چون: وبر، دورکیم، زیمل و ... را نشان دهد.

کتاب، سیر اندیشه جامعه‌شناسان غربی را در زمینه‌های مشترکی که گفته شد، طی می‌کند و بسترهای مربوط به نقصان‌های فکری و مهمترین جهت‌گیری‌های انسان را در فهم و برخوردش با محیط خود مورد توجه و نقد قرار می‌دهد (گاه به طور ضمنی و گاه به طور علنی و اصلی). در نتیجه می‌تواند از این حیث در تلفیق و مقایسه با ایده‌ها و ارزش‌های موجود در فرهنگ اسلامی در این باب مفید واقع شود.

آثار مخربی ندارد. اما با توجه به هدف کلی کتاب و نقش آن در تعمیق و گسترش اندیشه بشر درباره پدیده‌های اجتماعی و شیوه زیست اجتماعی انسان، مطمئناً سودمندی و راهگشایی قابل توجهی در بردارد. ترجمه کامل است و اغلب روان و امانت‌دارانه به نظر می‌آید. به خصوص که در مورد شناسنامه کتاب، برخلاف بعضی از مترجمان، توضیحات لازم داده شده است.

به اصول ترجمه توجه کافی شده است. به طوری که معادل‌گذاری (در مورد اصطلاحاتی که معادل‌های آنها ذکر شده است) خوب است. مترجم محترم، در مقدمه‌ای کوتاه، ویژگی‌های کتاب را بیان کرده‌اند و در برخی موارد که لازم بوده است (هر چند موارد آن اندک است)، در پاورقی توضیحاتی آورده‌اند.

پیشنهادهای

برای استفاده بیشتر از کتاب، بهتر است در تجدید چاپ بعدی، ویراستاری ادبی و تخصصی شود. به عبارت دیگر، ضمن برطرف کردن اشکالات ویرایش و نگارشی، در معادل‌گذاری و ترجمه برخی از جملات که مبهم و نارسا هستند، تجدیدنظر صورت گیرد. به علاوه، واژه‌نامه‌ای برای کتاب تنظیم شود.

عنوان اثر: نظریه‌های جامعه‌شناسی محض و کاربردی
مؤلف / مترجم: کالوین جی لارسن / غلام‌عباس توسلی و رضا فاضل
ناشر / سال نشر: سمت / ۱۳۷۷

معرفی، نقد و بررسی

این اثر را غلام‌عباس توسلی و رضا فاضل در سال ۱۳۷۷ ترجمه و انتشارات سمت در ۳۰۰ نسخه با قطعی وزیری به چاپ رسانده است. کتاب آغاز با تاریخچه می‌باشد، سپس دو فصل راجع به هر یک از دو مفهوم نظریه محض و نظریه کاربردی است. در ادامه، دیدگاه‌های رقیب (پوزیتیویستی و هرمنیوتیکی) و راجع به رابطه، می‌باشد. دو فصل بعدی (پنجم و ششم) به مسئله اخلاق و سیاست اجتماعی اختصاص یافته است و در نهایت، نویسنده سعی نموده به نتیجه‌گیری (فصل هفتم) برسد. وی در فصل‌بندی کتاب، یک سیر کلی به جزئی و مرور تاریخی از آغاز تاکنون را پی‌گیری کرده و در پی یک نتیجه‌گیری و جمع‌بندی نهایی است.

بررسی شکلی

روان و رسایی متن ترجمه در حد مطلوبی نیست (حداکثر در حد متوسط و در مواردی ضعیف) و در بسیاری از جاها ترجمه به صورت تحت‌اللفظی است و گویی با قدری شتابزدگی انجام شده است. قواعد ویرایش و نگارش در حد خوب و قابل قبولی رعایت شده است. اگر چه، برخی موارد کاستی و نقص ویرایشی و نگارشی در کتاب دیده می‌شود.

از جمله کاربرد علامت «،» و «.» و حرف عطف «و»، اشتباه حروف نگاری، عدم استفاده از علامت «،» در جای مناسب، عدم رعایت فاصله مناسب بین کلمات.

حروف نگاری و صفحه آرایی در حد مطلوب است. اندازه حاشیه‌ها، فاصله بین خطوط، تناسب بین فونت متن، تیترو زیرنویس به خوبی رعایت شده است. همچنین کتاب از حیث نوع کاغذ، صحافی و قطع خوب است و طرح روی جلد آن هم معرف انتشارات (سمت) است.

بررسی محتوایی

در واقع این کتاب، حاصل تتبع و تفکر زیاد است. نویسنده بر دیدگاهی نظری و تجربی تسلط داشته و به آنچه می‌اندیشیده، پرداخته است. وی در این کتاب به ارتباط نظریه جامعه‌شناسی و کاربرد آن در عمل می‌پردازد و در این راستا، بررسی‌ای تاریخی از چگونگی فعالیت‌های کاربردی و تجربیات جامعه‌شناسان آمریکایی ارائه می‌دهد. گرچه کتاب به‌طور عمیق و تفصیلی وارد مباحث مفهومی نشده، اما مفاهیم زیادی را هم درست به‌کار برده است.

معادل‌سازی نیز مانند کل ترجمه، بیشتر جنبه تحت‌اللفظی دارد و حداکثر در وضعیتی خوب قرار می‌گیرد. بعضاً از معادل‌های رایج استفاده شده، در مواردی برخی اصطلاحات ترجمه نشده و گاه از معادل‌های نامناسب استفاده شده است. به عبارت دیگر، معادل‌ها از نظر زیبایی‌شناسی و سهولت فهم، روانی یا سایر معیارها کاملاً مطلوب نیستند.

برای تفهیم موضوع از سایر ابزارها مانند: پیشگفتار، مقدمه، خلاصه و نتیجه‌گیری در انتهای فصول (که کتاب را با ارزش بیشتر قابل استفاده کرده است)، طرح بحث مقدماتی، استناد به مطالعات دیگر، دیدگاه‌های نظری، شواهد عینی و برخی آمار و اطلاعات بهره گرفته شده است.

این اثر می‌تواند بیشتر مورد استفاده محققانی قرار گیرد که در جستجوی نحوه کاربرد نظریه‌های جامعه‌شناسی در جامعه خود و در اندیشه کاربردی کردن این ایده‌ها هستند و در این خصوص از نظر جامعیت مشکلی وجود ندارد.

نظریه‌های جامعه‌شناسی محض و کاربردی ۱۷۹

محتوای اثر با عنوان کتاب تطابق ندارد، زیرا عنوان فعلی، ذهن را به این سمت سوق می‌دهد که گویا نظریه‌های جامعه‌شناسی قرار است به دو بخش تقسیم شود و در ذیل هر کدام مصداق‌هایش بیان شود اما کتاب به این صورت تنظیم نشده است.

این اثر با هدف یک کتاب درسی خاص نوشته نشده است و برای دروس «نظریه‌های جامعه‌شناسی (۲)» و «روش تحقیق (۱)» در مقطع کارشناسی و کارشناسی‌ارشد به عنوان یک منبع مکمل و فرعی قابل استفاده است.

مباحث کتاب، بیشتر مربوط به دو دهه پایانی قرن بیستم در غرب، به ویژه آمریکا است (جدال بین جامعه‌شناسی محض و کاربردی، سطح کلان و خرد، ذهنیت و عینیت و ...) که ممکن است برای آنها تا اندازه‌ای قدیمی شده باشد، اما برای ما همچنان معمولی و مطرح است.

نوآوری این کتاب در طرح و بررسی مسئله جدایی بین جامعه‌شناسی محض و کاربردی است و کوشیده است تا با ارجاع به نظریه‌ها و مطالعات انجام شده تا آن زمان موضوع را بررسی کند و به نتیجه برسد. هر چند، در مقام نتیجه‌گیری نهایی، دستاوردش مفصل، قاطع و روشن نیست و نتیجه کتاب در پاراگراف‌های پایانی آمده است.

منابع ذکر شده در آخر هر فصل بیانگر این است که نویسنده محترم از منابع موجود به قدر کفایت استفاده کرده است.

میزان دقت در استنادات و ارجاعات اثر خوب است. در متن کتاب، هر جا که از مأخذی مستقیم یا غیرمستقیم استفاده شده به مشخصات منبع مزبور ارجاع داده شده است.

نویسنده، سوگیری یا نظری خاص میان مثبت‌گرایی و تأویل‌گرایی ندارد بلکه ترکیب و تلفیق آنها و کمک متقابل به یکدیگر را در ارائه سؤال و مسئله در چارچوب نظری و مفهومی و توجه همزمان به نیازهای واقعی و در مفهوم خواستار است.

در خصوص استفاده از نظریه‌ها و تجربیات مطرح شده در کتاب و تطبیق آنها با جامعه خود، می‌تواند مطالب مفید و مؤثری داشته باشد.

ترجمه کامل است، اما روان و رسا نیست و در موارد زیادی، متن به صورت تحت‌اللفظی و با قدری شتابزدگی ترجمه شده است. معادل‌سازی نیز مانند کل ترجمه، بیشتر جنبه تحت‌اللفظی دارد و حداکثر در وضعیتی خوب قرار می‌گیرد. کتاب فاقد هر گونه توضیح اضافی از سوی مترجم محترم (مقدمه، پیشگفتار، توضیح در پاورقی، واژه‌نامه، فهرست اعلام و موضوعی) است.

پیشنهادهای

- کتاب به عنوان منبعی فرعی و مکمل قابل استفاده است؛
 - می‌توان بر اساس این اثر، نگارش کتاب جدیدی را آغاز کرد؛
 - کتاب نیاز به ویراستاری ادبی و تخصصی دارد.
- بهتر است، مترجم محترم علاوه بر اضافه نمودن مقدمه یا پیشگفتار با توضیح بیشتر در خصوص کتاب، واژه‌نامه، فهرست منابع، اعلام و موضوعی نیز برای این اثر تنظیم نماید.

عنوان اثر: بینش‌ها و گرایش‌های عمده در جامعه‌شناسی معاصر

مؤلف/ مترجم: پل لازارسفلد / غلام‌عباس توسلی

ناشر/ سال نشر: امیرکبیر / ۱۳۷۰

معرفی نقد و بررسی

پل لازارسفلد از جامعه‌شناسان بنام آمریکا و استاد دانشگاه کلمبیا بود که حدود نیم قرن به تدقیق روش‌های علوم اجتماعی و پژوهش‌های تجربی پرداخت و از هرگونه نظریه‌پردازی کلان امتناع ورزید. وی تا آخر عمر صدها مقاله و دست‌کم بیست اثر ارزشمند علمی به رشته تحریر درآورد. کتاب بینش‌ها و گرایش‌های عمده در جامعه‌شناسی معاصر برگردان تألیفی درخور توجه از وی است که در سال ۱۳۷۰ غلام‌عباس توسلی و تنی چند از دانشجویان^۱ ایشان به فارسی برگردانده‌اند.

این اثر با مقدمه‌ای که از یکسو مسئله و مشکل مورد نظر نویسنده را طرح می‌کند و از سوی دیگر، به پاسخ مسئله و دلایل توجیهی نگارش کتاب، اهداف و بخش‌های آن می‌پردازد، آغاز شده است. سپس، طی ۵ فصل در یک حرکت از مباحث کلی به مطالب جزئی و مصداقی به مطالب زیر اشاره می‌کند:

نویسنده در فصل اول، به نام «غنی‌سازی مفاهیم جامعه‌شناسی عمومی از طریق تحلیل بررسی‌ها»، پاره‌ای از سوءتفاهم‌ها را که در میان جامعه‌شناسان آمریکایی و همکارانشان در کشورهای دیگر وجود دارد، طرح کرده و سعی می‌کند آنها را برطرف سازد. در این

۱. به گفته مترجم، آقای علی اسدی، در ترجمه بخش اول و دانشجویان دوره دکتری مترجم محترم، در تطبیق و ویراستاری کتاب مشارکت داشته‌اند.

فصل، تاریخچه‌ای از تحقیقات («پژوهش از طریق بررسی» {به گفته نویسنده} بیان کرده و به سهمی که این تحقیقات در ایجاد اندیشه جامعه‌شناسی عمومی دارند، اشاره می‌کند. در فصل دوم، با عنوان «جامعه‌شناسی کلان»، ضمن ادامه بررسی تحقیقات تجربی، به مرحله دیگری از رشد این نوع تحقیقات می‌پردازد. در بخش سوم، «در جستجوی یک نظریه»، دو نظامی که به مفهوم سنتی نظریه بیشتر نزدیک است (مارکسیسم و فونکسیونالیسم) بررسی می‌شوند. بخش چهارم با نام «تنوع گرایش‌های ملی و نقش آن در تحقیقات جامعه‌شناسی»، (که با همکاری توماس شپارد عضو دبیرخانه یونسکو نوشته شده است) به مطالعه ظهور تفاوت‌های ملی در باب نظریه اجتماعی اختصاص دارد. در نهایت، نویسنده در فصل پنجم، به نام «رابطه جامعه‌شناسی با سایر علوم اجتماعی»، با بررسی مناسبات میان جامعه‌شناسی و سایر علوم اجتماعی (انسان‌شناسی، علوم سیاسی، علوم اقتصادی و روان‌شناسی اجتماعی) کتاب را به پایان می‌رساند.

سایر آثار مشابه:

کتاب‌هایی که در آنها برخی از مباحث نظری یا روش‌شناسانه و فلسفه علم بیان شده و به نوعی مورد بحث قرار گرفته‌است؛ اما کتابی که به طور کامل مشابه این اثر باشد و در این سطح خصلت ضدنظریه‌پردازی (به ویژه از نوع کلان) و به طور همزمان دفاع از روش‌شناسی و پژوهش‌های میدانی، پیمایشی و تجربی را در قالب چارچوب‌های مفهومی محدود تأکید نماید، (به عنوان تنها راه یا مهم‌ترین راهکار و فعالیت موفقیت‌آمیز جامعه‌شناسی)، به ویژه در فارسی، کمتر می‌توان مطرح نمود.

بررسی شکلی

با توجه به بینش تجربه‌گرا و مثبت‌گرای ضدفلسفی و نظری‌اندیشی نویسنده، احتمالاً باید شیوه نگارش وی از نوع پیچیده و دشوار نباشد، چنان که از متن ترجمه پیداست، متن ترجمه شده کتاب از نگارشی روان و عمدتاً رسا برخوردار است. هر چند، در مواردی، برخی از تعابیر نامأنوس یا نادرست بیشتر به لحاظ ساختار کلمات مورد استفاده یا بعضاً جمله‌های نارسا و مبهم در حد محدود یافت می‌شود. مثال:

بینش‌ها و گرایش‌های عمده در جامعه‌شناسی معاصر ۱۸۳

صفحه ۱۳، پاراگراف دوم، سطر سوم: «برخی زمینه‌هایی را که مستلزم قرار می‌دادند»

صفحه ۱۴، سطر سوم: «اقتصادیون» و سطر ششم: «ذی‌علاقه»

صفحه ۱۵، پاراگراف سوم، سطر سوم: «سوءتفاهماتی»

صفحه ۹۶، سطر آخر: «به حداکثر ساده سازیم»

صفحه ۱۹۰، سطر یازدهم و دوازدهم: «آزمایشات»

صفحه ۱۱۸، پاراگراف آخر، سطر هفتم: «تامترین»

با توجه به زمان چاپ کتاب (۱۳۷۰) قواعد ویرایش و نگارش در حد خوبی رعایت شده است. اما عدم رعایت فاصله مناسب بین کلمات، بیشترین اشکالی است که در سرتاسر کتاب دیده می‌شود.

حروف‌نگاری و صفحه‌آرایی در حد مطلوبی نیست. اگر چه اندازه حاشیه‌ها و تناسب فونت قلم متن اصلی، تیتراها و زیرنویس رعایت شده است. اما فونت و اندازه قلم، فاصله بین خطوط (به ویژه در مقدمه مترجم و پیشگفتار مؤلف) در حد معمول نیست. همچنین نوع کاغذ (کاهی) نامرغوب و طراحی جلد نامناسب است.

بررسی محتوایی

نویسنده فردی صاحب‌نظر در مباحث مربوط به روش‌شناسی و مطالعات تجربی است. از این رو، توانسته است مفاهیم و اصطلاحات مرتبط با موضوع کتاب را به خوبی و درست به کار برد.

معادل‌سازی اصطلاحات تخصصی اثر در حد خوب و قابل قبولی است. اغلب از معادل‌های رایج، رسا و قابل فهمی استفاده شده است. هر چند، در مواردی ممکن است معادل بهتر یا متفاوتی پیشنهاد شود.

برای تفهیم موضوع از سایر ابزارها مانند: آوردن پیشگفتار، مقدمه، طرح بحث مقدماتی، استناد به مطالعات دیگر، دیدگاه‌های نظری، شواهد عینی، مقایسه، مثال و نمونه‌های کاری تجربی (به طور فراوان)، شیوه بیان ریاضی و

فرموله کردن مطالب، نمودار، جدول و برخی آمار و اطلاعات بهره گرفته شده است.

محتوا و موضوع این اثر در حد طرح رویکرد و ایده‌های خاص خود جامع است.

محتوای کتاب با عنوان آن و فهرست فصول تا حد زیادی منطبق است، به ویژه اگر محدوده زمانی مورد توجه نویسنده و زمان انتشار اثر به زبان اصلی لحاظ شود. زیرا سعی کرده است عمده‌ترین بینش‌ها و گرایش‌های در حال چالش در جامعه‌شناسی میانه قرن بیستم را بیشتر با توجه به وضعیت جامعه‌شناسی در آمریکا و با نگاهی مقایسه‌ای نسبت به جوامع دیگر اروپایی (شوروی سابق و هند) در حوزه تعارض میان نظریه، روش، تحقیق تجربی، نوع برداشت از جامعه و نحوه بررسی آن طرح کرده و ارزیابی نماید. نسبت به سرفصل‌های شورای عالی برنامه‌ریزی، به‌طور کلی یا بخش‌هایی از کتاب متناسب با احتیاجات و مباحث دروس مختلف از ۱۰ تا ۴۰٪ قابل استفاده است.

بیشتر در مقاطع تحصیلات تکمیلی و با رویکردی انتقادی به عنوان یکی از رویکردهای مطرح در حوزه نظریه‌پردازی مباحث روش‌شناسی به صورت بحث کلاسی، کنفرانس و تحقیق دانشجو قابل استفاده است.

مباحث کتاب، بیشتر مربوط به دهه‌های میانی قرن بیستم و مجادلات مطرح در محافل جامعه‌شناسی آمریکایی آن عصر می‌باشد. البته، ممکن است هنوز هم به عنوان یک طرز فکر در بخشی از مباحث نظریه اجتماعی یا روش‌شناسی جامعه‌شناختی مطرح باشد.

در روزگار خود، با توجه به بیان صریح، همراه با شجاعت و اصرار نویسنده بر دیدگاه‌هایش در دفاع از تجربه‌گرایی در مطالعات اجتماعی، ابعاد نوآورانه‌ای داشته است.

در هر فصل متناسب با موضوع طرح شده از منابع فراوانی استفاده شده که در انتهای هر فصل مشخصات کامل آنها ذکر شده است.

جهت‌گیری نویسنده: الف - آشکارا ضدفلسفی، ضدنظریه‌پردازی، به ویژه از نوع کلان، تمایل نسبی به صحیح و به‌جا بودن و ضرورت توسعه

۱۸۵ بینش‌ها و گرایش‌های عمده در جامعه‌شناسی معاصر

نظریه‌های متوسط یا چارچوب‌های مفهومی کم دامنه، متنوع (غیرجامع و جزئی) و پراکنده، سوگیری شدید نسبت به شیوه‌های تجربی، آماری و ریاضی تحقیق در ارتباط با فهم و تشریح موضوعات اجتماعی و تا حدی تمایل به نزدیک کردن جامعه‌شناسی به روان‌شناسی اجتماعی یا نزدیک دیدن آنها و نوعی مثبت‌گرایی کمی‌گرایانه در حوزه پژوهش اجتماعی است.

ب - روایت تقلیل‌گرایانه و سوگیرانه از مباحث نظری و تحلیل‌های تاریخی مثل چگونگی پیدایش و رشد جامعه‌شناسی در جهت ضعیف نشان دادن اهمیت و توان نظریه‌پردازی اجتماعی.

با گسترش مطالعات عینی درباره مسائل و مشکلات اجتماعی، از جمله مواردی که با ارزش‌ها و جهت‌گیری‌های اسلامی و مختصات فرهنگی بومی سازگار است، یعنی آنچه مورد تأکید این کتاب است، می‌توان همسویی‌ها و مشارکت‌هایی را بین این دو حوزه مشاهده کرد.

ابعاد مخرب سیاسی، اجتماعی و فرهنگی ندارد. مگر از این حیث که با رویکرد ضدفلسفی و نظریه‌اندیشی اجتماعی بُعد شناختی و بصیرت‌های عمیق‌تر را که ممکن است از رهگذر اندیشه‌های اجتماعی فراهم شود، تقلیل و تضعیف کرده، به نوعی سطحی‌گرایی و گزارش‌های کم‌عمق آماری و ریاضی از جامعه که بدفهمی‌هایی را همراه دارد، دامن زد. لیکن، در هر صورت ابعاد مثبت کتاب، به ویژه وقتی با رویکرد انتقادی خوانده شود، می‌تواند بیشتر باشد.

ترجمه ظاهراً کامل و اغلب روان و رسا و به اصول ترجمه توجه کافی شده است اما از لحاظ امانت‌داری در ترجمه جای تأمل دارد.

پیشنهادهای

در تجدید چاپ کتاب به موارد زیر توجه شود:

- ویراستاری ادبی و تخصصی برای رفع نواقص ویرایش، نگارشی و

ترجمه‌ای

- تغییر فونت و صفحه‌آرایی

- در نظر گرفتن طرحی زیباتر با رنگ‌های جذاب‌تر

۱۸۶ نقدنامه علوم اجتماعی

- اضافه کردن واژه‌نامه‌ای جدا و سه زبانه (فارسی، انگلیسی و فرانسه)، ضمیمه موضوعی و اعلام به‌طور جداگانه و کتاب‌نامه

عنوان اثر: جامعه‌شناسی مدرن، از پارسونز تا هابرماس

مؤلف / مترجم: یان کرایب / عباس مخبر

ناشر / سال نشر: آگاه / ۱۳۸۱

معرفی، نقد و بررسی

این کتاب را که عباس مخبر به فارسی برگردانده، انتشارات آگاه در سال ۱۳۸۱، مجدداً در ۲۲۰۰ نسخه و قطعی رقی به چاپ رسانده است. به جز بخش مقدمه، سایر مباحث کتاب در سه بخش (که هر یک از چند قسمت تشکیل شده است) تنظیم شده است، با عناوین «نظریه‌های کنش اجتماعی»، «از کنش تا ساختار» و «از ساختار یا کنش به ساختار و کنش» هر بخش شامل قسمت‌های جزئی‌تری می‌باشد. در تقسیم‌بندی کلی بخش‌ها لزوماً ملاک زمان در نظر گرفته نشده است. اما در قسمت‌های جزئی‌تر هر دسته، به سیر زمانی توجه شده است.

یان کرایب مبدأ کار خود را پارسونز و از دهه ۱۹۳۰ قرار می‌دهد و نظریه اجتماعی مدرنی که در طول قرن بیستم شکل می‌گیرد، گسترش و تحول پیدا می‌کند تا دهه‌های پایانی قرن بیستم توجه قرار می‌شود. نظریه‌ها و مکاتبی مانند: کنش متقابل نمادین، پدیدارشناسی، روش‌شناسی مردم‌نگر و انواع گرایش‌های نئومارکسیستی جدید مانند: مارکسیست‌های ساختاری، مکتب فرانکفورت، ساختارگرایی و پساساختارگرایی و از نظریه‌های تلفیقی.

کاربرد واژه social theory به جای sociological theory هم هوشمندانه است و اینجا، لزوماً نظریه‌های کاملاً جامعه‌شناختی مورد نظر نیست و برخی گفتارها و

نوشتارهای نظری که ممکن است با تعریف وسیع تر نظریه و اندیشه اجتماعی همخوانی داشته باشد در این کتاب آمده است.

سایر آثار مشابه:

کلیه کتاب‌هایی که مکتب‌محور یا پارادایم‌محور هستند، مانند: نظریه‌های جامعه‌شناسی در دوران معاصر، نوشته جرج ریترز، ترجمه محسن ثلاثی، نظریه‌های جامعه‌شناسی نوشته غلام عباس توسلی و ساخت نظریه جامعه‌شناسی نوشته ترنر مشابه اثر مورد بررسی محسوب می‌شوند.

بررسی شکلی

نویسنده کتاب سعی نموده، نظریه‌های جامعه‌شناسی را پس از فهم و هضم آنها، نه به شکل فاضلانه یا برای حفظ کردن و صرفاً یاد گرفتن و یاد دادن، بلکه برای فهم پدیده‌های اجتماعی زمانه ما و برای استفاده کاربردی و عملی بهره‌برداری نماید و مطالب را با نثری روان و رو به مخاطب مشخص ارائه می‌دهد. در متن ترجمه نیز با نثری روان، رسا و یکدست در سراسر کتاب برخورد می‌کنیم که ترجمه قابل تحسین و قابل فهمی را به خواننده ارائه می‌دهد و کمتر به جمله‌های مبهم یا خیلی بلند و پیچیده برمی‌خوریم. قواعد ویرایش و نگارش به خوبی رعایت شده است. اگر چه، برخی موارد کاستی و نقص ویرایشی و نگارشی در کتاب دیده می‌شود. برای نمونه به صفحه‌های ۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱۴، ۱۵، ۱۲۸، ۱۹۴ و نگاه کنید.

کتاب از نظر حروف‌نگاری و صفحه‌آرایی وضعیت خوب و نسبتاً قابل قبولی دارد. ضوابط مربوط به صفحه‌آرایی (سرفصله، اندازه حاشیه‌ها، متناسب بودن نوع و اندازه قلم استفاده شده برای متن، تیترو زیرنویس) رعایت شده است. نوع کاغذ نامرغوب و از نظر صحافی خوب است. برای جلد طرح خاصی که با موضوع کتاب همخوانی داشته باشد، در نظر گرفته نشده است. در این کتاب از جریان‌ها و مکاتب فکری به خوبی بحث قرار شده است و حجم اثر برای یک درس ۳ واحدی در دوره کارشناسی، چه به عنوان یک

منبع اصلی و یا مکمل متناسب است. در دوره کارشناسی‌ارشد نیز حجم کتاب مشکلی را ایجاد نمی‌کند.

بررسی محتوایی

با توجه به تسلط و تخصص یان کرایب بر حوزه نظریه‌ها و داشتن تألیفات متعدد در این زمینه و تدریس و تفحص در این مورد، باید گفت در بهترین سطح و با درک و فهم عالی از مفاهیم و اصطلاحاتی که در ادبیات نظری جامعه‌شناسی به کار برده می‌شود، این کتاب نگارش پیدا کرده است و مفاهیم و اصطلاحات خوب و به‌جا به کار گرفته شده است و حتی نویسنده خود مبتکر نظریه‌ها یا ایده‌ها و چارچوب‌های مقایسه‌ای در فهم و تحلیل نظریه‌ها است.

عموماً کار معادل‌سازی در حد خوب و مطلوبی انجام شده است. اغلب از معادل‌های قابل فهم با شکل موردپسند امروزی و به فارسی و کم و بیش رایج استفاده شده است. در مواردی برای واژه‌هایی که قبلاً معادل رایجی داشته‌اند، معادل پسندیده‌تر و مطلوب‌تر و در مواردی هم از معادل‌های تازه استفاده شده است. مثال: روش‌شناسی مردم‌نگر به صفحه ۷؛ دام جدول کلمات متقاطع، صفحه ۲۱؛ دام چیستانی، صفحه ۲۲؛ دام منطق، صفحه ۲۳؛ خطوط گسل شناختی، صفحه ۲۵؛ وجدان جمعی، صفحه ۵۲؛ مشاهده فعال (مشاهده مشارکتی رایج‌تر است) در صفحه ۱۰۸ و

با وجود ماهیت نظری اثر، از بیشتر ابزارهای علمی برای تفهیم موضوع استفاده شده است. مانند: جدول، نمودار (با فراوانی کم)، پیشگفتار نویسنده، مباحث مقدماتی، تمهید و زمینه‌چینی مباحث و طرح مسائل، نتیجه‌گیری و فهرست اعلام و موضوعی، کار مقایسه، ذکر مثال، شواهد عینی و مسائل روز.

میزان جامعیت این اثر در حد بسیار بالایی است. اگر چه، ممکن است در کتب دیگری مثل نظریه‌های جامعه‌شناسی در دوران معاصر، تعداد بیشتری از مکاتب و نظریه‌ها مورد بحث قرار گرفته یا به شکل متفاوتی طبقه‌بندی شده باشند، اما در این اثر می‌توان گفت قریب به ۹۰٪ از نظریه‌ها، مکاتب و جریان‌های فکری که می‌باید مورد بحث قرار گیرند، به ویژه جریان‌های فکری نو و معاصر با طراحی بسیار نوآورانه و

جالب ذکر شده‌اند و ۹۰٪ اهداف درس «نظریه‌های جامعه‌شناسی (۲)» را پوشش می‌دهند.

میزان انطباق موضوعات و محتوای اثر با فهرست و عنوان کتاب در حد بسیار بالا و کاملی است. مطالب هر فصل و بخش‌ها با عناوین، فصل‌بندی و طراحی جالب، نوآورانه و راهگشای نویسنده تطبیق می‌کند. همچنین محتوای طرح شده با جزء به جزء و کلیت عنوانی که بر روی کتاب نهاده شده، سازگار است.

در حد ۹۰٪ مطالب این کتاب با سرفصل قدیمی درس «نظریه‌های جامعه‌شناسی (۲)» تناسب دارد و حتی در مواردی از آن هم فراتر می‌رود. ممکن است برخی از اجزاء به طور سنتی در آن دیده نشود (مانند مکتب مثبت‌گرایی، مارکسیسم و ...) اما عمدتاً به نظریه‌ها و مکاتب قرن بیستمی امریکایی و اروپایی توجه کرده است.

این اثر با توجه به جامعیت، نوآوری‌ها، تازگی‌ها، فصل‌بندی و طراحی هوشمندانه، دقیق و با معنایی که دارد و با توجه به وجه مقایسه‌ای و ترجمه روان و رسای آن مطمئناً برای تدریس بسیار مناسب است و می‌تواند به عنوان یک جایگزین یا در کنار سایر کتاب‌های نظریه‌ها تدریس شود، به ویژه در مقطع کارشناسی‌ارشد می‌تواند به عنوان، منبع اصلی انتخاب و تدریس شود.

کتاب ماهیت نظری دارد، اما پرسش‌ها، پاسخ‌ها و دیدگاه‌های نوینی دارد و جدیدترین مسائلی که در جوامع امروز بشری مشاهده می‌شود، با تطبیق بر نظریه‌ها مطرح شده‌اند. با استناد به جدیدترین برداشت‌ها، نقد و ارزیابی‌ها از نظریه‌ها تا پایان قرن بیستم که در این کتاب جمع‌بندی شده است، به‌خصوص برای ما در چارچوب کتاب‌های ترجمه یا به زبان فارسی، که مکتب‌محور باشند و مناسب دروس نظریه‌ها و بینش‌های جامعه‌شناسی (۲) روزآمد و قابل استفاده است.

موارد زیر از نوآوری‌های کتاب محسوب می‌شوند:

الف - طراحی کلی و فصل‌بندی کتاب: کل نظریه‌پردازی مدرن در سه بخش طراحی شده است.

ب - بیان دشواری‌هایی که در کار تدریس و در کاربرد نظریه‌ها وجود دارد.

ج - طراحی رهنی‌ها و دام‌هایی که ممکن است برای کسی که می‌خواهد نظریه-پردازی کند، ایجاد شود.

د - ضمن پرداختن به جزئیات هر مکتب در یک قالب کلی، آن مکتب خلاصه شده است. به ویژه در تیتربندی، این امر منعکس است.

از منابع موجود برای تبیین موضوعات مورد بحث به قدر کفایت استفاده شده است.

دقت در استنادات و ارجاعات بسیار خوب است. در متن کتاب، هر جا که از مأخذی مستقیم یا غیرمستقیم استفاده شده، به مشخصات منبع مزبور ارجاع داده شده است.

جهت‌گیری نویسنده، آکادمیک، محققانه، دقیق و توأم با وسواس است. ضمناً یان کرایب با توجه به تخصص فرعی‌اش در حوزه روانکاری و روان‌شناسی، نوعی گرایش یا رگه‌های تحلیل روان‌کاوانه یا روان‌شناختی در مباحث او پیداست. نوعی روان‌شناسی و روان‌کاوی دیدگاه‌های نظری جامعه‌شناسی در کنار برخورد جامعه‌شناسی در چارچوب جامعه‌شناسی معرفتی و علمی با اندیشه‌های اجتماعی، یعنی نه تنها نظریه‌ها را از حیث چارچوب منطقی و سازگاری صوری آنها و سپس انطباقشان با واقعیت‌ها می‌کاود و همانند کوزر جامعه‌شناسانه در اندیشه‌های اجتماعی می‌نگرد، بلکه گاهی می‌توان نوعی روان‌شناسی اندیشه‌های اجتماعی را در کار او مشاهده کرد.

کتاب بیشتر اختصاص به بیان اندیشه‌های جامعه‌شناسان مدرن دارد. اما چون به فهم بهتر و بیشتر نظریه‌های جامعه‌شناسی و نظم و تحول پدیده‌های اجتماعی کمک می‌کند، می‌تواند در راستای اهداف و ارزش‌های فرهنگ اسلامی که بر هر چه بیشتر شناختن واقعیت‌ها و کوشش در جهت اصلاح کاستی‌ها و استفاده از فرصت‌ها اصرار می‌ورزد، مفید و همسو تلقی شود.

ترجمه کامل است و از نظر روانی و رعایت امانت بسیار خوب است. البته، انتظار می‌رفت شناسنامه بیشتری از کتاب معرفی کند.

معادل‌یابی خوب و دقیق می‌باشد و کتاب حاوی ضائمی (فهرست اعلام و موضوعی) است. اما مترجم محترم توضیحاتی به شکل مقدمه یا پاورقی ندارد.

۱۹۲ نقدنامه علوم اجتماعی

با توجه به ویژگی‌های متن اصلی و ترجمه کتاب و قابل استفاده بودن آن در سطح کارشناسی و بالاتر، این اثر قابل چاپ مجدد است. اما بهتر است در چاپ جدید، از سوی مترجم یا متخصص دیگری مقدمه یا پیشگفتاری که در معرفی بیشترنویسنده و آثار وی مفیدتر باشد، به کتاب اضافه شود. همچنین این اثر نیاز به واژه‌نامه و کتاب‌نامه دارد.

عنوان اثر: اخلاق پروتستان و روح سرمایه‌داری

مؤلف / مترجم: ماکس وبر / عبدالکریم رشیدیان و پریسا منوچهری کاشانی

ناشر / سال نشر: انتشارات علمی و فرهنگی / ۱۳۷۳

معرفی، نقد و بررسی

کتاب *اخلاق پروتستان و روح سرمایه‌داری*، به عنوان تحقیقی کلاسیک، یکی از پربرترین و با اهمیت‌ترین خدمات ماکس وبر به جامعه‌شناسی محسوب می‌شود. به طوری که از عنوان کتاب برمی‌آید وبر سعی دارد مناسبات میان حیات دینی، اجتماعی و اقتصادی را در فرهنگ معاصر تبیین کند. وی نتیجه می‌گیرد که میان باورهای دینی (اخلاق پروتستان) و رشد حیات اقتصادی – عقلانی بورژوازی، قرابت سببی وجود دارد.

این اثر که اولین بار به صورت یک مقاله دو قسمتی در سال‌های ۱۹۰۵ – ۱۹۰۴ در نشریه‌ای که وی یکی از سردبیران آن بود، به چاپ رسید، بلافاصله به مباحثه حادی دامن زد که وبر فعالانه در آن شرکت جست؛ مباحثه‌ای که پس از هفتاد سال هنوز فرو ننشسته است.

وبر اخلاق پروتستانی را در مرحله‌ای تعیین‌کننده از فعالیت فکری خود، اندکی پس از بهبودی از یک افسردگی روحی که او را برای مدت چهار سال از فعالیت جدی آکادمیک بازداشته بود، به رشته تحریر درآورد. اگر چه، اکثر آثار وبر قبل از بیماری او موضوعاتی را که وی در مرحله بعدی زندگی خود بسط داد، مطرح می‌کردند، اما این آثار در حقیقت پژوهش‌هایی فنی در تاریخ اقتصاد، علم اقتصاد و حقوق به شمار می‌آمدند. این پژوهش‌ها شامل: مطالعاتی درباره قوانین تجاری قرون وسطی (رساله دکتری او)، تکامل مالکیت ارضی در روم و شرایط اجتماعی – اقتصادی کارگران روستایی آن زمان در شرق آلمان

۱۹۴ نقدنامه علوم اجتماعی

بود. این نوشته‌ها از نظر بعضی اجزای ذاتی خود ملهم از مکتب تاریخی اقتصاد بود با انحراف آگاهانه از اقتصاد سیاسی انگلیسی بر ضرورت بررسی حیات اقتصادی در چارچوب تکامل تاریخی فرهنگ به عنوان یک کل تکیه می‌کرد. وبر همیشه مدیون این نظرگاه باقی ماند، اما سلسله آثاری را که پس از بهبودی آغاز کرد و بقیه فعالیت خود را به آن اختصاص داد، نسبت به دوره قبلی گسترش بسیار وسیع تری از مسائل را در برمی‌گیرد. اخلاق پروتستان نخستین ثمره این تلاش‌های جدید بود. ارزیابی هدف وبر در این کتاب، دست کم نیازمند درک مقدماتی دو جنبه از شرایطی است که این اثر در آن به رشته تحریر در آمد: فضای فکری موجود به هنگام نگارش این کتاب و روابط میان این اثر و برنامه عظیم مطالعاتی که وبر برای دومین مرحله فعالیت خود در نظر گرفته بود.

بررسی شکلی

به‌طور کلی آثار وبر، جزو متون سنگین جامعه‌شناسی محسوب می‌شود و جملات طولانی، افعال متعدد و مفاهیم پیچیده در آنها، فهم مطلب را برای خواننده سخت و ناهموار می‌کند، اما این اثر، نسبت به سایر آثار وبر مانند: اقتصاد و جامعه، بیشتر قابل فهم می‌باشد.

کتاب از لحاظ ویرایشی و نگارشی خالی از اشکال نیست و نقایصی مانند غلط حروف نگاری؛ عدم استفاده از علامت «» در جای مناسب؛ استفاده همزمان از «» و حرف عطف «و»؛ استفاده همزمان از «،» و حرف عطف «و» در آن دیده می‌شود.

این اثر، از لحاظ صفحه‌آرایی و حروف‌نگاری در حد خوب است و صحافی مناسبی دارد و طرح روی جلد تا حدی با موضوع کتاب متناسب است. حجم اثر با درس جامعه‌شناسی دین در مقاطع تحصیلات تکمیلی مناسب و قابل قبول است.

بررسی محتوایی

همه اصطلاحات به‌کار رفته در این کتاب، ابداع و نوآوری وبر است. مانند مفاهیم: اخلاق پروتستان، روحیه سرمایه‌داری، عقلانیت، ریاضت‌کشی، زهد این‌جهانی

۱۹۵ اخلاق پروتستان و روح سرمایه‌داری

و سرمایه‌گذاری اجتماعی و معادل‌سازی اصطلاحات به خوبی و با توجه به عرف رایج صورت گرفته است.

به جز شیوه استدلال ترکیبی و قیاس‌های ذهنی، بیشترین ابزار استفاده شده برای تفهیم مطلب، ذکر مثال‌های متعدد و گوناگون از موضوعات مورد بررسی و به-کارگیری روش مقایسه‌ای میان ادیان مختلف، اخلاق عمومی و اخلاق اقتصادی ناشی از آنها و سرانجام نمونه‌های آرمانی از مهم‌ترین پدیده‌های مورد بررسی مؤلف است. به طور کلی محتوای اثر با عنوان و فهرست آن انطباق دارد.

این کتاب، به عنوان یک اثر کلاسیک برای تدریس در سطوح کارشناسی‌ارشد و دکتری، به ویژه در رشته‌های جامعه‌شناسی و مطالعات فرهنگی بسیار مناسب است.

با توجه به اینکه وبر در کتاب *اخلاق پروتستان و روحیه سرمایه‌داری* به بررسی وضعیت تاریخی شکل‌گیری سرمایه‌داری جدید می‌پردازد، داده‌ها و اطلاعات اثر به روز است.

کل این اثر یک نوآوری بزرگ محسوب می‌شود هم در تاریخ نظریه‌پردازی جامعه‌شناسی به طور عام و نظریه‌پردازی در حوزه جامعه‌شناسی دین، توسعه و مباحث مرتبط با عقلانیت و تجدد (مدرنیته) به طور خاص و هم از حیث روش‌شناسی تاریخی و جامعه‌شناسی تفهیمی - تفسیری وبر که در عین حال از مستندسازی با شواهد تجربی و ارزیابی‌های انتقادی اسناد و دلالت‌های آنها غفلت نمی‌کند.

فصول کتاب و کل اثر از نظم منطقی و انسجام برخوردار است.

مهمترین جهت‌گیری علمی در این اثر، توجه به ابعاد ذهنی پدیده‌های اجتماعی از یک سو و نشان دادن نقش فرهنگ و دین در تحولات اجتماعی است. این کتاب، یک اثر علمی است و از نظر اجتماعی، سیاسی و فرهنگی هیچ‌گونه اثر تخریبی ندارد.

در ترجمه کتاب، سعی شده جنبه وفاداری به متن اصلی و حتی رعایت ساختاری جملات آن و عبارات معترضه در میان جملها و چینش اجزای نخست، میانی و انتهایی جملها تا حد ممکن مطابق متن اصلی باشد. این کار هر چند صادقانه‌تر است، اما متن فارسی را ناهموار کرده و از نظر روانی و رسایی آنچنان که باید رضایت‌بخش نیست. اگر چه نسبت به ترجمه دیگر کتاب (ترجمه دکتر انصاری) روان‌تر و رساتر است.

پیشنهادهای

از آنجایی که کتاب ارزش آموزشی زیادی دارد، توصیه می‌شود برای استفاده بیشتر و مفیدتر از آن، قبل از چاپ مجدد، موارد زیر رعایت شود:

- ویراستاری ادبی و تخصصی
- اضافه کردن نمایه (بر حسب نام و اصطلاحات)
- اضافه کردن واژه‌نامه

عنوان اثر: اخلاق پروتستان و روح سرمایه‌داری

مؤلف / مترجم: ماکس وبر / عبدالمعبود انصاری

ناشر / سال نشر: سمت / ۱۳۷۱

بررسی شکلی

متن ترجمه اگر چه در ظاهر روان و رسا می‌نماید، متأسفانه به‌خاطر نواقص متعدد در ترجمه و بدفهمی یا جانداختن قسمت‌هایی از جمله‌ها و بخش‌های کتاب، ترجمه‌ای نارسا، در موارد زیادی اشتباه و ناقص از کار درآمده است.

از لحاظ رعایت قواعد ویرایش و نگارش خالی از اشکال نیست. این اثر، از لحاظ صفحه‌آرایی در حد متوسط و از نظر حروف‌نگاری ضعیف است، صحافی مناسبی دارد و طرح روی جلد، طرح مشترک کتاب‌های منتشر شده توسط انتشارات سمت است. صرف‌نظر از اشکالات ترجمه‌ای و موضوع آن، حجم کتاب مناسب درس ۲ واحدی است.

بررسی محتوایی

با توجه به اینکه اثر مورد بررسی را یکی از جامعه‌شناسان برجسته نوشته است، باید گفت کیفیت اصطلاحات تخصصی بسیار خوب است. اما در کار

معادل‌گذاری و ترجمه اصطلاحات یا آوردن معادل‌های آنها، همه جا دقت کافی صورت نگرفته است.

نویسنده کتاب برای تفهیم مطلب از ابزارهای استدلال، مقایسه، ذکر مثال، آوردن شواهد و آمار و اطلاعات مرتبط و ... استفاده زیادی کرده است. این اثر، منبعی جامع برای دروس «نظریه‌های جامعه‌شناسی»، «جامعه‌شناسی دین» و حتی «روش تحقیق» نیست و صرفاً می‌تواند به عنوان منبعی کمکی یا مرجع استفاده شود.

محتوای اثر با عنوان و فهرست مطالب آن کاملاً هماهنگ است. این کتاب، یک اثر کلاسیک در حوزه علوم اجتماعی و کاملاً بدیع است. نظم منطقی و انسجام مطالب در هر فصل و کل اثر خوب است. این کتاب به عنوان یک اثر ماندگار و محققانه از حیث تتبع و استفاده از منابع و شواهد و یادآوری آنها متناسب با زمانه خود است و کاملاً برجسته و خصلت‌الگوی دارد.

مهم‌ترین جهت‌گیری علمی در این اثر، توجه به ابعاد ذهنی پدیده‌های اجتماعی از یک سو و نشان دادن نقش فرهنگ و دین در تحولات اجتماعی است. اصولاً اثر ارتباطی با فرهنگ و ارزش‌های اسلامی و مسائل مربوط به نظام جمهوری اسلامی ندارد، اما در کل جهت‌گیری عملی اثر با آموزه‌های انقلاب اسلامی همسو است، چرا که نقش دین را در عرصه تحولات نشان می‌دهد.

این کتاب، یک اثر علمی است و از نظر اجتماعی، سیاسی و فرهنگی هیچ‌گونه اثر تخریبی ندارد.

صداقت، امانت‌داری و رعایت اصول ترجمه در این کار، با وجود زحمت مترجم و ویراستار، در سطح شایسته و مورد انتظار ایشان و متناسب با چنین اثر مهمی دیده نمی‌شود. با وجود اشاره مترجم انگلیسی (پارسونز) به اصرار بر ترجمه یادداشت‌های نویسنده (ماکس وبر) و ضرورت آوردن آنها در کتاب، متأسفانه این یادداشت‌ها که برای فهم مقصود وبر بسیار مهم‌اند و به ویژه حاوی پاسخ‌ها و توضیحات وی به منتقدان، بیش از ۱۵ سال پس از انتشار اولیه مقالات وبر هستند (از فاصله ۱۹۰۴ تا ۱۹۲۰) مترجم ترجمه نکرده است. در خصوص کاستی‌ها و مشکلات موجود در این ترجمه، انتقاداتی در محافل دانشگاهی ایران به‌طور شفاهی یا کتبی در

اخلاق پروتستان و روح سرمایه‌داری ۱۹۹

سال‌های گذشته اظهار شده است. از جمله در مقاله‌ای باعنوان : «ترجمهٔ تأسفبار یک اثر کلاسیک» به موارد زیادی از مصادیق آنچه گفته شد، اشاره شده است.

پیشنهاده‌ها

در کل باید گفت، با توجه به نواقص فراوان این ترجمه، بهتر است به سازمان سمت پیشنهاد شود از تجدید چاپ این کتاب به صورت فعلی خودداری کنند و علاقه‌مندان از ترجمه دیگری که عبدالکریم رشیدیان و همکارشان انجام و به کمک انتشارات علمی و فرهنگی منتشر شده است، استفاده نمایند.

عنوان اثر: دانشمند و سیاستمدار
مؤلف / مترجم: ماکس وبر / احمد نقیب زاده
ناشر / سال نشر: انتشارات دانشگاه تهران / ۱۳۷۰

معرفی، نقد و بررسی

این اثر، که احمد نقیب‌زاده به فارسی برگردانده، در سال ۱۳۷۰ برای دومین بار به همت انتشارات دانشگاه تهران در ۳۰۰۰ نسخه مجدداً به چاپ رسید. کتاب با مقدمه کوتاه، ولی روشنگر مترجم محترم درباره این اثر و نحوه ترجمه آن آغاز شده و با مقدمه مفصل ریمون آرون در باب شخصیت و اندیشه‌های ماکس وبر و ارزیابی برخی از انتقادهای مهم نسبت به وبر (به ویژه از لوی استروس) ادامه می‌یابد. سپس دو قسمت اصلی کتاب شامل دو سخنرانی ارائه شده وبر در سال ۱۹۱۹ با نام «دانش در مقام یک حرفه» و «سیاست در مقام یک حرفه» آمده است که مترجم محترم برای سهولت در مطالعه، چند عنوان فرعی به متن اصلی اضافه نموده‌اند.

بررسی شکلی

به دلیل نداشتن این اثر به زبان اصلی در مورد روان و رسا بودن و چگونگی نگارش، نمی‌توان ارزیابی روشن، قاطع و مستقلى را ارائه داد. گرچه به طور کل، می‌توان آن را از حیث نحوه بیان، پیچیدگی، داشتن جمله‌های طولانی و پر از عبارات معترضه، مشابه سایر آثار وبر، البته با شدت کمتری ارزیابی کرد. با وجود انتشار کتاب توسط دانشگاه تهران، میزان عدم رعایت قواعد ویرایش و نگارش بیش از حد انتظار است.

صفحه‌آرایی و حروف‌نگاری در حد متوسط می‌باشد. اندازه حاشیه‌ها، فاصله بین خطوط تناسب بین فونت استفاده شده در تیترها، متن اصلی و پاورقی رعایت شده است. اما اندازه فونت انتخاب شده برای متن اصلی زیاد است (احتمالاً سایز ۱۶) و معمول نیست. کاغذ استفاده شده نامرغوب (گاهی) است. صحافی کتاب با توجه به حجم آن (۱۸۹ صفحه) مشکلی ندارد. برای جلد طرح خاصی در نظر گرفته نشده است.

این اثر به‌طور مستقیم و مستقل برای هیچ درس خاصی (به عنوان متن درسی) نوشته نشده است. البته از جنبه حجم کتاب (صفحه ۱۸۹) استفاده از آن، برای منبع کمکی یا مرجع مشکلی ایجاد نمی‌کند. چاپ دوم کتاب می‌باشد که از لحاظ شکلی، نسبت به چاپ اول تغییری نداشته است.

بررسی محتوایی

کاربرد اصطلاحات تخصصی بسیار خوب است. هم متن اصلی کتاب و هم مقدمه مفصل ریمون آرون بر آن، را صاحب‌نظرانی آورده‌اند که خود، استاد مسلم این رشته و طراح و تبیین‌کننده درست مفاهیم و اصطلاحات تخصصی هستند.

معادل‌سازی اصطلاحات تخصصی در حد خوب و قابل قبولی انجام شده است. هر چند، در مواردی پیشنهادها بهتر یا معادل‌های رایج‌تری می‌توان ارائه داد.

و بر در سخنرانی خود به مثال‌ها، شرایط روز یا وقایع تاریخی و برخی آثار اشاره کرده است. همچنین مترجم محترم بر ترجمه فارسی و ریمون آرون، جامعه‌شناس برجسته فرانسوی، بر ترجمه فرانسه این کتاب، مقدمه‌هایی نگاشته‌اند که بسیار مفید می‌باشند.

محتوای اثر با فهرست آن کاملاً منطبق است. در اصل کتاب متشکل از دو سخنرانی است که مترجم محترم برای راهنمای خواننده و سهولت استفاده از کتاب، برخی عناوین فرعی را برای جداسازی و معرفی مطالب اضافه کرده‌اند.

دانشمند و سیاستمدار ۲۰۳

به عنوان یک منبع کلاسیک و مرجع یا مکمل و برای پژوهش و تعمق بیشتر در درس «بررسی آثار صاحب‌نظران جامعه‌شناسی»، «جامعه‌شناسی سیاسی»، «جامعه‌شناسی علم» و «معرفت»، «نظریه‌های جامعه‌شناسی (۱)» و «بینش‌های جامعه‌شناسی (۱)»، قابل استفاده است.

محتوا و مضامین اصلی کتاب همچنان معتبر و مورد استناد و ارجاع صاحب‌نظران است و به همین دلیل می‌توان آن را تازه و روزآمد تلقی کرد. این اثر به طور کامل حاصل نوآوری و خلاقیت تحسین‌برانگیز ماکس وبر جامعه‌شناس شهیر و بنیان‌گذار آلمانی است که به دلیل طرح و بررسی پرسش‌های اساسی پیرامون نسبت میان علم و عمل، حرفه دانشمند و کار سیاستمدار، نقش ارزش‌ها در این میان، طرح مهم‌ترین دغدغه‌های بشری در صحنه زندگی اجتماعی در کشمکش‌های میان ارزش‌ها، علم و عمل شایسته که از انسان باید صادر شود و بیان محدودیت‌ها و ناچاری‌های انسان در کنار آنچه می‌تواند از انسان سر زند، در گسترده وسیعی از بدترین تا بهترین انتخاب‌ها و کردارها، همواره نوآورانه و پرتأثیر خواهد بود.

جهت‌گیری کاملاً آکادمیک دارد. وبر به دور از هر گونه تعصب عقیدتی یا ایدئولوژیک و جهت‌گیری‌های غیرعقلانی به طرح و ارزیابی پرسش‌ها و مباحث خود در باب حرفه و رسالت دانشمند و سیاستمدار نوعی پرداخته است. برای کسانی که دغدغه تنظیم رفتار و اخلاق را در یک کار علمی و سیاسی در خود احساس می‌کنند، سازنده و مفید است. ترجمه‌ای کامل و روانی و رسایی آن حداکثر در حد خوب است. ترجمه به نظر امانت‌دارانه می‌رسد.

در خصوص توجه به اصول ترجمه، تلاش شده است که معادل‌های مناسب انتخاب شود؛ اگر چه، در برخی موارد، ممکن است پیشنهاد اصلاحی بهتری داشت. همچنین در ابتدای کتاب مقدمه‌ای از سوی مترجم ذکر شده و در طول اثر درکروشه توضیحات روشن یا مکملی ارائه شده است. اما در انتهای آن واژه‌نامه، کتاب‌شناسی یا نمایه موضوعی و اعلام ذکر نشده است.

پیشنهادهای

برای بهره‌برداری بیشتر علاقه‌مندان بهتر است، در تجدید چاپ کتاب موارد زیر رعایت شود:

- اصلاحات شکلی اثر، از جمله روان‌تر شدن ترجمه برخی از جملات مبهم و نارسا و نه‌چندان روان؛ رعایت قواعد ویرایشی و نگارشی، صفحه‌آرایی و حروف‌نگاری، طرح روی جلد و نوع کاغذ.
- اصلاحات محتوایی شامل: تجدیدنظر در معادل‌گذاری، اضافه‌نمودن واژه‌نامه سه‌زبانه (فارسی، انگلیسی، فرانسه)، کتاب‌شناسی، خلاصه و نتیجه‌گیری و نمایه موضوعی و اعلام در انتهای کتاب.

عنوان اثر: عقلانیت و آزادی

مؤلف / مترجم: ماکس وبر و همکاران / یدالله موقن و احمد تدین

ناشر / سال نشر: انتشارات هرمس / ۱۳۷۹

معرفی، نقد و بررسی

کتاب عقلانیت و آزادی که در سال ۱۳۷۹ انتشارات هرمس به چاپ رسانده است، در حقیقت نوعی مجموعه مقالات یا منتخباتی از برخی آثار وبر و کتبی که درباره اندیشه‌های او نوشته شده است، می‌باشد. مجموعه مقالاتی که دو تن از مترجمان غیرمشهور ایرانی انتخاب، ترجمه و در کنار هم گذارده‌اند. این کار را اساساً مترجمین بی‌هیچ مقدمه، نتیجه‌گیری، توضیحات توجیهی که مشخص‌کننده فلسفه تدوین کتاب باشد فراهم آورده‌اند. در این اثر شش نوشتار که بخش‌هایی از کتاب‌های مختلف هستند، ترجمه (مقاله اول ترجمه همراه با تلخیص و اقتباس است) و در کنار هم قرار گرفته‌اند به اینصورت که سه مقاله اول را یدالله موقن و سه مقاله دوم را احمد تدین به فارسی برگردانده‌اند.

بررسی شکلی

به طور کلی، متن ترجمه نسبتاً روان و رسا می‌باشد. اگر چه، در پاره‌ای موارد، عبارات طولانی و گاه نامفهوم به چشم می‌خورد. قواعد ویرایشی و نگارشی در حد بسیار خوب رعایت شده است، به طوری که به ندرت اشکالاتی در این زمینه دیده می‌شود.

تناسب بین فونت به کار رفته در متن، تیترها و زیرنویس‌ها رعایت شده است. اندازه حاشیه بالا و پایین نسبت به قطع کتاب خوب است. نوع کاغذ و جلد مورد استفاده مناسب است. طرح روی جلد، از حیث انتخاب رنگ‌ها، مطلوب است. اما طرح در نظر گرفته شده با عنوان و محتوای کتاب همخوانی ندارد. همچنین معادل لاتین اصطلاحات در متن کتاب آمده که بهتر است به زیرنویس منتقل شود.

بررسی محتوایی

از آنجایی که نویسندگان مقالات کتاب از جامعه‌شناسان معروف هستند، از اصطلاحات تخصصی به درستی استفاده شده است. معادل‌سازی اصطلاحات تخصصی در اغلب موارد خوب است. اما، در برخی موارد، می‌توان از معادل‌های بهتری استفاده کرد. با توجه به اینکه کتاب به صورت مجموعه مقالات نگارش یافته و خصلت نظری دارد، از ابزارهایی همچون: تمرین و پرسش، نقشه، نمودار و آمار استفاده نشده است. اما در برخی از مقالات کتاب، نویسنده برای تفهیم موضوع از نمودار و جدول استفاده نموده است. فهرست مطالب با محتوای کتاب کاملاً مطابق است. اما از آنجایی که کتاب به صورت مجموعه مقالاتی در باب اندیشه و بر تنظیم شده و نام آن صرفاً بر اساس عنوان یکی از مقالات مندرج در کتاب انتخاب شده، همچنین در سایر مقالات به موضوع عقلانیت و آزادی در اندیشه و بر پرداخته نشده است، می‌توان گفت محتوای کتاب با عنوان آن مطابقت ندارد. انسجام و نظم خاصی در تنظیم کتاب دیده نمی‌شود اما هر یک از مقالات به تنهایی انسجام نسبی دارند. با این حال، برخی از مقالات ناقص بوده است و از لحاظ حجم نیز یکسان نیستند. از آنجایی که مقالات کتاب در خصوص اندیشه و بر نوشته شده است، این اثر می‌تواند به عنوان کتابی جنبی مورد استفاده دانشجویان کارشناسی ارشد قرار گیرد.

عقلانیت و آزادی ۲۰۷

شاید بتوان جمع‌آوری برخی از مقالات مربوط به اندیشهٔ وبر در یک مجموعه را جزو نوآوری‌های اثر مورد بررسی به حساب آورد. نویسندهٔ هر مقاله، هر جایی که از منبعی استفاده کرده به آن ارجاع داده است. ظاهراً مقالهٔ اول کتاب، ترجمه و تلخیص است و سایر مقالات بخش‌های کوچکی از چندین کتاب است که برای ترجمه انتخاب شده‌اند. ترجمه‌ای نسبتاً روان و خوب است. برخی عبارات ترجمه شده، مبهم و طولانی می‌باشد. به طور کلی بیشتر مقاله‌های وبر و پارسونز در ترجمه اشکال دارند.

برخی از معادل‌گذاری‌ها به درستی انجام نشده است، اما در مورد برخی از مطالب که نیاز به توضیح داشته‌اند، مترجمین محترم مطالبی را در پانوشت آورده‌اند.

پیشنهادهای

اثر مورد بررسی، فاقد مقدمه، پیشگفتار، نتیجه‌گیری، نمایه، کتاب-شناسی و فهرست منابع است که بهتر است در چاپ جدید به کتاب اضافه شود
طرح روی جلد با عنوان کتاب همخوانی ندارد
کتاب نیاز به ویراستاری تخصصی دارد
بهتر است شیوه ارجاع‌دهی کتاب تغییر کند. به عبارت دیگر، مشخصات منابع استفاده شده در انتهای هر فصل یا کتاب ذکر شوند
معادل لاتین اصطلاحات تخصصی در پانویس آورده شود

عنوان اثر: مفاهیم اساسی جامعه‌شناسی
مؤلف / مترجم: ماکس وبر / احمد صدارتی
ناشر / سال نشر: انتشارات هرمس / ۱۳۷۹

معرفی، نقد و بررسی

کتاب حاضر بخشی از مجموعه بزرگ اقتصاد و جامعه اثر ماکس وبر است که نظر به اهمیت آن، به‌طور جداگانه «ه.پ.سچر» به زبان انگلیسی برگردانده و ترجمه فارسی را آن نیز احمد صدارتی در سال ۱۳۶۷ از روی همین نسخه انجام داده است. تالکوت پارسونز و ای. ام. هندرسون نیز مدت‌ها پیش از سچر، جلد اول مجموعه اقتصاد و جامعه را ذیل عنوان نظریه سازمان اجتماعی و اقتصادی به زبان انگلیسی ترجمه کرده‌اند که این کتاب کوچک اما عمیق و دشوار، بخش مقدماتی آن است و در واقع کلید فهم و مقدمه‌ای بر کل آثار وبر به‌شمار می‌رود. در ضمن این کتاب، نخستین کتاب از آثار وبر است که به زبان فارسی برگردانده شده است.

این اثر، مقدمه‌ای است مفصل شامل شرح نسبتاً کاملی از زندگی وبر و برخی فعالیت‌های علمی، اجتماعی و سیاسی او و همچنین به نحو پیوسته و منسجم، مهم‌ترین مفاهیم تخصصی و تعریف‌های اولیه یا پایه‌ای او را مرور می‌کند.
سایر آثار مشابه:

اقتصاد و جامعه (مفاهیم اساسی جامعه‌شناسی، جامعه‌شناسی اقتصادی، جامعه‌شناسی سیاسی) تألیف ماکس وبر، ترجمه مصطفی عمادزاده، مهرداد ترابی‌نژاد، عباس منوچهری

پاره‌ای از کتاب‌های منتشر شده در حوزه نظریه‌ها و بعضاً کتاب‌هایی که درباره اندیشه‌ها و مفاهیم بنیادی ماکس وبر نگاشته شده است، به لحاظ مضمونی حاوی مطالب و مضامین نسبتاً مشابه با این اثر هستند. به عبارت بهتر، باید گفت این اثر کلاسیک و بنیادی که بخشی از مهم‌ترین و جامع‌ترین کتاب وبر (یعنی اقتصاد و جامعه) است، الهام‌بخش سایر آثار است که با استفاده از این منبع نوشته شده‌اند.

بررسی شکلی

با توجه به دشواری ترجمه آثار وبر در تمام زبان‌ها، باید گفت، مترجم محترم این کتاب، به خوبی توانسته‌اند این اثر را که سرشار از مفاهیم تخصصی و بنیادی نظری و روشی ماکس وبر است، به فارسی روان و رسا برگردانند. مطالب صفحه‌های: ۱۶، ۱۷، ۲۳، ۲۹ نمونه‌هایی از متن روان و رسا هستند.

اگر چه این اثر، از لحاظ رعایت قواعد ویرایش و نگارش بی‌اشکال نیست، اما می‌توان آن را در حد خوب ارزیابی کرد. در کتاب پاره‌ای از اشکالات و نواقص ویرایشی و نگارشی مانند: عدم استفاده از علامت «،» در جای مناسب، اشتباه حروف نگاری و استفاده همزمان از علامت «،» و حرف عطف «و» دیده می‌شود.

حروف‌نگاری با توجه به زمان انتشار کتاب خوب است. فاصله بین خطوط، اندازه حاشیه‌های در نظر گرفته شده، اندازه قلم متن و تیتراها مناسب می‌باشند. اما سرصفحه تنظیم شده (شامل نام نویسنده در صفحه سمت راست و نام کتاب و شماره صفحه در سمت چپ) در سرتاسر کتاب یکسان است. بهتر بود بر اساس هر فصل از کتاب، سرصفحه‌ای متفاوت در نظر گرفته می‌شد، به گونه‌ای که بیانگر عنوان فصل باشد. کتاب از لحاظ صحافی خوب است. اما طرح جلدی متناسب با موضوع آن نمی‌باشد.

کتاب از زمان انتشار اولیه تا سال ۱۳۸۱، ۵ بار بدون تغییر عمده تجدید چاپ شده است.

بررسی محتوایی

این کتاب اساساً عهده‌دار بیان مفاهیم تخصصی زیربنایی نظریه و روش پژوهشی ماکس وبر است. در نتیجه، از این حیث، جنبه مرجع و متنی اصیل را دارد که برای فهم درست مفاهیم مورد استفاده وبر باید به این کتاب یا منبع اصلی و بزرگتر آن، یعنی کتاب *اقتصاد و جامعه* مراجعه کرد.

برای معادل‌سازی درست چنین متن فنی دشوار و کم سابقه‌ای از نسبت به منابع مشابه زحمت زیادی کشیده شده است. نمونه معادل‌گذاری متداول:

رفتار اجتماعی، عرف، رسم، اقتدار، سلطه، زندگی روزمره، نوع مثالی، برابر نهاده، اعتبار، هنجار، همنوایی، رضایت، قرارداد و خودمختار و ...
نمونه‌ای از نوآوری در معادل‌گذاری:

Aggregation = جامعه‌ای شدن (فرایند)

Allgemeine psychopathology = روان آسیب‌شناسی عمومی

Marginal = غائی و نهایی

Value-relatedness = کنش مربوط به ارزش

در چنین اثری که ماهیت کاملاً مفهومی و نظری دارد، بیشتر انتظار می‌رود از فنون ماهوی‌تر رساندن معنا، مانند: زمینه‌چینی مناسب، مقایسه و ذکر مثال، استدلال‌های منطقی و نظری قوی و کاربرد ظرافت و دقت در ساختن و استفاده از مفاهیم تخصصی مورد نظر باشد که در این کتاب از این طرق مناسب استفاده شده است.

کتاب در حد بیان مفاهیم اساسی و اولیه جامعه‌شناسی ماکس وبر تا حد زیادی موفق و جامع است.

اگر جامعه‌شناسی را از نوع تفهیمی و تفسیری بدانیم، در حد رشد این نوع از جامعه‌شناسی تا پایان عمر ماکس وبر، مفاهیم اساسی آن از قراری هستند که در این کتاب آمده است.

برای دوره کارشناسی در درس «نظریه‌های جامعه‌شناسی» به عنوان مرجع و در درس «بررسی آثار صاحب‌نظران جامعه‌شناسی»، در صورت تمرکز بر روی وبر، به شرط غلبه بر دشواری‌های مفهومی تا حدی مناسب است. ولی

برای سطوح بالاتر می‌توان به عنوان کتاب مرجع استفاده کرد، مگر در درسی به‌نام وبرشناسی.

کتاب نظری و کلاسیک است و حاوی داده‌های تجربی وابسته به زمان نیست.

نوآوری خاصی در این اثر به جز جداسازی بخش مفهومی بنیادی کتاب اقتصاد و جامعه در کتابی کوچکتر دیده نمی‌شود. البته مقدمه مترجم انگلیسی به خاطر فشردگی و رسایی آن در بیان مطالب مفید، قابل تقدیر است.

هر چند مطالب کتاب مجموعه‌ای از مفاهیم را صرف‌نظر از سازمان خاصی در میان آنها طرح می‌کند، اما می‌توان گفت نوعی سیر از کلی به جزئی و مقدماتی به تفصیلی و مصداقی در کتاب دیده می‌شود.

جهت‌گیری کلی کتاب، عبارت است از تعریف و تدوین مجموعه مفاهیم بنیادی لازم در خصوص ایجاد نوعی جامعه‌شناسی تفهیمی – تفسیری، از تعریف جامعه‌شناسی گرفته تا انواع رفتارهای بشری، تمایز کنش و رفتار و انواع یا موارد متعدد و متنوعی از سنخ‌های آرمانی مفهومی مانند: اقتدار و قدرت و ... می‌توان از طریق ارائه چارچوب‌های مفهومی و تحلیلی در کار نظری و روشی درک بهتری از رفتار و کنش بشری و فهم مبانی اعمال آدمیان و درک بهتر جهان اجتماعی، مفید و سازنده شود.

ترجمه اثر با وجود دشواری‌های ترجمه متون ماکس وبر و پیشگامی این کتاب در ترجمه مستقیم آثار این جامعه‌شناس بزرگ، امانتدارانه و خوب از کار درآمده است.

اغلب معادل‌یابی‌ها دقیق و صحیح صورت گرفته است. واژنامه‌ای ۱۲ صفحه‌ای در انتهای کتاب افزوده شده است و مقدمه کوچکی از مترجم محترم در ابتدای کتاب با عنوان «اشاره» دیده می‌شود که احتمالاً به‌خاطر وجود مقدمه مفصل مترجم انگلیسی کتاب، آقای صدارتی نیازی به آوردن مقدمه مفصل دیگری احساس نکرده‌اند.

در متن اصلی کتاب نیز شرایط آوردن توضیحات تکمیلی و تشریحی در حد این اثر وجود ندارد. زیرا درگیر شدن در چنین کاری می‌توانسته ترجمه را به شرحی مفصل و احیاناً پر مجادله یا مناقشه‌برانگیز تبدیل کند که معلوم نیست

۲۱۳ مفاهیم اساسی جامعه‌شناسی

اساساً چنین کاری در حد خواست یا توان مترجم بوده باشد. بهتر است ترجمه چنین اثری همان، متن پایه و اصیل نویسنده برجسته، دست نخورده، و البته صحیح آن، برگردانده و به خواننده عرضه شود

پیشنهادهای

ترجمه کتاب، امانتدارانه و خوب از کار درآمده است. گرچه، در مواردی به لحاظ ویرایشی، نگارشی و برخی معادل‌گذاری‌ها نیاز به اصلاح دارد.

عنوان اثر: جامعه‌شناسی ماکس وبر
مؤلف / مترجم: ژولین فروند / عبدالحسین نیک‌گهر
ناشر / سال نشر: نیکان / ۱۳۶۲

معرفی، نقد و بررسی

این اثر را عبدالحسین نیک‌گهر در سال ۱۳۶۲ ترجمه کرد و انتشارات نیکان آن را در ۵۰۰۰ نسخه با قطعی رقی به چاپ رساند. کتاب جامعه‌شناسی ماکس وبر بینش جامعه‌شناسانه وی را همراه با چارچوب‌های فلسفی آن بررسی می‌کند و سپس روش‌شناسی مورد تأیید و استفاده وبر را همراه با حل مهم‌ترین چالش‌های روش‌شناختی موجود در آن زمان و در حوزه مطالعات تاریخی اجتماعی به بحث می‌گذارد. سپس مهم‌ترین خصلت و جنبه جامعه‌شناسی وبر، یعنی وجه تفهیمی آن را که در سراسر کارش نمود پیدا کرده است، روشن می‌سازد. از این قسمت به بعد، مهم‌ترین شعب مباحث جامعه‌شناختی در حوزه اقتصاد، دین، قشربندی، سیاست، حقوق و هنر و فن مطرح شده‌اند و سرانجام کتاب با یک نتیجه‌گیری قابل توجه، متعادل، منصفانه و روشنگر به پایان می‌رسد.

سایر آثار مشابه

مراحل اساسی سیر اندیشه در جامعه‌شناسی	ریمون آرون / باقر پرهام
زندگی و اندیشه بزرگان جامعه‌شناسی	لوئیس کوزر / محسن ثلاثی
سیمای فکری ماکس وبر	راینهارد بندیکس / محمود رامبد
سیاست و جامعه‌شناسی در اندیشه وبر	آنتونی گیدنز / مجید محمدی

بررسی شکلی

با توجه به دشواری فهم و ترجمه آثار و اندیشه‌های وبر، به علت علاقه‌مندی و تسلط نویسنده به این حوزه از مباحث نظری جامعه‌شناختی، نثر کتاب (متن اصلی) در حد قابل تحسینی روان و رسا از کار درآمده است. این خصوصیت در نحوه ترجمه مترجم محترم در حد قابل قبول و خوبی منعکس شده است. هر چند به دلایل گفته شده ترجمه از نخستین کارهای مترجم محترم در سال‌های اولیه انقلاب می‌باشد که کاستی‌هایی دارد.

با وجود گذشت سال‌های بسیار زیادی از انتشار این اثر، رعایت قواعد ویرایش و نگارش در آن را می‌توان در حد خوب ارزیابی کرد. اگر چه مشکلاتی در این زمینه وجود دارد، مانند: کاربرد نادرست علامت «،»؛ کاربرد همزمان علامت «،» و حرف عطف «و»؛ عدم استفاده از علامت «،» در مکان مناسب؛ عدم رعایت فاصله مناسب بین کلمات و علائم نگارشی (این مورد در سراسر کتاب وجود دارد).

نمونه‌ای از جملات نارسا و مبهم

- صفحه ۲۹۷، پاراگراف آخر، سطر ششم: «.. اعتقادی که وظیفه یک تحقیق علمی متری را فائق آمدن بر نقص یک جانی بودن دید اقتصادی از راه اعتلای آن به پایگاه یک علم عام اجتماعی می‌داند، خود از یک نقص عمده در رنج است...»

- صفحه ۲۹۹، پاراگراف آخر، سطر دهم: «... شاید به علت پیچش ذهنی خاص مهاجران آلمانی که افکار او را به آمریکا آورده‌اند، باشد...»

نمونه‌ای از جملات طولانی

- صفحه ۵، پاراگراف اول: «تفکر جامعه‌شناسی جدید - نظری و تحلیلی - چونان علم مستقل پدیده‌های اجتماعی، متمایز از تأملات نفسانی و اندیشه‌های فلسفی و آرمانهای اصلاح‌طلبانه، و نیز متمایز از گردآوری داده‌های آماری و سنت جامعه‌نگاری (که سهمشان در تکوین علوم اجتماعی مشکور است) در اوایل قرن نوزدهم در ارتباط تنگاتنگ با دگرگونی‌های فرهنگی و اجتماعی در جامعه‌های اروپایی ببار آمده است.

نمونه‌ای از کاربرد کلمات عامیانه

- صفحه ۲۹۸، پاراگراف آخر، سطر اول: «به علت تنگی جا، امکان‌پذیر نشد که قسمتی را هم به انتقاداتی که از آثار وبر به عمل آمده، اختصاص بدهیم»

جامعه‌شناسی ماکس وبر ۲۱۷

- صفحه ۳۰۰، سطر بیست و یکم: «... فردیناند تونیس و ژرژ زیمل چنان پس رفت که این بار از پشت سر افتاد»
کاربرد نادرست علامت «،»
- صفحه ۶، سطر هشتم: «بیرون آمده است و، به رغم ...»
- صفحه ۶، سطر اول و نهم: قبل از کلمه «که»
- صفحه ۵، سطر سوم: «اصلاح طلبانه، و ...»
- صفحه ۹، سطر سوم: «راه یافت، و ظاهر»
- عدم رعایت فاصله مناسب بین کلمات و علائم نگارشی
- این مورد در سراسر کتاب وجود دارد.
- حروف‌نگاری قدیمی ولی صفحه‌آرایی نسبت به زمان چاپ اثر خوب و مناسب است. اصول مربوط به سرصفحه، تفاوت فونت کلمات در تیترها، متن اصلی، پاورقی و ... رعایت شده است. مشخصات منابع به طور کامل در زیرنویس صفحات (یعنی روش قدیم)، همچنین اسامی و معادل‌های کلمات لاتین در پانویشت صفحه‌های ذکر شده است. صحافی کتاب معمولی و نوع کاغذ گاهی ولی نسبتاً مناسب است. طرح روی جلد با داشتن تصویری از ماکس وبر تا حدی با موضوع و عنوان کتاب تناسب دارد.
- به طور کل کتاب به عنوان اثری نظری در مورد اندیشه و شخصیت پیچیده و چند بُعدی ماکس وبر حجمی متوسط و متعادل دارد.
- این کتاب را در دو نوبت در سال ۱۳۶۲ و ۱۳۶۸ انتشارات رایزن چاپ کرده و برای چاپ سوم با تغییراتی در حد اصلاحات ویرایشی ادبی و تخصصی با انتشارات توتیا قرار داد بسته شده است.

بررسی محتوایی

نویسنده که خود از وبرشناسان زبده و مشهور است، با علاقه‌مندی و دقت فراوان کوشیده است تا مفاهیم پیچیده موجود در اندیشه و روش وبر را در این کتاب تشریح کند. برای مثال، می‌توان از مباحثی که وی در خصوص جهان‌بینی و روش‌شناسی وبر و همچنین مفاهیم و اصطلاحات موجود در جامعه‌شناسی تفهیمی، دینی و سیاسی وبر وجود دارد، یاد کرد. صفحه ۵۵، کنش

عقلانی؛ صفحه ۴۴، روش تعمیمی و روش تفریدی؛ صفحه ۷۷، امکان علی؛ صفحه ۸۳، علیت ذاتی و علیت عرضی؛ صفحه ۲۴۶، دیوانسالاری و پاتریمونیاالیسم؛ و

مترجم محترم با تسلط بر زبان فرانسه و ادبیات تخصصی جامعه‌شناسی، معادل‌های اصطلاحات اصلی را استفاده یا جعل کرده است. مانند: صفحه ۵۵، کنش عقلانی؛ صفحه ۶۵، نمونه آرمانی؛ صفحه ۱۱۳، رفتار عقلانی معطوف به هدف، رفتار عقلانی معطوف به ارزش، رفتار عاطفی و رفتار سستی و ... هرچند در برخی موارد، از کلمات لاتین یا اصلی استفاده کرده است، مانند: صفحه ۲۴۶، «کاریسماتیک»؛ صفحه ۲۳۹، «کلژیالیت».

با توجه به خصلت نظری و غیردرسی بودن این کتاب، از ابزارهایی همچون: تمرین و پرسش، نقشه، نمودار، جدول و آمار استفاده نشده، در عوض از تمهید مقدمات یا زمینه‌چینی مناسب برای بحث‌ها، ارتباط و اتصال درست و به-جای میان آنها، ذکر مثال‌های واقعی در تاریخ گذشته یا معاصر و در ادبیات یا غیر آن، ارجاع به متون مختلف وبر و سایر نظریه‌پردازان و شارحان و نتیجه‌گیری‌های بجا و متعادل استفاده کرده است. مطالب صفحه‌های: ۸۸، ۸۹، ۱۵۰، ۲۴۷، ۲۴۹ و ... نمونه‌ای از مثال‌های مذکور می‌باشند.

با توجه به حجم کتاب و گستردگی آثار و اندیشه‌های وبر، محتوا و موضوع کتاب، فی‌نفسه جامع، نسبتاً عمیق و روشن‌گر به نظر می‌رسد.

به عنوان یک منبع کمکی و مرجع در دروس «نظریه‌ها» و «بینش‌های جامعه‌شناسی»، «بررسی آثار صاحب‌نظران» در دوره کارشناسی و کارشناسی ارشد و همچنین انواع جامعه‌شناسی‌ها، مانند: جامعه‌شناسی هنر، دین، اقتصاد و سیاسی در مقاطع مختلف تحصیلی، به ویژه تحصیلات تکمیلی قابل استفاده و حتی شایسته تدریس است.

کوشش برای نشان دادن جامعیت اندیشه، روش و مطالعات موردی یا مصداقی ماکس وبر و نشان دادن روح جستجوگر، علمی، پردغدغه، واقع‌بینانه وبر پیرامون تاریخ و جامعه و نحوه مطالعه آنها و رسالت یک دانشمند و محقق جامعه‌شناسی و تاریخ و همچنین سعی بر بازنمودن حقیقت کار وبر با همه

خوبی‌ها و محدودیت‌هایش در سراسر کتاب جنبه‌ای نوآورانه یا جالب توجه و قابل تحسین دارد.

کتاب جامعه‌شناسی ماکس وبر علاوه بر داشتن مباحث لازم جامعه‌شناختی وبر از انسجام و ترتیب فوق‌العاده‌ای برخوردار است. بدین معنا که از مهم‌ترین مباحث و چالش‌های نظری زیربنایی کتاب آغاز، سپس مباحث روش‌شناسی و جامعه‌شناسی تفهیمی که نحوه کار وبر را مشخص می‌کند، ادامه می‌یابد و پس از آن، نوبت به مطالعات موضوعی و مصداقی می‌رسد.

هم از منابع اصلی وبر و برخی شرح‌ها و منابع فرعی برای تبیین موضوعات مورد بحث استفاده شده و علاوه بر منابع و مأخذ مورد استفاده نویسنده که در پانویس صفحه‌های کتاب آمده است، کتاب‌شناسی جامع و مفیدی متناسب با زمان انتشار اثر در انتهای آن در سه بخش مطالعات عمومی، مطالعات تخصصی و مطالعات درباره شخص وبر آورده شده است.

میزان دقت در استنادات و ارجاعات اثر بسیار خوب است، هر جایی که از منبعی استفاده شده به آن ارجاع داده شده است.

جهت‌گیری محققانه و آکادمیک نویسنده و تلاش وی برای روشنگری عمق اندیشه‌ها و کارهای وبر در این اثر دیده می‌شود. نویسنده همچنان که می‌کوشد وبر را بری از ایسم‌ها نشان دهد، خود نیز از چنین خصلتی برخوردار است.

در کار وبر، برخلاف پاره‌ای فیلسوفان و جامعه‌شناسان، نقش ارزش‌ها و عوامل معنوی و اندیشه‌ای در برابر یا کنار سایر عوامل، مانند: عوامل مادی و معیشتی و نسبی‌گرایی در سبب‌شناسی جامعه‌شناختی و تاریخی (دوری از جبریت تاریخی و اقتصادی ماتریالیستی)، توجه به نقش کنشگران، آگاهی و خودآگاهی آنها در رقم‌زدن به رخدادهای تاریخی - اجتماعی، پذیرش نوعی تکثرگرایی نظری و به‌خصوص روش‌شناختی با توجه به روش‌های کیفی و بعد تفهیمی کردارهای بشری از جنبه‌های با ارزش و همسو با فرهنگ و ارزش‌های اسلامی است.

ابعاد سازنده این اثر در وجه علمی (گسترش و تعمیق شناخت ما از جامعه) بسیار زیاد است.

سعی شده است که ترجمه‌ای کامل، روشن، قابل استفاده و امانت‌دارانه ارائه شود که در جای خود، مثبت و ستودنی است. در معادل‌یابی‌ها خوب عمل شده و در مواردی هم که لازم بوده است، توضیحاتی برای کلمات یا اصطلاحات مبهم و خاص از سوی مترجم ارائه شده است.

پیشنهادهای

«سعی این کتاب کوچک بر آن است که تفکر جامعه‌شناختی وبر را به زبانی روشن - به همان شیوه‌ای که فون شلتینگ، تفکر معرفت‌شناختی و ریمون آرون تفکر تاریخی او را شرح داده‌اند - شرح دهد. نه قصد یک تفسیر شخصی در میان است و نه بحث از تفسیرهایی که مؤلفان دیگر عنوان کرده‌اند». (صفحه ۸ کتاب)

همان‌طور که گفته شد، این اثر، در دروس و مقاطع مختلف قابل استفاده و حتی شایسته تدریس است. لذا برای استفاده بهتر خوانندگان، در چاپ‌های بعدی توجه به موارد زیر ضروری است:

- ویراستاری ادبی و تخصصی
- فهرست اعلام و موضوعی
- واژه‌نامه تخصصی سه‌زبانه (فرانسه، انگلیسی و فارسی).

عنوان اثر: ماکس وبر و اسلام
مؤلف / مترجم: ترنر برایان / سعید وصالی
ناشر / سال نشر: مرکز / ۱۳۷۹

معرفی، نقد و بررسی

برایان اس ترنر، جامعه‌شناس انگلیسی متخصص نظریه‌های جامعه‌شناسی ادیان و مدرس دانشگاه‌های ابردین، لانکاستر و دانشگاه فلیندر استرالیای جنوبی است که به تدریس جامعه‌شناسی، به ویژه جامعه‌شناسی پزشکی، جامعه‌شناسی ادیان و نظریه‌های جامعه‌شناسی اشتغال داشته و کتاب‌هایی از جمله: *وبر و اسلامی*، *مارکس و پایان شرق‌نگری*، *برای وبر*، *دین و نظریه جامعه‌شناسی* و نیز کتاب *اعتراف* را با همکاری م. هیورث تألیف و منتشر کرده است.

نویسنده کتاب، این اثر را پس از مطالعه عمیق و نقادانه آثار وبر، در خصوص جامعه‌شناسی تمدن‌ها، ارزش‌ها، اخلاقیات و ادیان، همراه با مطالعه آثار مشابه و مراجعه به منابع اصیل نگاشته است. در نتیجه، اولاً، کوشش بجا و ثمربخشی، در خصوص انتظام بخشیدن به آراء وبر پیرامون اسلام و بیان درست آنها در قالب مفاهیم و کاربرد اصطلاحات تخصصی این حوزه و به‌خصوص مفاهیم نظری و روش‌شناختی وبر کرده است و ثانیاً، در کل اثر، متعهدانه و محققانه به انتقاد و اصلاح آراء وبر در خصوص اسلام و روشن ساختن آن به طور مستدل و مستند و در حالت مقایسه‌ای با دیدگاه دیگران مثل مارکس همت گمارده است.

محتوای اصلی کتاب وبر و اسلام در قلمرو جامعه‌شناسی دین قرار می‌گیرد. در عین حال با سایر شاخه‌های جامعه‌شناسی از قبیل: جامعه‌شناسی سیاسی، جامعه‌شناسی اقتصاد، جامعه‌شناسی حقوق و جامعه‌شناسی کشورهای اسلامی بی‌ارتباط نیست. این کتاب، به رغم وجود آثار کاملاً تخصصی و همچنین نادر و ناکافی در باب دین، حاصل مطالعات ضمن تدریس نویسنده در حوزه جامعه‌شناسی تطبیقی دین است. قصد وی در آغاز، نوشتن اثری بسیار عمومی در باب اسلام بوده است که مخاطبانش دانشجویان رشته جامعه‌شناسی در مقطع کارشناسی باشند. اما، در نهایت، بیش از آنکه این اثر در باب اسلام باشد به کتابی خاص‌تر به نام وبر و اسلام محدود شده است و نویسنده رویکردی آکادمیک را برای فراهم آوردن متنی درسی برای دانشجویان مقطع کارشناسی و کارشناسی‌ارشد به منظور آشنایی آنها با پدیده‌ای پیچیده و چندبعدی به نام اسلام دنبال می‌کند. به عبارت دیگر، نویسنده دارای رویکردی آکادمیک برای فهم جامعه‌شناسانه و واقع‌بینانه اسلام است.

این اثر در سال ۱۳۷۹ سعید وصالی ترجمه و انتشارات «مرکز» آن را در ۳۰۰۰ نسخه چاپ کرده است.

بررسی شکلی

در مقایسه با ترجمه‌های معمول، به ویژه ترجمه دیگری از این اثر از حسین بستان، علی سلیمی، عبدالرضا علیزاده، در اغلب صفحات کتاب، متن نسبتاً روان و رسا از کار در آمده است. هر چند، کلاً ترجمه بیشتر وابسته به متن بوده و گاه تحت‌اللفظی است. به نظر می‌رسد مترجم و ناشر این کتاب بر اساس تعهدی اعتقادی - علمی و با احساس خلع نسبت به وجود چنین آثاری در حیطه جامعه‌شناسی دینی، که دربردارنده دیدگاه بزرگان این رشته درباره اسلام همراه با رویکرد انتقادی نسبت به این گونه آراء باشد، کتاب را ترجمه و عرضه کرده‌اند. با اینکه پس از ترجمه، کتاب را یک ویراستار بازبینی و اصلاح کرده است، اما همچنان به ویراستاری ادبی و تخصصی نیاز دارد. برای نمونه، پاره‌ای از اشکالات و نواقص از این قرارند:

عدم استفاده از علامت «» در جای مناسب

- صفحه ۴، پاراگراف آخر، سطر سوم: «جامعه‌شناختی دارد نیست»

- صفحه ۵، سطر دوم: «اجتماعی دارد مشارکتی عظیم».
 - صفحه ۶۸، سطر اول: «تازه نقش قاطعی...» و سطر هفدهم: «...
تلقى کرد در این فصل...»
 - استفاده همزمان از علامت «،» یا «.» و حرف عطف «و»
 - صفحه هفت، سطر ششم: «ساختار اجتماعی، و «؛ سطر نهم: «هندی،
و مذهب‌های»؛ سطر چهاردهم: «به شمار می‌آید. و انتشار»
 - صفحه ده، سطر بیست و یکم: «بررسی یهودیت، و ادیان»
 - صفحه ۵، سطر یازدهم: «سرشت الله، و نقش اجتماعی»
- کاربرد نابجای برخی از کلمات
- صفحه هفت، سطر اول: «... بلکه نیز از...»
 - صفحه ۲۹۸، سطر پنجم: «... نظام وراثتی خود متوجه از صوری
نهادی بود»
 - صفحه ۲۹۸، سطر چهارم: مرجع ضمیر «آنها» مشخص نیست.
- از لحاظ صفحه‌آرایی و حروف‌نگاری خوب است. تناسب بین فونت
تیترها، متن و زیرنویس رعایت شده است. حاشیه‌های در نظر گرفته شده متن
با توجه به قطع کتاب مناسب می‌باشد. در سرصفحه نام کتاب و عنوان فصل
آمده است. صحافی کتاب مطلوب است. روی جلد، کلمه بسم‌الله به گونه‌ای زیبا
طراحی شده که با توجه به عنوان و موضوع اثر، طرحی قابل قبولی است.

بررسی محتوایی

- با توجه به اینکه اثر مورد بررسی، را یکی از جامعه‌شناسان برجسته نوشته است، باید
گفت کیفیت اصطلاحات تخصصی بسیار خوب است.
- کار معادل‌سازی با اشتباه فاحش یا زیاد که ترجمه را خدشه‌دار کرده یا فهم آن را دشوار
سازد، مواجه نیست. نمونه‌ای از معادل‌گذاری صحیح:
- عرفی‌شدن = secularization
- جامعه‌شناسی تفهیمی = verstehende
- سلطه بر دنیا = world Mastery

راست‌کیشی = orthodoxy.

نمونه‌ای از معادل گذاری نادرست:

- آموزه پرستانه = Doctrinaire، خلیات = ethos، روحیات = spirit.

- صفحه ۱۳۲، جوامع قبلاً راکد، صفحه ۶۸، سطر شانزدهم: یاری فکری و نظری؛ سطر نوزدهم، یک جهت پرمعنی؛ پاراگراف آخر، سطر دوم، مفاهیم کانونی؛ صفحه ۶۹، سطر اول، یک خط شروع چالش ناشده‌ای، صفحه ۲، سطر پنجم، درسنامه؛

در این اثر، همه فصول با بیان مطالبی که جنبه زمینه‌ای و مقدماتی دارند آغاز می‌شوند و در نهایت، نوعی جمع‌بندی یا نتیجه‌گیری ضمنی در فصول کتاب و به‌خصوص فصل انتهایی آن دیده می‌شود. برای مقایسه به فصل آخر و برای دیدگاه انتقادی به صفحات ۶۸، ۲۹۴، ۲۹۵.. نگاه کنید.

محتوای این کتاب، نسبت به اهداف هیچ درسی، حتی جامعه‌شناسی دینی، جامع و کامل نیست. زیرا صرفاً به بیان نقادی تفسیر وبر از اسلام در یک نگاه تاریخی تمدنی پرداخته است، بنابر این بخشی از احتیاجات درس‌های «نظریه‌های جامعه‌شناسی»، «بررسی آثار صاحب‌نظران جامعه‌شناسی» و «جامعه‌شناسی» دینی را شامل می‌شود. اما می‌تواند به عنوان یک کتاب مرجع یا فرعی در مورد جامعه‌شناسی دین وبر مورد استفاده دانشجویان، به ویژه در مقاطع تحصیلات تکمیلی باشد.

محتوای کتاب از کلی به جزئی و مصداقی و با تلاشی فراگیر در راستای استخراج آراء پراکنده وبر درباره اسلام و ارزیابی آن آراء با توجه به بینش و روش کلی وبر در جامعه‌شناسی تفهیمی و مطالعه ادیان مختلف و در مقایسه با آراء جامعه‌شناسان دیگر مثل مارکس تنظیم شده است.

با توجه به زمان انتشار اثر، میزان داده‌ها و اطلاعات آن به روز است. البته نویسنده این رشته از مطالعات خود را ادامه داده است و در آثار بعدی خود با عنوان ماکس وبر، پاسخ‌های انتقادی^۱ بینش و ارزیابی خود را پیرامون تفسیر وبر از اسلام گسترش و تعمیق بخشیده است که خلاصه‌ای از آن در مقدمه ترجمه

^۱ - Turner. Bryan S. " Max Weber Critical Responses "; Vol 1; Routledge; 1999

حسین بستان و همکارانش در ترجمه دیگر این اثر آمده و علی‌القاعده اطلاعات جدیدتری از دیدگاه نویسنده ارائه شده است.

تلاش نویسنده برای فهم و عرضه انتقادی و صحیح آراء پراکنده وبر در باب اسلام در چارچوب نوعی جامعه‌شناسی تمدن‌ها، ارزش‌ها و اخلاق برخاسته از ادیان مختلف و عرضه متن جامعه‌شناسانه، محققانه و صحیح‌تر نسبت به منابع موجود درباره اسلام به خوانندگان علاقه‌مند و تخصصی جامعه‌شناسی ادیان و اسلام و سایر زمینه‌های گفته شده است. بنابر این استخراج و انسجام بخشیدن به آراء پراکنده وبر، مقایسه آنها با سایر یافته‌ها و نتیجه‌گیری‌های او درباره ادیان مسیحی، یهودی، هندوئیسم، کنفوسیوس و به-خصوص تحقیق اخلاق پروتستان و روح سرمایه‌داری در خصوص نهضت پروتستان‌یسم و سپس برملا ساختن شباهت‌های عمده بین دیدگاه وبر و مارکس در مورد تمدن مشرق زمین و موقعیت مقوله‌های مهمی مانند: دین، سازمان سیاسی اجتماعی، قدرت و اقتدار، اخلاق برآمده از ادیان و مناسبات اجتماعی مهم و نیز تعارض تفسیر وبر از اسلام با منطق جامعه‌شناختی و روش‌شناختی وی، مهم‌ترین ابداع و نوآوری نویسنده در این کتاب محسوب می‌شود.

اصل کتاب در فصل‌بندی و شیوه طرح مطالب از نظم خاصی برخوردار می‌باشد و نظرات پراکنده وبر در مورد دین اسلام به خوبی جمع‌آوری و بحث و بررسی شده است.

نویسنده برجسته این کتاب، پس از مرور منابع موجود در حوزه جامعه‌شناسی ادیان و تمدن‌ها و ملاحظه خلاء اطلاعاتی، اسنادی و انتشاراتی پیرامون اسلام و ملاحظه وجود بینش‌های نادرست، اطلاع و تحلیل‌های ناقص و غلط در این زمینه با توجه به ضرورت فعلی و حساسیت دنیای جدید و محافل آکادمیک جهان، به‌خصوص در غرب برای فهم درست اسلام، در گذر تحولات تاریخی و اجتماعی دست به نگارش این اثر و مراجعه به منابع اصلی‌تر و درست‌تر زده است.

در خصوص فرهنگ و ارزش‌های اسلامی و به‌طور کل «اسلام» به مثابه یک دین، واقعیت اجتماعی یا پدیدارشناختی از رهگذر تجزیه و تحلیل آراء وبر در این خصوص کوشیده است تا در قالب جامعه‌شناسی تطبیقی، فرهنگ و

تمدن و جامعه‌شناسی دینی، نگاهی واقع‌بینانه و صحیح‌تر را در مقایسه با بینش‌ها و تحلیل‌های رایج، برای دانشجویان رشته‌های ذی‌ربط دانشگاه‌های کشور خود (انگلیس) فراهم آورد.

کیفیت ترجمه از نظر روانی و رعایت امانت در حد خوب و قابل قبول است هر چند، برخی کاستی‌ها و نواقص وجود دارد که بهتر است در ویرایش و تجدید چاپ اصلاح شود.

به اصول ترجمه کامل و امانت‌دارانه توجه شده است. ناشر و مترجم مطالبی مقدماتی شامل: انگیزه‌ها و دلایل ترجمه و نشر این کتاب و ویژگی‌های مثبت آن، که می‌تواند خلاء موجود در این زمینه را تا حدی برطرف کند و نیز برخی مطالب مهم کلی و مقایسه‌ای در باب آراء ماکس وبر را در این حوزه آورده‌اند. در خلال کتاب نیز غیر از تلاش برای ترجمه‌ای روان و رسا و درست و معادل‌سازی مناسب، که نسبتاً موفق بوده، برخی توضیحات تکمیلی ارائه شده است. البته در انتهای کتاب دو ضمیمه مهم (واژه‌نامه و نام‌نامه که هر یک سودمندی خاص خود را دارد افزوده شده است.

در مقام مقایسه می‌توان گفت، ترجمه حسین بستان و همکارانش، میزان توضیح مترجمین و نقد مطالب از سوی آنها بیشتر است. زیرا، کتاب حاوی نقطه ضعف‌هایی است که برای رفع آنها دیباچه‌ای در ابتدای اثر و یادداشت‌هایی به صورت پاورقی، در هر کجا که لازم دیده‌اند، به آن اضافه کرده‌اند.

«کتاب وبر و اسلام ترجمه حسین بستان و همکاران»

بررسی شکلی

متن اصلی کتاب، روان و رسا است اما متن ترجمه شده در برخی موارد به خاطر طولانی بودن جملات و گاه استفاده از کلمات عربی روانی خود را از دست داده است. برای مثال، می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

– نمونه‌ای از کاربرد کلمات عامیانه، نامأنوس و عربی

صفحه ۲۷، سطر پانزدهم: «نادینی‌گرایی»

صفحه ۳۷، سطر دوازدهم: «کثیرالوجه‌تر»

صفحه ۴۳ و ۴۴ سطور آخر: «گذشته از این، دلیل قوی را می‌توان به سود اهمیت قاطع اسلام از حیث نظری اقامه کرد و ...»

صفحه ۴۳، سطر چهاردهم: «یک مسئله تحقیقی عاجل و مهم»
صفحه ۴۳، سطر شانزدهم: «و هم در تحلیل جمع و جورتر وی درباره حقوق اسلامی ...»

صفحه ۶۷، سطر پنجم: «... ادعاهای پردامنه جبرگروی اقتصادی....»
صفحه ۱۶۷، پاراگراف آخر، سطر دوم و چهارم «نوگروندگان»
صفحه ۲۱۵، سطر اول: «تفکیکی ناشیانه»

- در کتاب کمتر غلط چاپی وجود دارد. اما از لحاظ رعایت علائم نگارشی و قواعد ویرایشی بی اشکال نیست.
صفحه ۵، پاراگراف دوم، سطر اول: قبل از «اظهارات گوناگون»، «به» لازم دارد.

صفحه ۶، پاراگراف آخر، سطر چهارم: «... بود که اعلام کرد که ...». در این جمله، کلمه بود اضافه است و آوردن مکرر «که» از زیبایی جمله می‌کاهد.
صفحه ۳۷، سطر چهارم و پنجم: «برای تهیه طرح‌های معقولی برای این مطالعه...»

صفحه ۳۷، سطر هفتم استفاده همزمان از علامت «،» و حرف عطف «و»: «توسعه اقتصادی، و مسئله مشروعیت»
صفحه ۳۷، سطر دهم: «واقعیتی که سعی داریم تا آن را ...» کلمه «تا» اضافه است.

صفحه ۳۷، سطر یازدهم: «... مورد مطالعه واقع شود...» فعلی طولانی و نادرست است.

صفحه ۳۷، سطر دوازدهم: «به طوری که کتابی که ...»
صفحه ۳۷، سطر سیزدهم، بعد از فعل «گذاشته بود» علامت «،» لازم است.
صفحه ۴۳، سطر ششم، استفاده همزمان از علامت «،» و حرف «و» و «یا»: «تبیین می‌کنند. و یا اغلب...»

صفحه ۴۳، سطر هفدهم، بعد از کلمه «ایجاب کند» به جای «.» از «.» استفاده شده است.

صفحه ۱۱۰، پاراگراف آخر، سطر دوم: «موجودات مافوق انسان سازد؛ و شیوه....» و سطر هفتم، «وجود ندارد، و لذا».

صفحه ۲۱۱، سطر ششم، علامت «.» قبل از فعل «جلوگیری کرد» اضافه است.

صفحه ۲۱۳ پاراگراف آخر، سطر اول، علامت «.» بعد از کلمه «را» اضافه است.

از لحاظ حروفنگاری خوب است. تناسب بین فونت تیتراها، متن و زیرنویس رعایت شده است. صفحه‌آرایی در حد متوسط است. حاشیه‌های چپ و راست مناسب می‌باشد اما حاشیه در نظر گرفته شده برای پایین صفحه کم است. در سرصفحه نام کتاب و عنوان فصل آمده است. صحافی کتاب مطلوب است. طرح روی جلد، مربوط به ناشر کتاب است و نه موضوع آن. دانشجویان مقاطع مختلف تحصیلی، می‌توانند از این اثر به عنوان کتاب مرجع استفاده کنند.

بررسی محتوایی

با توجه به اینکه اثر مورد بررسی، را یکی از جامعه‌شناسان برجسته نوشته شده است، باید گفت کیفیت اصطلاحات تخصصی بسیار خوب است اما از لحاظ معادل‌سازی اصطلاحات تخصصی در کتاب اشکالاتی دیده می‌شود.

صفحه ۱۰، پاراگراف دوم، سطر چهارم: «بورژوازی فرهنگی و اقتصادی» به «طبقه مرفه اقتصادی و طبقه متوسط تحصیل کرده» ترجمه شده است.

صفحه ۲۷، سطر دوم: پس – مدرنیته در برابر postmodernity

صفحه ۴۳، سطر آخر: آسمانی در برابر Prophetic

صفحه ۶۷، سطر، چهارم: نفوذ و پیشرفت فرهمندانه در مقابل charismatic break - through

صفحه ۱۹۳، سطر یازدهم: تبشیری در مقابل Evangelisch

صفحه ۱۹۸، پارگراف آخر: سطر دوم: بلوری شدن معادل Crystallization.

صفحه ۲۱۳، سطر دوم: دادگاه‌های قضات محلی در مقابل the courts of justice of the peace.

در کل محتوای اثر با عنوان و فهرست آن منطبق است. هرچند، در برخی از فصول، مانند: فصل هشتم و نهم، نویسنده فراتر از نقد وبر به تأثیر دیدگاه‌های وبر بر متفکرین جهان اسلام پرداخته است. با توجه به زمان انتشار اثر و افزوده‌های مترجمین، میزان داده‌ها و اطلاعات آن به روز است.

تفکیک میان ابعاد دیدگاه وبر و انتقاد نظریه وبر در مورد اسلام از منظری جدید که متفاوت با تفسیرهای قبلی نظر وبر در مورد اسلام است، از نوآوری‌های کتاب محسوب می‌شود.

اصل کتاب در فصل‌بندی و شیوه طرح مطالب از نظم خاصی برخوردار می‌باشد و نظرات پراکنده وبر در مورد دین اسلام به خوبی جمع‌آوری و بحث و بررسی شده‌اند.

این اثر کاملاً عالمانه و مستند بوده و از منابع موجود برای تبیین موضوعات مورد بحث به قدر کفایت استفاده شده است.

کتاب وبر و اسلام اثری تحلیلی - انتقادی در باب دیدگاه‌های جامعه‌شناختی ماکس وبر در مورد اسلام است و محتوای اصلی آن در قلمرو جامعه‌شناسی دین قرار می‌گیرد. در عین حال، با شاخه‌های دیگر جامعه‌شناسی از قبیل: جامعه‌شناسی سیاسی، جامعه‌شناسی اقتصاد، جامعه‌شناسی حقوق و جامعه‌شناسی کشورهای اسلامی بی‌ارتباط نیست.

ترجمه انجام شده کامل است و کیفیت آن از نظر روانی و رعایت امانت در حد متوسط است.

پیشنهادهای

این کتاب به رغم وجود آثار کاملاً تخصصی و همچنین نادر و ناکافی در باب دین، حاصل مطالعات ضمن تدریس نویسنده در حوزه جامعه‌شناسی تطبیقی دین است. قصد

وی در آغاز نوشتن اثری بسیار عمومی در باب اسلام بوده است که مخاطبانش دانشجویان رشته جامعه‌شناسی در مقطع کارشناسی باشند اما در نهایت، بیش از آنکه این اثر در باب اسلام باشد به کتابی خاص‌تر با عنوان *وبر و اسلام* محدود شده است و نویسنده رویکردی آکادمیک را برای فراهم آوردن متنی درسی برای دانشجویان مقطع کارشناسی و کارشناسی‌ارشد به منظور آشنایی آنها با پدیده‌ای پیچیده و کثیرالوجه به نام اسلام دنبال می‌کند.

این اثر در فصل‌بندی و شیوه طرح مطالب از نظم و نسق و ظرافت خاصی برخوردار است و اشارات پراکنده وبر به اسلام را در قالب نیکویی جمع‌آوری نموده و شرح و بسط داده است. بیان نویسنده روشن و خالی از تقید است و از همه مهم‌تر باید به محتوای پرجاذبه کتاب اشاره کرد.

مترجمین محترم معتقدند، کتاب حاوی نقطه ضعف‌هایی است که برای رفع آنها دیباچه‌ای در ابتدای اثر و یادداشت‌هایی به صورت پاورقی در هر کجا که لازم دیده‌اند، به آن اضافه کرده‌اند. در عین حال از لحاظ شکلی و محتوایی اشکالاتی در کتاب وجود دارد که بهتر است در چاپ جدید اصلاح شود. مواردی مانند:

- رفع اشکالات حروف نگاری
- برطرف نمودن نقایص ویرایشی
- انجام ویرایش تخصصی و استفاده از معادل‌های رایج اصطلاحات تخصصی
- اضافه نمودن فهرست اعلام و واژه‌نامه

عنوان اثر: خودکشی

مؤلف/ مترجم: امیل دورکیم/ نادر سالارزاده

ناشر/ سال نشر: دانشگاه علامه طباطبائی / ۱۳۷۸

معرفی، نقد و بررسی

این اثر کلاسیک دورکیم در سال ۱۳۷۸ نادر سالارزاده ترجمه و پس از ویراستاری غلامعباس توسلی به همت انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی در ۳۰۰۰ نسخه به چاپ رسید. به جز مقدمه‌های مترجم و ویراستار که برای معرفی کار و راهگشایی مطالعه دورکیم مفید هستند، از سوی نویسنده، نیز پیشگفتار و مقدمه‌ای نوشته شده که شیوه کار و طرح مسئله و فصل‌بندی کتاب را مشخص می‌کند.

مطالب کتاب در سه بخش تنظیم شده که شامل فصول متعددی است. در بخش اول، مسئله خودکشی که ظاهراً مسئله‌ای فردی است و بر اساس سبب‌شناسی‌هایی که بیشتر غیراجتماعی‌اند بحث می‌شوند و کوشش می‌شود تا پیش‌فرض‌هایی را که مدعی هستند خودکشی ناشی از عوامل روان‌شناختی، امر تقلیدی و عوامل محیطی است، آزمون شوند و در نهایت، نشان می‌دهد شواهد موجود و استدلال‌هایی را که نویسنده بر آنها اقامه می‌کند مؤید این فرضیه‌ها نیستند و باید تغییرات میزان‌ها و نرخ‌های خودکشی را بیشتر با ارجاع به اوضاع و احوال اجتماعی و روندهایی که در کلیت جامعه وجود دارد، توضیح داد.

در بخش دوم، تجزیه و تحلیل خودکشی و انواع آن بر اساس عوامل اجتماعی صورت می‌گیرد. در بخش سوم، به خودکشی به عنوان صفت کلی برای جامعه پرداخته می‌شود و رابطه آن با عوامل اجتماعی کلان مطالعه می‌شود و سرانجام، بحث به سوی نتیجه‌گیری‌هایی نهایی سوق می‌یابد و از بحث و اظهارنظر در ارتباط با کل جامعه مدرن،

۲۳۲ نقدنامه علوم اجتماعی

شیوه مطالعه جامعه‌شناختی، تحقیقات بعدی و دستاوردهای ناشی از این تحقیق سخن گفته می‌شود.

این کتاب، نخستین پژوهش مهم در حوزه جامعه‌شناسی می‌باشد و در نشان دادن اینکه این رشته جدید، چگونه می‌تواند مسائل اجتماعی را از نظر علمی و به طور مستند مورد بحث قرار بدهد، یک الگو بوده است. اما از حیث شیوه کلی کار، یعنی داشتن یک دستگاه نظری و مجموعه‌ای از مفروضات، کاربرد روش مقایسه‌ای، استناد به آمار و اطلاعات و شواهد و ارزیابی پیش‌فرض‌ها و سرانجام نتیجه‌گیری و تکمیل دستگاه نظری، می‌توانیم این اثر را مشابه کتاب اخلاق پروتستان و روح سرمایه‌داری نوشته ماکس وبر بدانیم.

بررسی شکلی

شیوه نگارش دورکیم در همه آثارش، از جمله در این اثر، استدلالی و مبتنی بر شواهد تاریخی، سیاسی، اجتماعی و آمار و اطلاعات در صورت لزوم است (به ویژه در این اثر از آمار بیشتر استفاده شده است)، اما همواره زنجیره‌ای از استدلال‌ها و بیان پیش‌فرض‌ها، مقدمات، نتیجه‌گیری‌ها و سوال‌ها و اشکالات مقدر و مفروض از سوی او طرح و به آنها پاسخ داده می‌شود، لذا باید نثر دورکیم با دقت، وسواس و علاقه‌مندی زیاد خوانده شود. از این جهت مطالعه نوشته دورکیم زیاد آسان و راحت نیست. ظاهر متن در اغلب جاها به ظاهر روان است، اما چنان که باید، این روانی به رسایی و آسان و بهتر فهمیده شدن مطلب منجر نمی‌شود. البته بخشی از این عدم روانی مربوط به اصل و شیوه نگارش نویسنده است. برای مثال نگاه کنید به:

صفحه بیست و سه سطر پنجم: «در وضعیت حاضر، مردم توقعات علم، نیست»

صفحه ۵۹: «همان‌گونه که برخی توصیف‌گران اختصاص دهد»

صفحه ۲۵۴، سطر سوم: «نزد آکانتی‌ها کشتن خودشان بود»

رعایت قواعد ویرایش و نگارش در حد خوب است. برخی از موارد کاستی و نقص ویرایشی و نگارشی در کتاب دیده می‌شود از جمله کاربرد

خودکشی ۲۳۳

علامت «،» و «.» و حرف عطف «و»، اشتباه حروف نگاری، عدم استفاده از علامت «،» در جای مناسب، عدم رعایت فاصله مناسب بین کلمات. برای نمونه، به صفحه پانزده: «آماري اطلاعات»، «دستكم»، «از لحاظ علمي، و تمايز»، «روش شناختي»؛ صفحه نوزده: «استنباطي»، «ابدائي»، «منعكس است»، نگاه كنيد. از اين نمونه‌ها در ساير صفحه‌ها ديده مي‌شود مانند: صفحه‌هاي دوازده، سيزده، بيست و سه، ۱۲۴، ۲۵۸، ۳۶۸ و حروف نگاري و صفحه‌آرائي در حد مطلوب است. اندازه حاشيه‌ها، فاصله بين خطوط، تناسب بين فونت متن، تير و زيرنويس به خوبي رعيت شده است. همچنين كتاب از حيث سرصفحه، نوع كاغذ، صحافي و قطع وضعيت خوبي دارد و طرح روي جلد آن هم معرف انتشارات (دانشگاه علامه طباطبائي) است.

بررسی محتوایی

اين كتاب را يكي از بنيان‌گذاران جامعه‌شناسي نوشته و در سطحي است كه در آن اصطلاح‌سازي صورت گرفته است و نه اينكه لزوماً از اصطلاحات يك رشته جا افتاده استفاده شود. در عين حال، هر جا كه مفاهيم رشته‌هايي مانند روان‌شناسي يا روان‌كاوي يا علوم ديگر استفاده شده‌اند، كاربرد آنها دقيق و بجا است. همچنين به خاطر دقت و وسواس زياد وي در تعريف جامع و مانع مفاهيم و اهميت اين مطلب در راهگشايي تحقيق و جلوگيري از انحرافات در جريان تحقيق، دوركيم كار تعريف مفاهيم و جعل اصطلاحات را به خوبي انجام مي‌دهد.

معادل‌سازي اصطلاحات تخصصي در حد معمول و متعارف مي‌باشد و از معادل‌هاي رايج و شناخته شده استفاده شده است. با اين حال، در مواردی، معادل لاتين برخي اسامي، اصطلاحات و مفاهيم داده نشده است. براي نمونه، به موارد زير نگاه كنيد:

صفحه چهارده: «مرسلي»؛ صفحه ۱: «دانش پژوهشي» به جاي «دانش پژوهي»؛ صفحه ۲۵۳: «دانش ملوث و آلوده»؛ صفحه ۲۸۸: «بحران بولانژيست»؛ صفحه ۴۸۲: «تك پژوهش» و ... صفحه ۱۶۱: خودكشي ناشي از

خودخواهی در برابر egoism از معادل رایج و جاافتاده‌ای استفاده شده است که شاید معادل «خودگرایی» به مفهوم نزدیک‌تر است.

از ابزارهایی مانند: زمینه‌چینی و تمهید مقدمات، طرح مسئله به شیوه مناسب و بسط موضوع، مقایسه، استناد و ارجاع به مطالب مختلف از گفتارها و نوشتارهای دیگران، شواهد تجربی، به ویژه استناد بر آمار و استفاده از جداول و نمودارها به خوبی بهره گرفته شده است.

در راستای هدفی که این کتاب برای حل مسئله و مشکل طرح می‌کند، کاملاً جامع و الگو است.

محتوای کتاب کاملاً با عنوان آن خودکشی که عنوانی کلی و نمادین است، سازگار می‌باشد و این پدیده را از جوانب مختلف، از تعریف گرفته تا سبب‌شناسی‌های اجتماعی و غیراجتماعی و نتیجه‌گیری‌های نهایی بحث می‌نماید. محتوای فصول با عناوین و فهرست فصول کاملاً منطبق است.

این اثر برای کتاب مرجع یا تحقیق دانشجویان در درس‌های «نظریه‌های جامعه‌شناسی (۱)»، «روش تحقیق» و «بررسی مسائل اجتماعی»، به‌خصوص بیشتر در مقاطع تحصیلات تکمیلی و تا حدی دوره کارشناسی مناسب است. در درس «بررسی آثار صاحب‌نظران جامعه‌شناسی» می‌توان برای کتاب اصلی استفاده کرد

داده‌های این اثر، اگر چه بیشتر اطلاعات آماری مربوط به خودکشی در اروپا در محدوده قرن نوزدهم می‌باشد، اما از حیث چارچوب نظری و شیوه کار تحقیق همچنان بکر و نوآورانه است. پس از گذشت صد سال، حتی کسانی که آمار و اطلاعات دورکیم را ناکافی می‌دانستند، نتیجه‌گیری‌های او را بسیار هوشمندانه و قابل توجه می‌دانند و چارچوب مفهومی و اصل نظریه او هرگز به طور کل رد نشده است. اگر چه، در برخی نتیجه‌گیری‌های جزئی، اصلاحاتی در مطالعات جدید صورت گرفته اما با یافته‌ها و داده‌های جدید یا پیشرفت شیوه‌های آماری و کامپیوتری، حتی پیشرفت‌های نظری، بر اصل چارچوب فکری و منطق پژوهش دورکیم خدشه‌ای وارد نشده است و همین چارچوب فکری و منطق پژوهشی به عنوان یک الگو تدریس و استفاده شده است و همچنان از این حیث بکر، تازه و روزآمد است.

خودکشی ۲۳۵

این اثر، در کل، یک کار نوآورانه است. در سراسر کتاب، از کل تا اجزای آن نوآوری‌های مختلفی می‌بینیم. مانند موارد زیر:

استفاده از روش‌شناسی علوم طبیعی و تجربی و بینش مثبت‌گرایی در مطالعه یک امر اجتماعی.

چگونه می‌توان با داشتن یک دستگاه نظری، چارچوب مفهومی و پیش‌فرض‌های ناشی از آنها به سراغ واقعیت‌ها رفت و از طریق شواهد تجربی، مقایسه‌های مختلف، ترکیب استدلال و استناد به شواهد تجربی یک کار تحقیق را پیش‌برد.

چگونه فرضیه‌های درست را از نادرست تشخیص داده و به تکمیل نظریه کلی کمک کرد.

جا انداختن رشته جامعه‌شناسی و قادر بودن آن بر مطالعه علمی پدیده‌های اجتماعی و قبولاندن آن به عنوان یک علم پژوهشی و مطالعاتی در جامعه اهل علم.

اگر چه دورکیم بیشتر براساس فهم نظری و روش استدلالی خود کار را پیش می‌برد اما متناسب با مطلب، ارجاعات بسیاری به نویسندگان و متون زمان خود و پیش از خود دارد.

در متن کتاب، هر جا که از مأخذی مستقیم یا غیرمستقیم استفاده شده، به مشخصات منبع مزبور ارجاع داده شده است.

این کتاب در چارچوب فلسفه و بینش مثبت‌گرایی نوشته شده است و دورکیم در اینجا، از روش‌شناسی علوم طبیعی به عنوان روش‌شناسی معتبر در علوم اجتماعی استفاده می‌کند و یک مسئله اجتماعی را به شیوه علمی، مستند بر نظریه، مفاهیم، فرضیه‌ها، آزمون تجربی تبیین کرده و کوشش می‌کند از رهگذر فهم بهتر یک مسئله اجتماعی در جریان یک تحقیق، دردهای اصلی جامعه جدید، دوره مدرن و تجربه‌های بشری را شناخته و برای آنها راه‌حلهایی پیدا کند.

از آن جهت که به شناخت مسایل اجتماعی و نقصان‌های جامعه جدید، علی‌رغم رشد علم و فکر بشر اشاره می‌کند و پدیده خودکشی را یک علامت بیماری‌شناختی از تحولات جامعه جدید که میزان خوشبختی یا بدبختی مردم را نشان می‌دهد، به بحث می‌گذارد و از این حیث که به دردشناسی علمی جامعه جدید کمک می‌کند و زمینه را برای تأمل در چرایی و چگونگی زندگی اجتماعی

انسان در دوره مدرن و جستجوی راه‌حلی برای آن ایجاد می‌کند، می‌تواند در راستای اعتلای فرهنگ و ارزش‌های اسلامی و کاربرد آنها برای فهم و حل مسائل جامعه بشری قرار بگیرد و از این جهت مفید باشد.

ابعاد مخرب و غیرمفید سیاسی، اجتماعی فرهنگی ندارد. نه تنها پدیده خودکشی را تبلیغ نمی‌کند، بلکه به عنوان که متأسفانه در اثر رشد فردگرایی، شهرگرایی یا صنعتی شدن به وجود آمده، از آن بحث می‌کند. دورکیم می‌گوید این پدیده را به طور کامل تبیین کند، به خصوص در سطح اجتماعی، میزان‌های خودکشی بحث نماید. بنابر این در مقام نظریه‌پردازی، روش تحقیق و شناخت جامعه بشری و همچنین شناخت آسیب‌ها، مسائل اجتماعی و درمان آنها، کاملاً می‌تواند به عنوان یک کتاب علمی و پژوهشی الگو و نمونه، هم برای محققان و هم برنامه‌ریزان و مسئولان موثر و مفید واقع شود.

ترجمه نسبتاً کامل است و از روانی و رسایی نسبی برخوردار می‌باشد. مترجم سعی کرده است، امانت‌داری را حفظ کند. البته می‌توان انتظار داشت در چاپ‌های بعدی، متن روان‌تر و رساتر شود.

به اصول ترجمه توجه شده، اما کار کامل نیست و ترجمه چنین اثر پیچیده، دشوار و مفصلی احتیاج به بازنگری مجدد دارد. کار معادل‌یابی به طور نسبی خوب می‌باشد و از معادل‌های رایج و قابل فهم استفاده شده است. گرچه می‌بایست این کار کامل شود. برای اسامی و اصطلاحاتی که معادل آنها ذکر نشده یا کار معادل‌سازی مناسب نبوده، رفع نقص شود. مقدمه‌های مترجم و ویراستار در ابتدای کتاب در معرفی و کمک به فهم ایده اصلی کتاب و ماندگاری آن تاکنون و نوآورانه بودنش مؤثر است. همچنین برخی از توضیحات مترجم در پاورقی آمده است.

پیشنهادهای

چاپ جدید کتاب نیاز به ویراستاری ادبی و تخصصی، تکمیل و اصلاح معادل‌گذاری‌ها، واژه‌نامه (سه زبانه فرانسه، فارسی و انگلیسی)، معرفی منابعی در فارسی یا لاتین در قالب کتابنامه‌ای در خصوص موضوع خودکشی دارد.

عنوان اثر: تقسیم کار

مؤلف / مترجم: امیل دورکیم / حسن حبیبی

ناشر / سال نشر: قلم / ۱۳۵۹

معرفی، نقد و بررسی

کتاب تقسیم کار اجتماعی که در حقیقت رساله دورکیم جامعه‌شناس شهیر فرانسوی است و ابتدا در سال ۱۸۹۳ به زبان فرانسه منتشر شد، با طرح مسئله، تعریف و تحدید موضوع، بیان شیوه‌ها و معیارهای بررسی و مطالعه آن آغاز شده، تعاریف درست و جامعه‌شناختی جایگزین برداشتها و استنباطهای نادرست و غیرجامعه‌شناختی می‌شود. سپس، نوبت به تبیین‌های صحیح و جامعه‌شناختی از موضوع و رد تبیین‌های مشهور ولی غیرنامعتبر می‌رسد. سرانجام آن روی سکه تقسیم کار اجتماعی، یعنی شکل‌های غیرعادی تقسیم کار اجتماعی معرفی و تحلیل می‌شوند و در نهایت، بر اساس تحقیق ارائه شده، جمع‌بندی بحث، نظرات و پیشنهادها محقق ارائه می‌شود. تکمیل این کار تا پیشگفتار چاپ دوم و توضیحات روشنگر بعدی ادامه پیدا می‌کند.

دکتر حسن حبیبی این اثر را در سال ۱۳۵۹ ترجمه کرده که خود علاوه بر تسلطی که بر زبان فرانسه، فارسی و عربی داشته، به مباحث حقوق، جامعه‌شناسی حقوقی و جامعه‌شناسی دورکیمی هم آشنا بوده است، خدمتی به جامعه علمی علوم اجتماعی و به خصوص جامعه‌شناسی به شمار می‌آید. در آن زمان این کتاب، دومین اثر ترجمه شده از دورکیم، پس از ترجمه کتاب قواعد روش جامعه‌شناسی که دکتر علی‌محمد کاردان (در سال ۱۳۴۳) آن را ترجمه کرده بودند، بود.

بررسی شکلی

شیوه نگارش دورکیم، در همه آثارش با وجود پختگی بیشتر در کارهای بعدی تقریباً وضعیت ثابت و مشابهی دارد. بیانی تا حد ممکن، استدلالی و منطقی، مناظره‌ای و در حال گفتگو با حریفان و مدعیان واقعی و مفروض، مبتنی بر انتقاد به دیگری و خود، پخته و فاخر و در سطح تخصصی کار دورکیم تا حد ممکن روان و رسا. در کل در سطح فنی و تخصصی خاص

کتاب، مطالب این اثر، نسبتاً روان و رسا است و حتی در بسیاری از موارد، قلم دورکیم و عمق تفکر نهفته در آن جذاب و حیرت‌انگیز است.

در حد اصول کتاب‌نویسی زمان نگارش اثر اصلی، قواعد ویرایشی و نگارشی مراعات شده است. البته در متن ترجمه، برخی کاستی‌ها به چشم می‌خورد، مانند: برخی غلط‌های چاپی و استفاده از علامت نقطه به جای کاما. صحافی کتاب (در نسخه مورد بررسی) معمولی، کاغذ آن کاهی و حروف‌نگاری و صفحه‌آرایی اثر خوب و نسبت به زمان چاپ اثر (۱۳۵۹) مطلوب است. اندازه فونت‌ها معمولی و مناسب بوده، مشخصات سرصفحه کتاب، تفاوت اندازه حروف در تیتورها، متن و پاورقی و سایر نکات مربوطه رعایت شده است.

طرح روی جلد کتاب گویای مفهوم تقسیم کار یا اصل تقسیم‌شدگی اجزای یک کل واحد با رنگ‌های کم و بیش جالب (زرد، سورمه‌ای و سفید) است. درکل شکل ظاهری کتاب به جز نوع کاغذ و تاحدی صحافی معمولی آن، مطلوب و در حد خوب است.

دروسی که منبع فرعی یا مرجع می‌باشند، متناسب با درس و مبحث طرح شده استاد، از ایده‌ها، مفاهیم و مطالب کتاب در درجات مختلف، مستقیم یا غیرمستقیم می‌توان بهره گرفت که در آن صورت، حجم زیاد اثر مشکل زیادی را ایجاد نمی‌کند. اما در دروی اصلی مانند: «نظریه‌های جامعه‌شناسی (۱)» (مقطع کارشناسی) و «بررسی آثار صاحب‌نظران» (مقطع کارشناسی) حجم زیاد کتاب در کنار سایر منابع اصلی دروس یاد شده، مشکلاتی را ایجاد می‌کند که لازم است از طریق خلاصه کردن مطالب، انتخاب بخش‌هایی از کتاب و ارائه آن برای تکالیف دانشجویان در قالب کنفرانس و مقاله جبران شود.

بررسی محتوایی

نویسنده این اثر مانند بنیان‌گذاران اصلی جامعه‌شناسی معاصر نبوده که از ادبیات و اصطلاحات تخصصی‌ای استفاده کند که قبلاً شکل گرفته و قوام

یافته باشد، بلکه خود مبتکر و واضع مباحث، مفاهیم و اصطلاحات تخصصی بسیاری است که شاگردان مستقیم و غیرمستقیم او، بعدها از منابع تألیف شده وی بهره‌های بسیار گرفته و با کوشش فراوان توانسته‌اند برخی از مفاهیم و مطالب را در نوشته‌های خود به کار گیرند. اگرچه، پیش از دورکیم متفکران اجتماعی و تنی چند از جامعه‌شناسان بنیان‌گذار چون: اگوست کنت، کارل مارکس و هربرت اسپنسر می‌زیسته‌اند و از طریق آثار و افکار خود تأثیرات مستقیم و غیرمستقیم مثبت و منفی (همسو و ناهمسو) بر اندیشه و روش وی برجای گذاشته بودند، لیکن دورکیم توانست خود را در جایگاه یک استفاده کننده مبتکر و توسعه‌دهنده خلاق و نقاد قرار دهد، به طوری که مفاهیم مطرح شده پیشینیان خود را همچون: «نظریه قرارداد اجتماعی»، «روح جمعی»، «مناسک جمعی»، «تقسیم کار اجتماعی»، «مثبت‌گرایی»، «عقل‌گرایی»، «علم اخلاق»، «تمدن»، «توسعه»، «جامعه‌شناسی یا علم‌الاجتماع»، «تجربه و علم تجربی» و بسیاری از مفاهیم فنی معارف بشری اعم از: مفاهیم عقلی - فلسفی و علمی - تجربی به درستی و به‌جا و بعضاً آنها را در تعریف و در جایگاهی درست‌تر به کار برد و بر آنها، مفاهیم بسیاری نیز افزود. دورکیم در عین تأثیرپذیری از کنت و اسپنسر، در موارد بسیاری نگاه نظری و روش مطالعاتی آنها و نیز برداشتشان از مفاهیم و پدیده‌ها را به نقد کشیده و درک درست‌تری از موضوعات یاد شده به خواننده عرضه می‌کند. در خصوص مفهوم، حدود، ریشه‌ها، کارکردها و آثار تقسیم‌کار اجتماعی، وجدان جمعی، مفهوم و حدود معنا و تأثیر اصل همکاری و تعاون در شکل‌گیری جامعه، تبیین تقسیم‌کار اجتماعی و پیوند آنها با تمدن و توسعه جوامع بشری و ساختارهای مرتبط با آنها، روش‌های تحقیق و پژوهش در جامعه‌شناسی، به‌خصوص روش مقایسه‌ای و تاریخی - تکوینی، تشخیص پدیده تقسیم‌کار نابسامان و انواع آن و اصطلاحات مرتبط با این پدیده‌ها، به-کارگیری علم تجربی اخلاق معادل جامعه‌شناسی مثبت‌گرا، ارائه درک درست‌تری از مفهوم مثبت‌گرایی جامعه‌شناسی و نسبت آن با فلسفه و بسیاری موارد دیگر، اصطلاحاتی از قبیل: همبستگی ارگانیکی و مکانیکی را به گونه متفاوتی از فردیناد تونیس به کار می‌برد و نیز اصطلاحاتی در خصوص ساخت

قطاعی، حقوق ترمیمی و تنبیهی، کارکرد تقسیم‌کار اجتماعی و ... را ابداع کرده، برخی مفاهیم پیش ساخته مانند: جرم و مجازات و همبستگی و انسجام اجتماعی را در معانی نو و متفاوتی نسبت به گذشتگان خود به کار می‌گیرد. بیشتر اصطلاحات به کار رفته در متن و نیز وجه غالب واژه‌های به کار رفته در اغلب عبارتهای مترجم محترم، برگرفته از معادل‌های عربی یا ساخته شده از مصدرهای مأخوذ از این زبان می‌باشد. به طوری که اگر خواننده از حیث آشنایی با زبان عربی و واژه‌های برگرفته و مشتق از مصدرهای این زبان دچار ضعف باشد به سختی می‌تواند به معنای معادل‌های به کار رفته و جمله‌های ترجمه شده پی ببرد؛ هرچند در مقابل، از واژه‌های نو و معادل‌های فارسی استفاده شده است. در کل کیفیت معادل‌گذاری مترجم محترم از حیث صحت، سلامت بیان و حتی فاخر بودن آن متناسب با فضای اجتماعی – زمانی و پرورش دینی ایشان اغلب صحیح ولی برای خواننده امروزی کمی دشوار و نامأنوس بوده و لذا در حد متوسط و حداکثر خوب می‌توان ارزیابی کرد.

مثال: «سازواره» در برابر «ارگان» و کلماتی مانند: «گران‌سنگ» (صفحه ۱۷۷ فصل پنجم)؛ «سراپرده» صفحه ۹۹، پاراگراف آخر، سطر ۱۵؛ اما بیشتر معادل‌های به کار رفته، همان‌طور که گفته شد، عربی و نسبت به زبان ترجمه امروزی قدیمی هستند؛ مانند: صفحه ۸۴، به ترتیب سطر یازدهم و بیست و سوم «ضمانت اجراء زاجره» به جای «حقوق تنبیهی» و «ضمانت اجرای جابره» به جای «حقوق ترمیمی»؛ صفحه ۶۳ سطر اول: «وظیفه» به جای «کارکرد» در برابر Fonction، صفحه ۴۱، پاراگراف دوم، سطر اول: «ترصد»؛ صفحه ۴۴، سطر پنجم: «عقاید مقبوله»؛ صفحه ۴۵، پاراگراف آخر، سطر پنجم: «متوازی»؛ صفحه ۱۰۰، سطر هفتم: «مضیق»؛ سطر نهم: «منطوق»؛ سطر پانزدهم: «جنحه»؛ سطر شانزدهم: «متفق علیه»؛ صفحه ۱۰۱، سطر هشتم: «رنجه» و ...

نویسنده در کتاب اصلی از ابزارهای نوین انتقال مطلب و تفهیم موضوع مانند: جدول، نقشه و ... اساساً استفاده نکرده است. اما از فونونی مانند نمودار (تنها دو مورد صفحات ۱۵۴ و ۱۵۵؛ ۱۸۵ تا ۱۸۸)، خلاصه کردن

تقسیم کار ۲۴۱

مطالب مهم، مانند: عبارت‌های ابتدای هر فصل، تقسیم‌بندی مطالب به بخش‌ها و فصول مختلف و رعایت ترتیب و ترتب آنها، طرح بحث مقدماتی، استدلال، مقایسه و تمثیل و به‌خصوص تجزیه و تحلیل‌های انتقادی، منطقی با حریفان واقعی یا مفروض و طرح زنجیره پیچیده و به هم پیوسته‌ای از استدلال‌ها و پرسش‌ها و پاسخ‌های احتمالی، جمع‌بندی و نتیجه‌گیری در انتهای کتاب و پیشگفتار چاپ دوم آن استفاده کرده است.

این کتاب موضوعی را که دنبال می‌کند (تبیین پیشرفت روزافزون تقسیم‌کار اجتماعی و آثار و پیامدهای اخلاقی و اجتماعی آن) در حد خود، اثری جامع، مبتکرانه و شاید از برخی جهات هنوز هم نو و البته قابل اعتنا است. اما به عنوان یک کتاب درسی در چارچوب یک درس مشخص، جامعیت محتوایی و موضوعی ندارد. به این معنا که نمی‌توان آن را تنها منبع برای یک درس خاص معرفی کرد.

محتوای اثر مورد بررسی با عنوان و فهرست آن کاملاً انطباق دارد و حتی در این خصوص، ریزبینی و وسواس قابل توجهی به کار رفته است تا مبدا چیزی از قلم فروگذار شود.

از آنجایی که این کتاب مستقیماً برای پوشش سرفصل درس خاصی نگاشته نشده است، می‌توان گفت در درس‌های «بررسی آثار صاحب‌نظران» و «نظریه‌های جامعه‌شناسی»^(۱) به عنوان یک منبع اصلی و مهم برای تجزیه و تحلیل نتیجه‌گیری‌های نظری کلی تا حدود ۳۰ تا ۴۰٪ مطالب اثر با سرفصل‌های شورای عالی برنامه‌ریزی مطابقت دارد و در دروس دیگر رشته علوم اجتماعی و حقوق متناسب با مباحث مربوطه می‌توان به عنوان منبع مرجع و فرعی از آن بهره گرفت.

داده‌ها و اطلاعات اثر متناسب با زمان نگارش آن (۱۸۹۲) و اوایل کار حرفه‌ای و آکادمیک نویسنده آن است.

ایده اصلی کتاب و مسئله طرح شده (نگاه کنید به: پیشگفتار چاپ اول و مدخل کتاب) کاوش‌های ژرف او و بیان علل و آثار اصلی تقسیم کار اجتماعی و جداسازی تبیین‌های مقبول جامعه‌شناختی از نظر وی به نام تبیین علی یا فاعلی و سپس تبیین کارکردی از تبیین‌های غیرمقبول ولی متداول

فردگرایانه، روان‌شناسی‌گرایانه، ذات‌گرایانه و غایت‌گرایانه، همگی از نوآوری‌ها و ابتکارات دورکیم به شمار می‌آید. بنیان‌گذاری رویکرد علمی و نوین جامع تجربی به عنوان علم تجربی اخلاق و بیان جایگاه و ضرورت چنین علمی در ادامه کار کنت و بلکه در تکمیل و اصلاح اندیشه وی از نوآوری‌های دیگری است که رد پای وی در این اثر به خوبی مشاهده می‌شود. (نگاه کنید به: مدخل و پیشگفتار کتاب و فصول مربوط به بیان علل تقسیم کار اجتماعی) همان‌طور که قبلاً به طور مکرر توضیح داده شد، ساخت فکری و زبانی، شیوه و اسلوب کار دورکیم به شدت منطقی – فلسفی است، به خصوص منطقی – استدلالی. این ساختار منطقی تفکر در نظم و چینش فصول کتاب و سیر بحث از طرح مسئله و بیان اهمیت، ملاحظات کلی مربوط به آن در مدخلی کوتاه و معرفی شیوه تدوین کتاب تا پایان آن به خوبی مشاهده می‌شود.

اگر چه دورکیم بیشتر براساس فهم نظری و روش استدلالی خود کار را پیش می‌برد، اما متناسب با مطلب، ارجاعات بسیاری به نویسندگان و متون زمان خود و پیش از خود در انواع معرفت بشری دارد. به علاوه، با توجه به شیوه کتاب‌نویسی در بیش از ۱۰۰ سال پیش و مرجع بودن نویسنده و ابتکار کتاب، میزان دقت در استنادات و ارجاعات اثر بسیار خوب است.

بینش فلسفی دورکیم مبتنی بر عقل‌گرایی نوین و انتقادی، مثبت‌گرایی متعادل و اصلاح‌طلبی علمی و تا حدی محافظه‌کارانه است. از حیث دکترین تغییر اجتماعی، دورکیم غیرانقلابی، محافظه‌کار، سنت‌گرا و در عین حال علمی – آکادمیک و طالب مدرنیته‌ای اصلاح شده و رو به آینده مبتنی بر پژوهش‌های برخاسته از علم و عقل بشری است. دورکیم سنت‌گرایی گذشته‌گرا و خرافه‌پرست نیست. وی به دنبال تجزیه و تحلیل تجربی و عقلی اخلاقیات اجتماعی به عنوان وجدان جمعی است تا بر اساس مشی علمی در تأسیس نوعی اخلاق نوین، مدنی و شهروندی که تا حد ممکن با علم نزدیکی دارد و از اشکال سنتی و موجود دین فاصله می‌گیرد، از این کار استفاده کند.

از جهاتی کتاب در بیان نقش مهم جامعه‌شناختی ایده‌ها، ارزش‌ها و هنجارهای عمده بشری که اغلب منشأ دینی دارند، تأکید می‌ورزد. به عبارت دیگر، بدون نوعی اخلاق

تقسیم کار ۲۴۳

تنظیم‌بخش اجتماعی که ریشه بنیادین آن، ایده‌ها و ارزش‌های پذیرفته شده جوامع است، هر جامعه‌ای محکوم به فنا و از هم پاشیدگی است. از این حیث رویکرد کتاب مثبت ارزیابی می‌شود.

ترجمه این اثر، کامل، وفادار به متن اصلی و با توجه به دشواری‌های فنی و تخصصی متن اصلی، زبان استدلالی و ماهیت نظری کتاب و دوره زمانی انتشار اصل اثر و ترجمه انجام شده در حد قابل قبول و کم اشتباه است و به نظر می‌رسد ترجمه امانت‌دارانه و در اغلب موارد، روان و رسا است. ترجمه کتاب همان‌طور که گفته شد، با دقت انجام شده است. معادل‌یابی‌ها در اغلب موارد صحیح ولی بعضاً نامأنوس هستند؛ به جز یک یادداشت کوتاه از مترجم در ابتدای کتاب، توضیحی تکمیلی یا انتقادی و مطالب اضافه‌تری از خود ایشان به ترجمه افزوده نشده است.

پیشنهادهای

همان‌طور که گفته شد، با ترجمه این اثر که خود مترجم آشنا به زبان‌های فرانسه، فارسی و عربی و مباحث حقوق، جامعه‌شناسی حقوقی و جامعه‌شناسی دورکیمی بوده است، خدمتی به جامعه علمی علوم اجتماعی، به‌خصوص جامعه‌شناسی به شمار می‌آید. پس از ۲۲ سال مجدداً این کتاب مهم را یکی دیگر از مترجمان زبردست ایرانی (آقای باقر پرهام) که قبلاً ترجمه‌هایی از وی به بازار عرضه شده بود (مبانی جامعه‌شناسی، نوشته هانری مندارس و مراحل اساسی اندیشه در جامعه‌شناسی نوشته ریمون آرون)، به شکلی تقریباً متفاوت و نثری امروزی‌تر به فارسی برگردانده شده است. با وجود ترجمه مجدد این اثر که ترجمه پیشین نایاب بوده و خدمتی ارزشمند است، اما، از ارزش کار حسن حبیبی نمی‌کاهد.

عنوان اثر: تقسیم کار

مؤلف/ مترجم: امیل دورکیم/ باقر پرهام

ناشر/ سال نشر: مرکز / ۱۳۸۴ / چاپ دوم

ترجمه دوم این اثر، را مترجم معروف و زبردست دیگر ایرانی باقر پرهام حدود ده سال بعد به بازار عرضه کرد. ترجمه دوم، شامل دو ویراست می‌باشد. ویراست نخست مربوط به سال‌های ۷۰ – ۶۹ بوده که بعدها نایاب شده است. به گفته باقر پرهام در پیشگفتاری که بر ویراست دوم، آمده است، ویراست اولیه و چاپ نخست این کتاب در آن سال‌ها را یک ناشر شهرستانی و در شرایطی که وی در ایران حضور نداشته، منتشر کرده است. از همین رو، در آن اشکالات بسیاری پدید آمده است که کوشیده‌اند در چاپ و ویراست جدید آنها را رفع کرده و با شکلی جدید این کتاب را منتشر کنند. بدین سبب، چاپ جدید نسخه ترجمه شده باقر پرهام پس از اصلاحات و رفع نواقص و با رعایت قواعد ویرایشی و نگارشی امروزی‌تری به بازار عرضه شده است.

این کتاب را در سال ۱۳۸۴، بار دیگر باقر پرهام به فارسی برگردانده و انتشارات مرکز آن را در ۱۰۰۰ نسخه در قطعی وزیری به چاپ رسانده است

بررسی شکلی

از نظر شیوه نگارش، مترجم علاوه بر کوشش برای آسان‌تر کردن، فارسی و امروزی‌تر کردن عبارات کتاب، نثری کاملاً نزدیک به زبان خاص و سنتی دورکیم را انتخاب کرده و اغلب از ضمایر و افعال جمع (ما – متکلم مع‌الغیر)

بهره گرفته است و در نتیجه شیوه نگارش به گونه‌ای روایی از زبان نویسنده و به دور از دستکاری‌های چشم‌گیر در متن اصلی انتخاب شده است. با وجود این، تا حد زیادی شیوه نگارشی و ویرایشی کتاب سالم و مطلوب است.

قواعد ویرایشی و نگارشی با اصول نقطه‌گذاری مراعات شده است. همچنین متن ترجمه شده از حیث ویرایشی، مشکلات نمایان و زیادی ندارد. هرچند در برخی موارد، کمبود در علائم نقطه‌گذاری به چشم می‌خورد. برای مثال: استفاده همزمان از علامت کاما و حرف عطف «و»: سطر سوم، نهم، دوازدهم از صفحه ۹؛ پاراگراف آخر، سطر دوم از صفحه ۱۷۹؛ پاراگراف آخر، سطر ششم از صفحه ۱۸۶؛ پاراگراف آخر، سطر اول از صفحه ۲۳۳.

استفاده همزمان از علامت نقطه و حرف عطف «و»: صفحه ۱۷۹، سطر سیزدهم؛ استفاده از علامت نقطه به جای کاما: صفحه ۲۵، پاراگراف دوم، سطر اول؛

عدم استفاده از علائم کاما در جاهای لازم: صفحه ۹، سطر دوم بعد از کلمه شده است؛ صفحه ۷۷، سطر هفتم بعد از کلمه واحد؛ پاراگراف دوم، سطر یازدهم، بعد از کلمه فردی؛ صفحه ۲۵۵، سطر اول، بعد از کلمه محیطی؛

اشتباه چاپی: «،» غیره» به جای «و غیره» در صفحه ۱۸۷؛ پاراگراف آخر، سطر اول از صفحه ۳۰۹ «سپنسر» به جای «اسپنسر».

صفحه ۷۶، پاراگراف دوم، سطر اول: «برای آنکه تعریف ما از جرم دقیق باشد»؛ صفحه ۷۷، پاراگراف دوم، سطر دهم و یازدهم: «با همه خواص‌اش، شرایط وجودی‌اش، مانند انواع فردی گیرم به شیوه‌ای دیگر»؛ صفحه ۷۸، سطر هیجدهم و نوزدهم: «ما عمل را به‌خاطر ما عمل را جرم می‌دانیم»

از حیث حروف‌نگاری و صفحه‌آرایی و طرح روی جلد وضعیت کتاب مطلوب است. صحافی آن معمولی و قطع کتاب وزیری است. طرح روی جلد کتاب نشان دهنده تصویری از دورکیم است.

دروسی که منبع فرعی یا مرجع می‌باشند، متناسب با درس و مبحث طرح شده استاد، از ایده‌ها، مفاهیم و مطالب کتاب در درجات مختلف، مستقیم یا غیرمستقیم می‌توان بهره گرفت که در آن صورت حجم زیاد اثر مشکل زیادی را ایجاد نمی‌کند. اما در مانند: «نظریه‌های جامعه‌شناسی (۱)» «مقطع کارشناسی»

تقسیم کار ۲۴۷

و «بررسی آثار صاحب‌نظران» (مقطع کارشناسی) حجم زیاد کتاب در کنار سایر منابع اصلی دروس یاد شده، مشکلاتی را ایجاد می‌کند که لازم است از طریق خلاصه کردن مطالب، انتخاب بخش‌هایی از کتاب و ارائه آن برای تکالیف دانشجویان در قالب کنفرانس و مقاله جبران شود.

مترجم با توجه به سابقه و تجربه بسیاری که در امر ترجمه متون جامعه‌شناختی داشته است، در انتخاب معادل‌ها، آن هم به زبانی امروزی‌تر و با استفاده بیشتر از واژه‌های فارسی، تلاش ارزنده‌ای به عمل آورده است.

داده‌ها و اطلاعات اثر مناسب زمان نگارش آن (۱۸۹۲) و اوایل کار حرفه‌ای و آکادمیک نویسنده آن است. هر چند منطق و شیوه بحث دورکیم و نظریه ارائه شده وی، علی‌رغم پژوهش‌های تکمیلی و مباحث انتقادی بعدی همچنان تا حد زیادی نو و قابل بحث است. به‌خصوص، در برخی از بازخوانی‌ها و مراجعات جدید، عمق تحلیل دورکیم، کتاب را همچنان پژوهشی جامعه‌شناختی و دیدگاه‌های نو در باب خصوصیات جوامع مدرن و نحوه تحول آنها قابل اعتنا جلوه‌گر می‌سازد.

ایده اصلی کتاب و مسئله طرح شده (نگاه کنید به پیشگفتار چاپ اول و مدخل کتاب) روش تحقیق و تحلیل، راه‌حل پیشنهادی دورکیم، تبیین ارائه شده برای گسترش تقسیم‌کار اجتماعی در دوره جدید و رد تبیین‌های رقیب، تشخیص گونه‌هایی از تقسیم‌کار غیرعادی، نشان دادن جایگاه و اهمیت تقسیم‌کار، کارکردها و آثار آن و نسبتی که نظام حقوقی و ساخت‌های گوناگون اجتماعی پیدا می‌کند و اساساً برگرفتن موضوع تقسیم‌کار اجتماعی به عنوان پدیده‌ای اجتماعی که از ارکان ایجاد همبستگی اجتماعی است، (موضعی که قبلاً کنت و اسپنسر از جهاتی بحث کرده بودند) به عنوان موضوع تز دکترای و انجام پژوهش عظیم با ساختار منطقی قابل توجه (هر چند در استدلال‌ها و برخی نتایجی که دورکیم ارائه داده است، خلل‌ها و چون و چرای متعددی وارد است) مطمئناً یک نوآوری تحسین‌برانگیز متناسب با زمان حیات نویسنده و سن وی (حدود ۳۴ سالگی) به شمار می‌آید.

کاوش‌های ژرف دورکیم و بیان علل و آثار اصلی تقسیم کار اجتماعی و جداسازی تبیین‌های مقبول جامعه‌شناختی از نظر وی به نام تبیین علی یا فاعلی و سپس تبیین

کارکردی از تبیین‌های غیرمقبول ولی متداول فردگرایانه، روانشناسی‌گرایانه، ذات‌گرایانه و غایت‌گرایانه، همگی از نوآوری‌ها و ابتکارات دورکیم در این خصوص به شمار می‌آید. بنیان‌گذاری رویکرد علمی و نوین جامع تجربی به عنوان علم تجری اخلاق و بیان جایگاه و ضرورت چنین علمی در ادامه کار کنت و بلکه در تکمیل و اصلاح اندیشه وی از نوآوری‌های دیگری است که رد پای وی در این اثر به خوبی مشاهده می‌شود. (نگاه کنید به مدخل و پیشگفتار کتاب، و فصول مربوط به بیان علل تقسیم کار اجتماعی).

نظم و ساخت منطقی کتاب عالی است. این کار آگاهانه براساس گفتار و شیوه بحث دورکیم تنظیم شده است. به اختصار کتاب با طرح مسئله، تعریف و تحدید موضوع، بیان شیوه‌ها و معیارهای بررسی و مطالعه آن آغاز شده، تعاریف درست و جامعه‌شناختی جایگزین برداشت‌ها و استنباط‌های نادرست و غیرجامعه‌شناختی می‌شود. سپس نوبت به تبیین‌های صحیح و جامعه‌شناختی از موضوع و رد تبیین‌های مشهور ولی نامعتبر می‌رسد. سرانجام آن روی سکه تقسیم‌کار اجتماعی، یعنی شکل‌های غیرعادی تقسیم‌کار اجتماعی معرفی و تحلیل می‌شوند و سرانجام بر اساس تحقیق ارائه شده، جمع‌بندی بحث، نظرات و پیشنهادهاى محقق ارائه می‌شود. تکمیل این کار تا پیشگفتار چاپ دوم و توضیحات روشن‌گر بعدی ادامه پیدا می‌کند.

اگر چه دورکیم بیشتر براساس فهم نظری و روش استدلالی خود کار را پیش می‌برد اما متناسب با مطلب، ارجاعات بسیاری به نویسندگان و متون زمان خود و پیش از خود در انواع معرفت بشری دارد.

با توجه به شیوه کتاب‌نویسی در بیش از ۱۰۰ سال پیش و مرجع بودن نویسنده و مبتکرانه بودن کتاب، میزان دقت در استنادات و ارجاعات اثر بسیار خوب است. در این کتاب، او جامعه‌شناسی مثبت‌گرا، عقل‌گرا، تجربه‌گرا، علم‌گرا، اصلاح‌طلب، منتقد نسبت به دیدگاه‌های دیگران و وضعیت موجود، خواهان حفظ جنبه‌های پیشرفته جامعه جدیدی همراه با اصلاح آن است. وی علم را نه به نام علم برای علم، بلکه برای کمک به پیدا کردن دکترین‌های اصلاحی - اجتماعی و برنامه‌ریزی‌های سنجیده دگرگونی‌آفرین می‌خواهد و اساساً بینش عمومی خود را در خصوص جامعه نوین و نقش کارساز جامعه جدید در شناخت و حل مسائل آن ارائه می‌دهد.

تقسیم کار ۲۴۹

ترجمه‌ای کامل، وفادار به متن اصلی و با توجه به دشواری‌های فنی و تخصصی متن اصلی، زبان استدلالی و ماهیت نظری کتاب و دوره زمانی انتشار اصل اثر در حد قابل قبول و کم اشتباه است.

در این اثر، مترجم روانی و رسایی قابل توجهی در متن خود ایجاد کرده است و چنان بر امانت‌داری اصرار داشته که نشر خود را به ترجمه جزء به جزء و لحن گفتاری، چالشی یا مجادله‌ای و انتقادی دورکیم نزدیک کرده است، تا جایی که شاید از حیث درجه فاخر بودن و ادیبانه بودن، متن ترجمه باقر پرهام را می‌توان پایین‌تر از کار حسن حبیبی ارزیابی کرد.

اصول ترجمه و معادل‌یابی دقیق در کار باقر پرهام رعایت شده است، به جز یادداشت کوتاه مترجم در ابتدای کتاب، توضیحات اصلاحی، انتقادی و تکمیلی نسبت به مطالب مندرج در متن از سوی ایشان در قسمت یادداشت‌های انتهایی کتاب با رعایت شماره ذکر شده در متن اصلی، آورده شده است. همچنین فهرست اعلام شامل اسامی و موضوعات در پایان کتاب از سوی مترجم گنجانده شده است که بسیار مفید می‌باشد.

پیشنهاده‌ها

کتاب تقسیم‌کار اجتماعی در حقیقت رساله دورکیم جامعه‌شناس شهیر فرانسوی است که ابتدا در سال ۱۸۹۳ به زبان فرانسه منتشر شد. این کتاب مهم‌ترین ایده‌ها و مسائل فکری دورکیم را که در سراسر عمر آکادمیک‌اش به دنبال تحقیق و روشنگری آن بوده است، در بر دارد. در این اثر با نگاهی نو و جامعه‌شناختی یکی از مسائل مهم اجتماعی، یعنی پدیده تقسیم‌کار اجتماعی (صور بسامان، عادی و غیرعادی) با توجه به ریشه‌ها، علل و کارکردهای آشکار و پنهان‌اش برای جوامع مدرن به خوبی تجزیه و تحلیل شده است. از این کتاب تاکنون دو ترجمه، یکی دکتر حسن حبیبی در سال ۱۳۵۹ و دوم مترجم معروف و زبردست دیگر ایرانی باقر پرهام حدود ده سال بعد، به بازار عرضه شده است. ترجمه دوم، دارای دو ویراست می‌باشد. ویراست نخست، مربوط به سال‌های ۷۰ - ۶۹ بوده که بعدها نایاب شده است.

خلاصه دورکیم در ابتدای فصول از سوی پرهام آورده نشده و یادداشت‌های نویسنده و مترجم که، قبلاً با تفکیک فصول در پایان کتاب (با ترجمه حبیبی) آمده بود، در این

۲۵۰ نقدنامه علوم اجتماعی

ترجمه بدون تفکیک فصل‌ها و یکجا با توجه به شماره یادداشت‌ها تنظیم شده‌اند. حذف خلاصه‌ها که می‌توانست بیانگر مطالب و مفاد هر فصل باشد و در یک مرور اجمالی بر فصول مختلف تصویری از کتاب به‌دست دهد و شاید کنار هم آوردن همه موضوعات بدون تفکیک فصل‌ها چندان مطلوبی به نظر نرسد که بهتر است در تجدید چاپ کتاب به اصلاح آنها همت کند.

عنوان اثر: صور بنیانی حیات دینی
مؤلف / مترجم: امیل دورکیم / باقر پرهام
ناشر / سال نشر: مرکز / ۱۳۸۳

معرفی، نقد و بررسی

دورکیم را باید یکی از آن اندیشمندان فرانسوی به شمار آورد که به مسئله از دست دادن ایمان اندیشیده بودند. از آن زمان که ژاکوبن‌ها در فرانسه، کاتولیسیسم را نابود کرده و سپس کوشیده بودند تا خلاء اخلاقی ناشی از آن را با بدعت یک دین عقلی ترکیبی پر نمایند، اندیشمندان پژوهشگر فرانسوی پیوسته با این مسئله دست به گریبان بودند که چگونه می‌توان اخلاق عمومی و خصوصی را بدون تصویب‌های مذهبی ابقا کرد؟ (کوزر، ۱۳۶۸: ۱۹۷)

دیدگاه‌های کلی جامعه‌شناسی دینی دورکیم در کتاب صور بنیانی حیات دینی آمده است. وی می‌گوید: اگر دوره جهت‌گیری‌های سنتی مذهبی اکنون دیگر سپری شده باشد، چه چیز دیگری باید جای آن را بگیرد؟ آیا پایان دین سنتی را باید پیش‌درآمد فروپاشیدگی اجتماعی اخلاقی و آغاز حالت ازهم‌گسیختگی و بی‌هنجاری کلی تلقی کرد؟ چنین پرسش‌هایی علاقه او را به جامعه‌شناسی دینی بر حسب منطق درونی نظریه‌اش بیشتر ساخته بودند

کتاب صور بنیانی حیات دینی، با مقدمه مفصلی که ایده اصلی نویسنده، سوال وی و ضرورت این پژوهش، اهداف، روش‌ها و سرانجام عمده‌ترین نتایج کار را معرفی می‌کند، آغاز می‌شود. سپس به تفصیل، طی سه کتاب، مسائل مقدماتی (شامل: تعریف دین و شیوه کار دورکیم و بیان ضرورت دقت‌های روش‌شناختی در این زمینه، ارزیابی تعبیر

گوناگون از دین به عنوان دین ابتدایی یا بنیانی و رد آنها تا اثبات توتمیسم به عنوان ابتدایی‌ترین شکل زندگی دینی و در نهایت، شکل دادن به طرح مسئله اصلی پژوهش و بیان تاریخچه مسئله خاص) و باورهای بنیانی (شامل: طرح و بررسی دقیق ابعاد اعتقادی و شناختی توتمیسم و کلان‌های معتقد به آن) و سرانجام نگره‌های مناسکی (یا همان شیوه‌ها و انواع مراسم و مناسک یا اعمال مذهبی، شامل: مناسک مثبت یا ایجابی، منفی یا سلبی و پرهیزگاران یا یادبودی و کفاره‌پرداز یا مبتنی بر پرداخت جریمه یا جبران) بحث می‌شوند. در پایان، نتیجه‌گیری مفصل و جامعی (۴۶ صفحه) درباره دستاوردهای این پژوهش در حوزه جامعه‌شناسی دین و شناخت و کلاً پژوهش جامعه‌شناختی، کاربردهای احتمالی مترتب بر آن و پرسش‌ها یا مسائلی که برای بررسی‌های بعدی باقی می‌مانند، را نویسنده ارائه می‌دهد.

این اثر را در سال ۱۳۸۳ باقر پرهام به فارسی برگردانده و انتشارات مرکز آن را در ۱۴۰۰ نسخه در قطعی وزیری به چاپ رساند.

در کتاب‌های نظریه‌های جامعه‌شناسی، مانند: زندگی و اندیشه بزرگان جامعه‌شناسی نوشته لویس کوزر؛ مراحل اساسی اندیشه جامعه‌شناسی، نوشته ریمون آرون؛ نظریه‌های جامعه‌شناسی در دوران معاصر، نوشته جورج ریتزر درباره این کتاب، مطالبی نوشته‌اند. به علاوه، از جهاتی (پرداختن به موضوع دین در یک پژوهش جامعه‌شناختی در کتابی کامل و بر اساس پرسش‌های برخاسته از نوعی دستگاه مفهومی یا چارچوب نظری و کوشش برای پاسخ گفتن به این پرسش‌ها از رهگذر اطلاعات جمع‌آوری شده بر اساس اسناد و مدارک تاریخی دینی یا مردم‌شناختی) ممکن است کار دورکیم را با پژوهش وبر در کتاب اخلاق پروتستان و روحیه سرمایه‌داری مقایسه کرد

بررسی شکلی

شیوه نگارش دورکیم، در همه آثارش، از جمله این کتاب، دارای ساختاری استدلالی، منطقی و مبتنی بر زنجیره‌ای از سوال‌ها و جواب‌های احتمالی و مفروض تا رسیدن به نتیجه نهایی دلخواه نویسنده است. از این رو، با همه قوت و دقتی که در نوشته دورکیم وجود دارد، به خاطر آنچه گفته شد و سرشار بودن نثر او از انواع مثال‌ها، استنادها و زبان استدلالی تا حد زیادی سنگین و گاه پیچیده به نظر می‌رسد که فهم آن نیازمند داشتن اطلاعات

۲۵۳ صور بنیانی حیات دینی

زمینه‌ای وسیع، دقت و پیگیری در مطالعه و آشنایی با ویژگی‌های کلی اندیشه‌ی او است. البته مترجم محترم کوشیده است در برگردان این اثر عظیم، دشوار و باارزش نوعی ترجمه‌ی نسبتاً آزاد (فارغ از ترجمه‌ی تحت‌اللفظی و مراعات ساختار جمله‌ها در زبان اصلی)، ادبی، گاه شاعرانه، اغلب گیرا و قابل فهم را ارائه دهد. هر چند، در مواردی، در کار معادل‌سازی و برگردان جمله‌ها، کاستی‌ها، ابهامات و بعضاً اشتباهاتی دیده می‌شود. در کل می‌توان از حیث روانی و رسایی با توجه به حجم زیاد، تنوع واژگان و پیچیدگی مطالب و مضامین آن در حد بسیار خوب ارزیابی کرد.

برای نمونه نگاه کنید به: صفحه ۲۵، پاورقی: «این موضوع را در نتیجه‌گیری کتاب بررسی‌دهیم»؛ صفحه ۵۷۷، سطر چهاردهم: «این مؤمن آدمی است که بیش از نامؤمن توانای عمل است»؛ صفحه ۶۲۰، سطر اول: «پیشاپیش حد و مرزی نادروردینی برای آنها ...».

از نظر رعایت قواعد ویرایش و نگارش، با توجه به حجم بالای کتاب (۶۲۲ صفحه) در حد بسیار خوب است. در عین حال، پاره‌ای از موارد، مانند: کاربرد علامت «،» و «.» و حرف عطف «و»؛ اشتباه حروف نگاری؛ عدم استفاده از علامت «،» در مواقع لازم؛ عدم رعایت فاصله مناسب بین کلمات و علائم در کتاب دیده می‌شوند که می‌توان در چاپ‌های بعدی اصلاح کرد.

برای مثال، صفحه ۳، سطر سیزدهم: «باشند، و غالباً»؛ «کم نیست؛ و وظیفه...»؛ صفحه ۶، سطر اول: «چیست. و همین». این‌گونه موارد را در سایر صفحات کتاب می‌توان دید. به ویژه، کاربرد علامت «،» و «.» و حرف عطف «و» به مراتب بیشتر دیده می‌شود. صفحه‌های ۱۳، ۲۵، ۱۹۲، ۱۹۳، ۲۱۵، ۴۱۰

و

حروف‌نگاری و صفحه‌آرایی در حد عالی است. تناسب قلم به کار رفته در متن، تیترها و زیرنویس رعایت شده است. فاصله بین خطوط، اندازه در نظر گرفته شده برای حاشیه پایین صفحه و فونت قلم به کار رفته در متن، صحافی کتاب - با توجه به حجم آن - همچنین کاغذ استفاده شده مناسب است. طرح جلد، سعی شده، متناسب با موضوع کتاب، ارائه شود که تا حدودی موفق بوده است.

بررسی محتوایی

دورکیم از بنیان‌گذاران بزرگ جامعه‌شناسی و نیز جامعه‌شناسی دین و معرفتی است. از این رو، خود سازنده و طراح بسیاری از مفاهیم تخصصی این رشته و حوزه فکری است. لذا، از حیث طرح و تشریح و کاربرد صحیح اصطلاحات تخصصی چنانچه از رشته‌های دیگر یا حوزه‌های فلسفی و مردم‌شناختی و ... اخذ شده باشد، در سطح بسیار عالی قرار دارد و در حد الگو و مرجع برای اصحاب این رشته به شمار می‌آید.

برای معادل‌سازی مفاهیم بسیار فراوان، متنوع، پیچیده، جدید و دارای معنای خاص در این اثر عظیم مترجم زحمات زیادی کشیده است. علاوه بر این، از معادل‌های رایج و مأنوس و گاه، از معادل‌های خودساخته و ابتکاری، اغلب با تأکید بر معادل‌های فارسی شده و گاه به طور متناقضی با استفاده از تعابیر عربی بهره گرفته است. در این میان پاره‌ای کاستی‌ها و معادل‌های قابل بحث یا تعابیر اشتباه دیده می‌شود و نیز مفاهیمی وجود دارد که معادل لاتین آنها بیان نشده است.

صفحه ۱۹۲، در تیتیر کلمه class به اشتباه «جنس» ترجمه شده است؛ صفحه ۱۹۳، سطر هشتم: «باشنده‌های»؛ صفحه ۴۱۰، سطر پنجم: «با خصیصه‌ترین» که می‌باید «مشخص‌ترین» ترجمه می‌شد؛ صفحه ۶۲۰، سطر چهارم: «روشدار» که «روش‌مند» رایج‌تر است.

نویسنده، در ابتدای اثر، مقدمه‌ای مفید و راهگشا و در انتها نتیجه‌گیری آورده است و در داخل متن، برای تفهیم موضوع، ابزارهایی مانند: را بحث مقدماتی، طرح سوال و پاسخ به آنها، مقایسه و ... به کار گرفته است.

از لحاظ جامعیت محتوا و موضوع اثر با توجه به اهداف درس، باید گفت، این کتاب برای تأمین اهداف درس خاصی نوشته نشده است. در عین حال، خواسته‌ها و نیازهای دروس متحد را به درجات متفاوت پاسخ می‌دهد که این امر بیشتر بستگی به برنامه درسی مدرس دروس نظریه‌ها، جامعه‌شناسی دین، معرفتی و نظایر آنهاست.

با توجه به اینکه دورکیم بر اساس روش تکوینی خود در مطالعه نهادهای اجتماعی (فصل ششم قواعد روش) برای مطالعه پدیده دین به سراغ

۲۵۵ صور بنیانی حیات دینی

ابتدایی‌ترین و بنیادی‌ترین شکل‌های زندگی دینی می‌رود و به تشخیص خود، در چارچوب استدلال‌ها و شواهدی که اقامه می‌کند، توتمیسم در میان قبایل بومی استرالیا و نظایر آنها نخستین شکل حیات دینی است که پیش از آن نمی‌توان شکل‌های دیگری را به طور منسجم به دست آورد، به گونه‌ای که توتمیسم بر آن دین‌ها استوار بوده باشد و با توجه به حجم بسیار زیاد توضیحات دورکیم در این اثر برای تشریح اجزاء توتمیسم به عنوان یک دین و استخراج ابعاد مختلف معرفتی و مناسکی دینی از توتمیسم، به گونه‌ای که پایه و مشابیهی برای سایر ادیان باشد، می‌توان محتوای این اثر را در نگاه اول با عنوان و فهرست کامل کتاب منطبق دانست. اما، بر اساس نگاه متفاوت یا عمیق‌تر، ممکن است به جای یا در کنار تعبیر «بنیادی» از واژه ابتدایی در عنوان (صور ابتدایی حیات دینی) استفاده کرد. زیرا مطابق روش دورکیم توتمیسم ابتدایی‌ترین و نه لزوماً بنیادی‌ترین یا مبنایی‌ترین دین در جوامع بشری است که پس از آن شکل‌های گوناگون حیات مذهبی رخ می‌دهد. از این رو، قدری در تناسب محتوای اثر با عنوان می‌توان تأمل کرد.

به عنوان یک اثر مرجع در دروس «نظریه‌های جامعه‌شناسی»، منبع اصلی در درس «بررسی آثار صاحب‌نظران جامعه‌شناسی» و «سمینار جامعه‌شناسی دین» و منبع فرعی یا مرجع در درس «جامعه‌شناسی معرفتی» می‌تواند استفاده شود. ولی نمی‌توان طور کامل تدریس کرد. این کتاب جمع پژوهشی دانشجویان و استادان در دروس فوق‌الذکر می‌باشد.

آنچه در این اثر آمده، ممکن است به دو بخش مجموعه استدلال‌ها، استنتاج‌ها و گزاره‌های نظری (بخش اول) بر پایه داده‌ها و شواهد مردم‌شناختی، تاریخی، مشاهده‌ای و مکتوب مرتبط با ادیان و جوامع مختلف (بخش دوم) تقسیم شود. مطالب بخش اول با ماهیت کاملاً نظری، گرچه مربوط به یک قرن پیش هستند و از جهاتی مورد انتقاد واقع شده‌اند، همچنان تازه، قابل بحث و مطرح می‌باشند. اما بخش دوم داده‌ها، که عمدتاً اطلاعات گردآوری شده مردم‌شناختی متعلق به قرن نوزدهم می‌باشند، روزآمد نیستند.

ایده اصلی این کتاب در مطالعه شکل‌های اولیه زندگی دینی و جستجوی نقاط مشترک آنها با ادیان بعدی، بررسی تحولات احتمالی حیات

دینی در دوره‌های بعد به منظور شناخت دقیق‌تر پدیدهٔ دین در زمان معاصر و شیوه و نوع اطلاعات مورد استناد دورکیم، طراحی علمی یک پژوهش عظیم کتابخانه‌ای دربارهٔ پدیدهٔ دین و سرانجام کشف مقولات اساسی شناخت و ذهن بشر در حیات دینی جامعه در کنار سایر آثار و کارکردهای پدیدهٔ دین در جامعهٔ بشری، همگی از نوآوری‌های برجستهٔ دورکیم در این اثر کلاسیک جامعه‌شناسی می‌باشد

نظم منطقی و انسجام مطالب در هر فصل و کل اثر در سطح بسیار عالی است. این کتاب دارای مقدمه و نتیجه‌گیری کامل و ساختار منسجم و جامع پژوهشی از تعریف و طرح مسئله و سپس شناخت بنیان‌های فکری و انواع اعمال و مناسک مذهبی و نتایج مثبتی بر این بررسی‌ها است. نویسنده، هر جا که لازم بوده است، از مآخذ پیشین، به ویژه از منابع مردم‌شناسی، فلسفی، تاریخی و اسناد و مدارک مختلف استفاده نموده که زیرنویس‌های این اثر گواهی بر این مدعا است.

دقت در استنادات و ارجاعات اثر بسیار عالی است. در متن کتاب، هر جا که از مآخذی مستقیم یا غیرمستقیم استفاده شده، به مشخصات منبع مزبور ارجاع داده شده است.

جهت‌گیری این اثر همانند سایر آثار دورکیم، در چارچوب بینش فلسفی و جامعه‌شناختی مثبت‌گرایی است، یعنی، مطالعهٔ علمی یک موضوع یا مسئله اجتماعی به کمک عقل و تجربهٔ منظم به منظور شناخت و تبیین یک پدیده به طور عینی و بی‌طرفانه تا زمینهٔ استفاده یا مداخلهٔ مثبت در حوزهٔ اصلاح و برنامه‌ریزی‌های اجتماعی و هم در حوزهٔ شناخت و هم در حوزهٔ عمل انسان‌ها فراهم شود.

در این اثر دین به عنوان یک پدیده اجتماعی، ریشه‌دار، ضروری و سودمند که در روزگار جدید دستخوش دگرگونی شده و خواهد شد و قاعدتاً می‌باید به کمک علم جامعه‌شناسی و شناخت درست آن جایگزینی علمی‌تر و متناسب با روزگار جدید پیدا کند و نیز بخشی از حیات اجتماعی که سازنده و دربرگیرندهٔ بسیاری از چیزها از جمله مقولات اساسی معرفت بشری است، معرفی شده است.

۲۵۷ صور بنیانی حیات دینی

از آن جهت که دین و خدا را پدیده‌ای اجتماعی و جامعه‌ساخته می‌داند و در عین حال، جامعه را علت نمود دین می‌داند و آن را موضوع پرسش دینی فرض می‌کند، جهت‌گیری این کتاب با فرهنگ و ارزش‌های اسلامی سازگار نیست. اما از جهت اهمیت و کارکردهای مثبتی که برای پدیده دین قائل است، دارای همسویی‌های قابل توجهی با بخشی از اعتقادات و ارزش‌های فرهنگ دینی ماست.

اگر با نگاه انتقادی دقیق و محققانه خواننده و تدریس شود به عنوان یک تحقیق و طرز فکر جامعه‌شناختی، خطاپذیر و ناقص (همان‌گونه که خود دورکیم با شجاعت و روح علمی خاص خود اظهار می‌کند) مطالعه شود، دارای ابعاد مخرب نبوده و بلکه در بحث دین‌شناسی، جامعه‌شناسی و تحلیل اندیشه‌های معرفت بشری و نیز در شناخت شکل‌های عمدتاً اجتماعی و جامعه‌زاد دین‌ها یا شبه‌دین‌ها و نحوه مواجهه با آنها می‌تواند مفید باشد.

به نظر ترجمه کامل می‌آید. اما در برخی مقایسه‌ها، مشخص شد که تا حدی ترجمه‌ای آزاد و ادیبانه است. به طوری که برای فارسی کردن متن، پس از دریافتی که مترجم از جمله‌های دورکیم داشته، آنها را به شکل‌های آزادتری و نه تحت‌اللفظی ترجمه کرده است که در اکثر موارد به نثری روان و رسا منجر شده اما به هر حال عبورهایی از متن اصلی یا بدفهمی‌هایی نسبت به مقصود دورکیم در کار مترجم دیده می‌شود.

متن ترجمه روان و رسا است. با توجه به عظمت، حجم زیاد، پیچیدگی مطالب و تعداد و تنوع واژه‌های بسیاری که در آن هست یا ادبیاتی که از نظر مردم‌شناسی و ادیان بومی نقل شده، کار ترجمه و معادل‌سازی را دشوار می‌کند. اما، در اکثر موارد، از این حیث کار بسیار ارزنده‌ای صورت گرفته است. در معادل‌سازی یا در ترجمه کاستی‌هایی وجود دارد.

به اصول ترجمه‌ای از حیث روانی، رسایی و فارسی‌کردن متن توجه شده است. برای کار معادل‌سازی زحمت زیادی کشیده شده، اگر چه مواردی از اشکال در این زمینه وجود دارد. همچنین ایشان، در موارد لزوم، توضیحاتی به شکل پاورقی آورده‌اند. مترجم محترم واژه‌نامه مختصری به فارسی و فرانسه در انتهای کتاب آورده‌اند که بهتر است مفصل‌تر و کامل‌تر شود.

پیشنهادهای

- با توجه به اهمیت این اثر، بهتر است در چاپ‌های بعدی آن به موارد زیر توجه شود:
- افزودن مقدمه‌ای از مترجم، حداقل در باب اینکه چرا به ترجمه این اثر پرداخته است، شیوه ترجمه چگونه بوده است، چه مسائل و مشکلاتی در این زمینه وجود داشته و شاید معرفی این کتاب و تأثیر آن در ادبیات جامعه‌شناسی یا درس جامعه‌شناسی دین و معرفتی یا مقایسه آن با ترجمه‌های دیگری که از این اثر وجود دارد
 - کامل‌تر کردن واژه‌نامه به صورت سه زبانه، شامل: کلمات مهم، حساس و تخصصی کتاب
 - افزودن کتابنامه
 - ویراستاری ادبی و تخصصی دقیق برای رفع کاستی‌های موجود در معادل‌گذاری و ترجمه
 - افزودن فهرست اعلام و موضوعی

عنوان اثر: فلسفه و جامعه‌شناسی
مؤلف / مترجم: امیل دورکیم / فرحناز خمسه‌ای
ناشر / سال نشر: مرکز ایرانی مطالعه فرهنگ‌ها / ۱۳۶۰

معرفی، نقد و بررسی

کتاب، فلسفه و جامعه‌شناسی یکی از کارهای برجسته امیل دورکیم است که در سال ۱۳۶۰ فرحناز خمسه‌ای ترجمه کرد که مرکز ایرانی مطالعه فرهنگ‌ها، آن را در قطعی رقعی منتشر کرد. این اثر، شامل: چهار فصل متشکل از سه مقاله از دورکیم است. یکی مقاله سال ۱۸۹۸ او، با نام «تصورات فردی و تصورات جمعی» (فصل اول)، دیگری گزارشی در سال ۱۹۰۶ به انجمن فرانسوی فلسفه با نام «تعیین پدیده اخلاقی» (فصل دوم) و گزارش ارائه شده به کنگره بین‌المللی فلسفه تشکیل شده در بولونی به سال ۱۹۱۱ درباره احکام واقعی و احکام ارزشی (فصل چهارم) (آرون، مراحل اساسی سیر اندیشه در جامعه‌شناسی، ۱۳۸۱: ۴۴۲) به همراه فصلی با نام پاسخ به خرده‌گیری‌ها (فصل چهارم) که بوگله به کتاب افزوده است. این کتاب سازمان فکری دورکیم را از حیث بینش فلسفی وی نسبت به انسان، جامعه، جامعه‌شناسی به عنوان علم مطالعه‌کننده انسان اجتماعی و جامعه نوین عرضه می‌دارد.

بررسی شکلی

این کتاب در متن اصلی به خاطر ویژگی‌های ذاتی مباحث فلسفی یا شبه‌فلسفی و ماهیت کاملاً نظری و پیچیده آن، مطمئناً قدری دشوار می‌نماید

که البته برای اهل فن قابل درک و هضم است. لیکن در ترجمه فارسی فلسفه و جامعه‌شناسی، متأسفانه، در اکثر قریب به اتفاق، عبارت‌ها از حیث روانی و رسایی دچار ضعف جدی است و شیوه انتخاب شده برای نگارش متن ترجمه غیرمعمول و به شدت نامأنوس است.

برای مثال نگاه کنید به:

- صفحه یک، سطر اول: «ما در اینجا به گردآوری و انتشار جداگانه چند بررسی از امیل دورکیم و»

- صفحه هفت، سطر ۹: «او می‌توانست بیافزاید آن کسی که مستقیماً هنوز جای پای او برنامه‌اش را دنبال می‌کند»

- صفحه ۱، سطر سوم: «پژوهش درباره این که آیا مثلاً قانونی که در مورد یک نظام بوده‌ها صادق است در جایی دیگر نیز با دگرگونی‌های بایسته به‌راست می‌آید ...»

صفحه ۴۵، سطرهای ۱۲ تا آخر متن.

شیوه نگارش کتاب که مربوط به حدود ۲۵ سال قبل است، ترکیب نامأنوسی از گفتار و واژه‌های فارسی و غیر فارسی (عربی یا لاتین) را توأم با پاره‌ای از اشکالات مرتبط با ویراستاری، حروف‌نگاری و نقطه‌گذاری به بار آورده است.

صفحه یادداشت مرکز ایرانی مطالعه فرهنگ‌ها، سطر پنجم: «problematics فلسفه»؛ صفحه دو، سطر اول: «راستاها»؛ سطر سوم: «ویژیسته»؛ سطر دهم: «هم‌نهادهای گستاخانه خویش»؛ پاراگراف دوم: سطر اول: «فروت‌تر»؛ صفحه چهار، سطر پنجم: «تبیین ثنویتی»؛ پاراگراف دوم، سطر دوم: «دبستان» به جای «مکتب»؛ صفحه پنج، سطر دهم: «گره» به جای «قواعد»؛ صفحه شش، سطر آخر: «اندیشه چیره و الگو» به جای «پارادایم»؛ صفحه ده، سطر آخر: «روح‌گروی»؛ صفحه ۴۵، سطر سیزدهم و شانزدهم: «فروودین» و «مکشوف»؛ صفحه ۴۷، سطر چهارم: «بررسید» به جای «بررسی کرد»؛ صفحه ۸۷، زیرنویس، سطر سوم: «مربوط می‌شود به چند تست اخذ شده از مباحثات ۲۷ مارس»؛ صفحه ۱۰۹، سطر دوم: «پیش‌نهادام» به جای «طرح یا مطرح کرده‌ام»؛ سطر هفتم: «وارونه».

- استفاده از «کاما» و حرف عطف «و»؛ «:» و حرف عطف «و» یا استفاده از نقطه و حرف عطف «و» به طور همزمان: صفحه یک، سطر نهم؛ سطر دوازدهم؛ صفحه دو، سطر هشتم؛ صفحه ۴۵، سطر سیزدهم؛ صفحه ۶۷، پاراگراف آخر، سطر چهارم و پنجم؛ سطر هفتم؛ صفحه ۸۹، سطر چهارم و دوازدهم؛ صفحه ۱۰۲، سطر هفتم؛ صفحه ۱۰۵، پاراگراف آخر، سطر هفتم؛ - عدم استفاده از کاما در جای لازم: صفحه سه، پاراگراف آخر، سطر هفتم، بعد از کلمه «دانش»؛ صفحه شش، سطر هیجدهم، بعد از کلمه «روی می‌دهد»؛ صفحه هفت، سطر هشتم، بعد از کلمه «محتوای کل».

- اشتباه چاپی: صفحه چهار، سطر هفتم، «غالباً» به جای غالباً؛ سطر دهم، «هم» به جای «هم»؛ صفحه هفت، سطر شانزدهم، «ر» به جای «در»؛ صفحه ۱۰۳، پاراگراف دوم، سطر دهم، «از بکاهد» به جای «از آن بکاهد».

به طور کل، وضعیت ظاهری کتاب که در سال ۱۳۶۰ مرکز ایرانی مطالعه فرهنگ‌ها منتشر کرده است، نامطلوب و نامناسب است که به قرار اطلاع، هرگز تا سال‌های بعد بهبود نیافته و تجدید چاپ شایسته‌ای از آن به عمل نیامده است.

بررسی محتوایی

در متن اصلی، نویسنده اثر، دورکیم و س. بوگله اصطلاحات تخصصی را درست و بجا به کار برده‌اند، شاید همه هدف و تلاش آنها روشن کردن معنا و مفهوم درست اصطلاحات تخصصی است. از قبیل: «داوری واقعی و ارزشی»، «مفهوم و معنای تصور و آگاهی فردی و جمعی»؛ «اخلاق و تعین واقعیت اخلاقی و ابعاد اجتماعی آن»؛ «اینکه دورکیم بینشی ماتریالیستی، ارگانیسیستی و پوزیتیویستی به معنای افراطی ندارد» و «در حقیقت هر کدام از اصطلاحات یاد شده نزد او چه معنا و حوزه‌ای را شامل می‌شود».

در مجموع، علی‌رغم تلاش مترجم برای ارائه معادل‌هایی نو و عمدتاً برگرفته از زبان فارسی اصیل، کار ترجمه و معادل‌گذاری کیفیت و یکدستی لازم را ندارد. در مواردی، از برخی معادل‌های نسبتاً درست و احیاناً رایج

استفاده شده است، مانند: آگاهی در برابر cinscience (صفحه ۳)، ولی اغلب معادل‌های استفاده شده نامأنوس و نامتداول هستند. اگرچه، ممکن است آنها را نادرست نپنداریم، لیکن به اندازه کافی رسا نیستند و در بیشتر موارد، در متن عبارات به خوبی جا نمی‌افتند. مانند: صفحه دو، سطر اول: راستاها در برابر orientations: صفحه سه، سطر یازدهم: بوده‌ها در برابر faits: صفحه چهار، پاراگراف سوم، سطر دوم؛ ارگانیزم‌گرایی در برابر organicisme و سودگرایی در برابر utilitarisme، صفحه شش، سطر اول: ماده‌گروی؛ صفحه هفت، سطر دوازدهم: یکتانگری در برابر monisme، صفحه ۱، سطر پنجم: دگرگونی‌های بایسته در برابر mutatis mutandis: صفحه ۴۷: تیترا فصل، برنهادها در برابر Theses و

همان‌طور که از عنوان کتاب مشهود است، ماهیت بحث‌های صورت گرفته به شدت نظری و حد مشترک میان موضوعات فلسفی و جامعه‌شناختی را شامل می‌شود و در نتیجه از ابزارهایی مانند: جمع‌بندی نهایی، تمرین و آزمون، نمودار، جدول، آمار، مقایسه، تصویر، نقشه و ... در آن خبری نیست. همچنین در ابتدای هر مقاله یا گفتار و در انتهای آن مقدمه و نتیجه‌گیری یا پرسش و تمرینی دیده نمی‌شود.

مطالب اثر با سرفصل هیچ درس خاصی به طور کامل، مستقل و مستقیم انطباق ندارد. زیرا برای پوشش سرفصل درس خاصی یا برای کتاب درسی برای عناوین امروزی نوشته نشده است.

این کتاب، در درس «بررسی آثار صاحب‌نظران جامعه‌شناسی»، دوره کارشناسی یا «مبانی فلسفه ۱ و ۲» و منبع فرعی یا مرجع در درس «نظریه‌های جامعه‌شناسی (۱)» مبحث دورکیم و به همین سیاق، در دوره‌های بالاتر، البته به میزان بیشتر، برای کتاب مرجع و مکمل، برای شناخت بینش فلسفی - جامعه‌شناختی دورکیم مناسب است. در دروس «فلسفه علوم اجتماعی» «نظریه‌های جامعه‌شناسی» و «بینش‌های جامعه‌شناسی (۱)» و نظایر آنها در دوره کارشناسی ارشد.

از حیث مطرح بودن پرسش‌ها و پاسخ‌های اساسی که کتاب به آنها پرداخته است، علی‌رغم گذشت حدود یک قرن، همچنان مباحث کتاب را می‌توان با ارزش و قابل طرح دانست. به‌خصوص، در چارچوب روشن شدن عمق اندیشه دورکیم در مورد بعضی از موضوعات کلیدی.

در این کتاب بینش نوآورانه دورکیم در خصوص موارد زیر به خوبی عرضه شده است: «نسبت فرد و جامعه و به‌خصوص آگاهی، وجدان یا دریافت‌ها و تصورات فردی یا جمعی»؛ «مفهوم جامعه و جامعه‌شناسی»؛ «نگاه علمی – تجربی و در عین حال، غیرمادی، غیرارگانیسمی به معنای جسم‌نگاری یا پنداشتن جامعه به عنوان نوعی ارگانیسم بیولوژیک»؛ «روشن ساختن ماهیت پدیده‌های اجتماعی که علی‌رغم تصویری، روانی، غیرمادی بودن، واقعی هستند»؛ «اینکه موضوع مطالعه جامعه‌شناسی صور گوناگون ایده‌ها، باورها و در نتیجه آنها کردارهای جمعی است» و اینکه «چگونه اخلاق به عنوان مجموعه‌ای از ارزش‌ها، هنجارها یا شیوه‌های احساس اندیشه و عمل جمعی موضوع اصیل نوعی علم تجربی با نام جامعه‌شناسی قرار می‌گیرد»؛ «ماهیت اجتماعی اخلاق» و در عین حال، مشخص ساختن «مختصات فعل اخلاقی و نحوه پرداختن به آن در قلمرو علمی تازه»؛ «توجه به تفاوت‌ها و در عین حال، نسبت‌های میان داورهای واقعی و ارزشی» و «نسبت جامعه‌شناس به جامعه‌شناسی به عنوان علمی جدید با این دو گونه از داورها و در عین حال، نقش ارزش و واقعیت در کار جامعه‌شناس هم در مقام شناخت و هم در مقام برنامه‌ریزی و عمل» و پاره‌ای نکات دیگر.

نظم منطقی و انسجام مطالب در هر فصل و کل اثر در حد مطلوب و مناسبی است.

به مقتضای مباحث و در چارچوب زمان خود، دورکیم به عنوان نویسنده و متفکری درجه اول و مرجع از منابع و مأخذ لازم استفاده کرده است.

دورکیم نوعی بینش فلسفی واقع‌گرا، انتقادی، علمی، تجربی و پوزیتیویستی را در حد متعادل در کتاب ارائه می‌دهد. وی در صدد آن است تا واقعی بودن، قابل مطالعه و شایان توجه بودن نمودهای اجتماعی را در چارچوب علمی تازه به اثبات رساند.

در این کتاب، مانند سایر آثار دورکیم تبیین فردگرایانه، روان‌شناسی‌گرایانه، زیست‌شناختی، مادی‌گرایانه، غیرمستند، غیراجتماعی و غیرتجربی پدیده‌های اجتماعی مردود دانسته می‌شود. جامعه در عین تشکل پیدا کردن از افراد بی آنکه به منکوب ساختن و نفی فردیت آنها به طور کل بینجامد، از کلیت و جامعیتی منحصر به فرد با خواص ویژه برخوردار است. وی در پیروی از شارل رنویه معتقد به متفاوت بودن برتر و جامع‌تر بودن کل نسبت به اجزا است به طوری که جمع ساده یا جبری اجزا نمی‌تواند روشنگر خصوصیات کل به عنوان گونه‌ای تازه از واقعیت باشد. همچنین به پیروی از امیل بوتره معتقد به تمایز سطوح مختلف واقعیت در عین ارتباط میان آنهاست. هر سطحی از پدیده‌ای بالاتر از ترکیب پدیده‌های سطح پایین‌تر شکل می‌یابد. اما به وسیله اجزا متشکله خود قابل تبیین نیست (نگاه کنید به صفحه هفت، سطرهای آخر). سطوح چهارگانه واقعیت از نظر دورکیم عبارت‌اند از: پدیده‌های طبیعی، زیستی، روانی و اجتماعی. همچنین دورکیم بر آن است که انسان وقتی انسان است که متمدن باشد و تمدن جز با جامعه و در پرتو نظام تقسیم‌کار اجتماعی شکل نمی‌گیرد (نگاه کنید به: آرون، ریمون، مراحل اساسی سیر اندیشه در جامعه‌شناسی، باقر پرهام، تهران، انتشار علمی و فرهنگی، ۱۳۸۱: صفحه ۴۴۲). از کارکردها و پیامدهای غیرمستقیم رشد و تحول تقسیم‌کار اجتماعی، ایجاد تمدن و پیدایش جامعه‌ای متمدن‌تر و توسعه‌یافته‌تر است. این همه، البته با تحقق کارکرد اصلی رشد تقسیم‌کار اجتماعی، انسجام بیشتر و ارگانیک‌تر شدن جامعه فراهم می‌آید.

کتاب ابعاد مخرب ندارد و چنانچه رویکرد آکادمیک اثر، اعم از فلسفی و علمی و نتایج حاصل از آن در مقام شناخت پدیده‌ها و معضلات اجتماعی و مبارزه با نابهنجاری‌ها برای رسیدن به جامعه‌ای سالم‌تر، پویاتر و منسجم‌تر در مد نظر قرار گیرد، می‌تواند موثر و مفید واقع شود.

کتاب ترجمه کامل است. به این معنا که اقتباس یا خلاصه‌ای از اثر اصلی صورت نگرفته است، اما، احتمالاً منابع و ارجاعات کتاب حذف شده است و به هیچ‌وجه ترجمه روان و رسا از کار در نیامده است.

از سوی مترجم، درموردی چند، توضیحاتی معمولاً کوتاه به ضرورت در پانویس آمده است. اما از مقدمه، توضیح و نقد مطالب به شکل مفید و قابل

توجه خبری نیست و در خصوص معادل‌یابی و رعایت اصول ترجمه، علی‌رغم تلاش و زحمت مترجم محترم، کارچنان که باید جذاب و مفید از آب در نیامده است.

پیشنهادهای

کتاب، فلسفه و جامعه‌شناسی یکی از کارهای برجسته امیل دورکیم است که سازمان فکری وی را از حیث بینش فلسفی وی نسبت به انسان، جامعه، جامعه‌شناسی به عنوان علم مطالعه‌کننده انسان اجتماعی و جامعه نوین عرضه می‌دارد. اما این اثر مهم به علت ترجمه نامطلوب از سال ۱۳۶۰ تجدید چاپ نشده و از سوی خوانندگان فارسی زبان اعتنا نشده است. لذا پیشنهاد می‌شود:

کتاب را مجدداً مترجمی زبردست و مسلط به زبان فرانسه فارسی و مانند آثار دورکیم باقر پرهام، عبدالحسین نیک‌گهر و ... در شکلی تازه و نوین ترجمه و تجدید چاپ شود. همراه با فهرست منابع و اعلام، واژه‌نامه تخصصی و احیاناً با مقدمه‌ای از یک صاحب‌نظر که نسبت به آرای موجود در کتاب و سایر آثار دورکیم دیدگاه‌های کلی او را روشن سازد. به هر حال نباید این کتاب مورد غفلت و بی‌توجهی قرار گیرد، زیرا نقش مهمی در روشن ساختن برخی پرسش‌ها و نقاط ابهام مطرح شده در کار دورکیم دارد.

عنوان اثر: قواعد روش جامعه‌شناسی
مؤلف/ مترجم: امیل دورکیم / علی‌محمد کاردان
ناشر/ سال نشر: دانشگاه تهران / ۱۳۸۳ چاپ ششم

معرفی، نقد و بررسی

امیل دورکیم در سال ۱۸۵۸ به دنیا آمد و در سال ۱۹۱۷ دیده از جهان فرو بست. وی تحصیلات خود را در دانشسرای عالی پاریس در سال ۱۸۸۲ به پایان رسانید و از این تاریخ تا سال ۱۸۸۷ به تدریس در دبیرستان‌ها اشتغال ورزید. دورکیم در همان اوان جوانی به تفکر و مطالعه در امور اجتماعی علاقه داشت. پس از تأسیس کرسی جامعه‌شناسی در دانشکده ادبیات پردو، وی به مقام استاد این درس برگزیده شد. دورکیم در دوره استادی و تا پایان عمر، پیوسته به تدریس دو رشته علوم تربیتی و جامعه‌شناسی اشتغال داشت. نخستین تحقیق اجتماعی دورکیم که موجب شهرت کامل او شد، رساله دکتری او به نام «تقسیم کار اجتماعی» بود. تألیف این کتاب (۱۸۹۲) و چکیده آن، یعنی کتاب قواعد روش جامعه‌شناسی (۱۸۹۴) دورکیم را در صف استادان سربین درآورد (دورکیم، ۱۳۸۳: ۳-۲).

کتاب قواعد روش جامعه‌شناسی به جز مقدمه مترجم، دو مقدمه از نویسنده و یک سرآغاز در ابتدای کتاب - که هر یک، به‌خصوص مقدمه چاپ دوم، به اندازه یک فصل کتاب ارزشمند و حاوی نکات مهم و راهگشا هستند - از شش فصل و یک نتیجه‌گیری و جمع‌بندی نهایی فراهم آمده است. در مقدمه مترجم، در باب ویژگی‌های جوامع توسعه‌یافته و توسعه‌نیافته، جامعه ما و ضرورت توجه به علم و تحقیق و پژوهش‌های علمی روشمند و در نتیجه ضرورت استفاده از چنین کتاب‌هایی نیز در مورد جایگاه کتاب و

نویسنده شهیر آن، امیل دورکیم و اهمیت این اثر و نکاتی درباره زندگی‌نامه وی و دلیل ترجمه و انتشار این کتاب از سوی ایشان به سفارش موسسه مطالعات و تحقیقات دانشگاه تهران اشاراتی رفته است.

در مقدمه چاپ دوم، دورکیم از فقر پژوهشی علمی، غلبه تصورات و تفکر عامیانه بر اندیشه‌ها و ضرورت نوعی پالایش فکری در خصوص مطالعه پدیده‌های اجتماعی و ابعاد یک علم تازه در این قلمرو سخن می‌گوید و در این باب نکات و مثال‌هایی از کارهای پیشین‌اش (تقسیم‌کار، جرم و مجازات) ذکر می‌نماید. وی رسالت خود را - که نوعی رسالت علمی متعهد در چارچوب مثبت‌گرایی عقل‌گرا و عقل‌گرایی مثبت‌گرایانه و به تعبیری متعادل است - در این می‌داند که تفکر علمی و علی را به عرصه پدیده‌های اجتماعی بکشا، چرایی و چگونگی رخدادهای علمی را در قالب نوعی نظم نظری و تبیین علمی - کاربردی و آزمون‌پذیر که می‌تواند راهگشای عمل مداخله‌جویانه انسان در قلمرو مطالعاتی‌اش باشد (در این جا جامعه و جامعه‌شناسی) بیان نماید. به هر حال، تدوین و انتشار این کتاب را در چاپ نخستین گامی در جهت امکان‌پذیر کردن این رسالت و تحقق هدف علمی - کاربردی خود می‌داند.

در مقدمه چاپ دوم به برخی ابهامات و سوء تفاهم‌های پیش‌آمده پس از انتشار کتاب اشاره می‌کند و پاره‌ای از ایده‌ها و مدعیات خود را بیشتر و بهتر توضیح می‌دهد. به همین دلیل این مقدمه در فهم مطالب کتاب، به ویژه در خصوص فصل اول و دوم آن، بسیار مفید و حائز اهمیت است.

سرآغاز کتاب به ضرورت وجودی این مجموعه برای نشان دادن قواعد و دستورالعمل‌های پژوهش جامعه‌شناختی و خلاء موجود در این زمینه و چرایی و چگونگی تدوین این اثر اختصاص یافته است. اما از فصل اول تا ششم که هر یک از آنها از ساختاری منسجم و منطقی برخوردار است؛ یعنی، از طرح ایده اصلی، نظریه‌های مطرح درباره آن، بررسی انتقادی نظریه‌ها و تعاریف و اثبات دیدگاه خود و سرانجام بیان قواعد روش‌شناختی که در موضوع حیطه آن فصل می‌تواند راهنمای محققان باشد، تفکر دورکیم به صورت زیر سیر کرده است. در یک بازسازی از اندیشه و روش کار دورکیم می‌توان گفت: برای ایجاد یک «علم جامعه‌شناسی» یا «جامعه‌شناسی علمی» به دو چیز نیاز است: ۱ - وجود قلمرو موضوعی خاص پدیده‌های اجتماعی و اثبات آن؛ ۲ - وجود قواعد روش‌شناسانه برای تحقیق و بررسی پدیده‌ها در قلمرو آن.

فصل نخست کتاب به نیاز اول پاسخ می‌دهد و از دو طریق قیاسی با اتکا بر اصل ترکیب و روش استقرایی (ذکر مثال‌هایی از پدیده‌های اجتماعی که باید پدیده‌های عضوی یا اندامی، روان‌شناختی، مادی و نظایر آنها متفاوت‌اند و جز زندگی اجتماعی و تعاملات بین فردی و جمعی، خاستگاه و منشا دیگری ندارد) به اثبات قلمرو موضوعی جامعه‌شناسی می‌پردازد.

فصل دوم تا ششم کتاب به نیاز و هدف دوم، یعنی تدوین و ارائه قواعد روش‌شناسی مطالعه پدیده‌های اجتماعی اختصاص دارد که به صورت گام به گام به شرح زیر این کار انجام می‌شود.

چگونگی مشاهده، تعریف و تحدید موضوع مورد مطالعه از میان وقایع اجتماعی، نحوه جداسازی صورت‌های بیمارگون و سالم این پدیده‌ها، چگونگی تقسیم‌بندی (نوع) جوامع برای ایجاد زمینه مناسب در تشخیص دو دسته پدیده‌ها (تبیین‌های فردگرایانه، ذات‌گرایانه، روان‌شناسی‌گرایانه و غایت‌گرایانه یا صرفاً کارکردی). تجزیه و تحلیل پیشنهادی جان استوارت میل در تشخیص و اثبات رابطه علی میان پدیده‌ها و بیان مفهوم رابطه علی در این زمینه و اینکه کدام یک از روش‌ها و به چه دلیل برای جامعه‌شناسی مناسب‌ترند، به طوری که در نهایت بتوان تبیین انجام شده در مرحله قبل را از طریق اثبات رابطه پدیده‌های مورد نظر، مدلل و موجه ساخت و برخی جزئیات دیگر و سرانجام نتیجه‌گیری نهایی از مباحث کتاب و معرفی خصوصیات علم تازه‌ای که امکان و ضرورت پیدایش آن، قلمروهای موضوعی و قواعد روش‌شناسانه آن را که پیش‌تر محقق نشان داده است و اینکه چگونه باید رشته‌ای علمی را از مباحث عامیانه، فلسفی، مسلکی، مذهبی، عرفانی و اخلاقی درباره جامعه و زندگی اجتماعی تمییز داده و میرا دانست.

بررسی شکلی

در کل متن برای خوانندگان مبتدی و فاقد زمینه تخصصی لازم برای ادراک این‌گونه مباحث، دشوار و پیچیده می‌نماید. لیکن در اصل، مطلب رسا و اغلب در سطح تخصصی روان است. بدون شک، چنین قضاوتی به فهم کلیت و ظرایف اندیشه و روش دورکیم در سایر کتاب‌های اش و در آنچه درصدد گفتن آن در این کتاب است، باز می‌گردد.

قواعد ویرایش و نگارش، در حد ترجمه‌ای که به ۴۰ سال پیش برمی‌گردد، رعایت شده است. البته برخی کاستی‌ها در نقطه‌گذاری و بعضاً برخی اشتباهات چاپی، کاستی‌هایی را به وجود آورده است که گاه به بدفهمی منجر می‌شود. مانند صفحه ۲، سطر چهارم: «جامعه‌شناسی» به جای «جامعه‌شناس»؛ صفحه ۹، سطر اول: «معلق» به جای «متعلق»؛ صفحه ۹، سطر نهم: «تعقل عملی» به جای «تعقل علمی»؛ صفحه ۹۴، سطر نوزدهم و صفحه ۱۱۹، پاراگراف دوم، سطر سوم: «بعکس» به جای «بالعکس»؛ صفحه ۱۰۳، سطر یازدهم: و صفحه ۱۰۷، سطر هیجدهم، استفاده از علامت نقطه و «و»؛ صفحات ۱۰۴، ۱۳۵ و ۱۳۶ استفاده از علامت نقطه و «-» در قسمت خلاصه فصل.

اما در کل نثر و نگارش مترجم محترم، هر چند از کارهای اولیه ایشان است، تا حد ممکن مستحکم و فاضلانه است. سستی، سهل‌انگاری و ضعف‌های اساسی ساختاری در عبارت‌پردازی مترجم دیده نمی‌شود. هر چند با بازنگری ترجمه و به‌خصوص با ویراستاری مجدد آن از نظر شکلی (علایم نقطه‌گذاری) و ساده‌سازی برخی عبارات و احیاناً توضیحات تکمیلی نسبت به مطالب آن و چاپ کتاب در صورت‌بندی جدیدتر، استفاده از این اثر ارزشمند می‌تواند بهتر و آسان‌تر شود.

از حیث حروف‌نگاری، صفحه‌آرایی، صحافی، طرح جلد، کتاب مورد بررسی تا چاپ چهارم تغییری نداشته و طرح روی جلد آن معمولی، رسمی و معرف ناشر آن، یعنی انتشارات دانشگاه تهران است. حروف‌نگاری و صفحه‌آرایی در چاپ‌های قبل، قدیمی است. اما در چاپ پنجم و ششم، علاوه بر تغییرات طرح جلد و صفحات اولیه مرتبط با شناسنامه کتاب و ناشر، حروف‌نگاری (فونت استفاده شده) امروزی و جدید هستند. اما برای صفحه‌آرایی کار خاصی صورت نگرفته و حتی سرصفحه‌ای که در چاپ‌های قبلی وجود داشته در چاپ جدید دیده نمی‌شود. در کل، کتاب از نظر شکلی تا حدی بهتر شده است. البته در حد خوب، اگر طرح روی جلد، حروف‌نگاری و صفحه‌آرایی چاپ‌های قبلی را در حد متوسط (به خاطر قدیمی بودن آنها) فرض کنیم، در چاپ جدید کار اساسی صورت نگرفته است که وضعیت کتاب را در حد بسیار خوب بهبود دهد.

این کتاب برای دروسی که مکمل است در حد اشاره و با تکیه بر بخشی از مطالب آن استفاده می‌شود. لذا تناسب حجم کتاب با تعداد واحدهای درسی چندان مطرح نیست. اما در خصوص درس بررسی «آثار صاحب‌نظران جامعه‌شناسی» که باید به عنوان یکی از کتاب‌های مورد بررسی از یک شخصیت توجه شود، باید گفت، نسبت به این درس حجم کتاب کاملاً متناسب است، هر چند سطح تحلیلی مباحث دقایق موجود در آن وقت زیادی را برای توضیح و نشریح مطالب طلب می‌کند.

اثر مورد بررسی از نخستین سال انتشار خود، ۱۳۴۳ تاکنون، شش بار (در سال‌های ۱۳۵۵، ۱۳۶۲، ۱۳۶۸ و ۱۳۷۳ و در نهایت در سال ۱۳۸۳ به مناسبت هفتادمین سال تأسیس دانشگاه تهران برای ششمین بار) تجدید چاپ شده است که نسبت به نسخه‌های قبلی تغییرات شکلی به شرح زیر می‌باشد:

- طرح و نوع جلد کتاب تغییر کرده است. رنگ طرح جلد قبلی سفید بوده (تا چاپ پنجم) که در طرح جدید (چاپ ششم) با زمینه سبز و نوشته‌های آبی و فونت متفاوت می‌باشد. جنس جلد کتاب از کاغذ ضخیم‌تر و روغنی است در مقایسه با جلد قبلی که معمولی بوده.

- شناسنامه کتاب به شکل جدید عنوان شده است.

- در چاپ ششم، مقدمه ناشر به آن اضافه شده است.

- متن کتاب با فونت جدید نوشته شده است.

- برخی از کلمات و عنوان‌ها تغییر کرده است. مانند صفحه ۲۹، پاراگراف دوم، سطر اول «باری» در چاپ‌های پیشین «بنابر این» بوده است؛ صفحه ۳۲، سطر سوم: «واقعۀ اجتماعی» در چاپ‌های پیشین «وقایع اجتماعی» بوده است؛ صفحه ۳۲ واژه «حال» در برابر اصطلاح Immanence که قبلاً «درون ذاتی» ترجمه شده است؛ تیترا فصل چهارم از «قواعد تشکیل انواع اجتماعی» به «قواعد تشکیل انواع (تیپ) اجتماعی»، تغییر کرده است (این تغییر در فهرست مطالب اعمال نشده است).

بررسی محتوایی

دورکیم با دانش فلسفی، منطقی و مطالعات وسیع خود به مفاهیم تخصصی تسلط داشته، آنها را در جای مناسب و صحیح به کار برده و گاه خود

مبدع و مبتکر مفاهیم و اصطلاحات تازه‌ای بوده است. البته برخی از مفاهیم و اصطلاحات به جز آنها که از فلسفه، مطالعات مردم‌شناختی، نوشته‌های جامعه‌شناختی کنت و اسپنسر و سایر مباحث علوم‌انسانی اخذ شده، برگرفته از علم الگو و مدرن برای دورکیم، یعنی زیست‌شناسی است. مانند پدیده‌های آسیب‌شناختی یا مرضی، همبستگی ارگانیک و ...، از منطق، مفهوم جنس، نوع، فصل، عرضی و ذاتی در کتاب سخن به میان رفته است (نگاه کنید به فصل سوم و چهارم) مفاهیم مثبت‌گرایی، عقل‌گرایی، رئالیسم و ... از فلسفه و مفاهیم مرتبط با نوع‌بندی جوامع ملهم از کارهای اسپنسر (فصل چهارم) است. به هر حال، دورکیم بر مفاهیم مورد استفاده‌اش تسلط کامل داشته است و از این حیث نقص خاصی به نظر نمی‌رسد.

زبان نگارش این اثر فرانسه بوده است که مترجم محترم آن، با توجه به تسلط بر دو زبان فارسی و فرانسه و مباحث تخصصی علوم انسانی، جامعه‌شناسی دورکیمی (به خاطر رشته تخصصی خود) به خوبی توانسته است، کتابی به این دشواری را به فارسی برگردانده و معادل‌های نسبتاً مناسبی را برای اصطلاحات کتاب به کار گیرد. لیکن در یک نگاه، رنگ و بوی نسبتاً قدیمی ترجمه و معادل‌گذاری‌ها مربوط به حدود ۴۰ سال پیش و ادبیات آکادمیک آن دوره چنان که در مثال‌های زیر می‌بینیم، مشهود است. در مواردی ممکن است بتوان تعبیرات فارسی را نوسازی یا به شکل بهتر جایگزین کرد؛ صنعت = هنر، حال = درون ذاتی، صفحه ۳۲ واژه «حال» در برابر اصطلاح Immanence، «درشت پالای منطق جدالی» در صفحه ۲۴، سطر هفتم. «جریان اجتماعی = فرایند اجتماعی» و ...

در این کتاب همچون دیگر آثار دورکیم زمینه‌چینی و طرح مقدماتی مباحث، ذکر مثال و آوردن زنجیره‌ای از استدلال شامل طرح و دفع سوالات مقدر و مفروض یا ممکن تا حصول نتیجه نهایی، جا به جا دیده می‌شود. (برای مثال، نگاه کنید به فصول دوم و سوم). اما از ابزارهایی مانند: جدول، نمودار، نقشه و نظایر آن‌ها به دلیل ماهیت نظری بحث و هم به جهت آنکه این اثر از کتاب‌های کلاسیک و قدیمی در جامعه‌شناسی است، استفاده نشده است.

در ارتباط با متناسب‌ترین درس نسبت به این کتاب، یعنی بررسی «آثار صاحب‌نظران» «جامعه‌شناسی»، این اثر، متن اصلی و تماماً قابل استفاده است و مطابق شرح سرفصل این درس که می‌باید آثار یک جامعه‌شناس در طول یک ترم تدریس شود، کاملاً متناسب بوده، اما بدیهی است در کنار آن باید به سایر آثار جامعه‌شناس انتخاب شده (در این مورد، امیل دورکیم) را نیز توجه نمود. بنابر این، قسمتی از هدف درس را پوشش می‌دهد.

این اثر، جنبه کمکی و مکمل دارد که به نسبت علاقه و برنامه درسی استاد، می‌تواند تا حدودی به آن اشاره و استفاده شود. در دروس «بینش‌ها» و «نظریه‌های جامعه‌شناسی» (۱) در مقطع کارشناسی ارشد، استفاده نسبتاً بیشتری از این کتاب می‌توان کرد. (در مقایسه با دروس «نظریه‌های جامعه‌شناسی» در دوره کارشناسی).

با توجه به زمان انتشار این اثر و دانش نظری و روش موجود جامعه‌شناسی در آن زمان که در سطح دانشگاهی، آن هم در کشور فرانسه، عمدتاً محدود به کارهای کنت و دورکیم بوده است، محتوای اثر با عنوان کتاب و فهرست ارائه شده، کاملاً متناسب و مرتبط است. این کتاب در حقیقت چکیده‌ای از دیدگاه و روش پژوهشی است که دورکیم در رساله دکترای خود «درباره تقسیم کار اجتماعی» و تا حدی در همان زمان در مورد خودکشی، که هنوز به چاپ نرسیده و در حال انجام بود، به کار گرفته است. در نتیجه محتوای اثر در این چارچوب و محدوده، کاملاً متناسب و شایسته است.

با هدف و شرح درس بررسی «آثار صاحب‌نظران جامعه‌شناسی» بین ۲۰ تا ۵۰٪ تناسب دارد.

در دروس مربوطه، به ویژه درس «بررسی آثار صاحب‌نظران جامعه‌شناسی» برای گرایش‌های مختلف جامعه‌شناسی متناسب با دوره کارشناسی و کارشناسی ارشد است.

هرچند، مباحث دورکیم درباره پدیده‌های اجتماعی، نحوه مشاهده آنها، چگونگی تبیین این پدیده‌ها، شیوه‌های اقامه استدلال برای تأیید روابط میان آنها و کلیت کتاب همچنان زنده، مفید و مؤثر و اغلب صحیح است، لیکن در برخی موارد و نکات ظریف، نوآوری‌ها و تجدیدنظرهایی وجود دارد که مباحث این کتاب فاقد آنهاست، اما سنگ‌بنای شکل‌گیری مباحث جدید را تشکیل داده

است. برای مثال، در مورد این عقیده که علم جامعه‌شناسی مستلزم وجود دو چیز، قلمرو موضوعی خاص و داشتن روش‌شناسی متناسب و خاص آن موضوعات است، به تبعیت از رویکرد وبر و دیگران می‌توان گفت که پیدایش علم جامعه‌شناسی لزوماً متوقف بر وجود و تعیین بخشی از پدیده‌ها به عنوان پدیده‌های اجتماعی و قلمرو خاص جامعه‌شناسی نیست، بلکه با داشتن دیدگاه، رویکرد، پرسش تازه و مطالعه پدیده‌های پیشین از قلمرو نو، علمی تازه و از جمله جامعه‌شناسی می‌تواند شکل گیرد. آنچنان که برخی نام‌گرایان و فردگرایان هم گونه‌ای از جامعه‌شناسی و تحلیل‌ها یا درک جامعه‌شناختی را فراهم آورده‌اند. (نگاه کنید به: مباحث ریمون آرون در کتاب *مراحل اساسی اندیشه در جامعه‌شناسی* بخش ماکس وبر، *فلسفه علوم اجتماعی* نوشته عبدالکریم سروش و کتاب *جامعه و تاریخ* نوشته مصباح یزدی)

همچنین در مورد تبیین و الگوهای مقبول آن و قواعد و امکانات، استدلال‌های نظری، تجری و آماری به کمک نرم‌افزارها و رایانه‌ها، نوآوری‌های بسیاری صورت گرفته است که البته بیش از آنکه ناقض دیدگاه و مباحث دورکیم در این کتاب (داده‌های کتاب) باشد، دنباله و مکمل آن است.

بنابر این میزان روزآمدی و داده‌های اثر با توجه به زمان انتشار آن و حتی با توجه به پیشرفت علم جامعه‌شناسی در حال حاضر، هنوز هم مطلوب و قابل قبول است.

ایده اصلی کتاب، یعنی تدوین نوعی جامعه‌شناسی تجربی و مثبت‌گرای معقول و متعادل آنچنان که دورکیم خود در مقدمه چاپ اول و فrazهای آغازین فصل سوم کتاب بدان اشاره کرده است، اثبات قلمرو موضوعی و تهیه اصول و قواعد روش‌شناسی متناسب با این قلمرو موضوعی، تلاش برای اثبات ضرورت، اهمیت و جایگاه رشته مستقل جامعه‌شناسی در مقایسه با علوم رقیب آن، ارائه رویکردی تازه برای نگرستین به واقعیت‌های اجتماعی به عنوان پدیده‌هایی که علیرغم داشتن وجود تصویری و ذهنی، از صلابت، عینیت، خارجی بودن، عمومیت داشتن و الزامی بودن قابل توجهی که خاص هر پدیده واقعی است، برخوردارند، نشان دادن قلمرو موضوعی جامعه‌شناسی از دو طریق قیاسی و استقرایی، تشریح ویژگی‌ها و انواع پدیده‌های اجتماعی، بیان ضوابط و مشاهده و تعریف وقایع اجتماعی و تشخیص بهنجار از نابهنجار و به خصوص روشن ساختن قلمروهای

مجاز و قابل قبول، تبیین‌های جامعه‌شناختی از تبیین‌های غیرمجاز و قبول نشدنی و تعیین ضوابطی که بر اساس آن می‌توان در پیوند کم و بیش علیّ میان پدیده‌ها استدلال کرد و نیز توجه به امکان‌ها و فرصت‌های پژوهش جامعه‌شناختی در برابر برخی محدودیت‌های خاص که جای امیدواری و تلاش جامعه‌شناسان را باز می‌کند و بسیاری نکات دیگر از جمله در باب تعریف جرم در مقدمهٔ چاپ اول و تعریف شیء و قاعدهٔ شیء نگرانی در مقدمهٔ چاپ دوم و فصل دوم کتاب همگی از نمونه‌های نوآورانهٔ این اثر و تفکر نظری و روش‌شناختی دورکیم در باب علم جامعه‌شناسی به روایت اوست.

اساساً تفکر منطقی دورکیم با وجود گذشت زمان و برخی تغییرات تکاملی نسبی در آن از آغاز کار تا پایان راه، بسیار منسجم و یکپارچه می‌نماید. امری که در همهٔ پروژه‌های تحقیقی او هویدا است که در حقیقت یک نوع بینش و خط فکری و روشی را برای بررسی مصادیق مختلف به کار می‌گیرد.

این کتاب در کل از طرح و ساختاری منسجم و با معنا پیروی می‌کند. به جز مقدمهٔ مترجم، دو مقدمه از نویسنده و یک سرآغاز در ابتدای کتاب - که هر یک، به‌خصوص مقدمهٔ چاپ دوم، به اندازهٔ یک فصل کتاب ارزشمند و حاوی نکات مهم و راهگشا هستند - کتاب از شش فصل و یک نتیجه‌گیری و جمع‌بندی نهایی تشکیل شده است.

طرح کل مطالب هم در هر یک از فصول و هم در کل کتاب از نوعی برنامهٔ منطقی و گام به گام پیشرونده در رسیدن به هدف نویسندهٔ کتاب پیروی می‌کند. به طوری که این کتاب را می‌توان به مثابه مانیفست جامعه‌شناسی دورکیمی تلقی کرد.

دورکیم هر جا که لازم بوده، از کارها و آثار پیشینیان به ویژه کنت و اسپنسر (صفحات ۱۳۷، ۱۱۴) و در مواردی اشخاص دیگر استناد کرده و علاوه بر بهره‌گیری از آثار آنها، معمولاً با رویکرد انتقادی، نقایص بینشی کمتر علمی آنها را بر ملا ساخته و زمینه را برای طرح جامعه‌شناسی آکادمیک و منسجم خود فراهم آورده است. اشارات دورکیم به آثار کنت (صفحه ۲۴) و اسپنسر (سرآغاز کتاب) و نیز ارجاع به آثار اسپنسر (صفحات ۲۴ و ۹۷) و گاروفالو (صفحات ۵۹ و ۶۰) در فصل دوم، بیکن (صفحه ۹۵) در مقدمه چاپ اول و فصل دوم در مورد ضرورت دور شدن از تفکر عامیانه و درک عرفی یا عقل سلیم برای پیدایش

جامعه‌شناسی علمی نیز استناد به نظرات جان استوارت میل (صفحات ۴۷ و ۱۳۸) در سرآغاز کتاب و اوایل فصل ششم نمونه‌هایی از این دست است. لیکن باید گفت بیشتر اشارات دورکیم شاید به سبک و سیاق آن زمان است.

کتاب فاقد منبع یا مأخذشناسی است که این مطلب مربوط به شیوه کتاب در زمان انتشار آن است و گفتنی است که این کتاب خود به عنوان یک اثر مبنایی و کلاسیک، مأخذ بسیاری از کتاب‌ها و مقاله‌ها قرار گرفته است.

جهت‌گیری اصلی دورکیم، ایجاد یک علم جامعه‌شناختی در چارچوب تفکر مثبت‌گرایی اجتماعی و روش‌شناسی تجربی منطبق با طرز کار علوم طبیعی و با وفاداری دیدگاه راسیونالیسم یا عقل‌گرایی دوره مدرن بوده است. در عین حال، دورکیم، علم را برای عمل و استفاده‌های کاربردی آن می‌خواهد و به گفته وی، علمی که به درد عمل نخورد به یک ساعت زحمت نمی‌ارزد. تلاش وی در فصل سوم، برای تفکیک پدیده‌های بهنجار و مرضی در راستای همین هدف است که نوعی علم تجربی، مثبت‌گرا، عینی و بی‌طرف و در عین حال، رهنموددهنده و قابل استفاده در نیازهای کاربردی، بدون نقض بی‌طرفی و عینیت علم مورد نظر است.

هدف این کتاب به کرسی‌نشاندن علمی نوین با رویکرد و روشی تازه در باب بخشی از واقعیت‌هایی است که از نگاه نویسنده، خاستگاه و خصلت اجتماعی دارد. لذا پیوند مستقیم، مباحث دینی به طور عام و دین اسلام به طور اخص، پیدا نمی‌کند. مگر آنکه به آثار چنین طرز فکری و کلیت اندیشه دورکیم در باب جامعه و دین برگردیم که در آن صورت هم باید گفت دورکیم از یک سو، برای دین به عنوان یک پدیده اجتماعی نقش و کارکرد بسیار مهمی قابل بوده و در بستر آن است که به اعتقاد وی، مقوله‌های اساسی تفکر بشری، علم و قواعد اساسی زندگی اجتماعی شکل گرفته و تحکیم می‌شود. لیکن با دید مثبت‌گرا و کم و بیش مادی‌اندیشانه و تجربی خود، دین را تماماً پدیده اجتماعی و صورت تصعید یافته جامعه و روابط اجتماعی می‌پندارد. جدای از این نوع مباحث، نسبت به مسائل مربوط به نظام جمهوری اسلامی ایران نیز به‌خاطر آنکه این اثر بیش از ۸۰ سال قبل از وقوع انقلاب نگارش یافته و اساساً ماهیت

و مضمون مباحث آن در زمینه متفاوتی است، نسبتی با مسایل یاد شده پیدا نمی‌کند.

کتاب جنبه آکادمیک و فنی و تخصصی دارد. اگر بخواهیم می‌توانیم آن را در مسیرهای مثبت یا منفی به عنوان یک ابزار، به کار گیریم. گرچه، ممکن است پیامدهای نوعی تفکر مثبت‌گرای جامعه‌شناختی را از برخی منظرها ناقص یا در نگاهی تندتر، منفی بپنداریم که این امر نیز البته صریح و مستقیم نبوده و جای بحث بسیار دارد.

ترجمه کامل است. با مقایسه ترجمه و متن انگلیسی کتاب، با این تذکر که مترجم محترم مسلط بر زبان فرانسه بوده و کتاب قواعد روش را از آن زبان به فارسی برگردانده است و نیز با توجه به این نکته که ترجمه کتب زبان‌های لاتین (از فرانسه به انگلیسی) معمولاً بسیار دقیق انجام می‌شود، معلوم شد که ترجمه جناب دکتر کاردان کامل و منطبق بر متن بوده است. لیکن، در مواردی، بنابر احساس نیاز، ایشان با ذکر چند کلمه افزون‌تر و مکمل بدون آن که از متن اصلی چیزی کاسته شود، کوشیده است تا ترجمه را بیشتر قابل فهم سازد که البته بعضاً ممکن است نتیجه عکس به بار آورده باشد. به‌خصوص برای خواننده مبتدی و غیرمتخصص.

با توجه به زمان انجام آن، (چیزی بیش از ۴۰ سال قبل) به عنوان نخستین اثر ترجمه شده از کارهای مهم جامعه‌شناس شهیر فرانسوی امیل دورکیم، ترجمه تا حد ممکن روان، رسا و امانت‌دارانه است. هر چند، برخی نقایص حروف نگاری یا چاپی که بدانها اشاره شد، وجود دارد. اما این امر از ارزش ترجمه متن بسیار فنی و کم و بیش دشوار نمی‌کاهد. به هر حال، مترجم محترم، به هیچ وجه از حدود متن اصلی فراتر نرفته است و کار ایشان به بدفهمی و اشتباه اساسی در برگردان اندیشه دورکیم نیانجامیده است. به استناد مقایسه‌ای که صورت گرفت و انسجام و توازنی که در این کتاب وجود دارد و نیز همگرایی مطالب جزئی و دقیق موجود در متن ترجمه شده با سایر کارهای ترجمه شده دورکیم و شرح‌های مرتبط با آنها.

به اصول ترجمه و معادل‌یابی دقیق تا حد زیادی توجه شده است. هر چند، برخی معادل‌گذاری‌های آن، مانند واقعه اجتماعی در برابر Social Fact

که می‌تواند به پدیده یا واقعیت اجتماعی هم برگردانده شود تا حدی به قدمت ۴۰ ساله ترجمه و نوع ادبیات خاص مترجم محترم در آن زمان برمی‌گردد. مترجم به جز مقدمه‌ای که در معرفی کتاب و اهمیت آن آورده است، از سر تواضع در برابر استاد بزرگ جامعه‌شناسی، معترف بوده که ترجمه این متن برای هدف شناساندن روش تحقیق دورکیم بوده است (مقدمه مترجم صفحه ۵) و ایشان درصدد شرح و توضیح مطالب کتاب که خود مستلزم نگارش کتاب دیگری است و احياناً در برابر شرح‌ها و توضیحات مرتبط با آثار و اندیشه‌های دورکیم توضیحات دورکیم چندان مفید و ارزشمند و ضروری نخواهد بود، لذا از شرح و نقد مطالب کتاب در پاورقی و یادداشت‌های تکمیلی خودداری کرده است.

این کتاب جزو آثار کلاسیک، مبنایی و اولیه جامعه‌شناسی است. مقدمه‌ای از سوی مترجم بر ابتدای کتاب افزوده شده است که بیشتر به ذکر جایگاه و اهمیت کتاب و نویسنده آن و ضرورت ترجمه، مطالعه و استفاده از چنین کتاب‌هایی پرداخته شده است و به شرح جزئی مضامین کتاب نپرداخته است و آن را در حد خود یا مجال موجود به عنوان مقدمه ندانسته و رسالت تشریحی کتاب را از سوی متخصصان و صاحب‌نظران به وقت و فرصت دیگری موکول کرده است.

کتاب مورد بررسی مربوط چاپ ششم، سال ۱۳۸۳ بوده است. همان‌طور که قبلاً گفته شد، این کتاب از نخستین سال انتشار خود، ۱۳۴۳ تاکنون ۶ بار تجدید چاپ شده است که به جز در چاپ پنجم و ششم تغییری در آن دیده نمی‌شود. تغییرات مربوط به این چاپ‌ها نیز کاملاً شکلی و در مواردی جزئی است و هیچ‌گونه تغییر محتوایی قابل‌ذکری در کتاب دیده نمی‌شود.

پیشنهاده‌ها

این اثر به عنوان متنی کلاسیک و بنیادین در آموزش نظریه و روش جامعه‌شناختی همچنان قابل استفاده و آموزش در کلاس‌های «مبنای جامعه‌شناسی»، «روش تحقیق» و «نظریه‌های جامعه‌شناسی» به خصوص در سطوح بالاتر از کارشناسی است که می‌تواند به عنوان مانیفست جامعه‌شناسی دورکیمی و سرمنشأ جریان مسلط جامعه‌شناسی در

فرانسه و بعدها در آمریکا و جهان تلقی شود. همچنین به عنوان نخستین کتاب کامل تدوین شده در حوزه نظری و تا حدی کاربردی روش تحقیق جامعه‌شناختی حائز اهمیت بسیاری است. علاوه بر خصلت روشی کتاب و مباحث مرتبط با فلسفه علوم اجتماعی و معرفت‌شناسی در آن، بینش علمی و جدید دورکیم در باب علم نوین جامعه (جامعه‌شناسی) که حیطه، طرز کار و شیوه مطالعه در آن را به خوانندگان عرضه می‌کند، ارائه کرده است. بدون این اثر شاید درک درستی از جامعه‌شناسی دورکیمی، مفهوم پدیده‌های اجتماعی نزد وی، ویژگی‌ها و انواع این پدیده و نحوه مطالعه و تبیین‌شان در چارچوب رویکرد مثبت‌گرایی امکان‌پذیر نیست. اما، چه بسا دشواری مباحث کتاب و سطح تحلیلی تفکر فلسفی و جامعه‌شناختی دورکیم در این اثر، آنچنان است که نیازمند تهیه و تدوین کتابی در شرح و بسط کار او در این اثر، با ذکر نمونه‌هایی از سایر کتاب‌های دورکیم باشد. چنین اثری، یعنی شرح قواعد روش جامعه‌شناسی و نیز تهیه گزیده‌ای از آثار دورکیم با شرح یا بدون شرح، به‌خصوص برای درس «بررسی آثار صاحب‌نظران جامعه‌شناسی» کاری بس مهم و مفید می‌تواند باشد.

عنوان اثر: تاریخچهٔ مکتب فرانکفورت
مؤلف/ مترجم: مارتین جی / چنگیز پهلوان
ناشر/ سال نشر: کویر/ ۱۳۷۲

معرفی، نقد و بررسی

این کتاب کوچک و ناقص و در عین حال، بسیار پرمطلب و حاوی نکات تازه‌ای در باب تاریخچهٔ موسسه پژوهشی فرانکفورت و مکتب فکری منطبق با آن است. مطالب دقیق و عمدتاً تحقیقی کتاب، زمینه‌ها و چگونگی شکل‌گیری مکتب فرانکفورت را از اوایل دهه بیست (و گاه هی قبل از آن، در صورت ضرورت) تا اواخر دهه ۳۰ (۱۹۳۸ در آمریکا) دنبال کرده و به برخی از رخدادها و بعضاً تحولات طی این دوره اشاره کرده است. نشان دادن شکاف نظری و عملی پیش آمده در اوایل قرن بیستم در حوزه اندیشه سوسیالیستی و کمونیستی پس از تحولات سیاسی آلمان و انقلاب روسیه، جنگ جهانی اول و شکل‌گیری احزاب سوسیالیستی و کمونیستی در آلمان و خائنه دیدن انقلاب روسیه از دید روشنفکران این حوزه در اروپای غربی و، ضرورت یافتن راه‌های جایگزین و احیاناً بازنگری در وضعیت نظری، روشی و عملی افراد درگیر در نظریه سوسیالیستی و مارکسیستی و سپس چگونگی کنار هم قرار گرفتن قطعات پازلی که به شکل‌گیری موسسه پژوهشی فرانکفورت و مکتب فکری وابسته به آن منجر شد، همراه با تعقیب رخدادهای بعدی در طی دو دهه، از جنبه‌های بعضاً نوآورانه و اغلب دقیق کتاب است. دنبال کردن برخی از جنبه‌های مهم زندگی افراد درگیر و نحوه آشنایی فعالیت و اندیشه آنها، بی‌ارتباطی آنها با ویژگی‌های مشترک مذهبی (یهودی)، قومی یا نژادی‌شان در ارتباط با حضور در این مؤسسه و تلاش برای حفظ اصالت آلمانی و بومی خود، در عین

۲۸۲ نقدنامه علوم اجتماعی

فعالیت در جامعه سرمایه‌داری امریکا و پوشش برای نشان دادن جنبه‌های انسان‌دوستانه و، فرهنگ آلمانی و عدم تساوی هرگونه داده فرهنگ آلمانی با نازیسم، حتی به قیمت انزوای مارکسیست و بیان برخی جزئیات روابط و افکار اعضای موسسه که در کتاب‌های دیگر دیده نمی‌شود، همراه با اشاراتی در سهم این موسسه در جریان روشنفکری اروپایی – آمریکایی و سوسیالیستی – مارکسیستی و جامعه‌شناسی انتقادی از جنبه‌های جالب توجه و نسبتاً نوآورانه این کتاب، به خصوص در خلاء اطلاعاتی مرتبط با این مکتب در سال‌های انتشار این کتاب است.

سایر آثار مشابه:

مکتب فرانکفورت	تی بی باتامور/محمود کتابی
در راه شناخت مکتب فرانکفورت	مارتین جی و هاری هوفناگلز/چنگیز
پهلوان	

مکتب فرانکفورت	باتومور/حسینعلی نوذری
نظریه‌های جامعه‌شناسی*	حسین ادیبی و عبدالمعبود انصاری
نظریه‌های جامعه‌شناسی در دوران معاصر*	جرج ریتزر/محسن ثلاثی
ساخت نظریه جامعه‌شناختی*	جاناناتان اچ ترنر/عبدالعلی لهسایی زاده
* این منابع در آن بخش از کتاب که به مکتب فرانکفورت اختصاص یافته است، با اثر مورد بررسی مشابه‌اند	

بررسی شکلی

ترجمه این کتاب با قلمی اغلب روان و در بسیاری از موارد جذاب، که سعی در استفاده از تعابیر و معادل‌های کاملاً فارسی دارد، صورت گرفته است و به طور معمول، متنی رسا و برای خوانندگان علاقه‌مند و آشنا با این زمینه قابل فهم از کار درآمده است. در اوایل کتاب، خصوصیات مثبت گفته شده بیشتر دیده می‌شود.

مانند مطالب صفحه‌های ۲، ۳، ۵ و ... ولی در اواسط و اواخر کتاب گاه در عباراتی، نشر مترجم قدری تنزل پیدا کرده است. نگاه کنید به موارد زیر:

تاریخچه مکتب فرانکفورت ۲۸۳

صفحه ۳۶، پاراگراف اول، سطرهای اول: «به هر حال بر آنچه گفته شد، این نکته را نیز باید افزود که نظریه انتقادی دربرگیرنده انتقادهای مهم و ضمنی بود از توجیه ایدئولوژیک شوروی در مورد رفتارهایش».

صفحه ۵۹، سه سطر آخر: «او حتی اصرار می‌ورزید که جذب یهودیان در جمهوری وایمار به حدی پیشرفت کرده بود که دیگر تبعیض علیه یهودیان محدود شده بود به حوزه باشگاه‌های اجتماعی ...»

صفحه ۶۰، سطر سوم به بعد: «این واقعیت که مؤسسه یک سال پس از آن بنیاد گذاشته شد که وزیر خارجه آلمان، والتر راتناو، در اساس به سبب منشاء قومی‌اش به قتل رسید، گویا بر یهودیان جذب شده که در ارتباط با مؤسسه قرار داشتند هیچ تأثیر شخصی به جا نگذاشته باشد»
صفحه ۷۴، سطر پنجم تا هفتم: «با شگفتی بسیار دید که باتلر این امکان را مطرح می‌کند که مؤسسه وابسته به دانشگاه بشود و خانه‌ای در یکس از ساختمان‌های دانشگاه در ۱۱۷ مین خیابان در ۴۲۹ وست داشته باشد».

صفحه ۷۵، سطرهای اول: «با این حال، عضوهای مؤسسه در مقایسه با عضوهای دانشگاه در مهاجرت که پیرامون آلوین جانسون در نیکداسکول شکل گرفته بود در موقعیت خوبی قرار داشتند».
این کتاب کاملاً شتابزده و خارج از مشخصات و چارچوب معمول یک کتاب به چاپ رسیده است. اشتباهات حروف نگاری و عدم رعایت علائم نقطه‌گذاری در آن دیده می‌شود. مانند موارد زیر:

- استفاده از «،» یا «؛» و حرف عطف «و» به طور همزمان: صفحه ۱۰، پاراگراف اول، سطر اول؛ صفحه ۳۵، سطر پنجم؛ صفحه ۵۰، سطر چهاردهم؛ صفحه ۵۸، سطر نهم؛ صفحه ۶۵، پاراگراف دوم، سطر دهم؛ صفحه ۷۷، پاراگراف دوم، سطر یازدهم، بعد از کلمه «مارکوزه».

- عدم استفاده از «،» در موارد ضروری: صفحه ۱۱، سطر سوم بعد از کلمه «مؤسسه»؛ صفحه ۲۱، سطر هیجدهم، بعد از کلمه «فراخواند» و ...
- غلط‌های حروف نگاری: صفحه ۷۵، سطر دوم، نیواسکول اشتباهاً نیکواسکول نوشته شده است و....

به طور کل، این اثر ترجمه یک فصل از کتاب مکتب فرانکفورت اثر مارتین جی بوده که به نام تاریخچه مکتب فرانکفورت در ۷۷ صفحه در قطع رقعی به چاپ رسیده است و در نتیجه فاقد بسیاری از مشخصات لازم یک کتاب مانند فهرست مطالب و منابع و است.

صفحه‌آرایی خاص و طرح جلد معناداری در کتاب دیده نمی‌شود. البته برای جداسازی متن از زیرنویس از فونت متفاوت استفاده شده است.

این اثر به عنوان منبع کمکی و مکمل در درس‌های «نظریه‌های جامعه‌شناسی» و «بینش‌های جامعه‌شناسی» و به عنوان یکی از منابع نا کافی در درس «بررسی آثار صاحب‌نظران جامعه‌شناسی» قابل استفاده است. هر چند، کتاب مستقل و اصلی هیچ کدام از دروس مزبور نیست.

بررسی محتوایی

نویسنده کتاب، این اثر را با علاقه و تحقیق فراوان، مراجعه به اسناد و مدارک مکتوب و افراد ذی‌ربط و درگیر در مکتب فرانکفورت با دقت تألیف کرده و اصطلاحات و مفاهیم تخصصی حوزه مارکسیسم، جریان‌های نئوکارکسیسم از جمله مکتب فرانکفورت را درست و خوب به کار برده است.

مترجم محترم کتاب، علاوه بر آشنایی به امر ترجمه، بر حوزه موضوعی آن تسلط یا دست کم آشنایی و علاقه‌مندی داشته است. از طرفی سعی بر کاربرد هر چه بیشتر تعابیر و معادل‌های فارسی و در عین حال جذاب، از خود نشان داده است که در مجموع اغلب درست، قابل فهم و جذاب از کار درآمده است.

مانند: مارکسیسم راستین یا ناب؛ آخرها به جای اواخر؛ عضوهای به جای اعضا؛ خودفریبی؛ صفحه ۷۶، سطر چهاردهم، زوال‌یابنده؛

در مواردی شاید بتوان معادل‌های دیگری پیشنهاد داد:

مانند: صفحه ۲، پارگراف آخر، سطر هشتم، انقلاب خیانت شده؛ صفحه ۴، زیرنویس شماره پنج آگاهی‌ها به جای داده‌ها یا اطلاعات؛ صفحه ۵۹، پاراگراف آخر؛ سطر ششم: «جانانه رد می‌کرد»؛ صفحه ۷۵، سطر پانزدهم، «ضدگمان‌پروری»؛ صفحه ۷۷، سطر هفدهم؛ بازپرداخت مارکسیسم.

تاریخچه مکتب فرانکفورت ۲۸۵

چون ترجمه اثر به این صورت ناقص مانده است و به جز یک تیترو یادداشت یک صفحه‌ای از مترجم در ابتدای آن، توضیح، تکمله، نتیجه‌گیری و نظایر آن دیده نمی‌شود، باید گفت بهره‌گیری از ابزارهای تفهیم مطلب به جز در حد اشاره انتهایی این پاسخ مطلوب نیست.

این اثر صرفاً بررسی ریزبینانه‌ای از جنبه‌هایی از زمینه‌ها و چگونگی شکل‌گیری مکتب فرانکفورت و مؤسسه پژوهشی مرتبط با آن، نحوه ورود و آشنایی افراد و میزان دخالت آنها در کار این موسسه و مکتب و برخی تحولات بعدی‌شان، یعنی همان تاریخچه مکتب فرانکفورت را که روی جلد کتاب آمده است، شامل می‌شود.

اگر مکتب فرانکفورت را به عنوان بخش مهمی از جامعه‌شناسی انتقادی و بازسازی مصلحانه و تجدیدنظرطلبانه نظریه مارکسیستی بر حسب مقتضیات پیش آمده در قرن بیستم بدانیم، که از دهه‌های اولیه این قرن تا دهه ۶۰ و ۷۰ میلادی ادامه داشت و چندین مرحله را شامل می‌شود، باید اعتراف کرد که مطالب کتاب با عنوان آن، یعنی تاریخچه مکتب فرانکفورت کاملاً منطبق نیست و در حقیقت بیشتر با اولین و تنها عنوان موجود در کتاب، که باید عنوان فصل اول کتاب مارتین جی درباره کلیت مکتب فرانکفورت باشد؛ یعنی، «تأسیس مؤسسه پژوهش‌های اجتماعی و نخستین سال‌های فعالیت آن در فرانکفورت» سازگار است.

از این کتاب می‌توان برای تکمیل اطلاعات مرتبط با مکتب فرانکفورت و جامعه‌شناسی انتقادی در دروس «نظریه‌های جامعه‌شناسی» و «بینش‌های جامعه‌شناسی» به عنوان منبع فرعی و کمکی استفاده کرد و نیز برای کار تحقیق دانشجویان. اما در حال حاضر ویژگی یک کتاب درسی را که مناسب تدریس باشد، ندارد.

اطلاعات این اثر که اغلب از سنخ بررسی‌های تاریخی و نظری هستند و از راه مطالعه‌ای نسبتاً دقیق بر روی اسناد و از طریق ارتباط با اشخاص ذی‌ربط فراهم آمده‌اند، نسبت به زمان چاپ اثر، روزآمد و معتبر هستند و پژوهشگران می‌توانند به عنوان مرجعی مستند برای پژوهش استفاده کنند.

در این کتاب خبری از فصول مختلف نیست. این اثر فقط شامل مطالب یک فصل از کتاب مارتین جی است که سیر مطالب آن از نظر پیگیری تحول تاریخی مؤسسه از زمینه‌ها تا رخدادها و تحولات بعدی کاملاً منسجم و در عین کوتاهی، دقیق و به‌هم پیوسته است.

اثر فاقد فهرست منابع و کتابشناسی است. اما با توجه به ارجاعات و استنادات کتاب در صفحه‌های مختلف آن، می‌توان گفت برای تبیین موضوعات مورد بحث از منابع به قدر کافی استفاده شده است.

کتاب از لحاظ تتبع و تحقیق تاریخی - اسنادی، داشتن دقت و ذکر نکات تازه و بیان استنادات و ارجاعات حتی در صورت استفاده از تجربیات، گفتار و نوشتار اشخاص مرتبط با موضوع، اثری باارزش و قابل ملاحظه و الگو است.

جهت‌گیری کتاب عالمانه و آکادمیک است. در پی روشن ساختن زوایای کمتر بیان شده در خصوص چگونگی شکل‌گیری و تحول مؤسسه و مکتب فرانکفورت براساس تحقیق تاریخی - اسنادی است.

از حیث اطلاعات و روشنگری‌هایی که دارد، در حوزه موضوعی کتاب، به عنوان یک اثر تحقیقی مفید است.

به ادعای مترجم، این اثر، ترجمه کامل یک فصل از کتاب مارتین جی است که طبعاً نسبت به کل کتاب وی، ترجمه‌ای ناقص است.

به نظر می‌رسد در حد ترجمه یک فصل به‌طور نسبی امانتداری حفظ شده است. البته از یک منظر دیگر به خاطر نبود اطلاع خواننده از اطلاعات تکمیلی کتاب، مانند شناسنامه کامل آن و نیز نبود سایر فصول کتاب و ایجاد نقص در شناخت پیام و جهت‌گیری مؤلف اصلی آن، ممکن است این کار را که بر حسب قرائن، بیشتر به‌خاطر فشار ناشر، نیاز بازار و تا حدی فرصت‌طلبی ناشر صورت گرفته است، مغایر وفاداری و رعایت امانت در ترجمه یک کتاب جامع و محققانه دانست.

در ابتدای کتاب یک یادداشت کوتاه از مترجم که دلیل چاپ کتاب را به این صورت بیان می‌کند و در مواردی بسیار اندک، توضیحات مختصری از مترجم در پاورقی دیده می‌شود. سایر مشخصات یک کتاب کامل شامل بخش‌ها و فصول کتاب، فهرست منابع و مطالب و واژه‌نامه و توضیحات تکمیلی دیگر وجود ندارد.

پیشنهادهای

این اثر، فصل نخست کتاب مارتین جی است که بر حسب قرائن، بیشتر به خاطر فشار ناشر، نیاز بازار و تا حدی فرصت‌طلبی ناشر به طور مستقل و البته ابتر به چاپ رسیده است. با توجه به کمبود منبعی مستقل و کامل دربارهٔ مکتب فرانکفورت و برای استفاده بهتر خوانندگان کتاب، لازم است اصل کتاب مارتین جی ترجمه شود و در صورت تجدید چاپ اثر حاضر موارد زیر در آن اعمال شوند:

- اصلاحات شکلی مانند صفحه‌آرایی و طرح جلد مناسب‌تر
- ویرایش تخصصی و ادبی
- اضافه کردن لیست منابع
- اضافه نمودن واژه‌نامه
- ارائه اطلاعات بیشتر در خصوص شناسنامه کتاب اصلی

عنوان اثر: مکتب فرانکفورت

مؤلف/ مترجم: تام باتامور / محمود کتابی

ناشر/ سال نشر: پرسش/ ۱۳۷۳

معرفی، نقد و بررسی

کتاب باتومور را در سال ۱۳۷۳ محمود کتابی به فارسی برگردانده است، ضمن نگاهی تازه و بحث‌برانگیز به نقش مکتب فرانکفورت در گسترش و تکامل جامعه‌شناسی نوین، به بررسی و ارزیابی موضوعات و مقولات عدیده‌ای می‌پردازد که تا پیش از این، در جای دیگری بررسی نشده بود. وی غفلت نظریه پردازان انتقادی از تاریخ و اقتصاد سیاسی را مورد بحث قرار داده و به بررسی رابطه مکتب فرانکفورت با جنبش‌های رادیکال دهه ۱۹۶۰ و دوران حاضر می‌پردازد.

تحلیل انتقادی باتومور از آراء نویسندگان مکتب فرانکفورت از طریق ارزیابی آثار آنان و کشف رابطه نظریه انتقادی با سایر اشکال تفکر جامعه‌شناختی، به ویژه پوزیتیویسم و مکتب ساختگرا، موجب قابل فهم شدن نقطه‌نظرات و دیدگاه‌های نویسندگان این مکتب گشته است.

کتاب با بیان مقدمه‌هایی لازم (به جز دیباچه ناشر^۱) آغاز می‌شود و سپس شکل‌گیری تحولات مکتب فرانکفورت را در طول یک دوره پنجاه ساله، طی چهار مرحله به دقت و آرام دنبال می‌کند و سپس دست به نوعی نتیجه‌گیری ارزیابانه و انتقادی از کار این مکتب و انتقادات وارد بر آن می‌زند.

^۱ - دیباچه ناشر هر چند حاوی برخی مطالب و مضامین مهم درباره مکتب فرانکفورت، کتاب و آراء نویسنده آن است، اما به‌خاطر داشتن جمله‌های طولانی، نارسا و پر از عبارات معترضه چندان که باید مفید واقع نشده است. البته در بخش انتهایی این دیباچه، چند نکته مفید یا مهم با صراحت بیشتری بیان شده‌اند.

بررسی شکلی

متن اصلی، در عین فشردگی و پیچیدگی مباحث، از استحکام، روانی و رسایی نسبی و قابل قبولی برخوردار بوده است. در حال حاضر، متن ترجمه شده آنچنان که باید روان و رسا از کار درنیامده است (احتمالاً بیشتر به خاطر کم تجربگی و عدم تسلط مترجم بر این کار و برگردان متونی از این دست است).

نمونه‌ای از جمله طولانی

- صفحه ۳، سطر دوم به بعد: «این مکتب گرچه تا آغاز و در اصل کانونی برای پژوهش آن بخش از نظریه‌های مارکسیستی بود که در سال‌های نخست تأسیس جمهوری وایمار پدید آمده بود، در آثار پیشکسوتان آن مانند نوشته‌های نخستین هورکهایمر در دهه ۴۰ - ۱۹۳۰ تا جدیدترین آثار یورگن هابرماس پیوسته پیوستگی مبهم بر جریان اصلی مارکسیسم غربی دیده می‌شود».

- صفحه ۱۱، سطر پنجم: «ناگفته نماند که در این میان مارکوزه بیشتر از هورکهایمر (که در این زمان در سویس گوشه عزلت گزیده بود) و یا آدورنو (که پس از دوران تبعیدش در آمریکای شمالی و اوضاع دگرگون شده آلمان پس از جنگ، از تندروی‌اش سخت کاسته شده بود) نماینده اصلی شکلی نو از اندیشه انتقادی مارکسیستی گشت».

نمونه‌ای از جمله مبهم

- صفحه ۴، پاراگراف آخر: «این نظریه انتقادی نسبت به جریان غیرعقلایی شدن که بر ارزش‌های اجتماعی و فرهنگی غلبه یافته و بازتابی که بر پندارهای مذهب اصالت تحصیل و دانش‌گرایی بر جای نهاده بود سخت علاقه‌مند شد».

نمونه‌ای از جمله‌هایی که روان نیستند:

- صفحه ۱۰، پاراگراف آخر: «هنگامی که مؤسسه در سال ۱۹۵۰ به فرانکفورت بازگشت، اندیشه‌های اصلی نظریه انتقادی آشکارا در شماری از

مکتب فرانکفورت ۲۹۱

نوشته‌های اساسی آن تشریح شده و مکتب فرانکفورت، اعمال تأثیری اساسی بر اندیشه اجتماعی آلمان را آغاز کرد».

- صفحه ۹۶، سطر پنجم: «این بی‌توجهی، با برداشتی که مکتب فرانکفورت به هنگام تکوین خود زیر تأثیر آدورنو و هورکهایمر از نظریه اجتماعی داشت و آن‌را تنها یا بیشتر نقد دوران معاصر تلقی می‌کرد، تطبیق می‌کرد».
- صفحه ۱۲، سطر سوم: «در فصل‌های بعد به سه واپسین دوران از چهار دورانی که متمایز گردید توجه خواهم کرد».

علی‌رغم اینکه لیستی از اشکالات حروف نگاری در متن کتاب را مترجم یا ناشر کتاب تهیه و از خواننده خواسته‌اند، قبل از مطالعه کتاب، اغلاط را تصحیح نماید، از لحاظ ویرایشی و نگارشی نقایصی مانند: غلط حروف نگاری؛ عدم رعایت فاصله بین کلمات؛ عدم استفاده از علامت «،» در جای مناسب؛ استفاده همزمان از «.» و حرف عطف «و»؛ استفاده همزمان از «،» و حرف عطف «و» دیده می‌شود.

غلط تایپی

- صفحه ۳، سطر ششم: پیوستگی بی
- صفحه ۱۱، سطر هفتم: درگگون به جای دگرگون
- صفحه ۱۰۹، سطر ششم: تزنز به جای ترنز
- عدم رعایت فاصله بین کلمات
- صفحه ۳، سطر سوم: بودکه
- صفحه ۶۷، پاراگراف آخر، سطر چهارم: ودراین و... .
- عدم استفاده از علامت «،» در جای مناسب
- صفحه ۷، سطر ماقبل آخر: بعد از کلمه شکل گرفت.
- استفاده همزمان از «.» و حرف عطف «و»
- صفحه ۶۷، پاراگراف آخر، سطر چهارم: دست نیافته بودند، افزایش دادند. ودراین میان

استفاده همزمان از «،» و حرف عطف «و»

- صفحه ۱۰۸، سطر سیزدهم: عقل نظری است، و استدلال نه ...
- فونت و سایز قلم انتخاب شده برای متن کتاب معمولی است. تناسب اندازه قلم استفاده شده در متن اصلی و زیرنویس رعایت نشده است. صفحه‌آرایی در حد متوسط است. سرصفحه انتخاب شده برای کتاب یکدست نیست. صحافی معمولی است که البته با توجه به حجم کتاب (۱۳۶ صفحه) و قطع کتاب، از این لحاظ مشکل خاصی وجود ندارد.
- روی جلد طرح خاصی که نشان‌دهنده عنوان کتاب یا حتی ناشر آن باشد، دیده نمی‌شود و تنها به استفاده از ترکیب چند رنگ در کنار هم (قهوه‌ای، خردلی و کرم) بسنده شده است.
- این اثر به عنوان منبع کمکی و مکمل در درس‌های «نظریه‌های جامعه‌شناسی» و «بینش‌های جامعه‌شناسی» و به عنوان یکی از منابع باتومور (به عنوان یک جامعه‌شناس معاصر) در درس «بررسی آثار صاحب‌نظران جامعه‌شناسی» قابل استفاده است. هر چند، کتاب مستقل و اصلی هیچ کدام از دروس مزبور نیست

بررسی محتوایی

- در متن اصلی با توجه به تسلط نویسنده بر حوزه مورد بحث، مفاهیم و اصطلاحات تخصصی به خوبی و به جا به کار رفته‌اند. (عمدتاً اصطلاحات مرتبط با نظریه مارکسیستی و گرایش‌های نومارکسیستی بعدی در قرن بیستم و نظریه انتقادی و گرایش‌های جامعه‌شناختی مرتبط با آن، به‌خصوص مکتب فرانکفورت).
- کیفیت معادل‌سازی اصطلاحات تخصصی اثر چندان که باید رضایت‌بخش نیست. این کار با تسلط و پختگی لازم انجام نشده است.
- صفحه ۱۱، پاراگراف آخر، سطر ششم: تقرب به جای رویکرد
- صفحه ۱۴، مذهب اصالت نو = positivism و لیبرالیسم = liberalism
- صفحه ۲۴، شخصیت مقتدر = The totalitarian personality

در کتاب سه مقدمه از ناشر؛ مترجم و نویسنده و یک بخش نتیجه‌گیری (ارزیابی منتقدان) وجود دارد. همچنین، به خصوص در متن اصلی مجموعه قابل توجهی از زندگی‌نامه‌های اعضای مکتب فرانکفورت آورده شده که برای مطالعه یک کتاب تحلیلی – تاریخی در خصوص یک مکتب نظری و پژوهشی بسیار لازم و مفید است. ضمناً در انتهای کتاب اصلی بخش‌هایی به نام «پیشنهادهایی برای مطالعه بیشتر، یادداشت‌ها و فهرست راهنما» وجود داشته که متأسفانه در این ترجمه اثری از آنها دیده نمی‌شود. به جز آنچه گفته شد، از سایر ابزارها مانند: تمرین و آزمون، نمودار، جدول، آمار، مقایسه، تصویر و نقشه استفاده نشده است که البته در کتابی با ماهیت مباحث نظری و تاریخی استفاده از برخی از آنها چندان ضرورت ندارد. این کتاب با توجه به محتوای خود، فقط به طور جزئی در بخش‌هایی از درس «نظریه‌های جامعه‌شناسی (۲)» در کارشناسی یا مقطع بالاتر و «بررسی آثار صاحب‌نظران جامعه‌شناسی» به عنوان اثری از باتومور در کنار سایر منابع قابل استفاده است. در نتیجه، صرفاً مطابقتی جزئی و اندک با اهداف کلی دروس مزبور دارد.

محتوای اثر با عنوان آن (مکتب فرانکفورت) و فهرست آن، که در جهت توضیح شکل‌گیری و تحولات و نقش این مکتب است، کاملاً مطابقت دارد.

به عنوان یک منبع کمکی و مرجع برای مباحث جامعه‌شناسی انتقادی، نظریه‌های نئومارکسیستی، و به خصوص مکتب فرانکفورت، قابل استفاده است (بیشتر برای استاد و به صورت منبع تحقیق و کنفرانس برای دانشجوی). شاید نوآوری کتاب را بتوان در ارزیابی جایگاه مباحث و پژوهش‌های مکتب فرانکفورت در بستر کلی‌تر نظریه‌های مارکسیستی، انتقادی و جامعه‌شناسی دانست. به‌خصوص در مورد اول (نظریه‌های مارکسیستی). نظم منطقی و انسجام مطالب در هر فصل و کل اثر بسیار خوب است.

از منابع موجود برای تبیین موضوعات مورد بحث به قدر کفایت استفاده شده است. هر چند، متأسفانه مترجم نه در متن یا پانوشته‌ها و نه در انتهای کتاب، منابع پرشمار مورد استفاده نویسنده را ذکر نکرده است که این امر از نقایص جدی متن ترجمه به شمار می‌رود.

با توجه به نبود منابع در کتاب، به شرحی که گفته شد، در این خصوص نمی‌توان بر اساس متن ترجمه شده داوری کرد. اما بر اساس ترجمه دیگر این اثر از آقای حسنعلی نوذری می‌توان دقت در استنادات و ارجاعات اثر را بسیار خوب ارزیابی کرد.

جهت‌گیری کلی باتومور هر چند تا حد زیادی آکادمیک و محققانه است، اما کم و بیش نوعی حس همسویی مثبت و همدلی با نظریه مارکسیستی و ضرورت توسعه مبتنی بر بازسازی درست آن را همراه با خرده‌گیری بر فرانکفورتی‌ها که نتوانستند و در مواردی نخواستند چنین نقشی را ایفا کنند، در کار وی می‌توان مشاهده کرد.

این اثر بیشتر یک کتاب نظری و انتقادی در خصوص یک مکتب فکری مربوط به دهه‌های پیشین است. البته از آن حیث که به توسعه و تعمیق بینش فلسفی و نظری اصحاب این رشته کمک می‌کند، خواندن آن با داشتن پیشینه مناسب و رویکرد انتقادی مفید است.

ترجمه انجام شده ناقص است زیرا بخش‌هایی از کتاب شامل منابع، یادداشت‌های مترجم، پیشنهادهایی برای مطالعه بیشتر و نمایه ترجمه نشده است.

متأسفانه ترجمه آنچنان که باید روان و رسا نیست و از این حیث، نسبتاً ناپختگی و ضعف در کار مترجم فراوان است.

در متن کتاب یا پانوشته‌های آن منابع یا یادداشت‌های کتاب ترجمه نشده‌اند و توضیحاتی از مترجم نیز دیده نمی‌شود، مگر پیشگفتار کوتاهی در ابتدای کتاب و تهیه زندگی‌نامه چند نفر از اصحاب این مکتب در انتهای اثر که به جای زندگی‌نامه‌های نوشته شده نویسنده آورده شده‌اند. توضیح اینکه در متن اصلی زندگی‌نامه پنج نفر از اعضای پیشتاز مکتب فرانکفورت (ماکس هورکهایمر، تئودور آدورنو، یورگن هابرماس، هربرت مارکوزه و فردریش

مکتب فرانکفورت ۲۹۵

پولاک) آمده، با وجود اینکه مترجم در مقدمه به این امر اشاره می‌کند، اما در پایان کتاب، زندگی‌نامه افراد مذکور حذف و زندگی‌نامه چند نفر دیگر از اعضا و دست‌اندرکاران مکتب (ویتفوگل، لوکاچ، مانهایم، فروم، نویمان، بنیامین، پولاک، گروسمن و کورش) آورده شده است.

پیشنهادهای

از آنجایی که این اثر را در سال ۱۳۷۵ مترجم و انتشاراتی دیگر (حسینعلی نوذری و نشر نی) مجدداً ترجمه و بسیار بهتر از کار درآمده است، می‌توان استفاده از آن را توصیه کرد.

عنوان اثر: جامعه‌شناسی معاصر آلمان
مؤلف / مترجم: ریمون آرون / مرتضی ثاقب‌فر
ناشر / سال نشر: تبیان / ۱۳۷۶

معرفی، نقد و بررسی

ریمون آرون، به گفته خود، این کتاب را در سال ۱۹۳۴ پس از بازگشت از سفر آلمان نگاشته که در سال ۱۹۷۸ تجدید چاپ شده است. به جز پیشگفتار و مقدمه کتاب که در تشریح اهداف و محتوای این اثر راهنمایی کلی و لازم را در ابتدا ارائه می‌دهند، کتاب در سه بخش و چند قسمت و در پایان یک نتیجه‌گیری مهم نسبت به هدف اثر تنظیم شده است. بخش اول به نظریه‌های سیستمی، بخش دوم به مبحث تاریخ‌گرایی و بخش سوم به معرفی ماکس وبر اختصاص یافته است. در پایان مهم‌ترین ویژگی‌های جامعه‌شناسی آلمان در قسمت نتیجه‌گیری ذکر شده است.

در این اثر، نویسنده خواسته است تا مختصات کلی جامعه‌شناسی و اندیشه اجتماعی صاحب‌نظران آلمانی را در یک نگاه مشترک و کلی و در نوعی مقایسه با سایر جوامع اروپایی و آمریکا گزارش دهد. هر چند، خود اذعان دارد، مختصات و تمایزات مربوطه صد در صد نیست. به این معنا که در مقام مقایسه، در آلمان هم برخی ویژگی‌هایی که در جامعه‌شناسی کشورهای دیگر دیده می‌شود، وجود دارد و هم عکس آن. اما وجه غالب جامعه‌شناسی آلمانی بیشتر فلسفی، روح‌گرا، معناگرا و تفهیمی، تأکید کننده بر روند پیشرفت عقلانیت در جوامع غربی به عنوان مهم‌ترین ممیزه این گونه جوامع با جوامع دیگر، توجه به پدیدارشناسی، تأویل یا هرمنیوتیک و جامعه‌شناسی تفهیمی، وجود نظریه‌های سیستمی، کل‌گرایی و تاریخ‌گرایی و در نهایت، وجود شخصیت برجسته و تعیین‌کننده ماکس وبر با

آثار بسیار مهم، متمایز و تأثیرگذارش، به خصوص اقتصاد و جامعه که (به گفته آرون در این کتاب) بزرگترین کتاب جامعه‌شناسی است، می‌باشد. در نتیجه، ارائه بخشی از آرای ماکس وبر و معرفی وی در فصل طولانی از کتاب به قصد شناساندن اندیشه و کارهای او به خوانندگان غیرآلمانی که در آن زمان کمتر او را به صورت کامل می‌شناختند، یکی از نوآوری‌های کتاب در زمان انتشارش محسوب می‌شود. اما در حال حاضر، در مقایسه با سایر آثاری که در این زمینه وجود دارد، به هیچ‌وجه این اثر نوآورانه و جامع نیست.

بررسی شکلی

با توجه به در دسترس نبودن و آلمانی بودن زبان کتاب، در خصوص روان و رسایی متن اصلی نمی‌توان ارزیابی ارائه داد. اما، نثر ترجمه متأسفانه روان نیست و به همین دلیل رسایی و بلاغت آن به شدت کاهش پیدا می‌کند. این خصیصه بیشتر ناشی از انتخاب معادل‌ها و واژه‌های نامأنوس و آرایش کلمات جمله‌ها به صورتی است که خواننده احساس تصنع و تکلف بسیار می‌کند و لذا دریافت مطالب به دشواری، حتی پس از چند بار خواندن، میسر می‌شود. برای مثال، نگاه کنید به: صفحه‌های ۲، ۳، ۷، ۱۵، ۲۲، ۱۰۲ و

قواعد ویرایش و نگارش در حد خوب و قابل قبولی رعایت شده است. اگر چه برخی موارد کاستی و نقص ویرایشی و نگارشی در کتاب دیده می‌شود. از جمله کاربرد علامت «،» و «.» و حرف عطف «و»، اشتباه حروف نگاری، عدم استفاده از علامت «» در جای مناسب، عدم رعایت فاصله مناسب بین کلمات. برای نمونه، نگاه کنید به: صفحه‌های ۱، ۳، ۵، ۶، ۷، ۲۱، ۱۰۳، ۱۴۹ و

حروف‌نگاری و صفحه‌آرایی در حد مطلوب است. اندازه حاشیه‌ها، فاصله بین خطوط، تناسب بین فونت متن، تیترو زیرنویس به خوبی رعایت شده است. همچنین کتاب از حیث صحافی با توجه به قطع آن و طرح روی جلد آن تا حدودی که نشان‌دهنده عنوان و موضوع کتاب است، وضعیت خوبی دارد. اما نوع کاغذ (گاهی) نامرغوب است.

بررسی محتوایی

با توجه به تخصص و عمق آشنایی ریمون آرون به مباحث نظریه‌های جامعه‌شناختی در این اثر، کوشیده است تا (اگر نه به طور کامل) بر مهم‌ترین اندیشه‌های اجتماعی جامعه‌شناسان آلمانی، به قصد مشخص ساختن ویژگی‌های جامعه‌شناسی معاصر آلمان در چند دهه اول قرن بیستم مروری داشته باشد. البته، متأسفانه، ترجمه نامناسب کتاب باعث شده است، دقت نویسنده در کاربرد و استفاده صحیح از اصطلاحات تخصصی و بیان ویژگی‌های مشابه و متفاوت اندیشه‌های اجتماعی آلمانی به شکلی که نویسنده در نظر داشته به خواننده فارسی‌زبان منتقل نشود.

با وجود تلاش مترجم محترم و احتمالاً از دید خود ایشان، زحمت زیاد و به کاربرد ذوق و سلیقه در استفاده از معادل‌های فارسی یا نوتر و متفاوت‌تر، متأسفانه نتیجه کار در مجموع به دلیل نامأنوس شدن شیوه نگارش کتاب و فراوانی عبارت‌های آکنده از کلمات نارسا، مبهم و ناخوشایند نسبت به سابقه ذهنی خواننده، خوب و مطلوب از کار در نیامده است. هر چند، در مواردی، از معادل‌های به نسبت آشناتر و رایج استفاده شده، اما در اکثر قریب به اتفاق موارد، معادل‌ها چنان که گفته شد، مبهم، نامأنوس و بعضاً اشتباه هستند.

نگاه کنید به: صفحه‌های ۷، ۲۱، ۵۳ و در واژه‌نامه معادل‌هایی مانند: کنون‌بودگی؛ بحرانی؛ معلول کافی، تبیین متداعی؛ انسان جامعه‌شناسی؛ جامعه‌شناسی بزرگ، جامعه‌شناسی کوچک.

برای تفهیم موضوع از سایر ابزارها مانند: پیشگفتار، مقدمه، خلاصه و نتیجه‌گیری، طرح بحث مقدماتی، استناد به مطالعات دیگر بهره گرفته شده است.

مطالب هر یک از بخش‌ها و فصول کتاب با عناوین و فهرست مربوطه (به جز یک مورد)، منطبق است. اما در خصوص تناسب محتوا با عنوان کتاب، به اعتراف خود نویسنده، اولاً، به دلیل عدم پوشش نسبت به همه مباحث نظریه اجتماعی در آلمان (با تعبیر جامعه‌شناسی آلمان) و ثانیاً، به دلیل گذشت زمان (بیش از هفتاد سال) بسیار از تدوین و انتشار اولیه این اثر، در خصوص کلمه «معاصر» جای تأمل وجود دارد.

اطلاعات اثر که ماهیت نظری دارد، به وضعیت جامعه‌شناسی آلمان در اواخر قرن نوزدهم و اوایل قرن بیستم مربوط می‌شود که در این اثر از آنها یاد شده است و البته مهم‌ترین آنها، به نحو ستایش‌آمیزی از سوی نویسنده، اندیشه‌های ماکس وبر دانسته شده است. این کتاب در سال ۱۹۳۴ نوشته شده و در سال ۱۹۷۸ تجدید چاپ شده است، در نتیجه، بخش نوآورانه کتاب، (مقدمه نویسنده و نتیجه‌گیری پایانی) که وضعیت آن روز جامعه‌شناسی آلمان را بررسی و حکایت می‌کند، قدیمی است.

از منابع موجود برای تبیین موضوعات مورد بحث به قدر کفایت استفاده شده است.

در متن کتاب، هر جا که از مأخذی مستقیم یا غیرمستقیم استفاده شده، به مشخصات منبع مزبور ارجاع داده شده است.

جهت‌گیری محققانه و آکادمیک دارد. البته آرون به اندیشه‌ها و کارهای وبر و جامعه‌شناسی تفهیمی، تفسیری و تبیینی ماکس وبر که از نظر وی جامع‌تر است و جهت‌گیری یک بُعدی مثبت‌گرایی را با بینشی کامل‌تر جایگزین می‌کند، تمایل بیشتری نشان می‌دهد.

به خاطر روشنگری‌های نظری و ایجاد شناخت بیشتر نسبت به جامعه می‌تواند مفید واقع شود.

ترجمه کامل است. اما روان و رسا نیست و از حیث ترجمه همه مطالب (از شناسنامه کتاب تا ضمایم) امانت دارانه است، اما چون معنا به درستی رسانده نشده و کتاب تقریباً قابلیت استفاده عام خود را از دست داده است، شاید کار مترجم امانت‌دارانه تلقی نشود. علی‌رغم خواست و تلاش مترجم محترم که می‌خواسته است اصل امانت‌داری را کامل رعایت کند.

مترجم کوشیده است، در مواردی، در پاورقی توضیحات روشنگر و تکمیلی را بیاورد. در پایان نیز ضمایم مفیدی شامل: واژه‌نامه، فهرست اعلام و اشخاص و موضوعی و کتابنامه اضافه شده است.

پیشنهاده‌ها

با توجه به قدیمی بودن کتاب و بیان مطالب و مضامینی از این دست، به طور روشن‌تر و رساتر در سایر آثار نظریه‌های جامعه‌شناسی و میسر و سودمند نبودن استفاده از این اثر با توجه به نوع ترجمه آن، انتشار مجدد این اثر چندان لازم به نظر نمی‌رسد. اما در صورت تجدید چاپ احتمالی، کتاب نیاز به ویراستاری ادبی و تخصصی به منظور تصحیح معادل‌گذاری‌های نادرست و نامأنوس و بهبود وضعیت متن ترجمه و رفع نقایص ویرایشی و نگارشی دارد.

عنوان اثر: یورگن هابرماس، نقد در حوزه عمومی

مؤلف / مترجم: رابرت هولاب / حسین بشیریه

ناشر / سال نشر: نشر نی / ۱۳۸۳ چاپ سوم

معرفی، نقد و بررسی

یورگن هابرماس، اندیشمند معاصر آلمانی یکی از چهره‌های برجسته تفکر فلسفی و اجتماعی در قرن بیستم به شمار می‌آید. وی، در عین حال که وارث مکتب فرانکفورت بوده است، در سراسر اندیشه‌های بنیادی آن مکتب تجدیدنظریه‌هایی کرده است. شاید رشته اصلی تفکر او در سراسر آثارش را بتوان در اندیشه ضرورت ایجاد پیوند میان علوم اجتماعی و آرمان‌های رهایی انسان جستجو کرد.

کتاب یورگن هابرماس، نقد در حوزه عمومی حاصل نوآوری فکری رابرت هولاب است که پس از مواجهه با برخی اظهارنظرهای ناصواب در خصوص هابرماس و افکارش که گاه کاملاً مخالف منظور و مقصود او بیان می‌شدند، نوشته شده است. این کتاب با طرح مشاجرات مهم هابرماس، تصویری از مهم‌ترین رودرویی‌های جاری در فلسفه و اندیشه اجتماعی در قرن بیستم به دست می‌دهد. به علاوه حاوی دو مشاجره مهم دیگر درباره کارویژه‌های جنبش‌های دانشجویی و شیوه برخورد مناسب با پیشینه نازیسم در آلمان به عنوان بخش فراموش‌نشده از تاریخ آن کشور است.

۳۰۴ نقدنامه علوم اجتماعی

این کتاب را حسین بشریه ترجمه و در سال ۱۳۸۳ انتشارات «نی» برای سومین بار در ۳۳۰۰ نسخه چاپ کرده است.

سایر آثار مشابه:

درباره هابرماس آثار بسیاری وجود دارد اما کتابی که آراء هابرماس را با رقبای فکری‌اش مقایسه و شرح داده باشد، وجود ندارد. از جمله این آثار می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

مایکل پیوزی / احمد تدین

یورگن هابرماس

یوسف اباذری

خرد جامعه‌شناسی**

**این کتاب به مباحث معرفت‌شناسی هابرماس می‌پردازد و از آنجایی که آرای پوپر نیز بیان شده است، می‌توان تا حدودی آن را مشابه اثر مورد بررسی قلمداد کرد.

بررسی شکلی

این اثر که از زبان انگلیسی به فارسی برگردانده شده با وجود دشواری مطالب و مضامین نظری و فلسفی موجود در آن، به شیوه‌ای بسیار روان، رسا و یکدست ترجمه شده است. به طوری که کمتر جایی را می‌توان پیدا کرد که دشواری مطالب یا شیوه نگارش متن اصلی کتاب، مترجم را به بدفهمی یا ترجمه‌ای ضعیف و مبهم کشانده باشد. از مقدمه کوتاه، پرمعنا و روشنگر مترجم در کتاب، علاقه‌مندی و تسلط ایشان بر این گونه مباحث آشکار می‌شود. از نظر میزان رعایت قواعد ویرایش و نگارش، در حد بسیار خوب است. در عین حال، پاره‌ای از موارد، اشکالی در خصوص عدم استفاده از علامت «،» در مواقع لازم در کتاب دیده می‌شود.

از لحاظ حروف‌نگاری و صفحه‌آرایی در حد عالی است. تناسب قلم به - کار رفته در متن، تیترها و زیرنویس رعایت شده است. فاصله بین خطوط، اندازه در نظر گرفته شده برای حاشیه پایین صفحه و فونت قلم به کار رفته در متن (با توجه به حجم آن)، صحافی کتاب، طرح روی جلد و کاغذ استفاده شده مناسب است.

این کتاب پیچیده و پرمطلب، در عین جامعیت نسبی حجم متعارفی دارد که فی‌نفسه مشکلی را ایجاد نمی‌کند. اما چون اثر یاد شده منبع اصلی

یورگن هابرماس، نقد در حوزه عمومی ۳۰۵

درس خاصی نیست و باید به عنوان کتاب مرجع و مکمل در برخی از بخش‌ها و مباحث استفاده شود، از حیث حجم مشکلی را به وجود نمی‌آورد.

بررسی محتوایی

نویسنده با تسلط کامل بر اندیشه و آثار هابرماس، به ویژه بر موضوع دشوارتر مجادلات هابرماس با جریان‌های فکری و بزرگان اندیشه فلسفی در حوزه‌های دیگر، توانسته است مفاهیم و اصطلاحات تخصصی هابرماس و طرف‌های مقایسه هابرماس را به خوبی به کار برده، تشریح و مقایسه کند. کتاب از این حیث، می‌تواند به عنوان الگو و مرجعی قابل اعتماد استفاده شود. به ویژه که نویسنده بر اساس نوعی احساس مسئولیت در رفع پاره‌ای اتهامات و بدفهمی‌ها، نسبت به هابرماس که در دهه هشتاد از سوی فراساخت‌گرایان علاقه‌مند به مباحث جامعه‌شناسی انتقادی مطرح و شایع شده بود، کتاب را با دقت به رشته تحریر در آورده است. (نگاه کنید به: بخش دیباچه صفحه ۲۲).

کار معادل‌سازی بسیار خوب انجام شده است. به جز در موارد اندکی، اغلب از معادل‌های مرتبط، روشن و رسا، رایج و مأنوس استفاده شده است. در کل از این حیث مشکلی وجود ندارد. اما برخی مفاهیم و اصطلاحات مهم بدون معادل انگلیسی یا آلمانی ذکر شده‌اند، هر چند عکس این مطلب بیشتر دیده می‌شود.

برای مثال: در صفحه ۵، «شی‌گشتگی» (که بهتر بود گفته می‌شد شی‌شدن یا شی‌گونگی)؛ «علائق تکنیکی»، «علائق عملی»؛ «نیروهای تولیدی»؛ «وجه تولید» (که بهتر بود شیوه تولید گفته می‌شد)، «عقلانیت ابزاری»؛ «عقلانیت ارتباطی»؛

صفحه ۶، «دیالکتیک منفی»؛ «عرصه عمومی»؛ «وضعیت کلامی آرمانی»؛ صفحه ۷، «عمل کلام» (که بهتر بود گفته می‌شد عمل گفتار یا عمل گفتگو)؛ «نقد رهایی»؛ صفحه ۸، «بودشناختی»؛ صفحه ۴۵، «اصالت اثبات» (که اصطلاح رایج‌تر آن مثبت‌گرایی است)؛ «عقل‌گرایی انتقادی»؛ صفحه ۷۹، «ساخت‌های پیش‌شناختی»؛ صفحه ۸۰، «علم انتقادی» (دانش انتقادی بهتر است) و ...

کتاب مورد بررسی، به عنوان یک کتاب درسی تدوین نشده است، لذا عدم استفاده از ابزارهای علمی مانند: آزمون، نمودار، جدول و ... از نقایص آن محسوب نمی‌شود. به علاوه، در ابتدای اثر، مقدمه و پیشگفتار و جمع‌بندی‌هایی ضمنی در هر فصل آمده که در فهم بهتر مطالب مؤثر است.

کتاب در خصوص هدف خود، در کل و در هر فصل در عین اختصار، جامعیت دارد و برای دروس مختلف به عنوان مرجع قابل استفاده است. انطباق کاملی میان مطالب کتاب، عنوان مفصل آن، عناوین فصول و فهرست مربوط به آنها دیده می‌شود زیرا این کتاب اختصاص به بیان و تشریح مشاجرات فکری هابرماس با صاحبان اندیشه و چهره‌های مطرح جریان‌های فکری معاصر دارد.

این اثر را به طور مستقل و کامل در درس خاصی نمی‌توان تدریس کرد. بیشتر آن را باید در دوره‌های تحصیلات تکمیلی و به عنوان منبع پژوهشی یا بخشی از منابع تکمیلی و مرجع در دروس نظریه‌ها و «بینش‌های جامعه‌شناسی و اندیشه‌های سیاسی معاصر»، «فلسفه علم» یا «روش تحقیق (۱)» متناسب با بخش‌های مربوطه استفاده کرد.

ایده اصلی مورد تأکید کتاب، یعنی ضرورت حفظ نقد در حوزه عمومی و ضرورت داشتن جهت‌گیری‌هایی‌بخش برای هر متفکر و بینش‌نظری وی، امری است همچنان مطرح و روزآمد.

این اثر به طور کل، حاصل نوآوری فکری نویسنده آن است که پس از مواجهه با برخی اظهارنظرهای ناصواب در خصوص هابرماس و افکارش که گاه کاملاً مخالف منظور و مقصود او بیان می‌شدند، به تشریح مهم‌ترین انتقادات و روشنگری‌های هابرماس در برخورد با مکاتب فکری و روشی علوم اجتماعی در حوزه اثبات‌گرایی، تأویل و تفهم، نقد خشونت، بینش‌های پست مدرن، تاریخ‌گرایی و ... می‌پردازد و در همه این موارد، نویسنده هدف خود را مداخله سیاسی و نظری در جهت تأمین بحث آزاد و صادقانه درباره مسائل مهم قرار می‌دهد.

کتاب در کل و در هر فصل نظم و انسجام منطقی بسیار بالایی دارد. به جز مطلبی که به نام «پیشگفتار سرپرست مجموعه نقادان قرن بیستم» در

یورگن هابرماس، نقد در حوزه عمومی ۳۰۷

ابتدای اثر آمده و نسبت آن با کل اثر - منهای یک ربط کلی در مبحث نقد - توضیح داده نشده است، نظم و انسجام کتاب بر اساس حرکت از مقدمه به نتیجه و بیان مباحث بر اساس جایگاه تاریخی و زمان پیدایششان تنظیم شده است. در فصل مقدماتی مهم‌ترین اندیشه‌ها و آثار هابرماس در باره نقد در حوزه عمومی مطرح می‌شود و سپس، به ترتیب فصول: «روش‌شناسی در علوم اجتماعی»، «درباره ایدئولوژی و تعبیر»، «دموکراسی و جنبش دانشجویی»، «سیستم و جامعه»، «تجدد و فراتجدد» و «ناسیونال سوسیالیسم و کوردهای آدم‌سوزی» با توجه به سیر زمان، جنبه مبنایی و کلیت‌شان مطرح می‌شوند. علی‌رغم اینکه کتاب فاقد فهرست منابع است اما بخش یادداشت‌های انتهایی کتاب، نشان می‌دهد که نویسنده از سایر منابع برای تبیین موضوعات مورد بحث استفاده کرده است.

دقت در استنادات و ارجاعات اثر بسیار عالی است. در متن کتاب، هر جا که از مأخذی مستقیم یا غیرمستقیم استفاده شده، به مشخصات منبع مزبور ارجاع داده شده است.

جهت‌گیری کتاب همسو با اندیشه هابرماس در داشتن بینشی جامع و در عین حال، تأکید دائمی بر دانش انتقادی و خصلت رهایی‌بخش فکر و عمل و دوری از پیچش‌ها و ابهام‌های فکری و عملی است. از جهت تأکید بر متعهد بودن دانش و عمل اجتماعی انسان در مسیر نوعی رهایی از قید و بندهای بشری و حرکت به سوی تعالی اجتماعی می‌تواند دارای وجوه مشترک و سوگیری‌های یکسان با فرهنگ و ارزش‌های اسلامی تلقی شود.

این اثر می‌تواند با بینشی انتقادی و در عین حال، مطالعه و دقیق مطالب، برای کمک به شناخت و عمل درست نسبتاً مفید واقع شود. البته باید پس از مطالعه عمیق و تحلیل درست مطالب به این هدف نائل شد.

ترجمه کامل، امانت‌دارانه و بسیار روان و رسا است به طوری که خواننده علی‌رغم خواندن یک متن دشوار، نه تنها دچار بدفهمی و مشکل نمی‌شود، بلکه ترجمه‌بودن اثر را حس نمی‌کند.

به اصول ترجمه‌ای از حیث روانی، رسایی و فارسی‌کردن متن توجه شده است. برای کار معادل‌سازی زحمت زیادی کشیده شده اگر چه، همان‌طور که گفته شد، مواردی از اشکال در این زمینه وجود دارد. مترجم علاوه بر مقدمه‌ای نسبتاً کوتاه، که شرحی دقیق از مباحث کتاب و اندیشه‌های هابرماس ارائه داده، در موارد لزوم توضیحاتی به شکل پاورقی آورده‌اند.

پیشنهاد

- بهبتر است در چاپ‌های بعدی آن به موارد زیر توجه شود:
- ارائه واژه‌نامه به صورت سه زبانه (فارسی، انگلیسی، آلمانی)
 - افزودن فهرست منابع
 - ویراستاری ادبی و تخصصی دقیق جهت رفع برخی کاستی‌های موجود در کاربرد علائم ویرایش و نگارشی و معادل‌گذاری‌ها

عنوان اثر: میشل فوکو فراسوی ساخت‌گرایی و هرمنیوتیک
مؤلف / مترجم: هیوبرت دریفوس و پل رابینو / حسین بشیریه
ناشر / سال نشر: نشر نی / ۱۳۸۲ چاپ سوم

معرفی، نقد و بررسی

به طور کل کتاب بر اساس سیر تاریخی آثار و رشد تفکر فوکو و بازنگری‌های خود او دربارهٔ اندیشه‌هایش نگاشته شده و درمورد دو دورهٔ دیرینه‌شناسی و تبارشناسی به ترتیب با توجه به مفاهیم و اندیشه‌های اصلی که در این دوره‌ها مطرح شده، بحث کرده است. به عبارت دیگر، سیر تحول تاریخی و شکل‌گیری و تکامل اندیشهٔ فوکو مبنای فصل‌بندی کتاب قرار گرفته است.

مقدمه کتاب، از شرح حال و مرور کلی بر اندیشه و ریشه‌های آن و جهت‌گیری‌های اصلی فوکو حکایت می‌کند و سپس، به مفاهیم مهم و آثار اصلی او می‌پردازد. به همین ترتیب، در اصل کتاب، دیباچه و مقدمهٔ نویسنده که نحوهٔ شکل‌گیری ایدهٔ کتاب و پرداختن به مباحث فوکو در آنها طرح می‌شود. فصل‌بندی کتاب، از بحث‌های بنیادی آغاز می‌شود و با ارزیابی کتاب و طرح پرسش‌های چالش‌برانگیزی، پس از مطالعهٔ اندیشه فوکو و تقابل آن با بینش‌های دنیای مدرن و پست‌مدرن پایان می‌پذیرد.

در عین حال، نویسندگان کتاب می‌کوشند تا در یک کار بسیار نوآورانه نشان دهند که پس از مطالعه و بررسی همهٔ این میراث فکری، چه سؤال‌های چالش‌برانگیزی، همچنان

پیش روی اندیشه فروید یا کسانی که به او وفادار هستند وجود دارد و چه نقاط اصلی برای اندیشه‌ورزی متفکران در حوزه نظریه‌پردازی و روشی در علوم انسانی مطرح است که باید پس از او به آن اندیشید. البته آنها فکر می‌کردند که فوکو ساه‌های بعد زنده خواهد ماند و اندیشه او کم و بیش در راستای قبلی البته به صورت همچنان نوآورانه و خلاق ادامه پیدا می‌کند و آثار دیگری از او پدید می‌آید، اما دست تقدیر چنان بود که دو سال بعد از انتشار کتاب، فوکو می‌میرد و خط تولید این گونه مباحث از سوی او قطع می‌شود.

بررسی شکلی

متن ترجمه با توجه به دشواری بیان جنبه‌های پیچیده اندیشه فوکو، بسیار روان و رسا ترجمه شده است.

ویرایش در حد خوب رعایت شده است. اما برخی از موارد کاستی و نقص ویرایشی و نگارشی در کتاب دیده می‌شود. از جمله کاربرد علامت «» و «» و حرف عطف «و»، اشتباه حروف نگاری، عدم استفاده از علامت «» در جای مناسب، عدم رعایت فاصله مناسب بین کلمات.

حروف‌نگاری و صفحه‌آرایی با توجه به قطع آن (رقعی) در حد مطلوب است. اندازه حاشیه‌ها، فاصله بین خطوط، تناسب بین فونت متن، تیترو زیرنویس به خوبی رعایت شده است. همچنین کتاب از حیث سرصفحه و صحافی وضعیت خوبی دارد، اما نوع کاغذ آن نامرغوب (گاهی) است و طرح روی جلد آن، که ظاهراً تصویری نیم‌رخ از میشل فوکو است، با موضوع اثر همخوانی دارد.

با توجه به کاربرد این اثر در دوره‌های کارشناسی‌ارشد و دکترا منبع مرجع و معتبر و برای انجام کارهای تحقیق یا کنفرانس‌هایی که متمرکز بر اندیشه و آثار فوکو است، موضوع تناسب حجم با واحد درسی مطرح نیست. در عین حال، با توجه به گستردگی آثار و اندیشه‌های فوکو و بحث برانگیز بودن آن، کتاب حجم متعارفی دارد.

بررسی محتوایی

مفاهیم و اصطلاحات تخصصی کتاب هم در بخش مقدمه مترجم و هم متن اصلی خوب و درست به‌کار رفته است. مقدمه مفصل مترجم محترم که در بیان مفاهیم و اصطلاحات دشوار اندیشه فوکو بسیار با ارزش و روشنگر است، حاوی بیان هدف، مروری بر مضامین کلی کتاب و پیشینه و ریشه‌های اندیشه فوکو می‌باشد. در این قسمت مفاهیم و اصطلاحات تخصصی موجود در ادبیات جامعه‌شناسی، به ویژه مفاهیم تخصصی مورد استفاده فوکو، خوب به‌کار رفته است، به عبارت دیگر، هدف اصلی این قسمت، توضیح و تشریح مفاهیم و اصطلاحات کلیدی نظریه فوکو برای سهولت مطالعه بخش اصلی کتاب است. همچنین در متن اصلی اثر، دو نویسنده توانمند کتاب رابینو و دریفوس، اندیشه‌های فوکو را به استادانه بیان و بحث و بررسی کرده‌اند و به‌خوبی از مفاهیم و اصطلاحات تخصصی فوکو بهره‌برداری شده است.

از سوی مترجم تلاش قابل توجهی برای معادل‌سازی اصطلاحات تخصصی فوکو صورت گرفته که با توجه به زمان چاپ اول کتاب، که احتمالاً هنوز آثار زیادی در مورد فوکو وجود نداشته، کار معادل‌سازی به خوبی انجام شده است. گرچه، در مواردی، می‌توان پیشنهادهای تکمیلی و اصلاحی ارائه داد. برای مثال، نگاه کنید به اصطلاحات: صفحه ۱۵، «سوژه و ابژه»؛ صفحه ۴۲، «کردارهای گفتمانی»؛ صفحه ۴۳، «تحلیلیات تعبیری»؛ صفحه ۱۳۲، «بازی حقیقت»؛ صفحه ۲۰۴، «اثبات‌گرایی سهل‌گیرانه»؛ صفحه ۲۱۲، «بدن واجد تجربه زیست یا زیست‌مند»؛ صفحه ۲۱۳، «مشتراکات میان پیکرها» و ابزارهای «پیکرساز»؛ صفحه ۲۹۲، «انتشار جنسیت»؛ صفحه ۲۹۵، «علم شکسته‌بندی جنسی»؛ صفحه ۳۰۳، «خودنگری» و

با توجه به ماهیت نظری و غیردرسی کتاب، استفاده از جدول، نمودار، آمار یا پرسش و تمرین مورد انتظار نیست. اما از طرح بحث مقدماتی (به صورت مقدمه مترجم، دیباچه و مقدمه نویسندگان)، زمینه‌چینی لازم برای مباحث، نتیجه‌گیری پایانی، طرح سوال‌های چالش‌برانگیز و کوشش برای پاسخ به آنها، مقایسه، استناد و ارجاع به منابع مختلف، مثال و مقایسه آراء به خوبی استفاده شده است. به طور کلی در تفهیم مطلب نهایت تلاش صورت گرفته است.

این اثر عهده‌دار پوشش اهداف یا سرفصل هیچ درس خاصی نیست بلکه اندیشه و آثار فوکو را بر اساس رویکرد و پرسش‌های خاصی بحث و ارزیابی می‌نماید.

محتوای کتاب با عنوان و فهرست آن کاملاً منطبق است. عنوان کتاب، دقیقاً بیان‌کننده چالش اصلی فکری نویسندگان و زمینه‌ای است که در آن فکر نوشتن مقاله‌ای که بعدها به کتاب تبدیل شد، شکل گرفته است. هدف کتاب نشان دادن این امر است که میشل فوکو در عین وفاداری به ساختگرایی و هرمنوتیک از هر دوی این شیوه‌های فکری و تحلیلی عبور می‌کند و موفق به ساختن دیدگاه نظری و روش‌شناسی متفاوتی می‌شود. هر چند، صددرصد و تمام عیار نیست، اما نوآورانه، سؤال‌برانگیز و الهام‌بخش است.

در درس «نظریه‌ها و بینش‌های جامعه‌شناسی (۲)» در سطح کارشناسی‌ارشد و دکترا و همچنین جامعه‌شناسی معرفتی و فلسفه علم، به خصوص به عنوان متنی برای فوکوشناسی و کار تخصصی بر روی اندیشه‌های فوکو و در حوزه ساخت‌گرایی و هرمنوتیک و بررسی روش‌های باستان‌شناسی یا دیرینه‌شناسی و تبارشناسی کاملاً مناسب است.

این کتاب، هر چند در اوایل دهه هشتاد نوشته شده است، اما در نوع خود، در حوزه شناخت اندیشه‌های فوکو و جایگاه او، ویژه در زبان فارسی با توجه به ترجمه بسیار خوب آن، همچنان روزآمد، تازه و قابل استفاده جلوه می‌کند. ایده اصلی کتاب که در سمینار سال ۱۹۷۹ (درباره میشل فوکو را دریفوس و جان سیرل برگزار کرده بودند) شکل گرفته است، کاملاً نوآورانه است.

این دو نویسنده که استاد فن هستند و در سطح بسیار بالایی فوکو را می‌شناسند، از آثار فوکو و سایر منابع در این زمینه استفاده کرده‌اند. هر چند، خود این اثر، به عنوان یک منبع مرجع برای فوکوشناسان دیگر مطرح است. دقت در استنادات و ارجاعات اثر بسیار عالی است. در متن کتاب، هر جا که از مأخذی مستقیم یا غیرمستقیم استفاده شده، به مشخصات منبع مزبور ارجاع داده شده است.

میشل فوکو فراسوی ساخت‌گرایی و هرمنیوتیک ۳۱۳

جهت‌گیری نویسنده، آکادمیک، محققانه و به طور کل در راستای روشنگری هر چه بیشتر از فلسفه و نگاه و بینش فوکو است، همچنین روشنگری از موضوعات جزئی‌تری که در آثار او ذکر شده و اینکه نشان دهند چگونه فوکو در عین تعلق داشتن به زمانه خود و ریشه‌های اندیشمندی که در مارکس، فروید و نیچه دیده می‌شود، آنها را پیگیری کرده، از زمانه خودش فراتر می‌رود و در عین حال که به جریان‌های فکری زمانه‌ای که در آن رشد کرده (پدیدارشناسی به طور کل و پدیدارشناسی وجودی و مارکسیسم و جریان‌های نئومارکسیستی) و از این سرچشمه‌ها تأثیر پذیرفته و بهره گرفته است. تلفیق و ترکیب عجیبی از اندیشه‌های پیشینیان‌اش، به ویژه مارکس و فروید و نیچه ایجاد کرده و کوشش نموده تصویر جدیدی از انسان و علوم انسانی و بن‌بست‌هایی که در این حوزه معرفت‌شناسی وجود دارد، ارائه دهد.

از آنجایی که در باب معرفت بشری و نحوه فهم تاریخ و تحلیل رویدادهای تاریخی و نوع درجه اعتبار معرفت انسان سخن می‌گوید، خواه ناخواه با اندیشه‌ها و فرهنگ اسلامی که ممکن است نوع نگاه خاصی را به انسان و فهم تاریخ و جامعه انسان بیان می‌کند، تلاقی پیدا کند از جهاتی مثبت و از جهاتی منفی.

به عنوان یک اثر نظری و نقادانه که علاوه بر بیان عمیق و صحیح دیدگاه نظری فوکو، به طرح پرسش‌های انتقادی در برابر اندیشه‌های او می‌پردازد و جنبه جانبدارانه ندارد، ضمناً به مهم‌ترین پرسش‌های معرفت‌شناسی در حوزه شناخت انسان و تاریخ تحولات اجتماعی و فکری و نحوه رعایت آنها اهتمام ورزیده، اثر روشن‌گر و راهگشایی، به‌خصوص در مقام فکر و اندیشه است که البته در جای خود بر رفتار و عمل هم می‌تواند تأثیر مثبت بگذارد. به-خصوص، اگر این نوع از بررسی‌های نظری و انتقادی در فضای آکادمیک و نه ایدئولوژیک ادامه پیدا کند.

ترجمه کامل است و با توجه به پیچیدگی اصل مباحث، در سطح بسیار خوب، روان، رسا و بسیار یکدست (از ابتدا تا انتها) از کار در آمده است، به طوری که در نثر آن فراز و فرود جدی یا نزولی مشاهده نمی‌شود. همچنین ترجمه امانت‌دارانه است. زیرا همه نکات کتاب، توضیح داده شده و افزون بر آن،

توضیحات بیشتری از سوی مترجم ارائه شده و در اختیار خواننده فارسی‌زبان قرار گرفته است.

به اصول ترجمه توجه کافی شده است. کار معادلیابی خوب و دقیق می‌باشد. مقدمه بسیار ارزشمند و مفصلی از سوی نویسنده شامل شرحی از زندگی و آثار و اندیشه و جهت‌گیری‌های فوکو و ریشه‌های اندیشمندی وی نگاشته شده است. به علاوه، ایشان توضیحاتی به شکل پاورقی در موارد لزوم آورده‌اند.

پیشنهادهای

استفاده از این اثر مناسب دوره‌های کارشناسی ارشد و بالاتر می‌باشد. بنابر این، بهتر است در چاپ مجدد کتاب، ویراستاری ادبی و تخصصی صورت گیرد و ضمن رفع نواقص ویرایشی و نگارشی کتاب، واژه‌نامه‌ای برای آن تهیه شود.

عنوان اثر: جامعه‌شناسی تالکوت پارسنز
مؤلف/ مترجم: گی روشه / عبدالحسین نیک‌گهر
ناشر/ سال نشر: تبیان/ ۱۳۷۶

معرفی، نقد و بررسی

این اثر برای اولین بار در سال ۱۳۵۶ ترجمه شده است. اما به‌خاطر از بین رفتن نسخه دست‌نویس ترجمه و متن اصلی کتاب که برای چاپ در اختیار ویراستار قرار گرفته، به مرحله چاپ نرسیده است و مجدداً مترجم محترم در سال ۱۳۷۵ برای بار دوم ترجمه کرده است.

کتاب با یک فصل مقدماتی به نام «نظریه‌پرداز درمان‌ناپذیر جامعه‌شناسی آمریکایی» برگرفته از توصیف پارسونز درباره خودش آغاز می‌شود که نویسنده در آن زندگی علمی و دانشگاهی پارسونز را مرور کرده و ضمن معرفی ویژگی‌های جامعه‌شناسی آمریکایی در فاصله دو جنگ جهانی، مسیر تکوینی اندیشه و آثار پارسونز را ترسیم می‌کند. سپس، طی چند فصل، مهم‌ترین بخش‌های نظریه پارسونز مطرح می‌شود. ابتدا مهم‌ترین دستاورد نظریه وی (نظریه کنش) و سپس، مصداق‌ها و بخش‌هایی از نظریه وی طی فصل‌های سوم، چهارم و پنجم مطرح می‌شود و سپس، نوبت کارهای تجربی (فصل ششم) و در بخش نهایی (فصل هفتم) به جمع‌بندی و ارزیابی انتقادی آثار وی اختصاص یافته است. سایر آثار مشابه:

جورج ریتزر/ محسن ثلاثی

غلام‌عباس توسلی

یان کرایب/ عباس مخبر

نظریه‌های جامعه‌شناسی در دوران معاصر

نظریه‌های جامعه‌شناسی

نظریه اجتماعی مدرن از پارسونز تا هابرماس

این اثر مشابهی در فارسی، ندارد، به این معنا که یک کتاب کامل برای تشریح زندگی، آثار، افکار و جنبه‌های مثبت و منفی میراث پارسونز آن هم به این جامعیت وجود ندارد. تنها در بعضی منابع نظریه‌ها و مکاتب جامعه‌شناسی درباره پارسونز و کارکردگرایی ساختاری سخن گفته شده است، مانند کتاب‌های ذکر شده؛ اما از نظر شیوه کار، به خصوص در فارسی می‌توان به جامعه‌شناسی ماکس وبر اثر ژولین فروند از همین مترجم اشاره کرد که در عین فشردگی مرور نسبتاً جامعی بر اندیشه‌های جامعه‌شناختی ماکس وبر انجام شده است.

بررسی شکلی

فهم و بیان اندیشه پیچیده پارسونز به اذعان بسیاری از صاحب‌نظران بسیار دشوار است. به طوری که مانع ترجمه آثار پارسونز به سهولت و در زمان مناسب به زبان‌های دیگر، از جمله فارسی شده است. اما، نویسنده آن (گی روشه) این اثر را بسیار خوب فهمیده و نگاشته است. به این ترتیب، در متن اصلی، کار روان و رسا بوده است. این خصوصیت در متن ترجمه با کوشش، دقت‌نظر، دانش مناسب و هنرمندی مترجم محترم به طرز تحسین‌برانگیزی منعکس شده و متن ترجمه شده، حقیقتاً در اکثر قریب به اتفاق موارد، روان و رسا از کار درآمده است. در مواردی، متن نه تنها روان و رسا، بلکه بسیار زیبا و گیرا است. در عین حال، گاهی به عباراتی که می‌توانسته است روان‌تر و درست‌تر ترجمه شود، برمی‌خوریم.

مانند: صفحه ۱۶ و ۱۷، پاراگراف آخر: «بنابراین، جامعه‌شناسی پارسونز نماد تناقض است. آرای او در عین اینکه هم متعلق به جامعه‌شناسی امریکایی است و هم در آن به مدتی طولانی، چونان جسم خارجی تلقی شده است. هم آن را به شدت زیر تأثیر قرار داده و هم موضوع انتقادهای بسیار بوده است، هم مدعی عام‌ترین و انتزاعی‌ترین صورت معرفت‌شناختی است، هم متهم به این که چیزی جز انعکاس جامعه امریکایی و ایدئولوژی‌اش نیست»؛

صفحه ۲۳، پاراگراف اول: «اشتغالات ذهنی دانشگاهی مانع آن نشد که پارسونز آثار قلمی متعددی منتشر نکند».

جامعه‌شناسی تالکوت پارسنز ۳۱۷

میزان رعایت قواعد ویرایش و نگارش در حد مطلوبی است. اگر چه، در مواردی به برخی نقاط ضعف و کاستی‌هایی نظیر: استفاده همزمان از علامت «،» یا «.» و حرف عطف «و»؛ عدم استفاده از علامت «،» در مواقع لازم؛ غلط حروف نگاری؛ عدم رعایت فاصله مناسب بین کلمات برمی‌خوریم که می‌تواند در یک ویرایش ادبی و تخصصی مرتفع شود.

نمونه‌ای از کاربرد علامت «،» و «.» و حرف عطف «و»

- صفحه ۱۷، سطر اول و دوم: «است، و»؛ پاراگراف آخر، سطر هفتم: «بزرگ شد. و»

- صفحه ۲۳، سطر اول: «برقرار کرد، و»

- صفحه ۷۳، پاراگراف آخر، سطر دوم: «می‌کنند، و»

نمونه‌ای از اشتباه حروف نگاری

- صفحه ۱۱، پاراگراف دوم، خواندن، به اشتباه خوانندگان تایپ شده است؛

عدم استفاده از علامت «،» در مواقع لازم

- صفحه ۱۹، سطر دوم: بعد از کلمه «نهاد»

- صفحه ۲۱، پاراگراف اول، سطر آخر: بعد از کلمه «پیش گیرد»

- صفحه ۲۲، سطر سوم: بعد از کلمه «آموزشی»

- صفحه ۲۳، پاراگراف دوم، سطر دهم: بعد از کلمه «تجربه‌ها» و... .

عدم رعایت فاصله مناسب بین کلمات

- صفحه ۱۵، سطر سوم: «ازاین»؛ سطر هفتم: «درجامعه‌شناسی»

- صفحه ۱۶، سطر نهم: «بالین»؛ سطر دهم: «باجامعه‌شناسی»؛ پاراگراف

آخر، سطر اول: «بنابراین،جامعه‌شناسی»

- صفحه ۱۷، پاراگراف آخر، سطر اول: «درایالت»

- صفحه ۲۱، پاراگراف آخر، سطر دوم و سوم: «ازاین» و «دراین»

- صفحه ۵۳، پاراگراف اول، سطر آخر: «وانگیزه» پاراگراف آخر، سطر

آخر: «ازارتباط»

- صفحه ۲۳۴، پاراگراف اول، سطر دوم، «رامی‌توان»

حروف‌نگاری در حد مطلوب (با توجه به زمان انتشار اثر) ولی صفحه‌آرایی به‌خاطر کمی حاشیه‌ها در حد متوسط است. کتاب از حیث نوع کاغذ، صحافی و قطع وضعیت خوبی دارد و طرح روی جلد آن هم معرف انتشارات در پس‌زمینه و تصویری از چهرهٔ پارسونز در درون آن است که در مجموع قابل قبول می‌باشد. اما برخی از معادل‌های لاتین در داخل متن و بعضی دیگر در پاورقی ذکر شده‌اند که باید، یکدست شود.

از آنجایی که این اثر به صورت کتاب درسی و مختص هیچ درس خاصی نوشته نشده است، از تناسب حجم با تعداد واحد نمی‌توان سخن گفت. حجم حدود ۳۰۰ صفحه‌ای کتاب با توجه به رسالت محتوایی آن بسیار خوب از کار درآمده است و استفاده از آن را به عنوان منبع کمکی یا مرجع، به‌خصوص در دورهٔ تحصیلات تکمیلی آسان‌تر می‌سازد.

بررسی محتوایی

با توجه به دانش وسیع، تتبع مثال زدنی و دقت تحسین‌برانگیز گی‌روشه در فهم و بیان پیچیدگی‌های اندیشهٔ پارسونز تبیین مفاهیم و مقاصد نظری وی و بررسی مناقشاتی که پیرامون کار او وجود داشته است، مفاهیم و اصطلاحات تخصصی پارسونز در این اثر به بهترین شکل طرح، بررسی و استفاده شده‌اند.

مترجم محترم در حد بسیار خوب کار معادل‌سازی یا استفاده از معادل‌های معمول و رایج برای انتقال مفاهیم را انجام داده است. در مورد اصطلاح «اجتماع جامعگی» (societal community) به نظر می‌رسد که چون این واژه عربی است، اضافه نمودن «گی» به آن صحیح نمی‌باشد و بهتر است از پسوند «ای» و در نهایت ترکیب «جامعه‌ای» استفاده شود.

با توجه به نظری و غیردرسی بودن کتاب، طبیعی است که این اثر فاقد آمار، تمرین، آزمون، نقشه و مانند آن باشد، اما از ابزارهای دیگر مانند: نمودار، جدول، طرح بحث مقدماتی، پیش‌گفتار، مقدمه، نتیجه‌گیری، مقایسه و ارجاع و استناد به جا یا ذکر مثال، استفادهٔ مناسب شده است.

جامعه‌شناسی تالکوت پارسنز ۳۱۹

کتاب در عین داشتن حجم معمولی (حدود ۳۰۰ صفحه) نسبت به اهداف خود که در برخی پاسخ‌های دیگر گفته شد، جامع است.

محتوای کتاب، به‌خصوص با توجه به مشتمل بودن بر شرحی از زندگی، آثار، اندیشه‌ها، مناقشات پیرامون پارسونز و ارزیابی میراث برجای مانده او، شامل نقاط مثبت و منفی با عنوان کلی و بدون قید جامعه‌شناسی تالکوت پارسونز کاملاً منطبق به نظر می‌رسد. همچنین در مورد انطباق محتوا با فهرست کتاب که عدم تناسبی دیده نشده است.

در درس «نظریه‌های جامعه‌شناسی (۲)» و «بررسی آثار صاحب‌نظران جامعه‌شناسی» در مقطع کارشناسی به عنوان مرجع و در سطح تحصیلات تکمیلی برای تدریس و مرور انتقادی به روش کنفرانس مناسب می‌باشد. با توجه به صحت، دقت، مطالب و تأیید پارسونز نسبت به کتاب، مطالب کتاب اصیل و همچنان روزآمد است. به‌خصوص که علاوه بر بیان نظریه‌های پارسونز مهم‌ترین مناقشات در این خصوص را به بهترین شکل بررسی کرده و پاسخ می‌دهد.

علاوه بر فصل‌بندی کتاب، بیان جامع و فشرده دستگاه نظری پیچیده پارسونز و در عین حال، بیان نسبت پارسونز با جامعه‌شناسی آمریکایی - پیش و پس از ظهور - و تسلط اندیشه پارسونز و به‌خصوص، ارائه یک بیان کار از پارسونز شامل جنبه‌های مثبت و کاستی‌هایی که به طور عمده راه‌های نرفته و ناقص مانده پارسونز می‌باشند، بسیار جالب و نوآورانه جلوه می‌کند، آن هم در فضایی که آسان‌ترین راه پیوستن به جماعت منتقد و ناسزاگو به کارکردگرایی و پارسونز است.

همه جا از کتب و مقالات پارسونز به عنوان منبع دست اول و در مواردی، به‌خصوص در مورد زندگی‌نامه و مناقشات پیرامون وی، از منابع دیگر به قدر کفایت استفاده شده است.

دقت در استنادات و ارجاعات اثر بسیار خوب است.

جهت‌گیری نویسنده کاملاً آکادمیک محققانه، منصفانه، عالمانه و در راستای بیان حقیقت اندیشه پارسونز و نقد انتقادهای ناصواب و طرح کاستی‌های

کار پارسونز به شیوه‌ای درست و به دور از بحث‌های ایدئولوژیک و جهت‌دار متداول در آن زمینه بوده است. به عنوان یک کتاب نظری مرجع که بینشی منظم را دربارهٔ جامعه و نظام فرهنگی و ارزشی و نسبت میان آنها و ارکان دیگر جامعه توضیح می‌دهد، می‌تواند از زاویهٔ روشنگری بیشتر، مفید و سودمند واقع شود. کتاب فاقد هرگونه جنبهٔ مخرب است و سودمندی‌های فراوان نظری و روشی از حیث شیوهٔ کار تحقیق منصفانه و درست دارد. ترجمه کامل است و نثر کتاب نه تنها روان، بلکه در موارد زیادی زیبا و تحسین‌برانگیز است و به نظر می‌رسد، امانت‌داری کاملاً رعایت شده است. مترجم محترم علاوه بر صرف ذوق و دقت کافی در معادل‌یابی مناسب و ترجمهٔ روان و رسای متن در ابتدای کتاب، پیشگفتار و در انتهای آن کتاب‌شناسی، واژه‌نامه، فهرست اعلام و موضوعی آورده‌اند که در جای خود ارزنده و مفید است. ضمن اینکه در چند مورد مترجم توضیحاتی را در پاورقی آورده‌اند.

پیشنهادهای

این اثر را در سال ۱۹۷۲ گی روشه نوشته است و پیش از انتشار مطالب آن به رویت پارسونز رسیده و مورد تأیید و تصویب وی واقع شده است. بنابر این کتاب معتبر و مستندی است که لازم است در تجدید چاپ کتاب، موارد زیر اعمال شود.

- ویراستاری ادبی
- تهیه واژه‌نامه سه زبانهٔ فارسی، انگلیسی و فرانسه
- تهیه فهرست منابع

A Critique Letter on Humanities Social Sciences

Mas'ood Golchin (Ph.D.)

M. Sādāt Mousavī

Fereshteh Seyydi

Institute for Humanities
and
Cultural Studies
Tehran, 2013